

ZALASZENTGROT TÖRTÉNETE

I r t a

I V Á N Y I B É L A

V o n y a r c v a s h e g y

Adatok Szentgrót XVI.-XVII.század topographiájához

E L Ő S Z O

A középkori Szentgrót című dolgozatunkban, a mennyire a gyér és szárványos adatok összegyűjtése lehetséges volt, ezek alapján felvázoltuk a középkori Zalasszentgrót vár és helység történetét. Talítottuk, hogy a kép, a melyet a középkori Szentgrótról vázoltunk nem teljes és nem is tökéletes, nem kimerítő, hiszen a kutatásban járatosak pontosan tudják, hogy néha onnan bukkannak elő adatok, ahonnan legkevésbé várjuk és az ilyeneknek előkerülése, nem remélt véletlen meglepetés.

A középkori Zalasszentgrót megírása óta a további kutatások folyamán került még elő néhány adat, s néha ezek nem rendkívüli jelentőségűek, de a helység középkori topográfiájához mégis némi apró adatot, morzsát szolgáltatnak. Így pl. 1445-ben Hédervári Miklós nádor előtt per folyik, melyben Molnár Miklós fia János fia Mihály a felperes, az alperesek pedig Simon türjei prépost, továbbá Szentgyörgyi László fia János. A nádor, dacára annak, hogy ekkor az alpereseknek bírságot is kellett volna fizetni, mégis több bíró elmaradása miatt a per tárgyalását kénytelen elhalasztani. Sajnos, a per tárgyát nem ismerjük, de nincs kizárva, hogy valami ingatlan miatt folyhatott a per, mert hiszen a türjei prépostnak Szentgróton kúriája, malma, szóval ingatlana volt, és ugyancsak ingatlana volt Szentgyörgytinak is.^{1.)}

Egy szintén középkori oklevélből, mely 1498 augusztus 17-én kelet, kiderül hogy az enyerei /ma: Erenye pusztá/ pálosoknak Szentgróton egy szőlőjük, egy malma és négy rétjük volt. Ezen ingatlanok miatt, nem tudni miért, Szentgyörgyi János a pálosokat a vármegye törvényszéke elé idéztette, mire a pálosok ezért a király előtt panaszt emeltek. A király, mivelhogy ingatlanra vonatkozó perekben eljárni a vármegyei törvényszékek nem illetékesek, mert ezek a királyi kúria elé tartoznak, a pálosok panaszát alaposnak és indokoltnak találván, elrendeli a pernek a királyi kúriába való áttételét. A per további folyamáról adataink nincsenek.^{2.)}

András türjei prépost 1479-ben Zala vármegye törvényszéke előtt panaszt emelt, hogy Pál fordulása napja körül Rajki Pál és bagotai jobbágysai hatalmasul kifosztották a prépost Zalasszent-

gróton a Zala folyón lévő /"in facie Senthgyrolth, in flumine Zala"/ Révmalom /"Revmalom"/ nevű malmát, mire a törvényszék Cselleházi György fia lakásot a vizsgálat lefolytatására kiküldi. - 1479 március 5.-én Cselleházi jelenti, hogy Rajki Pál emberei András prépost Szentgróton lévő malmát tényleg kifosztották, sőt a prépost Benedek nevű molnárját Bagotára elhurcolták s ezért Rajkit a vármegye törvényszéke elé idézte.³⁾

Hogy ennek a malomnak miért éppen Révmalom volt a neve, az oklevélből nem derül ki, valószínű azonban, hogy a malom a Zalán talán Szentgrót határában valami révátkelő hely mellett vagy táján épülhetett.

Adatok Szentgrót XVI.-XVII. századi topographiájához

A.) A V Á R

Ha a régi írók műveiben Szentgrótról szóló leírásokat vagy ábrázolásokat kutatgatunk, ezt a meddő foglalkozást csakhamar abba kell hagynunk, mert ezek az írók nem tartották érdemesnek ezzel az időt tölteni, hiszen a szentgróti várat, noha egyik tagja volt a Kanissával szembe helyezett várvonalnak, mégis a török komolyan soha meg nem támadta és rendszeres ostrom alá nem vette, s így a várral kapcsolatban soha semmi főle olyan nevezetes esemény nem történt, mely Nyugat-Európa figyelmét felkeltette volna és így Szentgrótról várképünk is csak egy ismeretes, várleírás pedig tudomásunkkal a Magyarországgal foglalkozó nagy XVII. századi művekben nem jelent meg. - Nincs is ezen mit csodálkosni, ha figyelembe vesszük, hogy Szentgrótot még a m a g y a r tudósok sem nagyon ismerték. Így pl. a híres földrajz tudós és tanár, Magda Pál, a múlt század elején /tehát nem a XVI.-XVII. századokban/ megjelent egyik művében ezeket írja:

" Szent Grót a Rába /! / mellett egy tágas völgyben /t.i.fekszik/, nagy vásárokkal, szőlőhegyekkel és várral. A oisteroitáknak gazdag apátságok. Itt 1664. igen meg veretettek a törökök." 4.)

Eltekintve attól, hogy Magda m a g y a r földrajz tudós letele Besszekoveri Szentgrótot Szentgotthárddal, még annyi fáradságot sem vett magának, hogy elő vegye Vályi Andrásnak Budán 1799-ben megjelent: Magyar Országnek Leírása című hatalmas három kötetes művét, melynek III.kötetében, a 360-361. lapokon Szentgrótról a következőket olvashatta volna:

" S s e n t G r ó t . Meső város, Szala vármegyében, földes ura gr.Batthyáni uraság, kinak jeles kastélyával ékesítettik, fekszik Polgárvároshoz 1/4, Csáfordhoz, Szent Péterhez s Aranyadhoz is 1/2 órányira, Udvarnokhoz és Tekenyőhez 1-1 órányira, kies térségen ; a Husszonyai, Csáfordi szőlő hegyeknek szomszédságjokban és a Dobroni, Almási szép erdőkhez nem messze. Ékesítik e mezővárost a földes uraságnak jeles várforma kastélya, mellyen e fel írat van:

S I C eX annos is sVrgVnt nova teCta rVnia, si non plaCent, faC Mellora, LICet; és az uraságnak háza egygy emeletre. Vendégfogadója is van és 3 kereket forgató malma. Biszesitik továbbá az uraságnak jeles kertyei, s a város végénél régi nevezetes épületének maradványa még most is szemlélhető. - Határja jó termései, vagyonnysai jelesek, és különféle, de Szala vizének áradása itten néha károkat okoz."

Ha tehát egy magyar földrajz tudós ennyire tájékozatlannal állt le magyar földrajz könyvet írni, akkor hogy kívánhatjuk, hogy a XVII. században élt német Arthusok, Bézák, Bodonchrek, Birkensteinek, Billiohek stb. el egészen Orteliusig, többet tudjanak a magyar városokról és városokról, ha egy magyar geographus még a XIX. században sem ismeri pontosan a saját hazáját.

Mint a középkorban, úgy a XVI.-XVII. századokban is Szentgrót vára, a Hostáttal és a várossal együtt a berekezői Hagymásy család kihalásáig /1655 január/ ennek a családnak a kezében volt. A XVI. században a források már castrumnak, sőt a r x-nak nevezik a várat, tehát ekkor már az uri lakást képező erőd nem castellum, hanem immáron komoly vár, mely Kanizsa elestével /1600./, mint a Zala völgyét elzáró egyik erőd rendkívül fontos lett, és ekkor ez a vár is be lett illesztve a Kanizsával szembe helyezett végvár vonalba és a Hagymásy család tulajdonjogának fenntartása mellett ugyan, de állami felügyelet alá és kezelésbe vett tekintélyes erősséggé nőtte ki magát, de a mely felett nem a magyar állam valamelyik katonai szerve, hanem végsőleg a bécsi császári hadi tanács rendelkezett. Emellett azonban a Vár tulajdonos Hagymásy család tagjai Szentgrót S r ü k s főkapitányai maradtak. A XVI.-XVII. századokban a török, bár igyekezett néha a várat megtámadni, mégis azt soha elfoglalni nem tudta, sőt talán komolyan nem is akarta.

A vár és a város tehát a Hagymásy család tulajdonában van a család kihalásáig és a tulajdonjog körül ezen idő alatt jelentősebb változások nem is történtek.

1538-ban berekezői Hagymási János megszerzi a Szentgrót melletti Csáfordot, mely eddig Sulyok István és Balázs tulajdona volt, de János ekkor a somogyvármegyei Besenyszentgyörgy nevű ingatlanát Csáfordért cserébe a nevezett Sulyok családnak engedte

át. 5.)

A XVI. században, ennek második felében, némi része van Szentgrótnak a tőrjei prépostnak is, később pedig a veszprémi püspöknek is, aki 1575-től kezdve 1588-ig Szentgrótot illetőleg érdekelve van, sőt 1557-ben van Szentgróton egy portája Bornemissza Pál deáknak is. 6.)

Ugyancsak a XVI. században történt, hogy Hagymásy Kristóf ott hagyta Szentgrótot és Erdélybe távozott, ahol Isabella királyné pártjához csatlakozott. Ezt I. Ferdinánd király megtudván, 1556 december 29-én Regensburgban kelt oklevelében a "h u t l e n" Hagymásy Kristóft asszal próbálja megbíntetni, hogy a Szentgrót várban /arz/ birt negyed részét tőle elveszi és azt Macedonai Péter királyi kamarás mesternek és Péchy Gáspár udvari familiárisnak adományozza. Amde Ferdinánd elszámította magát, mert a birtokba iktatásnál Hagymásy leustách ellentmondván, ez az adományozás soha jogerős nem lett. 7.)

Hagymásy Kristóf élete végéig Erdélyben maradt, ennek állami életében tekintélyes része volt, és állítólag 1577-ben meghalt. Innen kezdve a Magyarországon maradt Hagymásyak Szentgrótot zavartalanul bírták 1654-ig, a midőn Hagymásy István - az ultimus - élete végét közeledni érezvén, Szentgrót várát és a várost, az Udvarnok, Debronzon, Batykon, lévő ingatlanrészeit a hegyvárnál, a malmait, a szalahegyit és huzsonyai szőlőket, Alsó Csáford, Debron, Babotha, Szentmihály, Barba, Vásárhely és Lak zalavármegyei pusztákat Batthyány I. Ádámnak eladta. 8.)

Batthyány I. Ádám Hagymásy István halála után 1656-ban a fent fel sorolt ingatlanokat át is vette, és ez alkalomból Ádám Szentgrótot vitézlő rendjéhez egy kiáltványszerű leiratot intéz, melyben kérelmekre biztositja őket, hogy Szentgrót várost ugyanazon szabadságokban, a melyeket Hagymásy urainak alatt élveztek, ő is megtartja.

A rövidre fogott magyar nyelvű kiáltvány szövege a következő:

E g r e g i i n o b i s h o n o r n a d i !

Salutem et nostram benevolentiam. - Az kegyelmetek levelét elvettük és abban való kívánságát megértettük. - Mi senkit nem háborgattunk igazságában, tudván azt eleitül fogvást, hogy a Szent Gróthi város s z a b a d volt és a miben szegény Hagymásy urainak meg-

tartották, abban mi is meg tartjuk, s kegyelmek is tudgya mivel tartozott az földesuraknak, nekünk is azt praestálván, mindenkor igasságokban meg tartunk, eddig sem igyekeztünk senkinek igasságát elrontani és ez után sem cselekedezünk. Isten öltesse kegyelmeit. Datum ex Nemetújvár, die 2 1-a aprilis, anno 1 6 5 6 .

Barunden benevolus comes

A d a m u s d e B a t t h y á n i m.p.

/ L. S. / 9./

Ezzel tehát Szentgrót vár és város, tartozékaival együtt, a Batthyány család kezébe került és egyelőre még nem jogerősen, mert a birtokba iktatás csak akkor történhetett meg, a midőn I. László király a jogügyletnek 1 6 6 3 -ban királyi beleegyezését /consensus regius/ adta, ezt pedig úgy látszik csak akkor adhatta meg, amidőn Szvegy Hagymásy Miklósné született Maróthy Zsuzsánna is meghalt. Ekkor azután Szent Grót vár és város, ennek tartozékai, nevezetesen Aranyád, Batyk, Bagota, Debronez, Infa, Szent Péter, Széplak, Udvarnok, Vásárhely, Véged, Zalaszeg és a somogyi faluk, továbbá a tiszai prépostság collationálásának joga, Batthyány Kristóf és Pál tulajdonába kerültek, mert ebben most már a vasvári káptalan őket jogerősen beiktathatta.^{10.)} Innenfogva Szentgrót vár és város a legújabb időkig a Batthyány család tulajdonában maradtak, és csak 1 6 7 3 -ban történt, hogy Batthyány Pál átmeneti időre és a szentgróti örökös főkapitányság fenntartása mellett a várat, a kastótot és tartozékaikat 11,000 frtért zálogba adta.

Visszatérve Batthyány I. Ádám fenti kiáltványára, az abban foglalt ígéretet ő maga annál is inkább megtartotta, mert ennek kiadása után nemsokára meghalt. Valószínű, hogy fiai, Kristóf és Pál még respektálták atyjuk ezen oklevélben foglalt ígéretét, de már a későbbi utódok - tudatosan vagy tudat alatt - de megfélemlítettek I. Ádám ígéretéről, vagy pedig azt már magukra nézve kötelezőnek nem tartották, s így ezen ígérettel ellentétes, és súlyosan sérelmes intézkedéseikkel sok keserűséget okoztak Szentgrót népének, de főleg a "szabad legények"nek, és ez az elkeseredés 1 7 3 3 -ban ki is robbant és ezt a város népe 2 3 pontban foglalva nyilvánosságra is hozta, s főleg az érdekeltekkel küzdte.

Ezek, az 1 7 3 3 április 15. előtt összeállított gravaminális

(sérelnes) pontozatok a következők:

Primo: Pénzen v e t t földünket, rétünket pénz nélkül az méltóságos uraságh el vette, úgy szintén erdőből irtott földünket, rétünket.

Secundo: Az hidaknak és töltéseknek reparaációját megungnak kellett véghez vinnünk, az mellyet már véghez nem vihetünk tovább, az vámat pedig az uraságh szedeti.

Tertio: Történt egyszer az szekerünk bukfa pallást hoztak, az mellyért vett harmincz két forintot rajtunk az méltóságos uraságh, buk és túlgý fátul harmincz két forinttal el vagyunk tiltva.

Quarto: Tekéntetes Fodor István Oberstwachmeister urunk nálunk lévén quártélyban, az orrináncz katonák közülegy ki ment az szekerünkkel és az város akarattya ellen, az uraságh réttyében egy kevés fűvet lekaszált, az mellyért vett rajtunk az méltóságos uraságh harminczkét forintot.

Quinto: Buzs, gyertya, égett bor, azappon árultatástul el vagyunk tilalmazva harminczkét forint büntetéssel, ha pedig magunk között találkoznék is a féle, el nem merjük adni, seőt más helységekből sem szabad bé hozni, neha az előtt mindenkor s z a b a d volt.

Sexto: Biráinkat és helységebeli embereinket tisztartó urunk minden kicsin állapotért tümlőszözteti és áristáltattya, bár értékes ember legyen is.

Septimo: Az város vett egy házat harmincz eöt forintokon az quártélyos tiszt számára, az melyhez épített az város istállókat, kement és az házat deszkával meg padimentumoztatta, az mely építés nem kevés kölcségében tölt az városnak, e g y p é n z n é l k ü l el vette az méltóságos uraságh.

Octavo: Az mésszárosok az biráinknak minden marhábul egy egy funt húst attak articulusunk tenora szerént, azt is mestenában el fogták, úgy az sprokbul, minden négy forint érőbul.

Nono: Az vizen való halászattul harminczkét forint büntetés alatt el vagyunk tiltva, holott az előtt az városnak szabadságában volt, úgy szintén az Szalában való kender áasztatástul el vagyunk tiltva harmincz két forint büntetés alatt.

Decimo: Az szüntelen való vadászat, az sok levél hordozás, úgy szintén kosár számára az gyümölcsöt, rakat, Csákányig, Ujvárig, Szalonakig kellek hordoznunk, úgy annyira, hogy az szegén embernek teste ki

sebesült alatta.

Undecimo: Az vár rötttyében történet szerint s.v. az sürtős marha békén, mingyárt agyon lüvik és úgy az ludainkat agyon verik, némelkor el is viszik a béresek.

Duodecimo: Az Kulcsár kert nevű mezőre történet szerint az marháink békén mentek, akár parlag, akár ugar lögyen, a béresek mingyárt békén hajtyák az majokban, úgy taxállyák az szegén embert, amint akarják.

Decimo Tertio: Hátszinkhos kerteinken kívül egy barátság földet, sem egy kasza vágó rétét nem bírunk.

Decimo quarto: Az midőn az méltóságos uraságnak az a é g y napot szolgáltuk, az előtt ebédet és bort is adtak, mást pedig semmit sem, még az megunk kenyérét sem hadgyák békével meg ennünk.

Decimo quinto: Az embereink közül némellyeknek az úkrai szaladás-képpen az uraságh rötttyén való sarjura mentek, az mellyért vett rajtuk tisztarto urunk négy négy forintot, holott már az uraságh a jobbátság marhái el éltek.

Decimo sexto: Történt egyszer egy szegén emberünknek az tehene az Kulcsár kert nevű mezőre ment valami borsóra, az mellyet már meg ettek előbb az marhák, azért is vett tisztarto urunk eőt forintot rajta.

Decimo septimo: Az szőleinket üdvösült méltóságos uraságh az királyi palcsával föl nőrette, kívánnjuk azért az hegyvámot is az királyi pintel adnyi.

Decimo octavo: Az minémü boreinkat ennek előtte az uraságh számára el foglaltak, azok közül mostis sok hordaink oda vannak.

Decimo nono: Az midőn az méltóságos uraságh számára borokat foglaltak, azoknak az áro nem fizettetik úgy, amint az folyó áro volt.

Vigesimo: Az előtt az hegy bíráinktul az méltóságos urak hegyvámot nem vettek, mást pedig meg vessik.

Vigesimo primo: Az boroknak foglalá sa idején, ha az pincze gazda jelen nem lehet, bár méltó menetsége legyen is, mingyárt pinczéjét békén pütszülteti tisztarto urunk és fizetés nélkül fölszen szabadul.

Vigesimo secundo: Az szőlőhegyben némely helyeken, habár a szegén ember dirib darab földet és szőlőcskét, azokrul mindenikrül különbb különbb vessi meg tisztarto urunk az Penna bort az öreg pintel, noha az hegyvámot egyszeremind edgya meg az olyan gazda, holott az előtt egy icsénél többet nem adott, akár hány helyen bírt is.

Vigesimo tertio: Az hegyvám nem úgy szedetik rajtunk, az mint a mérés hozta, hanem mióta az új kád és vödörre vagyon, az ulta többet kell adnunk. 11.)

Ime tehát Batthyány I. Ádám ígéretéből voltaképpen a földesuri hatalommal való súlyos visszaélések halmazata lett, tehát körülbelül egy fél századnyi idő alatt ide fajult el I. Ádám jóindulatú ígérete.

Nem feladatunk most a gazdasági vádirat szerű 2 3 pont részletezése és taglalása, azonban munkánk egy más fejezetében a vádirat egyes pontjaival lesz alkalmunk foglalkozni. Egyelőre tehát a fenti pontozatokkal bizonyítani óhajtottuk, hogy a földesuri hatalomnak a Hagymásiak és Batthyány I. Ádám utódai részéről való elfogása és értelmezése küst ériási különbség volt. Míg a Hagymásiak a XVII. század magyarságának heroikus küzdelmeiben a nép fiát megbecsült küzdőtársaiknak tekintették és minden gazdasági teher elől ezeket mentesítették, addig a XVIII. század békés éveit gondtalanul élvező földes urak telhetetlen és ragadosó tisztartóinak a népet nyüzdí főtelen garázdálkodása szembe állítja a földesurat jobbágyaival, azaz a gazdasági jólétet adó néppel, és áldatlan működésük robbantja ki a XVIII. századi gazdasági nyugtalanságokat és lázadásokat.

A tárgytól való ezen elkanyarodás után térjünk vissza a vár s z e r k e s e t é r e. Sajnos, vár leltárak és leírások nem állv án rendelkezésünkre, így a vár beosztásáról stb. nem sokat tudunk. A várról egykoru vagy közel egykoru alaprajzunk nincs, viszont a vár 1 6 8 6 . évi képeről-, mely Peeters Jakab: Icones-einek antwerpeni kiadásában jelent meg és Bouttats metszete, - nem tudjuk megállapítani, hogy a kép a tényleges akkori állapotnak megfelelő-e? Ugyanis a XVII. századi várképek legtöbbje idealizált, és a rajzolóknak túlnyomó többsége az általuk lerajzolt várat in natura sohasem látta, hanem valószínűleg csak elbeszélés vagy magyarázat után ad libitum rajzolták le, az talán nagy vonásokban hasonlított az eredetire, de részleteiben nem.

Körülbelül ez a helyzet a szentgróti várképnél is, hiszen sem Peeters, sem Bouttats Cáspar Magyarországon nem jártak. A Vár az egykoruk állítása szerint a Zala folyó egy szigetén épült, ezzel szemben az 1686. évi képen a vár egy domb vagy magaslat tetején

látszik elhelyezve lenni. E magaslat jobb felé eső tövében egy tavacska szerű víz látható, ami nyilván a Zala folyót akarja ábrázolni. A vízen vagy folyón túl ugyancsak jobbra Zalaszentgrót helység, a Hostát, vagy suburbium látszik, a maga templomával.

A Vár a képen két emeletes, tornyos épület, mely fallal és palánkfélével van körül véve. A Vártól balra szintén házak, talán Csáfordi háza láthatók.

Hogy a Vár valóban két emeletes volt, azt megerősíti, hogy pl. 1654-ben a beteg Hagymási István eldagadt lábai miatt a "maga tehetségével még csak az g r á d i c z o n" sem tud alá menni, ^{12.}) nyilvánvaló tehát, hogy Hagymási a Vár valamelyik emeletén lakott, továbbá egy 1690. évi összeírás egyenesen megmondja, hogy a szentgróti vár egy "castellum duarum contignationum", ^{13.}) tehát két emeletes.

Ami a Vár tornyos voltát illeti, ezt igazolja Csabay György vajda, aki 1658-ban Batthyány I. Adámbhoz intézett levelében panaszkodik, hogy a szentgróti legények nem fogadják szót neki "mert ha vagi levéllel nagyságod szolgálatjára akarok küldeni küszlők valakit, vagi T o r o n i b a n vigázni, mert azt sem tudom, mely órában a török itt terem, meg vetik szómat." ^{14.})

A Vár épület belső beosztásáról - sajnos - nincsenek feljegyzéseink, csak annyit tudunk, hogy a Várban volt valami kápolna féle is. Ugyanis midőn 1655-ben Hagymási István meghalt, ezen év október 13-án a szentgróti várban reggel hat órakor tartották a gyászmisét, tehát kápolnának kellett lenni, és innen vitték a holttestet a türjei szentegyházba eltemetni. ^{15.}) Továbbá Szentgrótot egy 1656. április 3-án kelt összeírása említi, hogy a Várban "inventálásra/leltározásra/ való egyéb nincs, hanem az aytók és ablakok mindenütt, az mint az előtt volt, most is meg vannak" aztán felsorol az összeírás néhány butort és végül, hogy a Várban "az kis k á p o l n á k á n a k az aytala és d e s z k a épülete megvagyon." Így tehát kápolna tényleg volt a várban.

Ami a vár butorzatát illeti, ha a fenti 1656. évi összeírásnak hitelt adhatunk és ha az teljes lenne, akkor a szentgróti vár berendezése ekkor ugyancsak szűkös és szegényes volt. Eszerint volt a Várban három kis és egy hosszú asztal, két hosszú és három egyes szék, egy régi bőrszék és három pohárszék. Ezen inventárium/lel-

tár/ teljességéhez mindenestre szó fér, és a Vár hadi felszerelését nem is említi.^{16.)}

A várbeli kápolna felszereléséről csak annyit tudunk, hogy a kápolnának harangja is volt. Ugyanis a szentgróti catholicus sereg 1683-ban többek közt írja, hogy két harangot öntettek "az az előtt való urak" tehát a Nagymásiak és "üdvözült urunk,.../ tehát valószínűleg Batthyány Pál/ az kisebbet nekünk catholicusok számára occupálta, az melyet be is vitetett az Várba."^{17.)} Nyilvánvaló, hogy ez a harang a várbeli kápolnába került, és ha volt ilyen, annak tornyába.

A szentgróti vár tudvalévőleg vízi vár volt és azt a Zala vize folyta körül. Egy 1700-ban kelt német nyelvű leírás szerint is "das Schloss steht mitten in der Szala" azaz a Vár a Zala folyó közepén áll és ezért ez a török időkben csak praesidium volt.^{18.)}

Ezért írja néhai Pesty Frigyes "Magyarország vízhálózata a régi korban" című dolgozatában, hogy "ezen vár posványos és ingoványos környete miatt elég tekintélyes védőponttá vált a török becsapások ellen."^{19.)}

A midőn 1776-ban Zala vármegye hatósága gr. Batthyány Ignác akkori egri nagyprépost kérelmére Szentgrót Hótdíjának egykori kiterjedése dolgában tanuvallatást tartott, a mintegy száz év körüli Laki Parkas tanu is megemlíti, hogy az ő fiatal korában a Vár és város körül "ollan linkó volt, hogy az sarha is alig láthatta meg." Természetes tehát, hogy a Várba csak hídon lehetett bejutni és a Várnak csak egy kapuja volt. Így pl. 1646-ban a szentgróti hajduk a híd előtt "összeülvöldezték a törökkel", 1655-ben Szecseői szentgróti kapitány a Vár hídja előtt a gyalogsággal készenlétben állva várja a törökök támadását. 1656 augusztus 16-án Csobay György vajda Batthyány Ádámnak jelenti, hogy ekkor a törökök közül néhányan "az hídhoz nem messze megh nyargallódva, mingyárt vissza nyomakodtak.

1689-ben Szentgrót egy része a hídtól a piacon alul a kapuig leégett, csak hogy e levélből nem derül ki, hogy itt melyik hídról van szó?^{20.)}

A Várba tehát az egyetlen hídon és egyetlen kapun lehetett bejutni és forrásaink soha egyből több kaput nem említenek. Így pl.

1644-ben a várbeli egyik taraszk a kapuban hever és úgy látszik használható nem volt. 1653-ban Farnadi Benedek és felesége a Vár kapujában fegyveresen hatalmaskodnak, melyről Hagymási István 1653 május 7-én tesz először említést. Egyébként Farnadi urannak és feleségének a Vár kapujában és egybűt tanusított lehetetlen viselkedését Hagymási István Batthyány Ádámnak a következőképpen írja le:

"Nagyságodnak, mint kegyelmes urannak ajánlom szolgálatomat, kívánok Istentől Nagyságodnak minden jókat.

Küldetéik nagyságodat ez levelem által meghatalmazom busult szivell. Ithon nem létemben minem sok bosszúságot küli szenvednem Farnadi Benedek miatt, im nagyságodnak punctumaim írva küldöttem. Nagyságod ítélje megh, ha nem mód nélkül vagion-e, noha Nagyságodat mind ez ideig nem busétotam feköls.

Elsőben itthon nem létemben feleségestül az Vár kapujára a jüvén, az Vaidát haiduival szitta rutul a hozzájuk is lüt, az meli nagyságodnál nyilván vagion már.

Másodszor itthon nem létemben be jüvén részegen az Hostatban, Giurasi Andrásnéhoz hozzá lüt, magát nem találta, hanem egy szittár volt az fején, aszt által lütö két gollóbyssal, csak kiczinben, hogi magát nem találta. Onnent megfordulván, Giarmati Páll házában kétszer lüt be az ablakon, azonban Hagymási Miklósné asszonyon. Majorjára menvén, az szolgáját azon helyen megh akarta ölni.

Az feleség is illjen undokságokat cselekezzik, egy Kamondi János nevű Haidu feleségét mesztelen kardall az házában ejtete be. Most uyobban itthon nem létemben egy szegény Somogi embernek az feleségét, ha el nem szaladhatot volna, mind üsszű akarta vágdelni az felesége. Egi Bak Miháli nevű legént más szegény legéniell it a sorompó előtt fegiver nem lévén nálok, azokat le verte, taglotta maga Farnadi. Uyobban mast itthon nem létemben az attiónkfia ki menvén az Nénémel az Hostatba mulatni, ot beszélgetvén más több asszonyokkal is, az felesége nagy részegen elejben menvén, hogi ütöt ki akarják pülingéreszni, azon mingiárt kapván puskaáját Farnadi, puska haitva nekik menvén az asszonyoknak, dühös lülkü lélek kurvák kiczoda az, az k az én feleségemet /igy !/ ki akarja pülingérestetni, híd végéigh haitota be őket, ot egy házban ejtete őket, ha itthon lettem volna, most nem busulnék reita, mind e.

zekben, ha nagyságod glanakszik, külgő bizonios emberét s inquiráltasson nagyságod, ha különben vagion.

Ezek mind igi levén, nagyságodat, mint kegyelmes uramat kérem, mit küllessék felőle cselekednem, mert immár eglőb hátra nincsen, hanem magamon az szem, lehetetlen is már soká, hogi ezeket ell szemvedhessen, mert az mint följebis irám nagyságodnak, ha itthon lettem volna, most nem busulnék reita, mert bizony vagy hogy megh űlt volna az feleségemért, vagi eginék lenni külűt volna, mert csak egy lő háti katona volnék is, bannám az feleségemet, nem hogi it az magam örökében kül szemvednem, külűt Istennek, hogi az niavalia is ki nem ütötű. - Nagyságodtul várok. Nagyságod hire nélkül nem cselekszem semmit is. Nagyságod inquiráltasson csak bizonios emberi által, többet is hal megh ezeknél nagyságod. Válozt várván nagyságodtul. Isten éltesse nagyságodat. Ex praesidio Zentgrot, die 27 junii, anno 1653.

Nagyságod szolgája migh őll

Hagymási István Bereksoy /m.p./

Kivül címzés: Az én kegyelmes uramnak, az tekintetes és nagyságos Groff Bottiáni Ádám uramnak ő nagyságának adassék ez levelen igen hamarságall.

Hagymási ezen jelentésére Batthyány Ádám Farnadi ellen vizsgálatot indított, a tényeket látókat és hallókat kihallgatták és meghiteltették és az erről felvett írást pücsét alatt felvitték Batthyányhoz. Farnadit alighanem elcsapták, mert a levelek többé nem emlékeznek meg róla. ^{21.)}

A vár kapuját szigoruan őristék és a várba nem mindenkit engedtek be. Így 1655-ben egy káptalani hites ember érkezett Szentgrótra és a hiden a kapuhoz menvén, a várba való bebocsátását kérte. Ámde a vajda nem engedte be, noha parancsot hozott úzvegy Hagymási Istvánné Kisfaludy Borbála asszony részére, hogy "az Várhoz való" okleveleket adja ki, amit azonban Borbála asszony megtagadott. ^{22.)}

Hagymásy fent küszűlt leveléből megtudjuk, hogy a várban vagy a várospan sorompó is volt, de helyét megállapítani nem tudjuk.

A vár egyetlen kapuja a XVII. század közepén már romladosni kezdetett, mert 1657 október 8-án Szecsődy István szentgróti substitutus /helyettes/ kapitány Batthyány Ádámnak jelenti, hogy "az b e l s ő Vár kapuja igen rosszul vagion", amiről Szecsődy már

1655-ben is tett Batthyánnak jelentést. Most újra elismétli és előadja, hogy a "mint az kaput föl sokták uoni, az téglia alóla mind el hulot, félő, hagi eszer az kapu le esik" és ennek helyreállítására majd sok munkába fog kerülni, míg most kevés fáradtsággal is meg készülhet, "csak az téglit ujaban csinálna az kumies alája." Valószínű, hogy Batthyány Ádám a kaput rendbe hozatta, hiszen ekkor már ő a vár birtokosa. Batthyány - amint már tudjuk - 1654-ben Szentgrót várát, várost és tartozékait Ragymási Istvántól és feleségétől Kisfaludy Borbálától örök áron megvette és István halála után 1656 március 12-én Batthyány parancsára Szecsődy István kapitány Szentgrót várát minden tartozékával, amint jelenti: "Az nagyságod számára el foglaltam".^{23.)}

1656-ban már Ádám javított a váron és ez az egyetlen adunk a Vár karban tartásáról, s ekkor kívántatott "egy fodor deszka és fél mássa vas, hogy valami asztalokat és székeket csináltatnánk" és ekkor "vagyon tielér is, az ki meg csinálná." Tehát a Vár belső berendezésére kellett az anyag, ez a berendezés pedig, amint már láttuk, igen gyenge volt.^{24.)} és úgy látszik kiegészítésre szorult, míg a vár épületei rendben lehettek és a dűledező kaput rendbe hozták.

A szentgróti vár kapuja boltozatos, masszív építmény lehetett, ahol telen a kaput őrző hajduság tüzelhetett is. Midőn 1684-ben december havában Spinola uram, mint commissarius, németekből álló kíséretével Szentgrótra érkezett, a Várba szállva, Drivodelics, az akkori szentgróti kapitány, Spinola németjeit, a "szoldat" okat a Vár kapuján kívül, a városban, meleg szobákban akarta elszállásolni, amde a bizalmatlan Spinola a "kapura parancsolta" őket. Hideg volt, és a kapuban "semmi fájok nem lévén, íben a kerítésben /azaz tehát a Hostátban/ a h á z a k a t bontani keztenek és Vácsi István házának egyik részét el is égették és így a magyar hajduk a kapuban a németek miatt a tüzhöz nem is férhettek s ezen felül a hajduk itt "fejetlenek" /azaz parancsok nélküliek/ is voltak.^{25.)}

A németek tehát hajduinkat legfontosabb szolgálati helyükről szorították ki. Szecsődi 1657 október 8-án kelt fenti jelentésében b e l s ő vár kapuról beszél, noha Szentgróton k ü l s ő vár nem volt. Nyilvánvaló tehát, hogy itt Szecsődi a sáncokkal és palánkkal megerősített szentgróti Hostátot, suburbiumot tekinthette k ü l s ő várnak, noha ezt a források rendszerint és külsőnézően H o s t á t

-nak nevezik.

A XVII. század második felében Szentgrót vár épülete hanyatlóban volt, és 1664 október 31-én kelt egy oklevelében maga Batthyány Pál beismeri, hogy ekkor Szentgrót "végház az ellenség pusztítása miatt **m e g r o m l o t t** és a két Batthyány annak rendbehozatalára nézve bizonyos intézkedéseket tesz.^{26.)}

Batthyány Pálnak 1673 április 9-én kelt zálogosító oklevelé szerint Szentgrót még ekkor is "puszta állapottal vagyon", amivel talán az oklevél azt akarja kifejezni, hogy a Vár használaton kívül, üresen áll, de valószínűleg **c s a k á t m e n e t i l e g**, mert Drivodolice Ferenc szentgróti kapitány 1684-ben a bástyákhoz való **f á t** gyűjtött össze és attól félt, hogy Spinola fentebb említett németjei majd neki mennek ennek a faanyagának is és elkezdik elégetni, "mely bástya csináláshoz - írja - hozzá is fogtam volt, de félbe kellett hadnom németek **a l k a l m a t l a n s á g a** miatt."^{27.)}

Mint minden építményt, így a szentgróti várat is fenn kellett tartani, reparálni, javíttatni, és ez a berekszei Hagymási családot terhelte volna. Ámde a Hagymásiak nem voltak gazdagok, no meg a Vár fenntartása kérdés és nem magán-passzió volt, így tehát, mivel a család a Vár fenntartását nem győzte anyagiakkal, már 1558-ban Zala vármegye hatósága statutárius úton intézkedik, hogy azok, a kik Babócsa vár javítására munkásokat nem küldtek, kötelesek ezeket ugyanazon feltételek mellett "**a d m u n i t i o n e m** castr^{28.)} Zengroth mittere": azaz Szentgrót megerősítésére küldeni.

Ámde tudjuk, hogy a török elleni védekezés szempontjából fentartott várakat sem tulajdonosaik, sőt még az állam sem tudta karban- és fenntartani, s így már a XVI. században kitalálták össze a végvárak karban tartására az ingyen munka - a gratuitus labor - igénybe vételét, a melyről már az 1567. évi XVII. törvények is intézkedik, de a melyben Szentgrótról még nincs szó.

A szentgróti vár fontossága csak akkor nyomult előtérbe, a midőn a török 1600-ban Kanizsát elfoglalta és ekkor fel kellett állítani és ki kellett alakítani a Kanizsával szembe helyezett végvár rendszert, az egyetlen Kanizsával szembe mintegy tucatnyi várat kellett szemközt állítani, s ezeknek feladata volt a Dunántulon a Zala völgyet stb. szóval a **B é c s** felé vezető utvonalakat elzárni.

Igy azután az 1601. évi XXIX. törvénycikk a Rába vonal és ennek átkelői kihangsúlyozott védelme mellett elrendeli többek közt Szentgrót várának katonasággal, munícióval való ellátását, reparációját, megerősítését, az 1602. évi XIV. törvénycikk 21. §-a, továbbá az 1604. évi VIII. törvénycikk 24. §-a Szentgrót várának karban tartása és javítása kötelességét a Várhoz tartozó falvaknak, /proprie pertinentiae, saját vártartozékai/ lakosságára hárítja. Ugy látszik azonban, hogy Szentgrót vár tartozékainak lakossága ennek a munkának az elvégzésére nagyon kevés lehetett, mert a koronázás utáni 1608. évi XV. törvénycikk 11. paragrafusa úgy intézkedik, hogy Szentgrót és Szentgyörgy várak karban tartására Hany Balázs zala-vármegyei szolgabíró járásának lakossága vehető igénybe, kivéve mégis azon falukat a melyek Szigliget várához adtak munkást és kivéve a veszprémi püspök ingatlanait.

Ezt az intézkedését megismétli az 1622. évi XXVI. törvénycikk 34. paragrafusa, azzal, hogy Hany helyett ennek utóda Fülöp Mihály szolgabíró járásának, az 1630. évi III. törvénycikk 16. paragrafusa szerint pedig Csilling György szolgabíró járásának lakossága vehető a mondottmunka elvégzésére igénybe. Az 1647, 1649, 1655 és 1659. évi törvények Szentgrót várát az ingyen munka gratuitus labor dolgában már nem említik.

Visszatér azonban Szentgrót fenntartására az 1681. évi VII. törvénycikk 16. paragrafusa, mely szerint Szentgrót vár fenntartásához a somogyvármegyei kaposi és koppányi járások lakossága jelölendő ki, mégis kivéve Létrány, Somogyvár, Kőröshegy, Szenyer és Tapsony helységeket, amelyek Szentgyörgy várhoz tartoznak gratuitus munkást adni. - És a rendelkezés megmaradt Kanizsa vár visszafoglalása után is, 1691-ben a midőn Nagy Ferenc az egerszegi vicegenerális szintén hangsúlyozza, hogy a somogyvármegyei Kapos és Koppány tartományai "applicáltak" Szentgróthoz.^{29.)}

A XVII. század folyamán kiderült, hogy a gratuitus labor nem ér semmit; a törvénycikkek csak papíros intézkedést tartalmaztak, ingyen senki sem kívánt dolgozni, vagy ha dolgozott is, az nem sokat ért. Így lehetett ez Szentgrótnál is, mert itt a várak javítására és karban tartására a molnárokat, mint kitűnő ács munkásokat vették igénybe, ezek tartoznak a Vár bástyáit és a Vár és a Hostát kapuit rendben tartani, megcsinálni, szóval tehát ács munkával is szolgálták a Várat. - Ezen gratuitus ács munka ellenében a molnárok min-

denféle adófizetés alól mentesek voltak és így az ugynevezett német adóra sem erőltethették őket a vármegye urai.^{30.)} A molnár, azaz ács munkából tehát az is következik, hogy szentgróti bástyái fából készültek, s ezekhez gyűjtött tehát Drivodelics kapitány fát.

Kanizsa visszavétele után, bár a Kanissával szembe helyezett végvár rendszer értelmét veszítette és a végvár vonal fel is oszlott, mégis Szentgrót vára, ha nem is mint erőd, de mint lakás maradt és 1704-ben is még mint "erős hely" -et emlegetik,^{31.)} mert Bécs urai azt még sem merték megpróbálni, hogy Kanizsa visszasszerzőjének, Batthyány II. Ádámnak tulajdonát képező Szentgróti várat felrobbantassa vagy elpusztítsa. Így tehát a vár, békés célokra bár, de használatban maradt a XVIII. században is.^{32.)}

B./ A Hostát és a Város.

A középkori Szentgrótról tudjuk, hogy a XIV. század vége felé oppidum, azaz mezőváros rangjára emelkedett és ezt a rangot, az akkor több mint ötven portás Szentgrót, szinte a legujabb időkig meg is tartotta.

A város zöme, mint később, sőt ma is, a Zala folyó bal partján terült el, a folyó szigetén épült Vártól keletre és a XVI., illetve inkább XVII. században a város, az oppidum most már másodrendű tényszerű, a hangsúly a Váron van, a város voltaképpen ennek kiegészítő része lesz és ekkor a források Hostátot /a német Hochstadt után/, latinul suburbiumot, a Vár alján elterülő alsó várost és V á r o s t különböztetnek meg.

A látszat az, mintha Szentgróton a Hostát, azaz a suburbium vagy alsóváros és a "V á r o s", egy és ugyanaz lenne, azonban, ha a kérdést tüzetesebben vizsgáljuk rá kell jönnünk, hogy a kettő még sem fedi egymást. Ugyanis 1655-ben, midőn Özvegy Hagymási Istvánnénak a szentgróti várhoz tartozó jószágait felsorolják, é l e s e n megkülönböztetnek két malmot, melyek közül egyik "az Hostatban" van, a másik pedig a "Várásson" és mindegyik háromkeréki. - Tehát más a Hostát, és más a Város! Az "Hostáton kívül az p a l á n k mellett" tartják Szentgróton a XVII. században a derekas vásárokat. Kérdés, hogy vajon ezek a derekas vásárok

át a "város"-ban tartatnak-e? Szó van aztán a "hostáti koronárosok"-ról, viszont az 1681. évi conscriptio szerint az ar/Bettyány/ korát a városban tartottak áralni. Az 1656. április 5-iki összeírás is a Hostátban említi a "koronását". Ezen kívül az összeírás külön Majort is említi. Nem hagyhatjuk említés nélkül azt sem, hogy Szent Grót gazdaságát a XVII. században két ispán igazgatja, hogy két vigyázó is van alkalmazva és külön egy majorné. Mindezekből azonban még mindig nem lehet végérvényesen és megnyugtatóan megállapítani, hogy vajon a Hostát és a Város azonos-e vagy sem?

Tekintettel azonban arra, hogy 1639-ben a törökök a szentgróti várost, tehát a nyílt lakó területet rablotta meg, hogy 1641-ben Hagymási János 46 szabad legényt névszerint sorol fel, viszont Szecsődi később kijelenti, hogy a szabad legények közül most már s z á z is beállena /űfelsége fizetésére, s ezeknek valahol lakni is kellett, hogy 1644-ben a statutum szerint ezt a "Szent Gróti h o s t á t b a n lakosok, eű fűlsége fizetésén lévő rend és a szabad legények alkották meg, s itt a polgárokról, jobbágysokról, szellérekéről, mint statutum társalkotókról szó nincs. 1654-ben Hagymási István szerint "ez az mi hostatunk igen vékony erővel vagion".

1655-ben Szecsődi Kapitány k ü l s ő hostátot emleget és ő is hostáti és városi malmokat különböztet meg és a v á r o s i és nem hostáti toronyban van a hirmondó ágya felállítva. Továbbá 1656-ban a Hostát és le és a Hostát kerítésén lévő kapuk épségben meg maradtak. 1657-ben Szecsődi b e l s ő Várról beszél, s ebből arra kell következtetnünk, hogy ekkor a Hostátot teljes joggal k ü l s ő várnak tekintették, s a vár katonaság tulajdonképpensége itt lakott. Kellott lenni tehát ezen kívül egy "polgár" városnak, portákkal, s hol a jobbágyság, szellérség lakott, mert hiszen a források szerint a szentgróti lakosok "ház helyeikhez se földet, se rétet semmit sem bírnak, hanem némellyeknek egy egy kis veteményes kertyeik vadnak" 33.)

Fel kell tenni annak is, hogy Szentgróton sok az irtás föld.

A városnak sohasem emlegetik sem a kerítését palánkját vagy kapuját, s ha mindezeket figyelembe vesszük, rá kell jönnünk, hogy a XVII. századi Szent Grót három részre tagozódik és topografice

nem egységes, nevezetesen 1. a Vár, 2. a Hostát, mely külső vagy elővárnak is nevezhető, s végül 3. a Város, mely nyílt, meg erősítve nincs, s mely valószínűleg azonos lesz a mai Polgárvárossal, hiszen már a XVI. században Szentgerolt vagy Nagyszentgerolt mellett megkülönböztetnek "Kyszentgerolth"-ot is, melyet körülbelül egynek vehetünk a mai Polgárvárossal.^{34.)}

Szentgrót város középkori szerkezetét, topográfiáját nem ismerjük ugyan, de az 1474 évi egy forintos hátralék kimutatás közvetlenül Szentgrót u t á n említ egy Kis utcát /"Kyswca"/, mint külön helységet, melynek akkor 11 hátralékos portája volt.^{35.)}

Ezen Kis utcát illetőleg az az alapos gyanunk, hogy ez ekkor Szentgrót része lehetett, dacára annak, hogy a dica szempontjából külön községként szerepeltetik. Hiszen tudjuk, hogy a középkor a tagoltság, a particularizmus klasszikus korszaka és vannak nálunk helységek, városok, melyeknek egyes utcái közigazgatásjogilag egymástól függetlenek, önállóak /ld. pl. Bastergom, Eger, Várad, stb./, s minden utcának külön bírója, tanácsa, vagyona, vagyonkezelése, közigazgatása stb. van. Lehetséges, hogy a középkori Szentgrótnak esetleg részét képező Kiswca is a k k o r önálló község volt, de már a XVI. században része lett és beolvasztott Nagyszentgrót oppidumba. Így azután, midőn 1540-ben /július 18./ a zalavári konvent előtt berekszéki Nagymási János, Kristóf és Rustách megjelenven előadták, hogy Nagymási László egy bizonyos zálogjogügyletét érvényesnek ismerik, mely szerint Szentgrót oppidumban két sessiót vagy kúria helyet "i n p l a t e a K i s w t a a v o c a t a h a b i t o r u m s e i n K e s z t e l w t z a", továbbá a szentgróti hegyben hegyvádot zálogosított el, ezt mind érvényeseknek tartják.^{36.)}

Az akkori Kis utca helyét ma már bajos megállapítani, de talán nem tévedünk, hogy ha a keszthelyi utcát a volt fő-, ma Szta-lin utcával azonosítjuk, mert hiszen ez volt és lehetett az egyetlen útvonal akkor is, mely egyenesen Keszthely felé vezetett és természetesen, hogy ezt nevezték el keszthelyi utcának.

Valószínű, hogy Szentgrótnak ekkor már több utcája is volt, azonban ezeknek nevééről nincsenek feljegyzéseink. Hogy, pedig Szentgrót a XVI. században és később is tekintélyes és szármottevő hely lehetett, azt következtethetjük abból, hogy első sorban Zala, de néha Veszprém és Somogy vármegyék is Szentgróton tartják gyűléseit.

ket és törvénykezési üléseiket. Így pl. 1542-ben szent Jakab napján itt tartja közgyűlését Zalavármegye, tehát "in oppido Zenthgrót," és pedig Veszprém vármegyével együtt! 1549 június 23-án Rajki Gábor és János jelentik a magyar kamarának, hogy: "Ma vala szent Gerolton gyűlések az vármegyének." 1584-ben Zala vármegye közgyűlését "in o e a s t r o Zentgróth" tartja. - 1618 október 1-én S o m o g y vármegye törvényszéke "in oppido Zenth Grott" ülészik, mert a török vészedelem miatt ezt Somogyban meg nem lehetett, ezért "ex a n t i q u a consuetudine", azaz régi szokás alapján Zalavármegye törvénykező helyén, Szent Grót városában ülészik.

Talán éppen ezen körülménynek köszönhető, hogy Forgách Zsigmond királyi helytartó 1619 július 29-én Pozsonyban kelt oklevelével berekszáli Magynásy Kristóf szentgróti kapitánynak és a helység urának a somogyvármegyei, 32 jebbhagy telket meg nem haladó Zimány pusztát adományozza, valószínűleg jutalmul, hogy Somogy vármegye törvényszékének a Szentgróton való működést megengedte.

Zala vármegye még 1626-1627-ben is Szentgróton tartja üléseit, amde 1643-ban már a törvényszék bizonyos okok miatt a biztonságosabb símégi várba költözött át. ^{37.)}

Mindesen tények azt bizonyítják, hogy a forgalmas Szentgrót ekkor már mindenestre két utcánál nagyobb hely lehetett.

Milyen kizárva, hogy a vármegyék ekkor Szentgrótot biztonságos helynek tartották és ezért húzódtak ide törvénykezni és közgyűlésezni. Amde a biztonság ekkor relativ fogalom volt és nem volt á l l a n d ó ! Már a XVI. század közepén nyugtalan a szentgróti vidék, mert 1551. szeptember 1-én és 4-én bizonyos Ádám deák arról értesíti Mátyásdy Tamást, hogy a török haderő Nagyvácseny felől Símeg és Tátika várak közt Szentgrót részeit, Szentgrót völgyét és a tartozékokat felprédálta és e haderő dandárja éppen Szentgrót mellett volt felállítva / "Dvnder habuerunt positum p r o p e Zenthgrót" / és ekkor a Szentgrót körüli falvak is kiraboltattak. ^{38.)}

A következő 1552. év nyarán sem volt Szentgrót körül csend és nyugalom, mert Magyar Bálint a hópénzes vitézlő népével ekkor Szentgrót körül szállt táborba, mert innen a törökök hadmozdulatait eredményesebben figyelhette. ^{39.)} Lehet, hogy Magyarnek it-

teni figyelő állásban létele fenntartotta a törököket és elvette egyenlőre a kedvüket a Szentgrót körüli portyázástól, mert körülbelül egy évtizeden át elkerülték Szentgrótot, sőt 1559 őszén Szentgróton a bizonságerzet olyanmire erős volt, hogy a Hagymásyak /Máté ch és Péter/ megengedhettek maguknak egy kis hatalmaskodást is, s november 2-án szentgróti jobbágyaikkal megtámadták a tárjai prépost szentgróti kúriáját és itt Borsos Jánost jobb kezén és lábán megsebeztek, Pártos György jobbággyal együtt elfogták és a szentgróti várba vitték.^{40.)}

1561-ben a török újra megtámadja Szentgrótot, természetesen a nyílt várost, előszörban. Ugyanis 1561 július 18-án Páparól Bányai Török Ferenc jelenti Nádasdy Tamásnak, hogy a "Szent Grotott felől" jövő jobbággyai beszélik, hogy a török rá ment volna és "a várossát mind el égette volna, annira, hogy h a t háznál több épen nem maradt benne." Ugyancsak július 19-én Bevecseri Csoron János is jelenti Nádasdynak, hogy "Zent Grotott és Wdwar-nokot" elrabolta a török, Heránt Péter pedig azt írja ugyancsak Nádasdynak, hogy: "Tegnap napon az terekek Zentgrottot ygen vstromolák és az várrast mindenestől el égették másik falval egyetemben, mely az is Zentgrothos tartozó volt."^{41.)}

Ezen expedícióban a törököket ekkor egy Hegedűs Máté nevű priébok kalauzolta. Ez az ember Gyulaffy László seregében szolgált Tihanyban, de a törökök elfogták és a törökök szolgálatába állva, ezeknél kalauz lett és ez vezette a törököket Szentgrót alá.^{42.)}

A most vázolt események hatása alatt úgy látszik Zalavármegyében már ritkábban tartott Szentgróton közgyűléseket és ha már itt tartotta, akkor az a V á r b a n lón lebonyolítva, in c a s t r o, nem pedig a Hostátban, a mely úgy látszik csak Kanizsa eleste után, a tények kényszere alatt alakulhatott át valamikor mondhatnánk másodrendű erőddé, k u l a ő várfélévé. - Hiszen Hagymásy István 1639-ben is emlékezteti Batthyány Ádámot, hogy "az elmúlt időkben" a törökök "est a szegény szentgróti várost meg rablották" és 1641-ben is azt írja Batthyáynak, hogy a törökök azon mesterkednek, hogy "hostátunkat nyakunkban vonhatnának" és innen a magyarokat kivethetnék.^{43.)} Így a sok fenyegetés, kardcsörtetés, támadás, támadó szándék folytonos hangoztatása egyenesen szükségesné tette a szentgróti Hostátnak erőddé való

kiepítését.

Nem lehetetlen, hogy talán a törököknek Szentgrót körüli gyakori okvetetlenkedése késztette Zala vármegye közönségét, hogy magát arra kötelezze, hogy saját, azaz a vármegye költségén nyolc kapus hajdút tartson szentgrót vár őrszésére. 44.)

Ami már most Szentgrót H o s t á t topografiáját illeti, mivel Hagymási István előbb idézett leveleiből is látható, hogy a törökség a XII. században többször fente a fogát Szentgrótra, egészen természetes, hogy a vár alját, a suburbiumot, a Hostátot is bele kellett illeszteni Szentgrót erőd rendszerébe. Hiszen a vár védőinek talnyomó többsége a Hostátban lakott, mert a Vár nagy tömegnek befogadására lakásul nem elég tág sem elég alkalmas nem volt. Így tehát a Hostátot vízes árokkal, széles földsánczokkal, palánk vonallal kellett körül venni és kapukkal is ellátni.

Egy 1776 december 7-én Batthyány Ignác, akkor egri nagyprépost kérelmére Zala vármegye hatósága által felvett tanuvalatási jegyzőkönyv szerint, a Hostád, azaz Szentgrót belső város, vagy külső erődje mikénti egykori erődítése, kiterjedése, lakói stb. tárgyában h a t tanut hallgatnak ki, küztük egy Laki Farkas nevű szinte 100 év körüli embert, akik szinte egybe hangzóan nem csak vallják, de egyuttal meg is mutatják a helyszínén a Hostát egykori fekvését, kiterjedését. Vallomásuk szerint a Hostát azaz a tanuk állítása szerint b e l s ő város egykori kiterjedése a következő volt: Kezdődött északon a Zala partján a Főszeg, ma Király utcán felül és dél felé kiterjedt a Zala partja mentén a régi Malom utca déli végéig, kelet felé pedig a Tekenyére és Túrjára vezető utig. A Hostátnak azaz belső városnak akkor h á r o m kapuja volt, ugymint a f e l s ő kapu, mely az egykori Fogaskerek vendégfogadó felé, később Kisfeludy utca, ma Koller testvérek utja felé nyílt, a második kapu a Bolgárváros felé a volt Pó, ma Szatalin utca akkori végén feküdt, a harmadik kapu pedig a zsidók XVIII. századi szinagógája felé, tehát a mai Széchenyi utca végén keresendő. A Hostátot körül vevő vízes ároknak nyoma a körülbelül 93 éves Mészáros János vallomása szerint 1776-ban még látható volt. A sánczokon és palánk vonalon kívül a XVII. században csak a háhár háza volt, más épület nem, de a XVIII. század elején Nemes György vallomása szerint két ház mégis volt, nevezetesen Varga

Gergely és Lakatos Ferenc háza.

Az így megerősített Hostátban, azaz belső városban volt egy városi torony is, s úgy látszik ez nem valamelyik templom tornya volt, hanem egy egyenesen védelmi célokra épült városi torony, melyben hírszóló vagy hírlövő ágya is volt s ezen ágya mellett állandóan két ember strázsált és tűzérkedett, mert ezek, ha a tájékon törököket láttak, "lűtek."^{45.)}

1655-ben Szecsődi István, a szentgróti kapitány "az külső hostát"-ról ír, "minden nap it az külső hostát körül az mi igazítást tehetek az palánkból érete lesznek". Szecsődinek pontosan tudni kellett, hogy nincs belső és külső hostát, hanem csak hostát; itt tehát írását úgy értelmezhetjük csak, hogy a hostát körül, tehát annak külső szélén tett igazítást a palánkon.^{46.)} s azt csak kívülről tehetette, mert innen könnyebben fért hozzá. Ugyanigy kell értelmezni Drivodolica Ferenc kapitány egy 1680-ban tett ama jelentését, hogy őt azzal az instructióval küldték Szentgrótra, hogy a "külső /1/ városi malmot bekerítessen". Mivel azonban belső város alatt a Hostátot értették, valószínű, hogy itt egy polgárvárosi malom bekerítéséről van szó.^{47.)}

A Hostát palánkolása úgy látszik a XVII. század elején kezdődött, de - mint ekkor mindenféle ilyen építkezés - tehát ez is lassan haladt, mert pl. Hagymási István 1643-ban Batthyány Ádámnak azt jelenti, hogy a: "Palánknak egy részét most keztem építtetni" /lehet, hogy ez a rész elavult és elromlott/ s - folytatja - "míg abban derekas igazítást nem tehetek" addig Batthyánhoz nem mehet el. Alig hihető tehát, hogy a palánkolás év tizedeken át tartott volna, és sokkal valószínűbb, hogy itt egy előregedett palánk rész kijavításáról lehetett szó. Ezen feltevést igazolni látszik Szecsődi kapitánynak 1655-ben kelt levele, melyben jelzi Batthyánynak, hogy igazítást akar tenni a palánk körül, egyben bejelenti, hogy a falukra is kiírt, hogy "minden faluból egy egy palánk karóval" segítsék meg, mert a palánk "szinte elavult", az palánk karó igen régi!^{48.)} Így tehát a Hostát erősítései is ki voltak téve az idő rombolásának és talán ezért jelenti 1654-ben Hagymási István Batthyány Ádámnak, hogy: "Igen vékony erővel vagyon ez az mi hostatunk, ha valahogyan ide kezdene jünni" a török, hát abból baj származhatna. A következő évben esá-

szári commissariusok járnak Szentgróton, persze németek, és ekkor német kíséretüket Szecsődi "az Úr körül való k e r é t t e s b e n" tehát a Hostátban helyezi el.^{49.)} Ugy látszik tehát, hogy ekkor a németek a Hostátban is biztonságban el lehettek.

Festy Frigyes idejében, a múlt században Szentgróton még voltak a palánkoknak némi maradványai, mert írja, hogy erős szőlők /palánk/ maradványai..... most is az utcákon a földbe verve találhatók.^{50.)}

Szecsődi kapitány 1655-ben a karácsonyi ünnepek közben feltűrt a Hostátot, de nem azért, miatta erődtései gyengék lennének, hanem mivel az Őrségbeliek "igen meghevésesnek." ^{51.)}

A szentgróti Hostát 1656 április havában, körülbelül 18-ika előtt leégett. Ezt a szomorú eseményt Szecsődi kapitány Batt. hyány Adámnak nyomban jelenti: "It - írja igen nagy véletlen isten ostroma volt. Az e g e s z H o s t á t e l é g e t, talánd csak t i s ház aligh maradt, kapu tétel után Fő Uárij Vajdának az pajtája éiel meggyújtódott, atul esett ki az Fő, egi órá alatt mind el égett, nem is oltalmazhatók az nagy égés mint egiket az másikkal, de az nagyságod Maioria és pajtáj, istálój megmaradtak Istennek hála, maga bizonj oli gondviselés volt it az házakra, minden héten kéczér v á s á r b i r ó járta kapus hajduval, de egi ros /azaz: rosz/ sokat celekszik, imár senkit sem bucsátok k j az falakra, hanem mind az Uárban sélitotom őket, s mind partéki-eket fel engetem hordanj." Két napra haza ment házához" de erősen meggyűlölt Cobay urannak, minden éiel az Uárban házion, s sorghalmatosan legien az vigiázásban, nigh uisa jduók, mely nap az égés volt, reguel meggyűlölt, oka bizonj ennek az égésnek nem tudom kicoda legien egiéb, hanem az a ros réseges asszony, az meggyűlölt vajdának az feleséghe, ki éiel ki ment az világai. - Csak azt vettek esekben, hōgi imár ég az pajtája, maga fogva van imár, nem tudom mit csináljak vele, az Hostat kerétisen való k a p u k is épen meggyűlölt."

"F. /ost/s./criptan./ Egi lélek s e m é g e t m e g h, mivel ha az után esett volna az égés, hōgi le fekütek volna, sok ember égett volna az házakban, most megint, az mint beszélük szerével magok sem tagiák azon háznál az gyújtás mint esett. Csak ezek tagiák mondani, hōgi az pajtát láták égni, imár nem tudom az dologh

mint legien."

"En bizony csak nem tudtam a tudok busultomban mit tenni, iszonyu dologh ami háznak, ami ember ellen el égni, hogy az kit védelmeztek is, el éget". -

Ugy látszik, hogy Szecsődy a tűz miatt a nyomozást tovább folytatta, mert ugyancsak április 18-án kelt második levelében Batthyáynak jelenti, hogy: "Az seregh köz akaratból, az mint nálunk vagion nagyságod előtt, hogy megh. é g t e k, két emberséges embert választotak, Kun Andrást és Lakj Pált", ezek majd előadják a sereg kívánságát. Az emberek most "el nyomorodtak, sok egy darab kenőre sem verad közülük, hanem az falukról hozatok nekik és ki is becsátok az falukra közülük, úgy hoznak élelmet be magoknak.

Az giuladás kitűl eset, eszt csak Jsten tudja, de igaz az, hogy ugyan azon Főd várj Máténének pajtáját láták elsőben ki giuladni, én it ben az essent fogva tartom, ha red bizonyíthatik vagy cselédere, méltó büntetés áll. Csak valami égetőtől irigységből, vagy másból ne eset volna, soha végére nem mehetünk igazán, s kitűl és mint eset, az kár megh vagion valamint eset".^{52.)}

A tűzvész hatalmas pusztítást végezhetett, mert a sümegi, azaz helyesebben veszprémi püspök is "ide be jött Szentgrótra- írja Szecsődi- az h e l t n é z n i, ebédén nálam volt, itben az Várban, szóval ajándéka a nagysága magát, hogy segítséggel legyen az kerék és épületiből; amde nincs adatunk arra, hogy ekkor Széchényi György veszprémi püspök a szentgróti palánk felépítéséhez segítséget adott volna.

Igy tehát noha emberéletben kár nem esett, de a házak 10 híján elpusztultak, itt-ott a palánk elégett, de a Hostát kapui megmaradtak és a tüzkarosultakat Szecsődi megmentett partékaikkal együtt ideiglenesen a Várban helyezte el.

Sajnos, nem tudjuk pontosan megmondani, hogy ekkor a Hostátban mennyi ház égett le, de a kár aránylag nagy volt, mert a hostáti házak úgy látszik értékesek voltak. 1656 március havában, tehát küszvetlenül a tűzvész előtt írja Szecsődi kapitány Batthyány Ádámnak, hogy Cegléd Balázs uram hostáti háza jobb, mint Horváth István háza, mégér 100 forintokat, ezt meg akarták venni, "akura mentünk" Cegléd Balázs urammal és 75 forintban meg elvették. - Ha tehát egy hostáti házat átlag csak 50 forintra becsülünk, akkor is a kár

végösszege igen tekintélyes lehetett.^{53.)}

1656 április 18. előtt volt a tűz és május 9.-én Szecsődi kapitány Batthyány Ádámnak már azt jelenti, hogy: "Az it való hostátban való házak csinálása felől azt írhatom nagyságodnak, alkalmasan rajta voltak az emberek", viszont a palánk felől azt írja, hogy csak lassan tudja csináltatni, Kemenessaljától Kanizsáig rá iszent és irt a felukra, számszerint vetette ki rájuk a palánkfát, "egy hétig..... ahol el éget, hiszen még most némely része is." Szecsődi a palánk csináltatást június 4.-én kelt levele szerint minden tehetséggel szorgalmazza, ami érthető is, mert nem volt tanácsos a Hostátot lyukas palánkkal hagyni, de a "vitézlő rend is közel lábal az házak csinálásán rajta vagion" ami nem csoda, hiszen a saját lakóházaikról volt szó.

A palánk építés és javítás folyik tovább és Szecsődi július 18.-án Csákánybél már azt jelenti Batthyánynak, hogy: "az palánkon, hol r é s volt és rossz, edigh most el nem iltem, míg az felukat red nem hajtotam és iol be csináltatam velek."^{54.)}

Szecsődink ezen jelentése nem felel meg egészen a valóságnak, mert 1656 július 4.-én Csabay György vajda azt jelenti Batthyánynak, hogy: "az it való Palánkban csináltanak ugyan valamennyt, de még s o k helyen vagyon r é s rayta.." és 1657.-ben a szentgróti palánk még mindig n e m kész. Ugyanis Sarkány János akkori főgenerális ráírt Csabay György vajdára, hogy a szentgróti palánkot építtesse meg. Csabay ezt meg is tenné, de - jelenti Batthyánynak - nem tudja megtenni, mert "honna vegyem az embert hozzá", kéri tehát a főgenerális, hogy: "Nagyságod rendellyen munkásokat hozzá, én a csináltatáshoz kész leszek. "Egyben felhasználva az alkalmat, meginstálja Batthyányt, hogy a szentgróti vár előtt volna egy ház, "aki nekem jó volna", tehát juttassa ezt neki.^{55.)}

Említettk már, hogy Spinola commissarius kíséretében lévő németek a palánkon belül, tehát a Hostátban kezdték a házakat benagatni és elfűtögetve elégetni és Vácsi István házának egy részét el is égették, ez azonban aránylag kis kaliberű tuskár volt, viszont 1659 május havában a szentgróti város, azaz a Hostát nagy része a hídtól a piacon alul a kapuig /tehát a Polgárverosba vezető kapuig/ leégett. Erről a tűzvészről azonban részletes tudósításunk nincsen.^{56.)}

Az a Hostát egyes részeit illeti, erről - sajnos - nem sokat tudunk, de Lukács előbb idézett leveléből mégis annyi kiderül, hogy a Hostátban volt a P i a r c z, azaz nyilván a ma is meglévő Vásártér, a melyet Drivodolics kapitány említ először, aki a szentgróti "p i a r t z o n eszve" találkozik Sepsey János urammal.^{57.)} Nem lehetetlen, hogy ez a Piaroz esetleg meg volt már a középkorban is, és valószínűleg itt zajlottak le a szentgróti vásárok. Ez a piaroz természetesen meg volt a XVIII. században is, és ekkor itt, a Piartzon lévő levélszin alatt, melyet L e n s á n a k neveztek, történtek a közhirrételek és hirdetések, a melyekre dobzóval hívták össze a népet,^{58.)} helyesebben a sereget és a népet.

Egyébként Szentgrót a XVII. században is nagyforgalmú vásáros hely, hiszen a helységnek külön v á s á r bírái vannak, továbbá, hogy a város a kereskedelmi forgalmat rendelő szabályokat alkot 1 6 4 4 -ben, nyilván az élénk forgalomra való tekintettel. Élénk vásáros hely volt tehát Szentgrót szinte állandóan, de csak annak, hogy az országos vásártartási jogot csak 1 7 2 1 november 30-án, a heti vásárok megtartási jogát pedig c s a k 1 8 3 8 május 31-én kapta meg, azonban mindkét vásár privilégium voltaképpen már régen használt és meggyökeredzett sokas jogot sanctionál.^{59.)}

A még Hostátnak ki nem épített szentgróti oppidumban nevezetesebb épület lehetett a XVI. században a tárjei prépost kúriája, melyet azonban a XVII. században már nem említenek a források, de 1 6 0 2 -ben a tárjei prépostságnak van még Szentgróton portio possessionis-ja, azaz rész ingatlana. Ebben az ingatlanrészben ekkor Lewöldi Gergely és Nemes Balint szellérek laknak, és itt házuk is van, de marháik nincsenek. Azután van még három teljesen elhagyott sessio is. De innen kezdve a tárjei prépost itteni javait a források nem említik.^{60.)}

Van azután a városban, azaz Hostátban kocsmá is, de kérdés, hogy ez azonos volt-e a XVIII. században emlegetett Fogaskerek nevű vendégfogadóval, a melyben a XVIII. században nemcsak hogy laktak, de pl. 1 7 3 5 november 17-én kelt oklevél, amelyet Rábakúzi Pál zalavármegyei esküdő állít ki, "Actum Fogaskerek" van datálva. - Nemes Kulchár János pedig, akit ugyancsak 1 7 3 5-ben, mint tanút hallgatnak ki, "in diverticulo Fogaskerek" lakik. Azt az utcát, a melyben ez a Fogaskerek fogadó volt, még a múlt század hatvanas é.

veiben is Fogaskerék, majd pedig Kisfaludy utcának nevezték, ma Keller testvérek utja a neve. ^{61.)}

Volt ezenkívül a Hostátban mészárosok és a Zelen hid, melyen a várost a Hagymási, illetve Batthyány család szedette, de a hid karban tartása a város lakosságát terhelte, ami ellen a lakosság a már közölt gravaminális pontozatok másodikában kifogást is emelt. A XVII. században, noha erre konkrét adatunk nincs, mégis Szentgrótnak ekkor már több utcája lehetett, hiszen ekkor már az utcák tisztán tartására és járhatóságára is ügyeltek, mert az 1644. évi szabályzat 30. pontja azt, aki a szemetet az utcára, a háza eleibe szórja, ötven pénzzel bünteti. Ezenfelül a 16. pont elrendeli, hogy a házak eleit minden ember bürüvel vagy padlóval építse meg, s aki ezt meg nem teszi, 1 forint bírságot fizet. Kivetkezik ezen pontból, hogy a linkés Hostát utcai ekkor igen sárosak lehettek, s ezért kívánták, a bürü vagy padló járdák megépítését, vagy a ház elejének tisztán tartását.

Eme köztisztasági szabályok mellett, amint láttuk, tűzrendszert is voltak és az 1644. évi szabályzat 28. artikulusa intézkedik e tárgyban, elrendelve, hogy a vásárbírók, ha nem is minden hónapban, de főleg hideges és szeles időben a Hostáton lévő házakat tűzrendészeti szempontból a kapus hajdukkal járják végig, és ahol rossz karban lévő "kártékony" kemenczét találnak, azt üssék széjjel minden további nélkül, de ne bosszuvágyból, hanem hitük /azaz esküjük/ szerint, és igen meleg nyári időben hordókban vagy kádakban kinek-kinek háza előtt víz tartassék.

Deára ennek, - bár ritkán - tűzvészek Szentgróton a városban vagy Hostátban - mint láttuk - mégis csak fordultak elő és 1707. végén vagy 1708. elején is "égés" volt Szentgrót városban, de ekkor úgy látszik nem gondatlanságból, hanem a kurucz háborúkban ellenség keze okozta a tüzet. ^{62.)}

Meg kell még említenünk, hogy e korszakban Szentgrót városban templomok is valának, még pedig természetesen elsősorban katolikusok és úgy látszik, hogy a XVI. század második felében van már protestáns templom is. 1550-ben pl. "Zenthgeroth"-on Benedek a plébános, "Kyszentheroth"-on pedig ekkor üres /vacat/ a plébánia, így tehát van temploma Nagy- és Kis-Szentgrótnak /azaz Polgárvárosnak/ is. ^{63.)}

A XVI. század folyamán egy ideig a két templom tehát a katolikusok birtokában volt, amde úgy látszik, hogy egyik templom 1574. körül a protestánsok kezébe kerülhetett, mert ekkor - Lengye szerint - Szentgróton már szervezett protestáns hitközség volt.⁶⁴⁾

Szentgrót egykori vallási élete még eddig felderítve nincs, de annyi tény, hogy 1615-ben Szentgróton működik mint senior Nagy Gáspár református prédikátor, aki Veszprémből került ide, a honnan valami okból távoznia kellett. Nagy asután Szentgróton nyugatra vonult és 1627 március 6-án Szentgróton meg is halt és "inque eiusdem oppidi templo iacet sepultus", azaz ugyancsak a székelyes templomban fekszik eltemetve.⁶⁵⁾ Nagy Gáspár után egy látszik luteránus prédikátor kerülhetett Szentgrótra, mert 1626-ban, midőn Felsőőrről Paxi István lett a szentgróti prédikátor, megjegyzik, hogy elődje egy "minister ubiquitarius" volt, aki tehát a Lutheri mindenütt jelenvalóság tanát hirdotta és a híveket ezzel inficiálta. /"Auditores --- ubiuitismo infecerat." 66.)

Hogy a protestantizmus Szentgróton a XVII. században is virágzott, azt az 1644 évi statutum is igazolja.

1640-ben Hagymási István említi, hogy többek közt elment "az templomba, az temetőhely látogatni." De hogy ez a templom katolikus vagy protestáns volt-e, azt Hagymási nem említi.

A protestáns templom később is meg volt, de Batthyány Adám halála után, midőn Szentgrót fiának, Pálnak kezébe került, s a ki a Vár Urúháza főkapitánya is volt, 1673-ban Batthyány Pál a kalvinista templomot, úgy látszik saját elhatározásából, lebontatta. Pethő László erre meg is írta Pálnak, hogy: "Tehesebb számításra legyen megyságnak az mostani kalvinista szentegyházak elbontása..... melyet az megyságnak engedetlen maga hitt szolgálai cselekedeznek." 67.)

1681-ben luteránus prédikátor van Szentgróton, ugyanis az ezen évi conscriptio /összeírás/ szerint a szentgróti luteránus prédikátornak a hegyen szállója volt és ez után hat vödör hegyvámot fizetett.⁶⁸⁾ Mivel kizárva, hogy Szentgróton esetleg luteránus lakosság is volt, legalább is erre lehetne következtetni, a midőn a fentebb a Várnál említett harangok miatti vita alkalmával, 1683-ban ezt emlegetik, és a katolikus szentgróti sereg a harang ügyet

szóvá teszi.

Végül meg kell még említenünk, hogy Szentgrót város is hő-
dolsági volt, és a városra első török adót az 1656 április 3-án
kelt Saszeirás szerint "a Várból adják meg érettek", t. i. a lakos-
ság helyett. 69.)

II.

A Szentgróti Vár és Város élete.

Szentgrót Vár és város viszontagságos és nyugtalan élete,
a mint már láttuk, kezdetét veszi a XVI. században, és a Vár sor-
sával rendszerint párhuzamos a városé is, de fordítva, a város
sorsában a Vár nem mindig, és csak ritkán osztozik.

Amint már tudjuk Szentgrót vár k ö r n y ő k ő t az álta-
lunk ismert török támadás 1551-ben éri és ekkor a török a
Vár körüli falvakat is fölprédálta, de úgy látszik, ekkor nemcsak
a Várnak, de a városnak sem történt semmi baja.

Magát Szentgrótot az első komoly török támadás tíz évvel
később, 1561 július havában érte, ekkor, július 18-án Enyingi
Török Ferenc Nádasdy Tamáshoz intézett levelében írja, hogy jöt-
tek na "valami jobbágyain Szent Grótt felől, kik beszélik, hogy
az török red ment volna /t. i. Szentgrótra/ és az várossát mind
el égette volna, annira, hogy hat háznál több épen nem maradt
benné." Ekkor "a Várost is ostromlották/helyesebben talán a
V á r a t ?/ de Istennek akarattjából azoknak semmit nem ért-
hattenak." 70.)

Török Ferenc levelét tehát valószínűleg úgy kell értelmez-
nünk, hogy a törökök a nyílt Szentgrót várost támadták meg és
gyújtották föl, sőt talán megpróbálták a várat is ostromolni, de
ezt a Zala vize védelmezte és így ezzel boldogulni nem tudtak,
a mit a következő jelentések is megerősíteni látszanak, a melyek-
ről fentebb már volt szó.

1605-ben Nagymási Kristóf Bocskay pártjára állott ugyan, de
valószínűleg csak azért, hogy magának Sümeg várát megszerezhesse.
Ezért embereit /Tengelini Péter, Nagy Boldizsár, Faludi Imre, Deák
Jakab /barátság és segítség adás ürve alatt el is küldötte Sümeg-
re, a kiket a gyanútlan Ujlaky püspök maga elé is bocsátott. Ezek

ebédkor a püspököt baltával fejbe verték "és úgy vette fejét Hagymási szolgája Czabi Mihály". Bocskai hada ugyan Sümeg vára alatt volt, de a várba nem tudott bejutni, ezért elkapták Hagymásit és "igen meg korbácolták, hogy még az dolmány is le szakadozott róla". 71.)

Szentgrót vár és városa természetesen nem, de a szentgróti districtus 1609-ben behódol a töröknek. 72.) de később úgy látszik a város is edőzik a töröknek. Zala, Somogy, Veszprém megyék már ismertetett köz- és törvénykezési gyűlései Szentgrót életét mindenestre élénkítették, de midőn a török magatartása mindinkább fenyegetőbb lett, később Zala és Somogy vármegyék a XVII. század közepe táján közgyűléseiket a teljesen biztonságos Kőrmenten tartják, sőt Zala vármegye itt magának vármegye házat is épített és az ezen házában tartott közgyűléseken gyakran elnökölt Zala főispánja, Erinyi Miklós a költő és hadvezér. 73.) Is Zala vármegyének igaza volt, teljes joggal husódott el a bátorságos Kőrmentre, mert hiszen nemcsak Szentgróton, de általában a Zala völgyében a XVII. század közepe táján már a takarás, meg a szüret is csak fegyveres strázsák védelme alatt történhetett meg. Ezen a tájon tehát ekkor biztonságról beszélni nem lehetett. Innen kezdve 1685-ig nincsen adatunk arra, hogy Zalavármegye Szentgróton gyűlést tartott volna. Csak Nagy Ferenc vicegenerális 1685 december 9-én kelt levelében olvassuk, hogy "a jövő szerdén/azaz december 12-én/ lesz Szent Gróthon vármegye gyűlése, melyre magam is elmegyek." 1688-ban december 8-án is kellett volna Zalamegyének Szentgróton közgyűlésének lenni, de az a részvétlenség miatt határozatképtelen lévén, el lett halasztva. 74.)

1./ A Szentgrót elleni török fenyegetődzések és támadások.

A XVII. század elejével, Kanizsa elestével elkezdődött a Dél-dunántul zalai részének is rendkívül nyugtalan korszaka. 1605-6-ban a törökkel egyesült Bocskay hadak Sümeg kivételével valamennyi várat elfoglalták és 1605 augusztus 20-án, szent István napján az egyesült magyar-török had Bocskay emberének Némethynek vezérlete alatt "Szongellér"-nél, azaz Szentgrótnál kel át a Zalan és mozog Keszthely felé. 75.)

Bocskay hadainak távozásával Szentgrót is visszakerült a Hagymásiak, illetve a császáriak kezére. A Bethleni időkben részint foggyerrel, részint pénzzel, mely az akkori időkben igen "ragadozó" volt, a Dunántul megint csak Bethlen fejedelem felé hajolt, és csak ezen korszak elmulásával alakulhatott ki zavartalanul és véglegesen a Kanissával szembe helyezett végvár vonal, melynek egyik értékes és fontos pontja Szentgrót volt.

A XVII. század harmincas éveitől fogva az oszmánok egyik állandó és szívós törekvése volt, hogy ezt a védelmi rendszert lecserelje és tönkre tegye, hogy így ezen Bécs felé vezető akadály kikapcsolassék és ennek a törekvésnek köszönhetően többek közt Szentgrót is, hogy Kanissá visszafoglalásáig ez a pont szintén állandóan ki volt téve a török fenyegetődzéseknek és próbálgatásoknak, amde a Zala folyótól körülövedezett Szentgrót és védői állták a sarat és a törökség a Várat komolyan megtámadni, úgy, amint azt pl. Kiskomárral stb. tette, meg sem kísérelte. Ennek dacára a szentgróti Vár és a Hostát hadereje évtizedeken át kénytelen szinte állandóan és mindenre készenlétben állani, mert a törökség szándékai legtöbbször kifürkészhetetlenek voltak. Unos untalan folynak Kanissán a török hadi készülődések, nyíltan történnék a csapat összehívások, a ló tömegek patkolása, hajóknak Kanissára hordása stb. amde a kémek sohasem tudják kibogozni, hogy a törökség hova készül "útközni". Rendszerint három-négy, sőt több hely megtámadására gondolnak a kémek, és éppen ezeket nem bántja a török. Ekkor már a török tervszerűen fogyasztja a Kanissával szemben fekvő végvárok légénységét és mindenféle válogatott fogast és cselt megpróbál, hogy egy-egy végvárat megszerezhesen. Így pl. a török praktikára nézve nagyon jellemző eset történt 1636-ban, a midőn a török a kis Kányavárra fente a fogást, tehát mindenképp el hordogatta és ahol érte levágta a kányavári légénységet, és a midőn már csak 5 t ember volt a várban, akkor h a s o n másztak a törökök "magyar süvegben közel az Uárhoz és így akarták az Uárat tőlük megh lopni".^{76.} Tehát veszteség nélkül akarták a várat megszerezni.

Igy aztán ezen időből szinte statisztikát lehetne a törökök folytonos fenyegetődzéséről és nyugtalanító hadi készülődéseiről, sőt támadásairól összeállítani.

Hagymási István 1636 szeptemberében Batthyány Ádámnak jelenti,

hogy "ez el múlt napokban az török Várunk a l á jvén" őt /Hagymásit/ szerencsétlenség érte, úgy látszik súlyosabb sebet kaphatott, hatalmas sebléze és szívfogás van rajta és halálra nehezedett. Természetesen orvost kér és kap és novemberre gyógyult meg.^{77.)}

A következő 1637. esztendő szent Mihály napján Sibrik Pál vicegenerális írja Batthyáynak, hogy Pülnekéről, Kepornakról, "Szent Grottrul" és Zalabérből a kapitányok mind "hozzam jvénnek nagy hamarsággal, nem tagiák szegéniek mit cselekedjenek, minden felől rai t o k az t e ü r ü k ü k, foglalták szegéniéket." Hogy ekkor Szentgrót ellen történt-e támadás, a forrásokból nem derül ki. -

Szentgrót körül 1638.-ban úgy látszik nagyobb veszedelem nem volt, el annyira, hogy Becsenyei István komári kapitány ekkor Batthyány utján "Zentgrotrul", Keszthelyről és Kőrmenéről kér száz lovasnyi segítséget.^{78.)} Ugyanekkor a komári vitézlő sereg egy más ügyben fordul Batthyányhoz, hangsúlyozva, hogy "ez az mi helünk nem olistén uégász, mint kesztheli és Szent Groti", hanem annál veszedelmesebb, amiben igazuk is volt, mert hiszen tal közel feküdtek Kénissához.

Nemcsak nyugtalan, de szomorú volt egy ideig Szentgróton az élet 1640.-ben. Ennek őszén ugyanis a török egyik éjjel éjjel tájban a ma már nem létező Tlyvár vagy Telvár helységet támadta meg, s erről Szentgrótra hírt hozván, a Hagymásiak haderejükkel a török után iramodván, virradatkor a kepornaki mezőn utól is érték őket. Itt ütközet fejlődött ki, melyben Hagymási István öccse Péter elesett, holttestét fejestől haza hozták, de "az másik űszém is halálra megh betegedett érte" bnvában..

Ezt a szomorú eseményt Hagymási István Batthyány Adámnak a következőképpen írta le: "Akarám Hagyságodnak értesére adnom, ez el múlt éyell éyfélkor tájban az Teoreokeek által jvén az Szalán, Teolyvár nevű falut az V á r k e o r n i ü l megh útvén, feles rabokat el vivén, behozván az hírt, mys ehöz képeest utánnek ki mentünk mind hárman az Atyafiékal, szolgáink és az itt valók is velünk lévén. Mentünk eleybek Kapornakra, hogj asoekal megh edgyezünk, ott az minemv kevesen voltak ,mgh edgyeztünk, de igen kevesen voltak othon bennük. Mikor immár szépen megh világosodott

volna, az Vár eleot Kapornaknál hozdoggálván az rabokat, rediók úte-
ottunk hartzolván vele, az rabokat mindedig el háníattuk vele,
fejeket is hoztunk, de "Hagymásy Péter elesett, "task az testett és
fejét hozhatánk ell". Péter halálát a rokonoknak meg írta."

Ugyanezt ugyanezen dátum alatt Hagymási megírta Palásti Péter-
nek is a következőképpen:

"Az éyel éfélykorban Tolyuára utuén az Torokok, tizen ketet el
uiuénnek bennük, hirt hozván ide be, utánuk mentünk mind hárman, mikor
megh veradot volna szintén akkor érkeztenek az kapornaky mezzore az
rabokat, öt oszo menuén ukis mikis fejeket neuén, nagy szerencsetle-
nul oczenk Hagymási Péter el csak kozulunk, az holt testet megh hoz-
tuk mind az fejével együtt, az másik oczemis halálra megh betegedett
érette" buvában. 79.)

A törökök eme Szentgrót körüli portyázásának úgy látszik a
szentgrótiak lehettek az okai, mert a komáriak jelentése szerint,
1639-ben a törökök "az szent békeséget ez ideig igazán meg
tartották, úgy annira, hogy az egész niáron mecsnkre sem ütöttek",
de most a szentgrótiak békebontása miatt a helyzet változott. Ugyan-
is a szentgrótiak "valami törököket vittek el Kanisa tájárul" ehöz
képest Amhát aga Kanissáról azt izente, hogy mivel a magyarok a bé-
kesség föl bontói, minden órában várhatják a török támadást. A komári
szegény legények pedig, amint azt Batthyány is nagyon jól tudja "czé-
plekkel, kaszáikkal és kapáikkal élnek, fizetetlenek lévén, nem hal-
hatnak meg feleségeikkel és gyermekekkel együtt éhen itt ben, ki küli
menniek, s egy órában menni sok károkat valhatunk, az nagyságod büles
itéleti raita. "Kérlek tehát Batthyányt, hogy az elvitt törököket a
szentgrótiakkal adassa vissza, a csatázásokat pedig tiltsa meg. 80.)

Hogy a szentgrótiak vissza adták-e az elfogott törököket, nem
tudjuk, de hogy a túlyvári kirándulásuk alighanem válasza volt a
szentgrótiak békebontására, az több mint valószínű.

1640 őszén Szentgrót öreg vajdája meghalt és Hagymási István
jelenti is ezt Batthyáynak, írván, hogy ez a hely gondviselő nélkül
nem lehet, holott a hold meg telt immár, tehát "éyel nappal keöllet-
nek az jó gondviselő ember". De hát a kapitányok nem sokat törő-
tek a hold világgal járó vesszedelemmel, mert éppen 1641 március 26-
án jelenti Pulűkei Eürdűgh István vicegenerális helyettes Batthyány-
nak, hogy most sem a zalavári, kapornaki, se a kemendi, béri, szent-
györgyvári, se "Zentgroty" kapitányok nincsenek otthon, amit erősen
kifogásol, mert hogy "kiváltképpen penigh most az hold világgal jár-

ton jár az török." 81.)

A törökség támadásai közül egyik aránylag fulsttöbb kártékony volt, az 1641 július végén végrehajtott, a midőn is július 30-án reggel 9 és 10 óra tájban, véletlenül semmi hírei a szentgrótiaknak nem lévén, Hegymási István írja Batthyáynak, hogy a kanissai és több más végbéli törökök megíték a mi szentgróti menőket, még pedig - állítólag - a s e r lovassal több. Ezek közül 30 vagy 32 embereinket üregestől apróstól el vívók, a nómelyeket közülük le is vágtek. "Magamat is csak isten őrözt, hogy ki nem szorították, marháinkat mind el vitték és haitották." Éppen aratás volt a határban és "nem találkozhatik szentgróton senki oly ember, aki emlettenéje, hogy az török annyira be üssön reánk, mert most mind kétt felől el leptek bennünket." 82.)

Még talán le sem csillapodtak ezen súlyos ember és anyagi veszteséggel járó támadás nyomán a kedélyek és a gazdasági kárt még ki sem heverték, midőn Hegymási újabb török támadási tervről értesül és Batthyáynak nyomban jelenti, hogy: "Bizoniosan hozták ajobban hírl, ismég ajobban, hogy reánk készülnek ezek a Kanissaiak és több végbeliek, az mint az szeény rabok megizenték, szándék-jok az volna, hogy még felesebben jünnének, hogy sem most jüttenek volt. Azonnalis mesterkednének, ha mint Hostátunkat nyakunkban vehetnék, meginkat is kivethetnék." Batthyány Hegymásynak szeméreteti, hogy gondviseletlen, dacára annak, hogy eléggé vigyáznak, "ami kevesen vagyunk, csak hogy k i t s i n az erő, hiszen szemlátomást jünek n a p p a l, csak nem d é l b e n, de mi haszon, ha nem bírnunk velük" e így igen jó lenne, ha segítséget küldene. 83.)

Ha hitelt adhatunk az isengetésnek, akkor fel kell tennünk, hogy a kanissai törökség az alkalommal talán mégis számított arra, hogy a szentgróti Hostátot, de nem a várat, komolyan és eredménnyel megtámadhatja. Ez a támadás anyagi haszonnal, kiadás rablással esetleg járhatott volna ugyan, de stratégiai szempontból sok értelmese nem lett volna, mert a Vár tövében lévő Hostát a Vár nélkül nem tartható, még akkor sem, ha a Várban csak "k i t s i n" erő lett volna. Nincs kizárva, hogy ezt a török is megfontolás tárgyává tette, s a Hostát céltalan megtámadásától elállott.

A török ugylátssik 1642-ben nem járt szentgrót körül, de 1643 június havában, míg Sümegen a megyei törvényt napok folytak,

a törökök Kanizsáról és más honnan összegyűllekezvén, felesen ki jöttek "ide Zent Groth felé, szintén Kethidáig", innen azonban tovább nem mentek, és hogy voltaképpen mi volt a szándékuk, az nem tudatik. ^{84.)}

Szentgrót körül 1646-ban valami csata lehetett, mert ekkor a török 23 fejet és 29 embert vitt el és ekkor esett el Hagymási István másik öccse Cséglédi Istókkal együtt. Ugyanezen év nyarán Kiskomár volt veszedelemben és Turós Miklós ottani vajda panaszkodik, hogy sehonnán sem jön segítség, Szentgrótra sem, viszont júniusban híre jár, hogy a kanizsai törökök "rövid nap ismét ide reánk jönnek" jelenti Hagymási István és kér 30 vagy 40 lovasnyi segítséget Túrjéről, Jánosbázáról és az egész Kemenesaljáról és figyelmezteti őket, hogy biztonsági szempontból ne széjjel szakadozva, hanem egy tömegben jöjjenek. ^{85.)}

Az ekkora várt török támadás elmaradt, helyette szeptember 27-én jött 5- vagy 600 kanizsai török lovas Koppányig, a hol "dondárban állván, az elől járója /azaz: az elővéd/ két óránál tovább ellenkezett "az hajdukat az hid előtt" egymásra is lövöldöztek és a törökök a hajdukat a hid elől "killyeb" akarták venni, ez azonban nem sikerült és mindössze egy hajdút vittek el feleségestől. Ugy látszik, jelenti Hagymási István, hogy a török "dondár" át akart kelni a Zalán, de nagy árja lévén a viznek, át nem jöhettek. - Történt mindez szeptember hava legvégén, tehát a szürethez közeli időben, Hagymásy tehát felkéri Batthyányt, hogy a szüretben legyen gondja reájuk és adjon segítséget, "akik mellett takarulhatnánk, mert ezek /t.i. a törökök/ tudom, hogy rajtunk lesznek, migh a szüret tart." ^{86.)}

Szentgrót szerencséjére 1647-ben a Zalán nagy colt a vizálás, pedig ekkor sok lovas és gyalogos török gyűlt össze Kanizsán, tehát újfent csapatösszevonás volt. Ennek hírére csapatössze vonás volt Szentgróton is, s ezen év novemberében Hagymási István Szentgróton a sümegiekkel és túrjeiekkel együtt néhány század magával - bár hiába - de várta a törököt. Hagymási meg is írja Batthyány Adámnak, hogy ha nem lenne most árvis, bizony "füstöt vetet volna Körmené Vasvárral együtt."

Természetesen ismét a szüret felé 1648 őzén Hagymási kénei útján úgy értesül a kanizsai török felől, hogy az támadni

készül. "Napenként hozzák a hírt, hogy minden okvetlen r e á n k va-
vagon az eszándék." Az a híre, hogy Kanizsán a törökök sietve pat-
koltatnak, roppant vasakat csináltatnak stb. és abban a eszándékban
volnának, hogy mind két felől az szálló hegyeinket egyszerre mind uc-
sék meg, isten kit ne agion, mert ha úgy lenne, ezekben elég kár
lenne". - 87.)

Ugy látszik, tekintet nélkül a mohamedi szesztilalomra a török
szület táján rendszeresen mosgolódik, s mint az előző években úgy
1649-ben is szület táján készülődik és ekkor Pethő uram figyelmeztet
Hagynásit, hogy a török eszándéka "reánk volna, isten kit ne
agion, ha úgy lenne, itheren szép kevesen találna bennünket." 1651
nyarán csak híre volt, hogy a török Szentgrótot és Targyét akarja
felverni, ez azonban kecsének bizonyult, a támadás elmaradt.

Próbálkoznak a törökök 1653 - 54-ben is, de Szentgrótiig
el sem jutnak, hanem csak Koppányig és 1654-ben ugyan Pethő
László úgy értesült, hogy a törökök vagy a "Szent Coroti Hostátot"
vagy a keszthelyi hegyet utik meg, de ez nem biztos, mert ki tudja,
mi a eszándékuk az Ebeknek. Tény azonban, hogy ezek ekkor Szentgró-
tot nem bántották. 88.)

Szentgrótra nézve általában mosgalmas volt ugyan az 1655.
esztendő, de azért a Várat és a várost különösebb kár vagy baj nem
érte. Március 5-én Szecsődi kapitány hírt kapott, hogy a törökség
a Koménoselját, vagy a Réba vonalát készül megtámadni, mire minden-
felé vigyázatra intette az érdekelteket és fokozottan vigyáztatott
Szentgrótra is, főleg pedig azért, mert a mikor a török legutóbb or-
re portyázott, innen három embert vitt el és az egyik ide való fi-
zetéses katona volt. Ez a törököknél vagy két héttel ez előtt "ebbé
lett, fel is borotválták." Ez a legény előre ki is iszente Szent-
grótra, hogy ha ki nem váltják" ebbé leszzen", áll a törökökhöz,
de ezt a szentgróti sereg meg fogja benni. Dacára ennek, a szent-
gróti seregnek ehhez nemcsak, hogy kedve nem volt, de szerinte egyene-
sen gyalázat lett volna. Az óta ez a pribék két ízben is fenyegető-
dött, hogy Szentgrótra hozza a törököket, mire Szecsődi István meg-
tette a megfelelő óvintézkedéseket és egy héten át délig a vitéz-
lő rend tagjait a szállóhegyekre ki nem engedte, s most, hogy újabb
híre jött, ugyancsak vigyázásban vannak és reméli, hogy ha az ebek
el is jünnének, talán isten megsegényíti őket.

Néhány napra ez után a törökök feljűttek Kehidáig és Koppányig és úgy hozták Szentgrótra a hírt, hogy idekészülnek jönni. Erre Szecsődi a hírszóval mindjárt hármat lövetett, aztán a lovasokkal gyalogosokkal készen várta őket egész nap a Híd előtt, de mivel kevés török lovas jelent meg, tehát jobbnak látták Koppánytól Kanizsára visszatérni, és nem tartották tanácsosnak az egész szentgróti helyőrséggel kikezdeni. ^{89.)}

Tekintettel a törökök folytonos nyugtalankodására, Szecsődi ezen év /1 6 5 5/ nyarán, július elején a takarásra fegyveres strázsákat rendelt ki mindennap, a hová éppen kívántatott, úgy a mezőkre, mint pedig a szállóhegyekre. Ezen kívül, midőn Szecsődi kapitány november végén haza készül menni Csákányba szabadságra, elrendeli, hogy a Várban minden éjjel egy "tized alja legény háljon" előbbi szokás szerint", a vajdának erős parancsolat alatt meghagyja, hogy a végőrszolgálatos gondjuk legyen és egy nap sem lehet a Várat gondviselés és őrizet nélkül hagyni. Mindezen intézkedések dacára a török sereg 1 6 5 5 -ben három zászlóval volt Szentgrót alatt és Kehidán felül ment át a Zsán és ekkor a szállóhegyek elől egy régi vőn dobost vittek el, továbbá négy lovat, ^{90.)} a városi polgárokból pedig tizet.

1656 telén Török István zalavári kapitány figyelmezteti Batthyány Ádámot, hogy a törökség rablást akar tenni és onlegetik Szentgrótot, Túrjét, Karakót és Jánosházát. Ugyanezen év nyarán pedig Turóc Miklós Kiskomáromból ugyancsak Batthyány Ádámot figyelmezteti, hogy a kanizsai rabok isenték, hogy a török a túrjai Hostátot akarja fűlverni és ezért Szentgrótot is intette, hogy legyenek vigyázásban. ^{91.)}

Mint már tudjuk 1 6 5 6 április havában a szentgróti Hostát leégett, melynek történetét már ismerjük. Ehez a bajhoz járult még, hogy 1 6 5 6 júliusában Szecsődi kapitány ráment "az pogány ebekre", de ez gonosz szerencsével végződött. Ennek hatása alatt Szecsődi elővigyázatosságból elrendeli, hogy a gyalogság bár az előbbi szokás szerint ki mehessen a falukra orotni, de csak a Vártól 1 é 1 mérföldes körzetben, s ha hír volna, azonnal siessenek be a Várba, sőt éjjel és ünnep napokon is birtág terhe alatt a Várba kell tartózkodniuk, mert - indokolja Szecsődi Batthyáynak eljárását - ha így nem cselekszünk nagyságos uram, "nem lesz esztendő

által miből élni".

1656-ban nagy boldogsasszony napján temetés éri Szentgrótot és ezt Csabay György vajda érdekesen a következőképpen írja le Batthyány Ádámmal szóló levelében:

"Tegnap,ugymint Nagy Boldogh Asszony napján déli szinben tizenkét órákor tájban nagy hirtelenséggel,semmi hír nélkül,rohanék az kanisai török itt való mezzőre mind két felől,az Szalán tul és innend egészersmind,az Szalán tul egy kovással előb érkezvén egy sászlóval mint egy ötven vagj hatvan lovas lehetett,azok közül egy néhányan az hidhoz nem mesze megh nyargallódva mingjárt vissza nyomakottak mind sászlóstul,semmi kárt nem tévén. Azonban az Szalán innend is csak hamar érkezett három sászló szintén az Szentgroti V á r o s i g h, ez lehetett mintegy két vagj három száz lovas, ezek közül egynéhány lovas török az V á r o s o n által és az Hadsodon is által jüvén,az Vár réttének az külső háskőjáig jüttek,ezek sem tehettek ott semmi kárt,mivel az Stráza az alsó Csáfordi hegyen lévén,szakállással egyet lüvén,alkalmasint bétakarottak megh az kertek közül is,az kik penigh az mezzőn voltak,ki hová lehetett el bujtak,az három sászló megh álván az V á r o s i mezzőben,az török az egész mezzőt bé nyargalta,és a Bárba hegyet is megh járta,ai az seregh gabonáját takartak volna bé,az melyre nézve az it való V á s á r B i r ó lovon ot kin volt az mezzőn,Vargha György nevű,azt elevenen el fogták,ismét egy szegény haydu legényt Kun András nevűt,de ezen nagj sebek vannak,ezeken kívül sem emberből sem marhaból több kárt nem tettek,hanem az V á r o s i polgárok közül Molnár János kezességéért vüttek kettőt,gyermekeket is és egy néhány lovakat az rabok alá,ismét az Udvernaki bíró egy más polgárral és két fiaival együtt el vitték,ezeknek penigh nagyságos uram az V á r o s i B i r ó t hamed magával mingjárt utánnok Mildüttü Felyei uram,még bizonios hire nincs,ha völt-e Bondárja vagj nem?

Az Szalán Foppánál jüttek által,nem emlékeznek reá az it való nagyságos uram,hogj ot török jüt volna által,mivel ott szélesnek híják,migh az derék Szalát éri,három oreken is kell át menni,kalausok az küveskúti pribek volt,az Gúrba is itt volt vélek nagyságos uram.

Az itt való munitio dolgából nagyságos uram fogjatkozottan

vagjunk, tudom kapitány uram is megmondotta nagyságodnak, kiválkó-
ppen por kevés vagjon. P a t t a n t y u s i s nincsen, hanem csak
az hajdukkal kell imigj amugj lövetny."92.)

Ugyanezen év őszén/1656 október/ ugyancsak nagy a vigyázás a
szürettek alkalmával, mert éppen szüretben kívántatik "az 16 strázál-
tatás az pogány ebek ellen, melittul tartunk is az szüretben."93.)

Aszonban nincs nyugalom máskor sem, a maga Szecsődi írja Batt-
hyánnak, hogy új esztendő tájban a törökök "az végh házak között
giakorta próbálást tesznek, aszt nehesen mulatják el, ha utjok engedik
Igy tehát, írja Szecsődi, "nem űrment távozzhatunk el az Vártul".94.)

A következő /1657/ esztendőben már némileg változik a hadi
helyzet, mert most kivételesen Szentgrót a támadó fél. Ugyanis ezen
év júniusában Szecsődy 200 lóval, Sárkány János uram csapatával
egyesülve Segesd alá ment és innen két törököt, egy hodzsának a fe-
leségét és két gyermekét, vagy 5-6 fejet, küstik a hodzsát is, hoz-
ták haza, noha akkor komisz idő járás volt, "nagj köves /azaz jég/
eső szakadot le, ember az szemével is aligh látot."95.)

Batthyány I. Ádám halála után mintha a sok nyugtalanság Szent-
grót körül némileg elcsendesedett volna, de az is lehet, hogy a to-
vábbi török próbálkozásokról az adatok hiányosak, vagy csak nagyon
gyórok. Ugy látszik 1684-ben a szentgrótiak és a kapornakiak kü-
sösen megakarták valahol támadni a törököt, de az nekik "mindenütt
l o s o k e t h á n t, hogy ne conjungálhassák magokat velünk". 1685-
ben Pátyi András vajda uram jelentése szerint a szentgrótiak Kapos
alá voltak és hat eleven törököt, egy fejet, továbbá lovakat és ju-
hokat hoztak.96.) Viszont 1687 nyarán pedig Drivodelics kapitány
írja, hogy "ez el mult hetvén /azaz: hétfőn/ két lovas török a me-
zőkre jöttenek, más károkat nem tettenek, hanem hogy két asszonyt és
két gyermeket fűl vettenek: de mindgyárt in flagrante a katonáink
utánok voltak és így meg szabadították azegényeket".97./

2./Fegyelmetlenség a Várban.

A XVII. században Szentgrót végvárrá való átalakítása vagy át-
építése óta a vár élén a földes ur Hagymágy család valamelyik tag-
ja /ugy látszik rendszerint a legidősebb/ állott és csak a család
kihálása után került a Vár élére Batthyány Ádám megbízásából Sze-
csődi István. Míg a Vár és vele a dominium Batthyány Ádám kezébe

került, akkor ezen család tagjai közül /Batthyány Pál stb./ kerültek ki Szentgrót vár úrúká/ jobbadán: tiszteletbeli/ főkapitányai. A Hagymásiak, mint a vár és tartozékai földes urai külön kapitányi fizetést úgy látszik nem kaptak, legföljebb némi tiszteletdíjat utalhattak ki nekik. De már az ultimus Hagymási István halála után a Vár élére került Szecsődi István rendes kapitányi javadalmazást kapott és ezt közös megegyezéssel Batthyány Ádám, mint Szentgrót ura és főgenerális, továbbá Szecsődi együtt állapították meg, a melyről később még lesz szó --

A Hagymásiakra nézve a várkapitánykodás nem volt mindig kiemondottan kellemes foglalkozás, legalább is már akkor nem, a midőn a várbeli legénység közé idegen elemek is keveredtek, mint ahogy pl. Batthyány Ádám is Szentgrótra a maga embereiből helyez be katonákat, akikben azonban -- mint már a Farnadi esetről is láthattak -- Hagymási Istvánnak nem sok öröme telhetett. Már 1641-ben vannak a Várban Batthyány embereiből, akik tekintve, hogy a főgenerális a szolgálói, elég magasán hordják az orrukat. Hagymási István ezt úgy látszik egy darabig tűrte, de mikor már Batthyány emberei fegyelmezetlenül társásgosan elkezdenek, Hagymási ezt szövé teszi és Batthyáynak kitálatlja, hogy "az minemű szolgálói vadnak itt lakosok közöttünk nagyságodnak, minemű sok törhetetlen és mód nélkül való dolgokat cselekesznek, az teübbi között az el múlt napokban is az nagyságod szolgálói Selli István h a d n a g i á t e t t e m a g á t, itt való nagyságod szolgálói is vele lévén, képtelen dolog az mit cselekedtenek az Végedi szegény jobbágyonon.

Most megint jobban itt lakosó Balás deák nevű nagyságod szolgálói egy jobbágyomat elő fogta és fegyverével verte taglotta, midőn jobbágyom mondotta volna, hogy nekem, urának meg mondja, tette azt a váloszt, k u r v a legien az Annia jobbágyonak, az urának is, mond meg neki, én Botthiánj hadnagja vagyok, ő is ott áll, ahol én mondom". Ha lehet, ezen sértésekért -- írja Hagymási -- bizony meg ugratom.

Természetesen az ilyenféle tisztek vaskos és szemérmetlen fegyelmi sértései a seregbe is hatottak és a sereg Hagymási jelentése szerint immár négyszer megkereste őt arról, hogy a "közöttük való rend tartáshoz n e m akarják magokat accommodálni, törvény-

kedésben, stráza állásban és több rend tartásban. Nagyságod arrul is adjon parancsolatot nekik." 98.)

Ugy látszik a fogyelematlenség és tiszteletlenség ez után sem szűnt meg és 1642-ben Hagymási Batthyáynak jelenti, hogy az a szabad vajda, akit Ádám helyezett ide Szentgrótra, november elsején reggel megjelent Hagymási előtt és tisztségéről lemondott, s indokolta ezt azzal, hogy ő ezt a tisztséget a rut és fűrtelmes szitkok miatt tovább viselni nem hajlandó. Képzeltetjük ebből, hogy miocsoda stílus uralkodhatott ekkor a szentgróti várban. Ekkor azonban az történt, hogy Hagymási István szintén maga is lemondott a kapitányi tisztségről és azt resignálni akarta, azzal, hogy: "ilyen galibásan és gyalázatosan nem kívánom viselni" a kapitányi tisztséget. Dacára annak, hogy Hagymási ezen év nyarán beteges állapottal volt, purgatióval és érvágással élt és utánna savanyu viz ivó kurát óhajtott tartani, mégis, amint a lemondás szövegéből látjuk, a kapitányi tisztségről való lemondása nem a betegség miatt történt. 99.) Hagymási lemondását úgy látszik Batthyány nem fogadta el, de viszont embereit sem parancsolta ki Szentgrótról, s így a most vásolt áldatlan állapot nem szűnt meg, tovább tartott, de végre 1650-ben Hagymási kifakadt és most egész határozottan felhívta Batthyányt, hogy: "Vigye el szolgáit innend rőlem, csinállion másut alkalmatosságot nekik, ha á d d n e n y e l j e m tovább b ü c s t e l e n s é g e k e t !" 100.)

Hagymási üzenetközésbe került Batthyányval is. Mint önzertes ember, nem hagyja a maga igazát, és ha arra kerül a sor, megvédi a maga igazát a főnökével szemben is.

Történt ugyanis, hogy 1649. nyarán Batthyáynak valaki beszúgta, hogy Szentgrótra, valami harc eredményeképpen, török hadi foglyokat hoztak volna. Ugy látszik ezt Batthyányi talán némi szemrehányással, szóvá tette, mire Hagymási, hogy ő a szóba forgó "bücsületes harczon" jelen nem volt, de tudtával ilyen hadifogoly Batthyány híre nélkül Szentgróton sem nem volt, sem nem lesz. Batthyány neheztel rá azért is, mert jószágát, Szent Ivánt fűlrahlották. Erre Hagymási megírja, hogy a rablás dolgában a saját szolgáját vegye elő, Suhí Györgyöt, ez az ember noha itt lakik, az nem számít "examínállja meg" nagyságod bűnhődgiék ki ki érdeme szerént, de bizony bánom nagyságos uram, hogy n i h a o l l j g a l l é r o s m e n-

tét adnak reám, az kiket az szabó hoz-
sám nem igazót!"

Süttesse őt meg Batthyány, ha igaz, "az kit az szentgrótiakra
fogtak, s tudom nagyságod ollj okos ur, hogy addig nem nyugszik,
míg az tülke hegyivel ki nem jön." lol.)

3./ A szentgrótiak rossz híre.

Ugy látszik a szentgróti sereg fegyleneszetlen és szabólatlan
mivolta, és egyéb, a most említett Buhi ügysz hasonló dolgok miatt
a szentgróti lakosság rossz hírbe keveredett. Már 1648. telén
írja Hagymási Batthyány Ádámnak, hogy most szántalan az tolvaj erre
mi felénk és ez is lehetett az oka, hogy a hely nem a legjobb
hírnek ürvendett. Ugy látszik a dolognak nagyobb volt a lármája,
mint a magja, mert maga Hagymási István is panaszkodik, hogy ha:
"valahol mi kár vagy veszteség esik, mindet Szentgróton
keressük, ha mind igaz volna, egy jámbor sem volna itt. A min-
pában is Ferneszi uram lóvei jobbágyainál is lovaikat loptak el
és ide volt az gyanaóság, az kikre fogtak." Valami ökröl-
pás dolgában is a szentgrótiakat fogták gyanúba, tehát ha "valahol
mi történik, mind szentgróti katona dolga."

1654-ben Batthyány Ádám jobbágyainak két ökröt vonták/azaz:
lopták/ el a szentgróti hajdúk, jelenti is Feleskei Bőrdűgh István
Batthyáynak, hogy a nevezett állatokat "Szentgróty hajdúk viték el, s
ki szemével látta, az mondta. An irtom a Szentgróti vajdának, hogy meg
fogja azon letrokat, de mivel Hagymási uram nincs otthon, tudom, meg
nem eszeleksi. lol.)

Természetes, hogy a hajdúk előle ténykedése a szentgróti sereg
jó hírét nem nagyon emelte, de úgy látszik, hogy a marhák és lovak
a szentgróti legényekre ellenállhatatlan vonzódást gyakoroltak,
mert lólopások később is fordultak elő. 1680-ban maga a szent-
gróti lovas és gyalog sereg panaszkodik, hogy: "kűztük lakozó tol-
vajok miatt" senki se lovat, se marhát nem tarthat.

Jankovics Péter 1686-ban Batthyány II. Ádámnak panaszolja, hogy
jobbágyainak Szentgróton három lovát "elhazták", a
miért elégtételt kér. Két nappal később Radonay Mátyás zalavári a-
pát és kapitány írja, hogy ami a tóterezségi, keszthelyi és kanizsai
elleneségtől szegény jobbágyoknak meg maradt, "szentgróti orotnak

ellenség el vitte". 1687-ben egy ugyancsak lólopási ügyben Ter Józsa egerezei vicekapitány kijelenti, hogy "Szent Grothi urainék" tudják, hogy a lovakat kik hova tették... 103.)

Igy állván a dolgok, nincs mit csodálkozni azon, hogy a szentgróti sereg hire megromlott, mert hiszen a derék szabad legények nem voltak éppen ártatlan bárányok.

Ezek a ló és egyéb lopási esetek is azt bizonyítják, hogy a szentgróti Várban szigorú katonai fegyelmet ezekben az időkben ne keressünk. Így aztán nincs mit megítélnünk ha pl. Hagymási János 1641-ben Laki Pálra panasszkodik és írja Batthyánnak, hogy Laki jó tetteért őt gyalázza, fenyegeti "és ide az jobbágja lovajra szatára" jár, kéri Batthyányt, hogy hagyja meg neki, hogy "it Zengroten afféle t e r m a t ü r ö s nélkül legyen el.....én feleltem mind békével ohetik is ihatik s alhatik is valamenny kel, csak legyen el n á l a m és a l a t t a m v a l ó n ó l k ü l ?" Azonban ennek dacára Laki Pál nem javult meg, mert 1651-ben maga a szentgróti sereg kifogásolja és jelenti is Batthyány Ádám-nak, hogy Laki Pál szidja a kapitányt, a vajdákat és ezen fölül éjjel-nappal részegeskodik és lövöldöz. 104.)

Batthyány Ádám 1644-ben részt vett a herminicéves háborúban és ekkor március 22-én elűzte meghagyta Hagymási Istvánnak, hogy rendeljen ki Szentgrótról 5 t lovas, akik őt kísérik. Erre március 22-én Hagymási jelenti, hogy azon parancsra, hogy Batthyány részére "5 t lovasat késécszek innelől az Hadra, ezek mind azt mondják, hogy uk egyáttalyában n e m m e n n e k, mert uk az fizetéskor e l b u c s u s t a k, s tovább nem szolgálnak az u fűlsége fizetésén. In nagyságod elejbe igazítottam őket, hogy nagyságodtól bucsuszanak. Ha nagyságod meg nem rettentí őket, én bizony senkit sehova nem tudok közülök küldeni." Hagymási tehát nyíltan bevallja, hogy az emberekkel nem bír, azok neki simpliciter nem engedelmesskednek, és Batthyányhoz küldi őket, hogy bányon ol ő velük, mert Hagymási nem merte őket megrettenteni. 105.)

Hagymási István gyengeségét láttuk már a Farnadi Benedek eseténél is, mikor ennek garázdálkodását eltűri és csak akkor mert erőlyesebben fellépni és a főgenerálisnak jelentést tenni, midőn a vajda és a hajduk a Farnadi részéről velük szemben elkövetett becsutelen szidalmakért ő fűlsége zászlaját a kapura akarták hoz-

ni, s azt ott letenni és a szolgálatot elhagyni.

4./ A németek galibáskodása.

A szabólatlan magyarok mellett Hagymási Istvánnak és utódainak sok galibát okoztak a **n é m e t e k** is, hiszen szó volt már arról, hogy Drivodelics kapitánynak a németek alkalmatlanságai miatt be kellett szüntetni a bástya építés folytatását.

A németek - bár csak átmenetileg - már 1651-ben feltűnnek Szentgróton. Ezen évben jelenti Hagymási István, hogy a németek kvártély mestere és kornettje kíséretével megjelent Szentgróton, hogy megnézzék ezt a helyet, s hova a veszprémi püspök ajánlására akarják "szállítani őket", ami Hagymásinak elég bajos és akadályos volt, mert ekkor nem volt "kívánságok szerint való elegendő élelem."

Strat commissarius uram németjeit Szecsődi beszállította a "Vár körül való kerítésben," 1655-ben. ^{106.)}

Ugy látszik, hogy 1660 körül a magyar csapatok mellé Szentgrótra is helyeztek német miliciát, mert 1663-ban a bécsi császári haditanács leír Batthyány Kristóf főgenerálisnak, hogy mivel a németek, főleg azok, akik "unsicher loggiren", tehát nem éppen bátoroságos helyen állomásoznak, bevonatnak ezredeikhez, hogy az ellenségnek annál hatékonyabban ellentállhassanak /!/, így tehát a Montecuccoli ezred lovasai és a Kayserstein ezred gyalogosai parancsot kaptak, hogy ezredeikhez vonuljanak be. ^{107.)}

Szentgróton tehát úgy látszik **o g y e l ő r e** a németekkel nagyobb baj nem volt, de később, 1684-ben Nagy Ferenc vicegenerális küldi Batthyány Kristóffal, hogy valószínűleg a szentgróti kapitány is elmegy Kristófhoz, "mivel az német vitézlő rend ott kezdte el **S s e n t g r ó t o n** az hatalmaskodást", és nyilván erről fog jelentést tenni. Valószínűleg a sors iróniája, hogy a következő évben /1685/ éppen a szentgróti lovas sereget küldik el Kanizsa vidékére a **n é m e t** adót beszedni. ^{108.)}

Ugy látszik ekkor már általában nem kedvelték a német vendégeket a végvárakban, mert 1685. telén már maga Batthyány Kristóf főgenerális hagyja meg Nagy Ferenc vicegenerálisnak, hogy a német vitézlő rendet a végházakba **b e n e** vegye. Batthyány eme

parancsa rövid életű volt és pusztába kiáltó szó lett, mert a rendelkezés után néhány nappal Szentgróton Zalavármegye közgyűlése volt, "az hol - írja Nagy Ferenc - harmad napig tördtünk a német vitázló rendnek accommodatióján". Ő maga nem vette be Egerszegre a németeket, csak akkor midőn már Batthyány újabb parancsát megkapta, mire - írja - "két companiát kellett bé vennem," és szójjel osztván őket, Szentgrótnak is jutott belőlük.^{109.)}

Hogy általában hogyan viselkedett a magyar végvárakban a német milícia, ezt a zalavári sereg 1685 március 12-én kelt és Batthyány Kristófhoz intézett leveléből tudjuk meg, melyben leírják a németek vandál pusztítását, a házak feltörését és kifosztását, a dúlásokat, lopásokat, verekedéseket, s mindezek ellen a török oltalmazza a polgárokat és biztatja őket, hogy inkább hagyják el egyelőre az országot, mert másképp elpusztulnak. Főleg a híradó polgárokat "utastak" a németek és ezeket a németek "fűstre kűtik és őhel űlik", és mindenképpen kinezsek.^{110.)}

Ugyan ezen évben Drivodolica Ferenc szentgróti kapitányt kiküldik valamelyik hadjárat részére katonákat toborozni. Drivodolica végig járta a várakat egészen Veszprémig, s jelenti, hogy a sünnegyek a német galiba miatt nem jöhetnek..... a Vázsönyiek csak szőlőben sem mehetnek a német miatt".^{111.)}

A szentgrótiaknak a befogadott és még 1691-ben is náluk lévő németekben nem nagy ürömlés telhetett és a miattuk szerzett nyomorúságukat jelentették Nagy Ferenc vicegenerálisnak, aki erre felkéri Batthyány II. Adámt, hogy írjon rá Farraghi Imre szolgabíróra, "had vigye ki onnan őket /t. i. a németeket/ és helyhesteresse máshová a falukra, ne szenvedgyenek nyavalyások kétképpen sérelmet." Lehet, hogy ekkor Farraghi uram a németeket Szentgrótról kitelepítette, azonban ez az ürömteljes állapot nem tartott soká, mert ugyanezen év november 3-án Pathi András Szentgrótról jelentti Nagy Ferenc vicegenerálisnak, hogy "Faragi és Szani urainak két száz németet a Praesidiumba /azaz: Szentgrótra/ bé küldttek, az mely nem kieszin kárunkra a vagyon, a val nem előgűttek, hanem egy német kapitánt küldttek be tizenhatod magával, kit lovával hogy az egész tillen itt a praesidiumba tartsak." Kérdi, hogy vajjon a többi végvárban is van e eféle intézkedés, mert ha a többi német mentes, akkor a megye ezen egy praesidiomon se kővesse el.^{112./}

Kanizsa visszavételével, 1690-ben a Kanizsával szembe vetett végvárok értelmüket veszítették, s ezzel lassan a Dunántúlon megszűnt a német milícia pusztító inváziója is. Ideje is volt, mert a magyar nép ekkor még a híruk hallásától is iszonyodott.

5./ A h i r l ő v ő s .

Az eddigiekből látjuk, hogy a XVI.-XVII. századokban végváraink körül tökéletes biztonságról beszélni alig lehet, mert hiszen a török szinte állandóan nyugtalanítja a Kanizsával szembe helyezett végvárok őrségét, s így természetesen Szentgrótét is. Gondoskodni kellett tehát a törökök részéről várható meglepetések elhárításáról. Ezt pedig a kémszolgalat, a hírmondó polgárok stb. mellett a hirlövés intézményének bevezetésével próbálták elérni és ezzel is a végvárok biztonságát szolgálni.

A hirlövés tehát voltaképpen vészjeladás, ami azt jelenti, hogy a végvárok személyzete készenlétbe helyezkedve tartozik az ellenség mozdulatait figyelemmel kísérni. Tehát, ha valamelyik végvár felé ellenség közeledik, vagy ha ez a végvár láttávolán belül elhalad, ezt ágyulövessel a szomszédos végvárok számára jelezni kell. Ilyen vészjel leadásakor, a midőn esetleg a magában a várban is dobbal trombitával lármát ütnek, az őrszemélyzet tartozik azonnal a várba sietni, ott készenlétbe helyezkedni, ezenkívül azok a kik ilyenkor a mezőn, a szőlőkben tartózkodnak, továbbá a Hostát népe is, a várba menekül, ha ott elég hely van. Azután a felvonó hidat felvonják, a kaput, vagy kapukat bezárják, a lövésszerzőmokat készenlétbe helyezik, és így teljes készenlétben várják az ellenség esetleges támadását.

Az ágyulövessel való vészjelzést már az 1538. évi VII. törvények is elrendeli, meghagyván, hogy a várak a török csapatok közeledését "per ictus et sonitus bombardarum" azaz ágyulövessel, éjjel pedig eszenfűlül fény vagy tűz jellel is, vagy másféle megfelelő szignalizálással kötelesek tudatni.

Ezt a módját a vészjelzésnek a XVI. században már használták is, mert pl. Batthyány Ferenc bár 1538-ban Batthyány Kristóffal tudatja, hogy a török száguldos "ezért mielőtt hallasz álgyu hányást /azaz: lövést/, azonnal hada meg a szegény népnek, hogy fussanak és oltalmazzák őket."

A hírlövésnek leadására a végvárakban rendszerint üblös hangú mossárgyukat, ahogy a németek nevezték: Larmen-Püller" -eket tartottak és a híradás ezen módját a dunántúli végvárakban is gyakorolták, sőt 1644-ben a Kanizsával szembe helyezett végváraknak már kidolgozott, pontokba szedett hírlövés szabályzatuk van, melyben meg van állapítva, hogy melyik várnak mikor és mennyi lövést kell leadnia és a lövés elhangzásakor mi a teendő, és a hadinépnek hol, hová és hogyan kell gyülekezni.

Az 1644 január 17-én kiadott nyolc pontból álló és ritkaság számba menő hírlövési szabályzat szövege a következő:

"Anno 1644 die 17 Januarii az Török hírek felől való végezés, mint küljőn az lövésekre a Végházakban vigyázni egy másra.

1./ Ha a Török Pülöske mellett a tulsó felen menne föl, Pülöskéről látnak egyet, kihez képest Kemendről is csak hamar egyet külj lüny, ezért hogy a kemendi lövés mind Szent Grótra, s mind Egerszegre meg hallik, és akkor minden végházakból, Szent Gróttal fogvást Egerszegig gyűljenek mennél többen lehet lovassal és gyaloggal lakafelval /ma Lukafal/, Kéménd Ollár és Zelasszentiván küst, a Zala folyó partján/ malomhoz, hogy onnend egymás erejével meheszenek oda, az hova kívántatik.

2./ Ha a Török fel jövetelét előbb venné Kapornak eszében Pülöskénél, tehát Kapornakról látnak akkor egyet, ahhoz képest mindgyárt Kemendről is, Szent Grót és Egerszeg kedvéjért egyet külj lüny, /és ha előbb esik Kapornakról a lövés, hogy sem Pülöskéről, akkor Pülöskén ne látnak, hanem, ha Pülöske mellett is látnak más rendbeli töröktől fel jövetelét/ és sietséggel mindönnen a hagyott helre külj menni.

3./ Ha pedig Pülöske és Kapornak híre nélkül föl menne a Török Szent Grót felé és elsőben Szent Grót venné eszébe, akkor Szent Grótról látnak egyet, ahhoz képest mindgyárt Kemenden is azért, hogy a Szent Gróti lövés nem hallik Egerszegre mindenkor, akkor is megnevezett hagyott helre külj sietny, s onnend az hova kívántatik.

4./ Ha pedig Pülöske mellett az innenéső felén jüne föl a Török és Pülöske eszébe vessi, bizonyos hír által, akkor Pülöskéről látnak kettőt, Kemendről is egyet, és ha a Török a Szalán által

menne, az legyen a jel, hogy akkor Egerszegen is kettőt lünek, akkor a kemendi Capitán halván az Egerszegi két lövést, tartozsák a hagyott helre sietséggel hirt adny, hogy Egerszegre siessenek.

5./ Ha Egerszegre jön elsőben a hír, hogy a Török vagy Lentin folyul, vagy az Eőreégre, vagy a Szalán által menne, akkor Egerszeg-ről kettőt lünek az öőreggel, Kemendrül is egyet S z e n t G r o t t kedvejért, és akkor is tartozsák a kemendi capitán a hagyott helre hirt adny, hogy Egerszegre siessenek.

6./ Kőrmenőre halván az Egerszegi lövést, az ot való cserg kö-szen legyen síndgyárás, hogy ha innend lövés által tudósíttatnak, oda mehessenek sietséggel az hova kívántatik, de bár az Egerszegi lövésre Katafához szállának ki, és onnend a lovas hír által hamarabb indulhatna meg.

7./ Ha Kemend alatt vagy Bér alatt próbál a Török ugy Egerváriak, Egerszegiek, Pülsökeiek és Kapornakiak Kemendiekkel Búcsára siessenek menni.

8./ Ha valamelyik vég ház alatt próbál a Török, arrul küllj eszenben venni, hogy onnend a lövés három és annál több is legyen és ahol képest az honnend érkesznék, oda küll sietni.

A lövés pedig a meg nevezott Végházakban akkor legyen, mikor bizonyossan tudgyák, hogy a Török a Végház mellett föl ment. "113.)

Hírlövés esetén tehát a gyülekezőhelyek voltak a lakafai malom, aztán Kőrmenőtől délkeletre Katafa helység, végül a Kapornaktól nyugatra fekvő Búcsa.

Ha a fenti hírlövő szabályzatot figyelmesen olvassuk, észre kell vennünk, hogy ezt voltaképpen Bécs felé a Zalabér, Szentgrót, Pülsöke, Egerszeg és Kemend várak mellett Kőrmenő fontos hídfőjén keresztül vezető utvonalat védi és ennek védelmére és nagyobb biztonságára lón kidolgozva. Ugyanis a szabályzatban azon várakról, amelyek ezen utvonalba nem esnek bele /Kiskomár, Zalavár, Keszthely, Lenti, Szécsissziget, Kányavár stb./ nem történik említés, és azonban még korántsem jelenti azt, hogy ezekben a várakban hírlövés és hírlövési szabályzat ne lett volna.

A hírlövésnek hatása csak csendes időben volt, szeles, esős időben a hírlövés messze hallható nem volt, jelenti is 1643-ban Szécsédi kapitány, aki akkor még Lentiben szolgált, hogy a hírlövéseket csak akkor hallják meg távolabb, "midőn tiszta idő, és cse-

des, hogy szél nem fu és eső nem esik, talánd így meghallják/t.i. a lövést/ Szentpéterre. De ha esős idő vagy szeles vagy, csak egy mérföldnyire sem hallják meg a lövést."

Az 1644. évi hírlövő szabályzat Szentgrótot teljesen készületlenül találta, mert ezen év nyarán Hagymási István Batthyány Ádámnak jelenti, hogy Bécsbe őhajtana menni, "mivel sem h i r m o n d ó n k, sem mosárunk, sem pattantyusunk nincsen? az ki mosárunk volt, elszakadozott, az pattantyusunk meg holt." 114./

Természetesen Szentgróton is be kellett szerezni a megfelelő lövő szereszmot, mert Gombai János egerszegi hadnagy 1650 augusztus 3-án Egerszegről jelenti, hogy "ma reggel lütek kettőt S s e n t g r o t r u l avagy Keszthelyről."

A keszthelyi vajda Szilágyi 1654-ben Hagymási István szentgróti főkapitánnyal "raptim" tudatja, hogy a szentgyörgyi polgárok közül néhányan "szemekkel látták lak várán tul" /Somogyban/ a török gyülekezést, vigyásson tehát, mert nem tudni mi az ebeknek a szándékuk és a végekben" való lövésekhez alkalmaztassa kegyelmed magát. "Szecsődi kapitány Szentgrótról 1655-ben Batthyány Ádámnak jelenti, hogy: "Ugy hozták ide az hirt, hogy számtalan az török és ide akar jüni, mindgiárt h é r m a t l á v e t e m" és a vár hidja előtt készenlétben várta az ellenséget nap nyugtáig, de az nem jelent meg. 115.) Hogy a szentgróti v á r o s i toronyban szintén volt hírmondó, arról már volt szó.

6./ A Vár személyzet és a Hostát lakossága. -

A mi Szentgrót Vár személyzetét és a Hostát lakosságát illeti, a legkorábbi, - bár nem teljes névsorunk 1559-ből való, midőn Hagymási Eustách és Péter szentgróti jobbágysai, természetesen uraik tudtával, sőt meghagyásukra Sitkey Mihály türjei prépost ellen hatalmaskodnak. Ezt a meglehetősen nagy arányú hatalmaskodást 70 szentgróti jobbágy hajtja végre, tehát így megkapjuk a 400 esztendő előtti Szentgrót ősi lakói egy részének névsorát, akik ha hivatásos katonák talán nem is voltak, de ezek a jobbágy családfők a verekedéshez mindenesetre értettek. A 72 jobbágy közül Hagymási Péteré volt 38, Eustáché pedig 32, a két szenvedő alany pedig, névszerint Borsos János és Pártos György, a türjei prépost emberei és jobbágysai voltak.

Szentgrót előttünk ismert legrégibb lakóinak névsora tehát a következő:

Agoston János	Fónagy Benedek,
Anderkó Jekab,	Fónagy Klemen,
Arató /Arathon/ János,	György /Ghevrgh/ ---
Bácsy /Bachy/ Péter,	25. Horó /Herew/ József
5. Balog János,	Káláy aliter Szabó Ferenc,
Borba Gergely	Kalomár aliter Czigón Imre,
Borsos János a tőrjei prépost	Kalomár Péter
jobbágya,	Kherbey Tamás,
Csapó /Chapo/ Pál,	30. Kis /Kya/ Mátyás,
Csarnasz /Charnasz/ Antal,	Kovács /Kowach/ ---
10. Csarnasz Benedek,	Kovács /Kowach/ Ambrus,
Csarnasz Gergely,	Kovács Balázs,
Császár /Chazar/ Miklós,	Kovács Ferenc,
Császár /Chyzer/ Miklós, Nagymási	35. Kovács Mihály,
Eustách jobbágya,	Kovács Péter,
Császár II. Miklós, Nagymási	Kozma Pál,
Péter jobbágya,	Kucsár /Kuchaz/ Ferenc és
15. Csomár /Chomar/ Péter,	ennek fia,
Czigány /Czygan/ János,	Kulák /Kwlek/ Mátyás,
Deres György,	40. László János,
Elles Pál,	László Tamás,
Fábián /Fabyan/ Ferenc,	Máthé János,
20. Fábián János,	Molnár Balázs
Fábián Tamás,	Nándor György,

- Máté János,
 Molnár Balázs,
 Mándor György.
45. Németh Antal
 Nyerges aliter Mészáros Gergely
 Pály Balázs,
 Pály Benedek,
 Pap Péter.
50. Pártos György, a turjói prépost
 jobbágya,
 Pártos Imre,
 Pártos Simon,
 Pécsely/Pechely/Péter,
 Piroz /Pyroz/István,
55. Potlyz János
 Pücsök/Powchek/ János,
 Runyog Benedek,

- Sibrik /Sybryk/ Sebestyén
 Szabó/Zabo/ Balázs
 Szabó István,
60. Szabó Márton,
 Szabó Tamás,
 Szabó Vincze,
 Szabó aliter Pongoráts Be-
 nedek,
- Szakács /Zakach/Kálmán,
65. Szekeres /Zekeres/Vincze,
 Thely Imre,
 Thollár György
 Thollár Máté,
 Tóth/Thoth/ Máté,
70. Tóth /Thooth/Mátás, és
 Vámos /Wamos/Benedek.

Ha már most ezen névsort elemzés alá vesszük, megállapíthatjuk a következőket: A 72 családfő közt 18 iparost találunk, úgy mint csapót, csiszárt, kovácsokat, mészáros, molnárt, nyergest /ennél nem tudjuk, hogy voltaképpen a főfoglalkozása mi volt, a nyergesség-e vagy a mészárosság? vagy mind a kettő? / szabókat, és szakács ipart iszt, aztán szekeres, azaz favarost, s ezeken felül találunk kalmárokat, kulcsárt, és vámost. A legtöbb volt a kovács és szabó, a lakosság sűme pedig valószínűleg földművelő volt.

Nemzetiségre nézve a lakosság sűme szinmegyar, és csak elenyészően kevés cigány, német, tót akad, de lehet, hogy ezek is elmagyarosodottak. Idegen hangzású nevek a Csomár, Kulcs, Potlyz, Sibrik és Thollár.

Ezek lennének tehát Szentgrót város első n é v s z e r i n t ismert lakói.

A várról csak annyit tudunk, hogy 1568-ban a személyzet a következő: Egy várnagy, egy udvarbíró, kapusok, kulcsár, lovász/agazó/irnok, szabó, kocsis, napezámor és pástor. Ezeknek a városban összesen nyolc portájuk volt. ^{116.}

A XVII. Század elején Szentgrót is belekerült a Kanissával szemben felállított végvár vonalba, a melyet úgy látszik Batthyány II.

Ferenének kellett megszervezni, aki 1621. körül a várak helyőrségének létszámát illetőleg egy tervezet, vagy javaslat felét állított össze, amely szerint "Zentgrót"-on 50 lovas és 50 gyalogost kellett tartani. Batthyány ezen javaslata aligha ment át a gyakorlatba, mert 1637-1639-ben a szentgróti létszám 25 lovas és 50 gyalogos, és ezeknek havi szoldaja 3 2 5 forintot tett ki.^{117.)}

Az 1655. évi III. Törvényeink Szentgrót helyőrségét 200 lovasban és 100 gyalogosban állapítja meg. Ez azonban papíros létszám volt.

Az első katonai névsorunk 1641-ből való, midőn Nagymási János Batthyány Adámmal közli a szentgróti ez a b a d l e g é n y e k névsorát, amely azonban, úgy látszik, nem volt teljes. Ez a névsor a következő:

Arik Imre,	Somogyváry Ádám,
Bálint Mihály,	25. Sós György,
Bacsay János,	Szabó /Zabó/ István,
Csapó Mihály,	Szabó Miklós,
5. Csizmasia Ádám	Szántó/Zanto/ Miklós,
Csizmasia András	Sajjártó/Zyarto/ Ambrus,
Csizmasi Mihály,	30. Sajjártó András,
Botsay György,	Sajjártó Gergely,
Fülöp /Philöp/ János,	Sajjártó Márton,
10. Furedi Mihály,	Sajjártó Pál,
Gyapay Péter,	Takáts János,
Jurasi Mihály,	35. Takáts János
Kosa Benedek/Bentze/,	Takáts Mátyás rab,
Kőmives János./Koomies Jentsi/,	Tót/Tott, Toth/György/Gyurkó/
15. Kun Imre,	Tót Máté,
Kuti Mihály,	Úszóg /Wszogh/István,
Lekatiártó Mihály,	40. Varga Benedek /Bentze/
Lovász Mihály,	Varga György,
Nagy György,	Varga Markó,
20. Németh Mihály	Varga Márton,
Paktsi Mihály,	Varga Mihály Csaveteli/Csaveteli/
Paky György,	45. Zelatnay Mátyás
Somogyi Péter /Peti/,	Zdor Imre.

Tehát 46 ember és valószínűleg gyalogosok és a nevek után 1-

télve, az utolsó Zdor nevűt kivéve, mind magyarok. 118.)

Szentgrótnak tehát ekkor meg lehetett a 25 lovasból és 50 gyalogból álló létszám kerete, de természetesen ez a keret fogságba esés, halálosítás stb. folytán nem mindig volt teljes és betöltött. Így pl. 1655 szeptemberében Szecsődi kapitánynak csak 13 lovasa volt. De még ha teljes is lett volna a létszám, mégis Szecsődi igen szívesen vette volna, ha a helyőrség létszámát szaporították volna. 1656-ban írja is Batthyány Ádámnak, hogy: "Eset értesemre, hogy az Végházakban Vármegye hadat rendelny akarnának, hova menit nem tudom, de nagyságos uram, ha eütvén lovast, tübet is akarnának ide rendelny, it lakosokat, nem cavargót, i ó p a r i p á s e ü r e g h legénieket föl találhatnj iten, az kik azon fizetést fel vonénok és elő álhatnának, az kiknek d e r e k a s l a k á s u k i t v a g i o n ha gyalogot rendelnének is, azokat is it föl találaj, mind ha másont valók iőnek, azoknak is az it körül való falukról kel élniek, és igi az Végház körül való faluknak is nagi kő-rokra és pusztolásokra lone, de e z e k m i n d e n i k az maga é l ő s é n lehetne, én igi itólném iobnak." 119.)

Szecsődi ezzel egyben megadja a "szabad legény" fogalmát is, aki Szentgrót várát úgy látszik főleg paripával szolgálja, és ennek fejében mindenféle jobbágyi teherrel és szolgáltatástól mentes, a maga élésén szolgál és a mint a későbbi források elárulják, ennek fejében évente mindössze négy napot szolgál robotban..

Hogy /Zala/vármegye szaporította-e Szentgróton és a végházakban a katonaságot, alág hihető, mert az 1657 nyaráról reánk maradt lovas névsor szerinti létszám, a szaporítást n e m igazolja, sőt ebből azt is megállapíthatjuk, hogy az 1655. évi III. törvény-cikkben megadott létszám, csak a Corpus Jurisban volt meg.

1657-ből is ismerjük a szentgróti lovasok névsorát, mert ekkor Szecsődi kapitány vezetése alatt valami diverszióra ki lettek rendelve, még pedig az e g a z lovasság. Maga Szecsődi négy lóval vonult ki, lovasainak névsora pedig a következő:

Barbay Marcin,
Buda János,
Buda Mihály,
Csillagh András,
5. Csillagh Ferenc,

Czegléd Mihály,
Fonai Kristóf,
Foréntos János,
Gersoy Imre,
10. György Balázs,

Jankó Márton
 Kis Andor,
 Kis Mihály /Mihók/,
 Komáromi János,
 15. Köves Tamás,
 Kun András,

Lángi Imre,
 Mészáros János,
 Szabó /Sabo/ Ferenc,
 20. Szakál Szabó /Sakal Sabo/György,
 Turgóy János.

A kapitány nélkül a lovasok száma tehát 21, a lovak száma viszont a kapitány négy lovával együtt 29, mert Ceillag Ferenc, Lángi Imre, Komáromi János és Kun András, akik nyilván altisztek voltak két-két lóval vonultak ki. ^{120.)}

Es a léteszm azonban nem volt mindig reális, hanem néha csak afféle papíros léteszm volt, mert pl. 1676-ban a szentgróti "eő fűlsége fizetésin lév ő vitézlő rend" fizetésének kiutalását kéri azzal, hogy ebből nem engedhetnek el, mert ilyen nagy végházban, mint Szentgróth csak "t i z e n e ő t g i a l o g és négi lous" van, "mind harmad nap reánk kerül az eő fűlsége iztrázása, amikor roz hírek vednek másod nap is" kevés de meg nem adott fizetésből kell magukat és családjukat eltartani, adósságban vannak, kéri számuk szaporítását és fizetésük javítását, mert a contributio miatt anyyira jutottak, hogy az exactorek fegyvereiket, ruháikat vessik el, "bottokkal és csak nem mezételen külletik eő fűlsége kapuiát ürzenünk" csak Isten tartotta meg végházastól őket, mert ha török kézbe esnének" még az Rábán folyál való föld is, ugi mint Sárvár és Szombathel tála nem lenne securitásban." Kéri, hogy tárják est a fel-ség elé. ^{121.)}

Ugy látszik tehát, hogy 1676. körül a Bécs fizetésin lévő kevés katonaság mellett a szentgróti vár védelme a szentgróti ugynevezett szabad legényekre támaszkodott.

Buda vár 1686. évi ostromakor a táborba szükséges hadi népet a végvárakból is szedték össze. Gondot is okozott ez Nagy Ferenc vicegenerálisnak, aki Batthyány II. Ádámnak jelenti is, hogy türi a fejét azon, hogy "miképpen tülthessük ki a Végbéliekből a Táborra menő népet", így majd alig marad valaki itthon a végvárak őrzésére, /hiszen ekkor Kanizsa még török kézben volt, és est a tényt elhanyagolni nem lehetett/ "hanem a szabad legényekből kitülthetnénk a lovasokat, ugi mint Szentgrótról és Szentgyörgyvállról, de fizetés nél-

kül nem fog menni a doloz.

Hagy Ferenc szerint Szentgrótról hat lovas és 30 gyalogos menne Buda alá és ekkor Szentgróton a létszám 25 fő, e ebből a tisztek lova 14, külső 11, gyalogos 50, és ez a létszám tényleg meg is volt.

Íme tehát szentgróti vitézek egy része is részt vett Buda vár visszavételében, viszont 1687-ben a már visszafoglalt Pécs vára megcsillására Hagy Ferenc Szentgrótról öt lovast és tíz gyalogost rendel ki. Ezenfelül a szentgrótiak 1688-ban a katonaság részére élelmiszer fuvarozással foglalkoznak. ^{122.)}

1690-ben Szentgrót, mint a Kanizsával szembe helyezett végvárat egyike, elvesztette jelentőségét és el tekintve a Rákóczi szabadságharc idejétől, a vár ismét urai lakossá alakulhatott át.

A Hagymásiak uralma alatt ezen család tagjai nemcsak földesurai, de egyben örökös főkapitányai is Szentgrótnak mind addig, míg a család ki nem halt, kihalásuk után ez a rang az új földesurakra, a Batthyány család tagjaira szállott át és ehhez képest a bécsi hadi tanács 1656-ban Batthyány Pált nevezi ki a szentgróti vár kapitányává.

1674-ben "St. Guroth"-on a parancsnok "Commendant vndt Grundt Herr mit Leutenants besoldung Herr Graff Franciscus Batt-hyen" lesz, havi 12 forint hadnagyi fizetéssel. ^{123.)} Batthyány Pál, Ferenc és a többi Batthyányok is voltaképpen Szentgrótnak csak "ad honores", tiszteletbeli kapitányai, mert ezek mellett pl. - ha szabad ezt a kifejezést használnunk - a felelős ügyvezető kapitány Drivodellcs Ferenc volt.

7./ A kapitányi fizetés.

Minden a Hagymásiak kihalta, Szentgrót előre egy várkapitányt kellett állítani, és ekkor körül Szecsődi István Nemptiből a szentgróti kapitányságba. Szecsődit ekkor földesura és a Vár tulajdonosa alkalmazta és fizette és harmadfél éve szolgált már Batthyányt és a várat, de 1657-ig nem kapott semmiféle fizetést. A mondott évben végre Szecsődi beadja Batthyálynak a fizetésbeli kívánságát, azaz Memoriálóját.

E szerint Szecsődi a következő fizetést kérte:

1./ Mindenek előtt, mint Batthyány fő ember szolgálja kér négy lovára való fizetést.

2./ 50 kőből busát vagy rossot. Ezt Batthyány lemérséklí 20 kőbűlre.

3./ 50 akó bort. - Batthyány ezt is lemérséklí 20 akóra.

4./ 40 kőből abrakot. - Lemérséklí B. 13 kőbűlre.

5./ Kér 24 szekér szénát. - B. lemérséklí 12 -re.

6./ Kér hét mássa hus. B. lemérséklí 3 mássára.

7./ Kér 50 tikot. - B. lemérséklí 20 tikra.

8./ Kér 25 ludat. - B. lemérséklí 10 ludra. Végül

9./ kér 8t ártányt. - B. lemérséklí háromra.

Egészen természetesen, hogy Szecsődi ezt az alapos lealkuvást nem hagyja szó nélkül és Batthyáynak szemrehányóan kijelenti, hogy ő életét és fejét teszi fel, "az nagyságod bücsületiért" és a mit kért fizetésben "annak csak a felét sem ígérte meg nagyságod. Ami kőből szó mot ír nagyságod, ott való egy kőből, itt fél kőbűl te- ezen és így én nagyságos uram assal meg nem elégszem..... én is u g y szolgálhatom nagyságodat." (24.)

Ugy látszik idő közben - augusztus elején - Szecsődi haza ment a Kürmend küzvetlen küzelében lévő Szecsődre és valószínű, hogy itt Batthyányval szóbeli tárgyalások is folyhattak, mert augusztus 10-én Szecsődi levelében jelzi, hogy "mindennek f e l é r e reá áll, az mint az én memorialém tartotta", ami tehát azt jelenti, hogy a Batthyány felén álló conventio leszállítását n e m fogadta el. Írja is folytatódlag, hogy ez a fizetés nem sok, "mert ha háznál laknám" kevesebb is beérné, de "ha már eben kűt az dologh", akkor kívánja, hogy fizessen Batthyány a négy ló helyen kívül a lovaíra, mert hiszen küzel 14 éve szolgálja Batthyányt. A míg ezen levelére választ nem kap, addig nem is megy alá Szentgrótra.

A tárgyalások folyamán a Szecsődi által beadott Memoriale állítólag elveszett, ami e rendkívül pedáns Batthyáynál szinte hihetetlen, mert Szecsődi augusztus 14-én még szintén Szecsődön kelt levelében egy második Memorialét küld, mely a fent közölttől némileg eltér, nevezetesen 50 helyett 45 kőből gabonát, 40 kőből abrak helyett 50 kőbűl, 7 mássa hus helyett kilencet kér és új tétel a három "kü só" kérése.

Beküldvén Batthyánynak ezen újabb változata Memoriálét, írja, hogy "immár lássa nagyságod menit hogy helen, ha immár p o s s t ó t nem ad nagyságod, valami kevéssel az gabonát és abrakot meg jobbia nagyságod, mert Szentgroton p á p a i küből van, az ot való h u s s küből, itesak t i z e t tesszen." Tudja jól Batthyány, hogy 3 - 4 szolgának kell mellette /t.i. Szecsődi mellett/ lenni, ha kevés gabnát kap, csak két szolgát "sem érek meg vele, ígyis hársatul kell jobban helére állitanom."^{125.)}

A fizetés dolgában folyt tárgyalások menetét és tartalmát nem ismerjük, de nyilvánvaló, hogy Szecsődi és Batthyány végül még is csak megegyeztek, hiszen pl. Szecsődinek a hadi számkönyvből, a kőtyavetyékből is meg volt a polgári haszna, igaz ugyan, hogy ez nem állandó és rendszeres jüvedelem, de pl. 1652-ben volt Szentgróton egy kőtyavetye, és Szecsődi szerint "it is majd kéth száz forintra ment" a haszon, viszont 1657-ben "az kocsa vöche Szentgróton" 173 forintra ment, a melyek akkor tekintélyes összeget jelentettek. Ezzel kapcsolatban Szecsődi kijelenti, hogy a kőtyavetyén Tanult már annyit, "hogy p á p i s t a törököt nem vesznek kőcsavecsén."^{126.)}

Újabb jelenség, hogy Szecsődi p o s s t ó járandóságról is beszél, a mit a Memoriáléjában nem említ ugyan, de lehet, hogy ez a járandóság magától értetődő volt.

A substitutus kapitány parancsnoksága alatt állottak a vajdák, aztán a "császár" fizetett, szoldos katonái és a szabad legények. Természetes azonban, hogy a szentgróti vár szoldos katonasága jobbadán ezen szabad legényekből került ki, tehát ez mindig köznél lévő ember tartalék volt, s ezek ha kedvük volt és szükség volt rájuk, bármikor jelentkezhettek állandó szold mellett őfelsége szolgálatára is. Így pl. 1655. tavasszán Szecsődi jelenti Batthyány adámnak, hogy a szabad legények közül "jütenek előben, az meliek akarnak az ő felsége szolgálatára beiratni magukat, falukról is münének" tehát ott is voltak szabad legények, azonban Szecsődi nem meri felvenni őket, mert nem tudja, hogy a helyet /azaz a vár őrségét/ megjobbitják-e több néppel /azaz katonával/, noha ez kívánatos lenne. Április 4-én újabb levélben megismétli ezt, s jelzi, hogy faluról is "16 ifju legények", meg a szabad legények közül is akár száz is be állana ő felsége fizetésére, de

6 Batthyány híre nélkül nem meri egyiket sem felvenni, pedig itt is több lovas kívántatnék, mert "micsoda 13 lovas, még csak lovél hordozásnak is kevés." (127.)

A szabad legények a Vár kapitányával, a vajdákkal szemben úgy engedelmisséggel tartoznak, mint a fizetett katonák, vagy a mint ezt Szecsődi mondja: "A szabad legény úgy halgasson tőlük, mint a fizetésen való." Erre pedig ekkor annál inkább kötelesek voltak, mert a végház /t.i. Szentgrót/ tudja nagyságát azon kívül is jobbra mind szabad legényekből áll."

Miután a Laskóy nevű szabad vajda meghalt, Szecsődi a vajdaságra ennek szabad legény fiát, Laskay Józsefet akarta megnyerni, de ez a tisztséget nem akarta vállalni, helyette tehát Kun Andrást ajánlja vajdának, hogy ez talán a megbízást elfogadná, mert a "Végház csak úgy ékes, ha 16 tisztviselő k vannak előtte." (128.)

Meg kell még említenünk, hogy bár a szabad legények mindenféle urbéri szolgáltatás alól mentesek voltak, de szülleik után természetesen a hegyvámot fizetniük kellett, viszont a hegyvám fizetése mértéke körül a XVIII. században nagy - egészen perig menő - kavargás támadt, melyről még lesz szó.

Megtörtént itt-ott, hogy a szentgróti sereg írásban testületileg, mintegy jogi személyként lépett fel, ilyenkor a sereg írását gyűria pecsétjével erősíti meg, melynek kúríata volt: "S Z E N T - G R Ó T I S E R E G E I", a gyűri címerpajzsában természetesen egy kardot tartó kar látható. (129.)

8./ A Rákóczi szabadság harca kora.

1690. után a folytonos harcok és állandó készenlétek után Szentgróton a nyugalom nem tartott sokáig. 1703 június hetedikétől végigdübörögtek az országban a "RescruDESCANT..." súlyos szavai. A szentgróti Vár ekkor még sértetlenül állott, mert e várat, mint Batthyány II. Ádám tulajdonát és lakására is alkalmas várát Bécs ostromai lerombolni nem merték. A Vár tehát ekkor újra hadi üzembe került és Rákóczi főgenerálisa, Eszterházy Antal 1706 október 18-án elrendeli, hogy Szentgrót vár seregét "illegális és sine ordine impositákkal ne aggravalják...." azaz magyarul: tör-

vénytelen, rendkívüli szolgáltatásokkal ne terheljék. 130.)

A Vár tehát szilárdan állt és el volt látva őrséggel is, és sem a németek, annál kevésbbé Rákóczi hadai nem bántották, - legalább is kezdetben. Rákóczi a vár tulajdonos Batthyány II. Ádám fiait, javaikkal együtt egyenesen pártfogásába vette, és nyilván ennek volt köszönhető később Rabutinnak Szentgrót elleni támadása.

Igy Szent Grót és Túrje ismét mint "Végházak", végvárok lesznek emlegetve, noha ezek ekkor már elég messze estek a "Végek"-től.

A Szentgrót körüli hadmozdulatok úgy látszik már korán elkezdődtek, mert 1704 augusztus elején "az horvát Pálfi János Szentgróton vagon." E hónapban Szentgrót már veszedelembe is forgott, mert Széchenyi György értesíti Sumogról Károlyi Sándort, hogy a rácság "egyenesen Egerszegnek, Szentgrótnak és Keszthelynek és onnan erre Symeg felé nyomakodni" fog. Ugyanezt jelenti Fodor Balázs zalavári sereg deák is, hogy a rács "Kanisára szállott, és megindul holnap, Egerszeget, S z e n t g r ó t o t, Keszthelt mind elakarja rabolni, égetni, pusztítani." 131.)

1707 végén Szentgrót város leégett és valószínű, hogy Rabutin pusztította el /amint azt Szentgrót város levéltárában lévő urbarialis perkkötet 50. lapján olvassuk/ és 1708 január 2-án Esterházy Antal azt kívánja különbsképpen, hogy "Szentgrót városa az égésért semmit ne praetendáljon", de hogy miért, ez semmivel sem indokolja. 132.)

A harcos háborúk alatt felmerült agylátászik az a fölöttébb érdekes gondolat is, hogy a Zala folyót és t a l á n a Balatont is felhasználják hadi és egyéb anyag szállítására, s ezzel a Zalát hajószhatóvá tesszik. Ugyanis Esterházy Antal 1708 január 25-én Radó Pálnak, praefectusának, értékre adja, hogy "az k i v á n t a t ó h a j ó k -nak való deszkáit transferálja Szent Grótra s mentől jobban s hováhamarőbb több ácsokat hajtván, aenaturálja". 133.) Hogy Radó praefectus elkészíttette-e a hajókat és ha igen, ezek milyen célt szolgáltak, sikerült-e hadi anyag szállításra a Zala folyót és a hajókat felhasználni, vagy volt-e Esterházy Antalnak erre vonatkozólag más egyéb terve, mind kérdések, a mire Esterházy tábori könyve felvilágosítást nem ad, és a továbbiakban az egész hajógyártási ügyről hallgat.

1708 január végén történt, hogy Bogyai György uram, nemes Zala

vármegye viceispánja a vármegye közgyűlésére igyekezvén, Szentgróton tul - írja Esterházy Dánielnek - "elfőltalálék n y o l o z szekeret, abrakkal, tyúkkal, luddal és éléssel rakottakat, melyeket szentgróti hadnagy Sárközy János, Kiszfaludy uram ezeréből, belatinczi kvártélyával, zászlótatójával, Siklósaival együtt. Ezen compániébéli strázsá mester is ma vitetett már Turjóra n é g y szekérrel, Pál Kovács nevi. - Ezen nyolcz szekeret árestálván Szent Gróton, míg excellenciád fel nem szabadítja vagy Sumegre nem parancsolja. Ha ezt megterthatják: ezután is el követik efféle huzást vonást; kitetszik, mit mivelnek kvártélyokban: tudom, bizony ott is ottok itak, abrakoltak s mégis haza is takarnak."

Esterházy Dániel altábornagy Bogyalnak a szentgróti meséről datált ezen levelének vétele után nyomban parancsot adott Szentgrótra, az ott lakosó Pacsai Györgynek és meghagyja, hogy Szanyi János zalavármegyei esküdtel együtt leltározza a szekereket és nyomozza ki, hogy miféle pénzen vették és huzták vonták a nevezettek ezen élelmi szereket, a szekerekről rakassa le a holmit és a további intézkedésig tartsa magánál és minderről mielőbb jelentést kér assal, hogy ha a szentgróti, turjei és más passzusokon efféle holmikat akarnának áthozni, ezeket mind arestálja és írja össze. ^{134.)}

Valószínű, hogy Pacsai György uram mindezeket meg is tette, azonban nem sokára Pacsai uram ellen is kifogás merült fel. Ugyanis néhai Batthyány II. Adám /Kassza visszafoglalója / árva fiacskáinak minden jóssági az fűlőleges fejedelemtől protectióban vétettek és erről oklevél is ki lón állítva, mégis Pacsay uram és a szentgróti sereg, "nem tudatik mitül viseltetvén, magát törvénytelenül és hatalmasul mind az urfiak vánja hasznavételében, úgy az korszának igazságában beavatni és elfoglalni merészelték, "amit Esterházy Dániel kereken letilt, irván, hogy ellen esetben hatalmaskodás miatt a büntetést el nem fogják kerülni. ^{135.)}

1708. szeptember 3-án Esterházy Antal dunántúli főgenerális parancsára Fodor László brigadéros és Kacsórus János hadsegéd Esterházy egész bagázsiájával Szentgróthoz conferáltak magukat és ott kütelesek bevá rni Esterházy további intézkedéseit. Esterházy ekkor főhadiszállását Szentgrótra helyezi és szeptember 7-én "Ex castris ad Szent Gratt positis" adja ki parancsait.

Esterházy ekkor azért sietett Szentgrótra, hogy a Marántul

összeveszportozott horvátok eleiben fölnyomakodhasson. Itt vonja össze Eszterházy a maga csapatait, Fodor László után ide rendeli Benkő Ferenc ezredet és Szentgróthoz szállván, itt kell nekik a további utasításokat megvárni.

A szentgróti táborból intőzkedik Eszterházy szeptember 22-ig, ekkor indul el Szentgrótról és táborba száll a rumi réteken. ^{136.)}

1709 tavaszán ugyancsak Szentgrótnál rendeznek a kurucok előbb valami demonstrációt, azután pedig csapatösszevonást. Március 10-én Eszterházy Antal elrendeli, hogy brigadéros Kisfaludy László Eszterházy távollétében "Szent Grót tájékán lármáskodván terrort incutiáljon az ellenségnek." Juniusban pedig, 24-én Eszterházy elrendeli, hogy a hadak egy része induljon Szentgrót felé, 26-án maga Eszterházy is szerencsésen megérkezik és innen "kivánja operációt Horvát ország felé folytatni." Somogyi Ádám ezredes is parancsot kap, hogy siessen regimentestül a szentgróti táborba. ^{137.)}

Mind ezekből látjuk, hogy a Rákóczi időkben Szentgrót több ízben hadműveleti központ és a dunántúli főgenerális főhadiszállása és szinte úgy látszik, mintha Szentgrótra visszatértek volna a XVII. század harci zajtól mozgalmas évei.

Egyébként a Rákóczi fele hadjáratoknak köszönhetjük, hogy többek közt megtudtuk, hogy felmerült a Zala folyó hajózhatóságának kérdése, továbbá, hogy 1709-ben Szentgróton már posta mester is működik.

1711. után végre Szentgróton és környékén is elült a háborús mozgalom, csond borult a tájra, de ez sem tartott sokáig, mert ebben a században indulnak meg az urbéri terhek körüli bonyodalmak, a város lakossága szembe kerül a földes ur Batthyány családdal, hogy az urbériális fronton vívja meg azt a harcot, a melyet a Batthyány I. Ádám ígéretéről megfélemedezett utódok, helyesebben ezeknek tulbusgó tisztartói provokáltak ki. Így tehát a XVIII. században Szentgrót körül harci zaj nincs ugyan, de van annál több jogvita és ennek nyomán a lakosság közt mélységes elkeseredés terjedt el. Ez az elkeseredés robbantotta ki az 1766. évi eseményeket, midőn a jobbágyság éppen a Batthyány uradalmaiban Vas megyében tagadta meg az engedelmességet és a mozgalmat csak katonai segítséggel lehetett leszorolni.

A z 1644 . É v i S t a t u t u m .

A XVII. században, úgy mint Keszthely vagy Kőrmenád stb., Szentgrót is "praesidium" lett, azonban a szónak nem száz százalékos értelmében. Ugyanis a "praesidium" azt jelenti, hogy ilyen nevű helyen a polgári közigazgatás és bíraskodás helyébe tisztán katonai lép, az ilyen hely közönségének hivatalosan s e r e g a neve, a város bíró és városi jegyző helyébe lép a sereg bíró és sereg deák és megfelelő számú társával, ezek látják el a közigazgatást és az alsóbb fokú bíraskodást, pallosjog nélkül, mert ez utóbbi rendszerint a földes urat illette.

Az 1644. évi és unikum számba menő statutum szövegéből azonban kiderül, hogy Szentgrót nem s z o k v á n y o s, hanem k ü l ö n l e g e s praesidium, mely nincs k i z á r ó l a g katonai igazgatás alatt, hanem ahol van katonai, de polgári igazgatás is, és a kettő koordináltan egymással együtt működik.

Érthető lesz ez, ha tudjuk, hogy Szentgrót lakossága nem tisztán és csak katonai egyénekből áll, a lakosság nem homogén, hanem két féle kategóriájú. Nevezetesen, a Várbeli fizetett katonaság plusz a csak katonai szolgálatra kötelezett szabad legények képezik a Vár haderejét, továbbá a Vár és a Hostát lakosságát. Ez tehát a s e r e g, de ez csak egy része Szentgrót lakosságának. Ezen sereg gazdasági ellátása a szentgróti /és a Vár tartozékain lakó/ jobbágyok és zsellérek feladata volt, a kiket, szemben a sereggel, az urbáriális szolgáltatások minden irányban terheltek. Ezek képezték tehát Szentgrót polgári lakosságát és forrásaink e két kategóriát élesen elkülönítik, és más tehát a szentgróti "Vitézlő nép" és más a "polgárság".

Már maga a statutum megalkotásának mikéntje is u n i k u m, mert általános szabály volt, hogy mezővárosoknak, oppidumoknak, mint földesuri hatalom alatt álló közigazgatási egységeknek statutum alkotási joguk nincs, ez a földesurnak fenntartott jog, aki adhat az oppidumának privilegium formájában municipális jogot, de szabadságában áll ezen jogát oppidumára átruházni. Ilyen talán kényelmi szempontból történt jogátruházással állunk itt szemben, a midőn a földesur Hagymásiak egyenes parancsára Szentgrót Vár és a város lakossága m a g a alkot statutumot. ^{138.)}

Igy tehát a földesur Hagymásiak helyi, lokális statutum alkotási jogukat nemcsak hogy átengedik, de szinte rátukmálják a helység lakosságára, nincs kizárva talán, hogy ezt azzal a gondolattal cselekedtek, hogy a Vár és város lakossága náluknál jobban tudta, hogy milyen életviszonyaik szorulnak rendezésre, mert hiszen a földes urak a néppel nem éltek együtt, s annak baját gondját nem igen ismerték.

Meg kell azonban jegyeznünk, hogy a szentgróti seregnek már 1644. évi is kellett valami rendtartásának lenni, de ez úgy látszik írásba foglalva nem lett. 1641-ben említi Hagymási István, hogy a seregnek van rendtartása, de ehhez "nem akarják magokat accommodálni törvénykedésben, stráza állásban és több rendtartásokban". Tehát volt valami katonai és polgári szabályzat, amelyből azonban úgy látszik a katonai rész nem került bele az 1644. évi statutumba, hanem k i l ü n maradt, de ennek szövegét - sajnos - nem ismerjük. A statutumot Szentgrót lakosságának két főle eleme alkotja meg, t. i. a fizetős várkatonaság és a szabad legények. Úgy látszik tehát, hogy a statutum megalkotásában a jobbagyi és szellér elem nem vett részt. Így tehát a katonai elem gyűlt voltaképpen össze a Piarcon, valószínűleg a Lensének nevezett levéleszinben és szerkesztette meg a 35 artikulusból álló szabályzatot.

Igy tehát Szentgróton egyidejűleg két főle hatóság működik, t. i. a Várban a katonai, a sereg törvényszék, a Hostátban pedig a városi hatóság, polgári törvényszék és mind a kettő felett áll úgy katonai, mint polgári tekintetben a földesur Hagymási család egy tagja, részint mint a Vár örökös főkapitánya, részint pedig, mint földesur.

Igazgatják e szerint Szentgrótot a sereg, azaz Vár vásárbírái és vajdái, továbbá a város vásárbírái a melléjük adott esküvel. Ez a katonai és polgári vásárbírság pedig 12 forint bírság terhe mellett tartozik egymással egyetértőleg működni, amint azt a 9. artikulus elrendeli. Ez az összeműködés pedig és általában ezen hatósági szervek ténykedése nem ingyenes, hanem minden ténykedésüknek ára van, mely részben az eljáró vásár bírák, részben a sereg jóvedelmét képezi. Ez a jóvedelem pedig részben termé-

szetbeli, de nagyobb részben pénzbeli.

A statutum rendelkezései három csoportra oszthatók,ugymint:
1./ Vannak az árak forgalmát szabályozó intézkedések, 2./ ezután polgári eljárási és némi büntetőjogi szabályok, 3./ s végül talá-
lunk közigazgatási,rendészeti intézkedéseket is.

Ugy látszik,hogy a vásárbíráknak első rendű feladatuk a bor és hús forgalom ellenőrzése,ebből meg van a maguk polgári haszna. Egyébként a vásárbírák tudta és híre nélkül Szentgróton szinte sem-
mit sem lehetett sem a piacon,sem magán háznál árulni,az áru el-
kobzása,vagy bírság terhe alatt.A kereskedelmi forgalom biztonsá-
ga érdekében pedig a vásárbíráknak hiteles szentgróti küblöt kel-
lett tartani,a melyet használatra,napi egy garas használati díj
ellenében a sereg tagjai is és a lakosság igénybe vehetett. -

A statutum pontjai tehát - egyebektől eltekintve - első sor-
ban olyan élelmiszer árak forgalma érdekében tartalmaznak intéz-
kedéseket,a melyeknek a forgalma hasznát hajt a vásárbíráknak,őzt
a küblöségnek,a seregnak is.A forgalom tárgyát képezik tehát a bor,
a hús,s ezzel kapcsolatban a marhák,sertések,borjak,juhok,bárányok,
vadak,halak,ezután a gabonával kapcsolatosan a kenyér,kalács,perecz,
majd pedig a mindenféle gyümölcsök,ugymint szőlő,szilva,körte,al-
ma,cseresznye,berkenye, -forgalma és ebből tehát megtudjuk,hogy
Szent Gróton és környékén ekkor miféle gyümölcs fajtaikat termel-
tek.

Mindezeknek még magán házaknál való áruba bocsátása is csak
a vásárbírák tudtával történhetett,természetesen bírság,vagy az
áru elkobzása,azaz "fűlhányásának" terhe mellett.Az árusításnak
közhirre tétele,hirül adása a vásárbírák egyik jövedelmét képez-
te,mert a borból,husból stb.esért a vásárbírák természetbeni járan-
dóságot,vagy pedig készpénzt kaptak.

A szentgróti kübl - melynek pontos értelmét - sajnos -
nem ismerjük - mint ármérték h i t e l e s példányát a vásárbí-
rák kezében látjuk és ha ezt a felek az adásvételkor igénybe ve-
szik,a használatért külön díj nem jár,de ha a használat napján a
vásárbíráknak a felek vissza nem viszik,naponta egy garas a bír-
ság,a mi szintén a vásárbírákat illeti.

Az előbb felsorolt árukat Szentgróton naponta e s a k dél-
előtt,déli tizenkét óráig volt szabad áruba bocsátani.Vasár és

ünnap napokon áruforgalom nincs, kivétel a pálinka, ez vasárnap is árusítható, de a prédikáció előtt vagy pláne alatt az árusítása tilos, - de a prédikáció után szabadon árusítható, - szintén a pálinka elkobzásának terhe alatt.

A statutum az árakat nem szabályozza, nincs áruknál maximálás, egyedül a hus árát állapítja meg és az ár alakulására nézve a k e s z t h e l y i piac ára az irányadó. A tehén hus, bárány hus fontja három, a borjú és disznóhus fontja négy, a vadhus fontja két pénzen, a vaddisznó hus fontja pedig a megfelelő rendelkezés szerint árusítandó.

A vásárbírák hatásköre azonban túl terjed a címükön, mert az árucseré, a vásárok figyelemmel kísérésén kívül a köztisztaság, a házak előtti közlekedést szolgáló bűruk megépítése és tisztántartása, a tűzrendészet ellenőrzése is az ő kötelességük.

Ez utóbbi feladatot illetőleg az 1656. évi nagy tűzvészkor Szecsődi kapitány jelenti is Batthyány Ádámnak, hogy "minden héten kéczér vásár bíró járta kapus hajduval" a házakat, s a tűz mégis csak kitört.^{139.)}

Ezenfelül a törvény/szék/ elé való idézés, azaz a törvény elé szállítás, továbbá a törvény napon való meg nem jelenés indokolatlan elmulasztása csak háromszor történhetett meg, de persze bírság ellenében, azonban harmadszori meg nem jelenés esetén az alperes per vesztes lesz, ha pedig a fülperes nem jelenik meg és kellően nem menti és igazolja magát, "püri le száll." - A vásárbírák feladata volt továbbá az arestálás, azaz letartóztatás is, a melynél, ha a szükség úgy kívánta, bírság terhe alatt a sereg tagjainak is segídezni kellett. A letartóztatáson kívül a vásárbírák dolga a fogvatartás is, és ugy ezért, mint pedig a szabadonbocsátás azaz felszabadításért a vásárbíráknak pénz jár, és pedig a fogvatartásért és felszabadításért vidékiektől 12-12 pénz, helybeliektől pedig 4-4 pénz. - Lefoglalt eszközt a bíró hire nélkül kiadni nem volt szabad, ha valaki mégis kiadta, négy forint bírságot fizet és ez a seregnek jár.

Ami egyébként a bírságokat illeti, ez 50 pénz, egy forint, de a leggyakrabban előfordul a négy forintos bírság, aztán a 400 bécs, a 12 és 20 forintos bírság - ez utóbbi akkortájt nagyon tekintélyes összegű bírság volt, és már csak ezért is sokkal ritkább. A ki-

tüzött törvénykezési napokat a vásárbírák feladata volt meghirdetni, továbbá volt nekik zálogolási és zálogtartási joguk is. A vásárbírák a zálogtárgyat /mert hiszen itt csak k é z i zálogról lehetett szó / kétszer 15, tehát 30 napig tarthatták maguknál a 30 nap leteltével a zálog tárgyat eladhatták annyi pénzen, a mennyiben a zálogtartás költsége került.

Ha valamelyik felet eskütételre ítélték, ennek kivétele is a vásárbírák feladata volt. Az eskü kivételének díjaként az esküt tevő féltől a vásárbírónak 40 pénz dukált.

A prédikátor és az iskola mester járandóságát a vásárbírák kötelesek a helység lakosaitól beszédni.

A vásárbírák a beszédett birság és egyéb pénzek kezeléséről elszámolással tartoztak, de már ha valaki a Hostátban kardot ránt vagy valakire puskát fog, az ilyen embert a v a j d a köteles elfogni, tehát ezt katonai jellegű bűnténynek tekintették, viszont a polgári pereskedés a sereg székin történt, amely előtt vidéki egyén h u s z forint értékhatárig perelhetett, amint ezt a 35. articulus-ban olvassuk.

A statutum szerint /21. articulus/ a pereskedő felek jogvitáikat peregyezséggel is elintézhették. A birság, panasz, törvény pénzek és általában a törvénykezési illetékek egy részében a sereg i s részesült, a törvénypénz pedig szentgrótiaknak 12, vidékieknek pedig 24 pénz volt.

A bűnvádi eljárás és bűnügyekben való ítélkezés fenn van tartva a földesuri székek /22-24 articulus/ és a verekezésben való véreeresztés vagy "kék mutatás", vagdalkozás, emberölés stb. elbírálása a földesuri szék dolga.

A Hagymásiak, és később a Batthyányak is a büntető igazságszolgáltatást úgyis, mint földesurak és úgy is mint Szent Grót várának örökös főkapitányai, tehát két jogcímen is gyakorolhatták. Viszont a Batthyányak által felfogadott Szecsődi István substitutus szentgróti kapitány úgy látszik a jus gladii-t n e m gyakorolhatta, mert pl. 1658-ban Batthyány Ádámnak jelenti, hogy: "Mivel két legényt, itt valót akarnék föl küldeny az nagyságod b ü n t e t ő h e l é r e, sok izbeli latorságokért, melieknek imár egy darab földön nincs hozzájuk hasonló, mastis pinczéket törtek, lopot bort hordostul találtak pinczeiekben, egyik igian Tizedesem volt, nem ré-

gen tetem volt Tizedesé, meg nem böcsülvén magát" nem akarja őket itt tartani, mert elszaladnak, vegyék be őket tehát az újvári fogdába, "sok tolvajságok miatt halált is érdemelnek." ^{140.}) Eltekintve a dolog büntetőjogi részétől, ez az ügy is élénk világot vet a szentgróti bortermelés fontosságára.

Ami a szentgróti vásárbírák személyének fontosságát illeti, ezek úgy látszik aránylag értékes emberek voltak, mert történt, hogy 1656 augusztus 31-én a kanizsai török Szentgrót körül portyázván, elkapta és el is vitte az egyik szentgróti vásárbíró. Ez a török hadifogságban megsarcolt és pedig négyszáz tallérban, egy vég csimazin posztóban és két pisztolyban. ^{141.}) Következik ebből, hogy a szentgróti vásárbírság jól jövedelmező és nem megvetendő foglalkozás volt, bizonyos, hogy sok fáradozással és lőtásfutással járt, de nyilván megérte a fáradságot.

A vásárbírákat hatósági hivatalos eljárásuk közben a statutum mindenféle jogtalan és erőszakos cselekmény, támadás /verés/ stb. ellen megvédelmezi /10. articulus/, viszont a vásárbírák sem élhetnek vissza hivatalos hatalmukkal, és a statutum ezt is bünteti és pedig a bírság mindkét esetben 20-20 forint.

Ismeri, és megengedi a statutum a perbeli ügyvédi képviselőt is. /25. articulus./ Végül a statutum 32. pontja meghatározza a szabad legény fogalmát. Eszerint a szentgróti Hostátban házat bíró szabad legény, aki kísériben jár, azaz földes urát és Szentgrót Ürökös főkapitányát fegyveresen kíséri vagy lovastól szolgál neki, semmiféle más szolgálattal urának nem tartozik, de aki sem kísériként, sem lovastól nem szolgál, az évenként nyáron négy napot szolgál munkával, és ezen kívül egyéb urbariális szolgálattal nem tartozik, ilyesmi nem terheli.

A Batthyány Pál és Ferenc féle 1664 október 31-én kelt kiegészítő pótstatutum első pontja a most említett négy napi robot szolgálatot eltörli, azzal, hogy az ilyen szabad legények jó fegyverekkel és jó karban lévő hadi szerszámokkal felszerelve katonai szolgálattal tartoznak.

Ugyanezen pótstatutum második pontjából megtudjuk, hogy Szentgrót népét ekkor tájt valami kárvallás érte, és ekkor a Batthyányak megengedik, hogy négy éven át Szent Mihálytól Szentgyörgy napig

a s e r e g mérjen bort, Szentgyörgytől pedig Szent Mihály napig a földes ur. A négy esztendő letelte után vissza áll a régi rend, hogy t. i. a sereg bormérési joga csak Szent Mihály naptól karácsonyig tart, innen kezdve a bormérés újra a földes urat illeti.

A harmadik pont a hus vágást a sereggel egyet értve a földesurnak tartja fenn, tehát a mészáros o s a k a vásárbíró jelenlétében vághat marhát és minden levágott marha nyelve a vásárbíróé illeti.

Végül pedig a negyedik pont elrendeli, hogy a borok foglalásában a földesuri tisztviselő és a sereg értsenek egyet.

Már most, hogy a szentgróti sereg és vásárbírák birósága miféle tételes jogszabályok alapján itélkeztek, erre nézve forrásaink hallgatnak. A statutum 20. articulusa csak annyit árul el, hogy a vásárbírák adósságot igazítanak, aztán bücsülnek is és ezért minden forint után a vásárbíráknak 10-10 pénz jár. Ha a sereg közül valók egymással vagy vidékivel "megháborodnak", ennek megítélése i s a vásárbírák elé tartozik és csak ha ezt a t ö r v é n y szerint a vásárbírák előtt eligazították, akkor mehetnek panással /helyesebben t a l á n inkább fellebezéssel/ az ur elé.

A sereg székén " sokadalmat, kárt, adósságot, barbéllyal való alkuvást és hatalmaskodást" lehet per tárgyává tenni, de hogy ezek mind milyen tételes jogszabályok szerint lettek elbírálvá, arra - sajnos - adataink nincsenek, dacára annak, hogy a források - mint már említettük - beszélnek "helység törvényéről", de ennek tartalmáról szó nem esik. Ellenben többek közt annyit mégis meg lehet állapítani, hogy a "helység Törvény"-szék elé tartoztak az ingatlan forgalmi és örökösödési vitákból keletkezett ügyek elintézése. Ugyanis pl. 1657-ben Szecsődi kapitány jelenti Batthyány Ádámnak, hogy: "Mit jrgion légyen nagyságod Jánosházán lakozó Barbélj Mihály felől, hogy it valami s ő l ő t kívánis, az ki" őt illetné, lehetséges. Ugyanis ezen szőlő tulajdonosa a pestisben családotól elhalt, Barbély Mihály tehát azt állítja, hogy a szőlő rokonság címén őt illetné, amde ezt bizonyítani kell, az ügy tehát a helység t ö r v é n y e elé utalandó és ott majd eldől, hogy a szőlő Barbélyt illeti-e meg vagy nem.^{142.}) Itt tehát ezen konkrét esetben a helység biróságának feladata leszen a végére járni annak, hogy vajjon néhai Csizmazia Lőrinc és családja után, voltaképpen Lőrincz feleségének tulajdonát képezett szentgróti szőlőt Barbély Mihály örökölheti-e, de hogy a biróság döntése miféle jogszabály alapján történik, azt megállapi-

tenünk nem lehetett.

Ha már most feltesszük a kérdést, hogy vajjon a szentgróti statutumok megszerkesztéséhez honnan vették a mintát? erre azt a választ adhatjuk, hogy nagyon valószínű, hogy Szombathely város statutumainak e g y e s rendelkezései t a l á n hatással voltak a szentgróti statutum szerkesztőire. Így pl. Szombathely város 1610. évi statútuma már említi a vásárbírákat, és intézkedéseket tartalmaz a kereskedelmi forgalom szabályozásáról, az utcák tisztántartásáról, a szemétnak az utcára, a házak elé való kiszórásának tilalmáról és ennek büntetéséről, az 1611. és 1624. évi statutumok pedig intézkednek a kék mutatósról és vérbírságról, és erről szól az 1627. évi statutum is, de erről pl. Sopron város 1523. és 1537. évi statútumaiban is találunk intézkedést. ^{143.)}

Egyébként az 1644. évi magyar nyelvű statutum teljes szövegét, továbbá Batthyány Pál és Ferenc 1664. évi szintén magyar nyelvű kiegészítő rendelkezéseit a függelékben közöljük.

I V.

S z e n t g r ó t V á r o s G a z d a s á g i É l e t e .

1./ A s z ő l l ő m ű v e l é s .

A XVIII. század egyik írója, Turóczi László: *Ungaria suis cum regibus* című Nagyszombatban 1768-ban megjelent művében /320. lap./ azt írja, hogy: "Natalis vini patria est Ungaria." Azaz magyarul: A természetes /azaz igazi/ bornak hazája Magyarországnak. És Turóczi igaznak tartotta, mert hiszen már az Árpádok korában, és főleg a Dunántúlon találunk legtöbb korai adatot és pedig nemcsak egyházi vonalon /pannonhalmi, zalavári, bakonybéli, tihanyi stb. apátságok/, hanem világi földtulajdonosoknál is a szőlőművelésre vonatkozólag.

Nem hagyhatjuk figyelmen kívül, hogy a szőlőműveléssel némileg Werbőczy is foglalkozott, Hármaskönyvében, a midőn a szőlőknek r e g i s z o k á s szerinti való becsüléséről ír, hangsúlyozva, hogy a szőlők állandó megmunkálás alatt tartandók, mert ha hiányzanak a munkások, vagy a művelés elhanyagoltatik, a szőlőkből értéktelen

csalítok és tűvises bozótok lesznek. 144.)

Körülbelül Turócziéhoz hasonló álláspontot foglal el jó 200 esztendővel előbb /1536/ Oláh Miklós is, aki Hungariájában szintén elismeri, hogy a legjobb borok többek közt Zalaiban is teremnek. Természetes, hogy ha Zaláról van szó, akkor ma mindenki csak a Badacsonyra gondol, ámde nemcsak a XVI.-XVII. századokban, de sőt már a középkorban is a Zala vizének Túrjától le egészen Zalaapátiig terjedő mindkét oldalán végighúzódó dombos vidéken élénk szőlőművelés folyt és természetesen Szentgrótot és vidéke is ide tartozó bortermelő terület, ahol a szőlőművelésre főleg a XVII. században nagy súlyt helyeztek. Még 1851-ben is Fényes Elek Szentgrótról megjegyzi, hogy: "Sok bort természet". 145.)

Szentgrótot középkori szőlőművelésére nincsenek közvetlen adataink, a veszprémi püspökség tizedjegyzékei szolgáltatathatnának erre vonatkozó feljegyzéseket, 146.) ámde ezek nélkül is meg lehet állapítani, hogy - ha magán Szentgróton nem is - de a közvetlen környékén /Csáford, Brenye, Tüskesszentpéter/ már a középkorban emlegetik a szőlőket, sőt ez utóbbi helyen már 1300-ban alma, körte, szilva termelésről is tudunk. 147.)

Természetesen Szentgróton és környékén a bor termelés nagy arányokban folyik a XVI.-XVII. századokban is, sőt a XVI. század közepén a kapornaki apát és a Hagymásiak üzleti szelleme annyira fejlett volt, hogy romlott /corrupált/ és vízzel hígított borokat mértek ki, és ezeket nem ártallották az ottani vidéken szokásos legdrágább áron a szomszédos emberek nyakába varrni. Nem csoda, hogy ez a kitűnő üzlet nemsokára szemet szart Zala vármegye hatóságának is, hiszen alig hihető, hogy e tárgyban feljelentések ne érkeztek volna be a megyéhez. A vármegye közönsége mindezekről tudomást szerezvén, kénytelen volt 1555-ben statutumot alkotni, kimondván ebben, hogy emennyiben a nevezettek ilyen romlott és vizezett borokat mernének árulni és az alispán náluk ilyen árut, azaz pocsek borokat találna és a nevezettek ezeket a kocsmákban jobb borokkal ki nem cserélnék, az alispán jogosult lesz a hordókat széjjel vagdosni és a rossz borokat ki ünteni, amit ha meg nem tenne, akkor mindezeket a vármegye nemesi közönsége is meg fogja tehetni. 148.) Így tehát Szentgróton a bor páncsolást és hamisítást aránylag elég korán elkezdték és ez nem éppen szerény keretek közt folyhatott, ami minden-

esetre sok panaszra adhatott okot, úgy, hogy a vármegye közönsége nem térhetett ki az elől, hogy ezt a kellemetlen ügyet statutárius uton ne rendezze. Ámde ez az ominosus ügy nem Szentgrót város közönségére, hanem a Hagymási familiára vetett némi árnyékot.

A XVI. században e tájon a bor forgalmi központ úgy látszik inkább Sümeg vára volt, mert az 1572. évi összeírás szerint Szentgrót tized "cultellus", azaz tizedkés ugyan, de inkább csak gabona szempontjából, és nem bor tized központ, viszont ezzel szemben a bátorságosabb Sümeg vára conscriptióiban nagy mennyiségű bor tárolását találjuk.^{149.)}

A XVII. században a szőlőművelés Szentgróton és környékén, ha nem is zavartalanul, de azért folydogált. Így pl. 1640-ben szentgróti Balázs deák a szőlő hegyen Hagymási István egy jobbágyát megverte, sőt magát Hagymásit is sértegette, s mindezt valószínűleg a bor okozta, amely ekkor talán már nem volt vízzel hígítva.^{150.)} 1642-ben egy szentgróti szőlő zálogbaadásánál Maráczai Nagy Balázs szentgróti prédikátor volt az ügyleti tanu.^{151.)} Az 1644. évi statutum első articulusa is a borméréssel foglalkozik, és hogy Szentgróton a szőlő művelés és borgazdaság állandóan fennállott, azt éppen ezen statutum igazolja, mely voltaképpen a régi szokást kodifikálja, és annak 1., 18., 27. articulusi foglalkoznak a borméréssel, szőlő és gyümölcs adásvételével és a 18. articulus szerint prédikáció előtt vásár és ünnepnapon hordós bort kimérésre kivinni nem lehet, következik tehát ebből, hogy nem hordós bort tehát kimérésre kivinni lehetett. Ugy látszik, hogy a XVII. században, amiképpen a szőlőművelés a törökök portyázó kóborlásai miatt veszélyes lett, tehát a szentgrótiak, zalabériek stb. bortizedet nem adtak be, erre 1645 október 29.-én a zalaegerszegiek/a lovas és gyalog sereg/ is csak kilencedet adtak be, tizedet nem, "minthogy penigh - írják - a török ellen minden esztendőben f e g i u e r e s k é z z e l kapálljuk meg a szőlőnk, sokaknak közülünk fele foglása és rabságára, mellyhez képest püspök vram eő nagyságha is contentus lehet a kilenceddel, értuén minemű nagy félelemmel jutunk hozzá minden esztendőben." Kéri tehát Batthyányt, hogy ne nehezteljen ezért, "ha penigh Szentgrotik s a többiek meg adgiák, mi is kételenek leszünk meg adnj, de inkább parragon hadgiuk ez után, hogy sem ujbul kettőt adgiunk."^{152.)}

A szőlőművelést, de főleg annak egyik fontos részét, a s z ü-
r e t e t a kőborló törökök gyakran megzavarták. Így pl. 1646 őszén
Hagymási István felkéri Batthyány Ádámot, hogy: "lenne valami segít-
séggel, kik mellett takarulhatnánk, mert ezek /t.i. a törökök/ tudom,
hogy untalan raytunk lesznek, migh az s z ü r e t tart." - Két év-
vel később, 1648-ban az a híre, hogy a török a szentgróti szőlő he-
gyeket két felől akarná megütni. 1653 tavaszán Hagymási István
Batthyány Ádámnak jelenti, hogy: "Az Törökök eszt az my szőlő he-
gyünket igen emlegetik." ^{153.})

1655. tavaszán Szecsődi kapitány fél, hogy a törökség a szőlő
hegyeket megüti, ami nem is csoda, mert hiszen Hagymási István özve-
gyének magának ekkor több szölleje volt és ezek közül "némileg
száz kapást megh tart," és Szecsődi becsalése szerint a hegyvám bor
" két száz, három száz akó bornál töb megh iülhet." Ezekkel az ada-
tokkal a kanizsai hithű mohamedának is többé kevésbé tisztában
voltak.

Ugyanezen év nyarán Szecsődi a takarásra strázsákat rendel
ki" mind az mezőkre, s mind az sőlő hegyekre", s úgy látszik ez az
intézkedés nem is volt hiábavaló, mert ezen esztendőben a törökség"
Udvarnokon föliül kerüt az sőlő hegyek felől", de szerencsére ma-
gukra a szőlős hegyekre nem ment, mert ekkor a szentgróti városi
toronyból i s leadták a hírlövést.

1656 őszén a szentgróti szüretben kívántatik "az 16 strá-
záltatás az pogány ebek ellen, melitül tartunk is az süretben." ^{154.})

1685-ben október elején, tehát szüretkor, a törökök két ízben
megnyargalták a szőlő hegyeket. Ugy látszik az eféle nyugtalanító
megnyargalás többször is megtörtént, mert 1689 tavaszán/március
2./ Nagy Ferenc vicegenerális Batthyány II. Ádám parancsára dobszó
mellett publikáltatta és a Végházakba is megírta, hogy a Szala való
átkelés el tiltatott. Ámde ez ellen Nagynak aggályai voltak és fel-
teszi a kérdést, hogy Batthyány ezt a tilalmat voltaképpen hogyan
értelmezi? Mert ha "itt a Szala mellett lévő hegyeket se enged-
jük meg munkálódni Egerszegtől fogvást Lővőig és erre alá Szent-
grótig, a kiken elegyesen vagyon mind a vitézlő Rendnek és mind a
Szala mellett lévő szegénységnek szölleje, s annak előtte is f e g y-
ver a l a t t m u n k á l ó d t á k, ha ezeket megtiltjuk, mind a
Vég házak, s mind a környéki elpusztulnak, mert inkább ki megyen a

Végházbul a szegény legény, hogy sem mint szőlőjét pustán hadgya, - egyébaránt is v e t é s e igen kevés lévén, a szőlő h a s z n á - b ó l é l ő d i k." Itt tehát választani kellett vagy a biztonság fenntartása vagy a bortermelés lehetetlenülése között. - Nincs ki- zárva, és valószínű, hogy Batthyány II. Ádám a maga rendelkezését - tekintettel Nagy Ferenc aggályaira - módosította olyanformán, hogy a biztonság fenntartása, s a szőlő munka folyamatossága se akadjon meg. Nagy Ferenc meg is ajánlotta levelében Batthyáynak, hogy a szőlő vidékre "erős istrását adtunk volna" amíg a szőlő metszést el nem végezték.^{155.)}

Szentgróton természetesen legtöbb szölleji és a fő szőlő tulajdonos a Hagymási család, ezek kihalása után pedig a Batthyány család volt. Az ultimus Hagymási István halála és így e család kihalása után történt hagyatéki összeírás /mely valószínűleg Szecsődi műve volt/ szerint az özvegyre maradt h é t "e ö r e g h" azaz jókora szőlő, ezek közül "némelik 100 kapásra való". De Szent Gróton nemcsak a földesurnak, hanem a lakosságnak is voltak szöllei, mert az 1656. évi összeírás szerint a "Barbai Hegyen" 10 szőlő a lakosság birtokában volt, viszont a Fonyó nevű szőlőt pincéstől Hagymásiné asszonyom kezében látjuk. Mindenesetre ezen szőlők is tekintélyes nagyságuk lehettek, mert ezek után a szőlők után járó hegyvámot a terméstől függőleg - amint már láttuk - évenként 200, sőt olykor 300 akóra becsülik, ami tehát ma körülbelül 100 bis 150 hektoliternek felel meg.

Az említett összeírás szerint: "Az Vitézlő Nép az menny hegyvámot ad, az éppen az uré, az kitt penigh az Polgárság ad, annak fele Hagymási Miklósné asszonyomé." Így tehát a vitézek, és a polgárok kezében is vannak szőlők.

Hagymási Istvánné állítása szerint a Fonyó, a "Tótt" és a Korác nevű szőlők nem öröklött hanem pénzen szerzett szőlők valának. Ezzel Hagymásiné voltaképpen azt akarta kifejezni, hogy az szerzeményi vagyont képező szőlők felett ő rendelkezik és azokat Batthyáynak az özvegy részére kellene átengedni. Ámde Szecsődi más nézeten volt, mert szerinte: "Mivel /a szőlők/ mindenikét az nagyságod /Batthyány Ádám/ jobbágjai meczették megh, Nagyságod lássa, ha oda engedi". t. i. Hagymásinének. Valószínű, hogy Batthyány a szőlőket nem engedte oda Hagymásinének, és az összeírás szerint "marad

még ezeken kívül örök /azaz: öröklött/ szőlő nro 9."

Ugy látszik a felek közt vita tárgyát képezhette az 1655. évi hegyvám bor beszédése. Erre az összeírás /azaz Szecsődi/ is kitér, mondván, hogy: "Az tavalyi hegyvám mégh kin vagyon, az aszszony akarja bé szedetny, ha ingyen nagyságodnak engedi, jó, de hogy nagyságod ot fön mást adna érette, én ugy gondolom, hogy bár ugjel ne vegye nagyságod, igaz, hogy az korczmákra ez az bor talán nem lesz elegendő, de ha nagyságod jó akarattya, eleget telálny pénzen is itt alatt és ócsóbban is, hogy sem oda fel." Hogy a vita hogyan végződött és a hegyvám bor kinek a kezébe került a forrásokból nem derül ki. ^{156.)}

Az 1659 május 16.-án felvett szentgróti urbárium felsorolja mindazon jobbágysokat és zselléreket, akiknek Szent Gróton szőlőjük volt. E szerint a két ispánnak és 31 jobbágynak volt összesen 37 szőlője, 8t jobbágynak van két-két szőlője, a többinek egy-egy. - Zsellér volt ekkor a városban kilenc, ezek közül nyolcnek volt szőlője, s csak egynek nincs.

Az urbárium szerint hegyvámot szedtek ekkor a Bárbai hegyen, a Vági, Grablyás hegyi, Huszonya hegyi, udvernoki, Czipány hegyi szőlők után. Az 1710. évi urbárium a most említett szőlőhegyeken kívül még a Molnár szőlőt, továbbá a szentgyházas, az alsócsáfordi, végül a kehidai és koppányi szőlőket is emlegeti, a melyekről a hegyvámot - miután ezek a szőlőhegyek a szentgróti oeconomiához tartoznak - szintén Szentgrót urai szedik.

Az aranyedi hegyről "iár átallyában az urnak elő nagyságának n é g y akó hegyvám." E hegyek mindegyikén más más hegymester van alkalmazva 12 esküdtel. Ezek hegyvámot illető ügyekben Mátyás apostol napja körül /február 24 vagy 25./ ítékeznek és az előttük megjelenő feleknek elő van írva hogy procuratoruk, azaz prókatoruk legyen, azaz más szóval a hegymesteri bíróság előtt az ügyvédi képviselőt kötelező volt. A hegymesteri bíróságnak birságolási joga volt és a birság vagy a földesuré vagy pedig a földesur a birságpénzen Szentgrót községgel vagy esetleg a várbeli gondviselővel osztozik. Így tehát a birságpénzekből a hegymesteri bíróságnak semmi sem jutott.

A Szentgrót körüli szőlők közül feltűnik a furcsanevű "Huszonya" szőlő, mely a kiscsörbői szőlőhegy szomszédságában lévő völgykatlanban fekszik és a népmonda szerint Zeigmond király idejében háborus mozgólódás lévén, ezen vidékről is állítólag h u s z

férfit hívtak hadba, akik állítólag mind egy szálig elestek. Elmult a háboru és az otthon maradt feleségek hiába várták haza férjeiket. Erre a husz özvegyen maradt menyecske felment Budára a királyhoz és ennek elpanaszolták keserves és szomorú sorsukat, mire a király az özvegyült h u s z a n y á n a k adta a nevezett völgykatlant és állítólag innen a H u s z a n y a azaz ma Huszonya elnevezés.^{157.}

Hogy az előttünk ismert husz dunántúli borfajtából, nevezetesen a :

Bodzavirág, Centaurea, Citromos, Csukásürmös, Forgácsos sályás, Fűves borok, Kartabian, Kőkény, Kurtabenedek, Lavendula, Majoránnás, Meggyes, Melisa vagy Melisszen bor, Muskatály, Orvosságos, Örvényes, Sályás, Tiszta Forgácsos, Tiszta Muskatály, és Ürmös közül melyeket termeltek Szentgróton, ma már megállapítani bajos.^{158.)}

Az 1659. évi urbárium szerint akadtak olyan szőlők, amelyek vidéki emberek kezében voltak, s ezek s benszülött szentgrótiakkal szemben 8 t vagy h a t vödör hegyvámot fizettek, s ezen felül mindenik tartozott egy köböl zabbal és egy kappannal és végül minden vödör bor mellé egy-egy cipóval.

Aki három vagy két és fél vödör hegyvámot fizetett és vidéki volt, még ezen felül fél köböl zabbal, egy kappannal és három cipóval tartozott.^{159.)}

1681-ben tizenegy szentgróti jobbágnak van csak szőlője, s ekkor már kapások /latinul: fossiores/ szerint mérik a szőlők nagyságát, hogy t. i. egy kapás ember naponta mekkora területnyi szőlőt tud megkapálni. A minimum 8 t, a maximum pedig h a r m i n c kapásos szőlő volt és összesen 100 kapásos a szőlők területe, viszont 1690-ben szintén készült egy összeírás, és e szerint Szentgróton 150 kapásos művelt és részben műveletlen szőlő terület volt.

Az 1696. évi dicális összeírás szerint a szentgróti zsoldos katonaság /stipendiarii/ kezén volt 22 holdnyi szőlő 229 kapásos, a szentgróti Várhoz tartozó jobbágyok kezén volt 64 hold szőlő, ami 715 kapásos területnek felel meg, viszont Szentgrót Polgárváros lakói kezén csak 18 hold, azaz 169 kapás szőlő volt.

1681-ben Szentgróton befolyt összesen 797 vödör hegyvám bor, ami egyenlő 159 akó, két vödör és két iczével és ekkor a luteránus prédikátor hegyvámja h a t vödör volt. 1710-ben a Szent-

gróton beszédett hegyvám bor összesen 6 7 6 vödör volt, s mivel 8 t szentgróti vödör egyenlő egy akóval, így tehát a hegyvám ezen évben 1 3 5 akó, egy vödör és két iczével egyenlő. 160.)

Természetesen ahány helység, körülbelül annyiféle volt az ür-
mérték is. Így pl. Iváncznak, Marácznak, az Órségnek, Szentpéternek
stb. mindnek szintén külön köböl mértéke volt, s ennek a köbölbeli
sokféleségnek a kereskedelmi forgalomra nem volt éppen jótékony
hatása. Magától érteődik, hogy Szentgrótnak is külön köböl ürmér-
téke volt. Így pl. 1693.-ban /április 14./ Erhard Györgytől gr.
Draskovics Szentgrótról nyolc hordó bort vásárolt e bor "Szent
Gróti akóval számlálván", az oklevél azonban - sajnos - nem mondja
meg, hogy ez a nyolc hordó bor hány szentgróti akó volt, de Sárváron
c s e p r e g i akóval lemérve a szóbanforgó nyolc hordó bort, az
c s a k 63 és fél akó lett, e szerint tehát a csepregi akó nagyobb
volt, mint a szentgróti. 161.)

Ami a szentgróti bor á r á t illeti, 1 6 5 6.-ban Szecsődi ka-
pitány Batthyány Ádámnak jelenti, hogy a koresmára bort vonyatott
ki, "de csak n é g i pénzre kült kezdetnem, mert it" mindenkinek
van bora, de valami tíz hordó új bort el visz, s ez a tíz hordó "az
sentgroti a k ó u a l" fül üti a száz akót. Ebből is látni, hogy
az 8 t vödör szentgróti akó a többi helységbeli akóhoz képest ki-
sebb volt. 162.) Ami pedig a bor most említett árát illeti, valószí-
nű, hogy a négy pénzért egy icze bort lehetett kapni.

A bor áráról elmélkedik 1 6 8 5.-ben Petres György tisztartó
uram is, aki Batthyány II. Ádámhoz intézett levelében azt írja, hogy:
"Az Balaton táján az közellyeb való helyeken a z o n a r o n agiák
a bort mint Szent Groton"..... "Az derék hegyeken penigh, úgy
mint B a d a c s o n y és Baczi nevű hegyeken találhatni jó boro-
kat, 35 garason agiák akóit, így mentünk végére, az akó job valami-
vel, mint Szent Groton." 163.)

Ha tehát Petres uram értesülései megbízhatók, akkor fel tehet-
jük, hogy ebben az időben a badacsonyi és szentgróti borok közt, ha
árban nem, akkor nyilván minőségben s e m lehetett túlságosan nagy
különbség. Már mindenesetre megtisztelő Szentgrótra nézve az, hogy
borát a badacsonyival állítják párhuzamba.

16 5 1.-ben került Szentgrótra Szecsődi István, mint substitu-
tus kapitány és úgy látszik csakhamar ő is kedvet kapott a szőlő

gazdasághoz, mert csakhamar szőlőket szerzett ő is, még pedig a Szentkúti hegyen és Furaton volt neki "k i c z i n" szőlője és 1656-ban felkéri Batthyány Ádámot, hogy ennek a két szőlőnek a mi kevés hegyvámja és dézsmája van, ezt engedné el. Ugy látszik a két szőlő tényleg "kiczin" volt, mert midőn 1656-ban Szecsődi jelenti, hogy a Csizmazia Lőrincz családjának kihalásával szinte urafogyottá vált szőlőjét lefoglalta ugyan Batthyány részére, de egyben felkéri Batthyányt, hogy ezen szőlőt ajándékozza neki. "hiszen anj szőlője van nagyságának Szentgróton, bár csak annak tudnak gongját viselni." 6 /Szecsődi a szőlő műveléséhez semmiféle segéd munkást igénybe venni nem kíván, hanem azt pénzen fogja munkáltatni. Ami tehát azt jelenti, hogy az ajándékba kapandó szőlők megművelése nem fog a Batthyány szőlők művelésétől munkás kezeket elvonni. 164.)

Dacára ezen ígéreteknek, Batthyány Szecsődi kérelmét nem teljesíthette, mert - amint azt már említettük - néhai Csizmazia Lőrincz szőlője körül jogi bonyodalom keletkezett. Ugyanis az 1657. évi esztendőben a Jánosházán lakozó Barbély Mihály jelentkezett és valami "ú rá nézendő" szőlőt igényelt, nevezetesen azt, amelyet Szecsődi Batthyány részére, mint urafogyottat lefoglalt. Tehát a Csizmazia Lőrincz szőlőjéről volt szó, melynek előbbi gazdája családostól a mirigy halálakor elhalt, s a kinek szőlője "felesége után való volt," itt tehát a helység törvényének kellett eldönteni, hogy Barbélyt megilleti-e a szóbanforgó szőlő vagy nem! A városi törvényszék előtt e tárgyban való megjelenést Szecsődi is fontosnak tartotta és írja is Batthyánynak, hogy ha e tárgyban "magan közikben nem megiek is, tisztartó uramat oda küldöm, látasék meg az h e l s é g h k ö z s t t ö r v é n y s z e r é n t." 165.) A jelen esetben tehát a helység törvényszékének meg kellett állapítani, hogy vajjon Csizmazia Lőrincznek a felesége "után való" szőlőjét Barbély Mihály, mint a férj rokona örökség címén igényelheti-e? Nem ismerjük - sajnos - a községi törvényszék ítéletét, de valószínű, hogy a döntés Barbélyra nézve kedvező lehetett, mert Szecsődi ezt a szőlő ügyet többé nem említi. E jog esetből következtethetjük, hogy a szőlők, sőt talán általában az ingatlanok birtoklását, tulajdonjogát öröklését érintő jogvitákat Szentgrót helység bírósága saját hatáskörében intézi el, azonban - sajnos - az erre vonatkozó tételes jogszabályokból semmit sem ismerünk, csak annyit tudunk, hogy - amint

már említettük. szőlő területet zálogba is lehetett adni, és ehhez a jogügyletnek ügyleti tanuk kellett.

Ami már most az aránylag nagy terjedelmű szentgróti szőlők megművelését, karban tartását illeti, ezen Werbőczy szerint fontos gazdasági munkálatok végrehajtását illetőleg az 1656 április 3-án kelt összeírás nyíltan és őszintén elmondja: "Mivel hogy annyi szőlő munkára, szántásra, vetésre, kertültésre, kaszálásra és az Vár s Major tájává való dolgokra mindenekre az jobbágyságh e l é g t e - l e n . Az ott való kapitány uram szokta az körül való Faluknak hol egyikét, hol másikat meghatalmánni egyjénhán munkásokért, mellyek is, ha jönnek, elegendő ételt és italt adnak nekik." 166.)

Ebből nemcsak azt lehet megállapítani, hogy Szentgróton és környékén nagy terjedelmű szőlők valának, hanem nyilvánvaló, hogy ekkor Szentgróton a szőlő művelés és borgezdaság prominens foglalkozás volt.

Ugy látszik, hogy Batthyány Ádám Hagymási István halála után az Özevgytől bizonyos mennyiségű bort is követelt, mert a most idézett összeírás azt is megerősíti, hogy Batthyány az összeírónak meghagyta, hogy: Szecsődi uram Hagymási Istvánné asszonyon borai közül az nagyságod számára "s s á z akó bort vegyen el, ami meg is történt, és "5 kegyelme abból az Hostáti korcsmára két hordóval" adott s a haradik hordó csapon vagyon Szecsődi uram számára," az többi penigh az helyén vagyon."

Hagától érteődik, hogy ahol borgezdealkodás folyt, ott hordó állománynak is kellett lenni, a hordókat pedig a pintérek gyártották. Persze így volt ez Szentgróton is. Nagy Ferencz vicegenerális 1682-ben említi, hogy Egerszéken a várban ekkor csak három pattentyus volt s ezek közül egyik már meg is holt, a "Czeibert" /azaz: Zeugwart, magyarul szertűzér/ szintén halálán vagyon és ennek helyére egy p i n t é r t akarnak tenni, "a ki az én pintérem volt Szentgróton", azonban ez az ember soha ellenséget nem látott, "soha égyával sem lőt, egy szóval semmit sem tud", ha a török a Végház alatt van" az kereszténynek közé lá, mint minap Kapornakon." Ezt a pintért tehát tűzéri szolgálatra használni nem lehet, felkéri tehát Nagy Ferencz Batthyány Kristófot, hogy intézzen egy írást a bécsi hadi tanácshoz, hogy tűzért "ollyant kalgyenek az k i t a -

nolt ember legyen", ne pedig tudatlan kontár, mert hiszen más a hordók gyártása és némileg más mesterség a tűzérkedés, s lehet valaki igen jó pintér, de rossz tűzér.^{167.)} Ilyenformán a derék pintért kár volt a mesterségétől elvonni.

A szőlőművelést és bor gazdálkodást nemcsak a törökök zavar-
ták, de veszélyeztették a gonosztevők, a latrok is. 1658-ban csip-
pett el Szecsődi kapitány két latrot, és fel küldte őket Batthyány
Ádához, "az nagyságod büntető helyére," mert olyan tolvajok ezek,
hogy nincs a hegyeken egyetlen pincze, amelyet ezek föl nem nyit-
tanának és persze ki nem rabolnának, "sok ezeknek a latorságok -
írja Szecsődi - az kiáltás, panasz sok volt az szegéniségtől," te-
hát meg érdemlik az akasztófát.^{168.)}

Ez tehát a szőlő művelés XVII. századi helyzetképe, mely azon-
ban a XVIII. század első felében más egyébbel együtt lényegesen meg-
változik, a melyről az alább tárgyalandó nagy részvám per tájéko-
tat bennünket.

2./ A m e z ő g a z d a s á g .

Ami a mezőgazdasági tevékenységet illeti, természetesen a szent-
gróti Vár személyzetének élelmezése, gazdasági ellátása szempontjá-
ból n e m a szőlőművelés és bortermelés meg a gyümölcsészet, ha-
nem a g a b o n a gazdálkodás volt a fontosabb. Első sorban kenyér
kellett a vitézlő népnek, nem pedig bor.

Maga szentgrót város lakossága a város nem túl nagy határában
a várbeli személyzetnek ellátására elegendő gabonát termelni nem
tudott s általában a Vár fenntartása körüli munkák elvégzésére a
nép kevés volt, így tehát a Vár tartozékai lakosságának is fő fel-
adata volt a városi és hostáti három-három kezeki malomok segítsé-
gével a szentgróti várat e tekintetben ellátni és a szükséges szán-
tást, vetést, aratást, takarulást, cséplést stb. véghez vinni, melyben
a város lakossága mellett a Vár tartozékok jobbágysága is közremi-
kődni tartozott. Ha pedig ez sem volt elég, akkor a vár kapitánya
szokta a szükséges munkaerőt a falukról beszerezni, amiről fentebb
már volt szó.

Az 1656 március 10.-én kelt összeírás szerint Szentgróton
és tartozékain találunk: Szentgróton a városban 24 helyes, azaz hely-

lyel bíró jobbágyot, továbbá öt zsellért és 13 pusztá helyet.

2./ Aranyádon helyel bíró jobbágy van öt.

3./ Batykon helyel bíró jobbágy van ugyancsak öt, és egy pusztá hely.

4./ Debronzon van helyel bíró jobbágy kilenc és hét zsellér.

5./ Fiske-/Szent Péteren van helyel bíró jobbágy egy, és két pusztá hely.

6./ Széplakon van helyel bíró jobbágy egy, továbbá egy zsellér és egy pusztá hely.

7./ Udvarnokon van helyel bíró jobbágy 13 és 11 pusztá hely. Végül,

8./ Zalaegerszegen van helyel bíró jobbágy három.

Összesen volt tehát 61 helyel bíró jobbágy, 13 zsellér /ez összesen 74 család/ és 28 pusztá hely.

Ezzel szemben 1655-ben Hagymási Istvánné özvegy asszony kezénél Szentgróton és tartozékain összesen 67 helyel bíró jobbágyot mutatnak ki, tehát egy esztendő alatt a jobbágyok száma a zsellérekkel együtt hattal csökkent.

1659-ben Batthyány Ádámnak Szentgróton van két fizetett ispánja, 25 jobbágya, kilencz zsellérje és 13 pusztá sessiója, Hagymási Miklósnénak pedig hat jobbágya, tehát összesen 42 családfő és 13 pusztá hely. Az egész helyes /sessió/ jobbágyok kezében van 24, a fél helyes jobbágyokéban 12 hold föld. Az előbb említett 25 jobbágy közül egész helyes tehát 24 holdja csak e g y n e k volt, háromnegyed helye, azaz 18 holdja szintén csak egynek, a többi az ispánokkal együtt mind fél helyes, azaz 12 holdas volt. A kilencz zsellér egy kivételével szintén mind fél helyes azaz telkes volt s csak egynek volt negyed helye, azaz hat holdja. Így tehát Szentgróton egy egész jobbágy telek 24 hold. Ennélfogva Szentgróton ekkor a megművelt szántó terület összesen 444 hold volt, mert a 13 fél holdas, azaz 156 holdnyi pusztá sessiónál nem tudni, hogy ezek meg lettek e művelve vagy nem? Ezt a mennyiséget tehát a 444 holdhoz csak f e l t é t e l e s e n lehetne hozzászámítani.

1681-ben a midőn Szentgrót város a török támadás miatt elpusztult, a városban csak 11 jobbágyot és négy zsellért találunk, ezek közül kettő jobbágy egész telkes, azaz 24 holdas, egynek pedig

háromnegyed telke, azaz 18 holdja van, a többi a szellőrékkel együtt mind fél telkes, így tehát a megművelt szántóterület csak összesen 210 holdnyi lenne; ami az 1659. évi állapothoz képest erős csökkenést jelent. ^{169.)}

Ami már most a terület hozamát illeti, ennek mennyiségéről a források nem nyilatkoznak. Erre nézve csak 1572-ből /november 6/ van egyetlen közvetett adatunk, t. i. - mint már említettük - Szentgrótot ekkor egy gabna tized szedő körzetnek, vagy amint ekkor nevezték t i z e d k é s n e k /cultellus/ volt a központja és ekkor ide tartoztak: Apsa, Betefalva, Borszöröcsök, Dabroncz, Erenyéd, Galsa, Nagy - és Kis Görbő, Gyülvész, Hettye, Hosszutót, mind két Kustány, Mánt, Megyer, Rannok, Sármelléke, Senye, Szentgyörgy, Szentlászló, Szentpéter és Udvarnok helységek, a melyek a gabna tizedet Szentgrótra tartoztak behordani. Tudjuk, hogy ebben az esztendőben Szentgróton a búzatized 29 kepe vagy kalangya, a rozs tizede 17 és fél kepe és 40 kéve, a tavaszi tizede pedig egyetlen kepe, összesen tehát 47 és fél kepe és 40 kéve volt. ^{170.)} A h o z a m tehát ennek pont a tizszerese.

Ugy látszik, Szentgróton és környékén jó m i n ő s é g ű, szép buza termett, mert 1688-ban Radonay Mátyás, előbb zalavári apát és kapitány, de ekkor már pécsi püspök Batthyány II. Adámhoz levelet intézett, melyben valami kára megtérítését kéri, és írja - "ha pénz nem, tehát Szent Grotrul Kildagyön Nagyságod s z é p b u z á t Keszthelyre, s contentus leszek aival is". ^{171.)}

1688 táján Szentgrótot nyilván hadi proviant központ lehetett és ezen év őszén pl. a stájerföldi Fürstenfeldről nyolc szekér lisztet hoztak Szentgrótra, s, ugyancsak ekkor Nagy Ferenc vicegenerális prófont liszthező n e g y v e n szekeret indít többek közt Szentgrótra is. ^{172.)}

Amint a szőlőművelést, úgy a mezőgazdasági munkálatokat is a törökök lehetőleg zavarták és veszélyeztették. Így pl. 1655 július 6-án Szecsődi kapitány a takaruláshoz, amíg tart, kénytelen strázsákat kirendelni. 1656-ban Szecsődi a török veszély miatt a katonaságnak falukra aratni való kirándulásait kénytelen volt korlátozni, úgy, hogy a Vártól fél mértföldre messzebbre aratni nem mehettek, továbbá éjjelre és ünnepnapokon a Várban kellett tartózkodniok, mert - amint írja - ha nem így intézkedik és ezt nem bírság

terhe mellett teszi, "nem lesz esztendő által miből élni." 173.)

A szentgróti gazdasági személyzet fizetésbeli járandóságát részben gabonában kapta. Így pl. a két városi ispánnak fejenként egy-egy holdnyi buza vetés dukált. A Hostát belüli korcsmárosok havonta egy egész köbül buzát kaptak. A szentgróti vámos fizetése többek közt 12 egész köbül buza. A majoros asszonynak fizetése minden három hétre egy-egy fél köbül buza.

Természetesen a mezőgazdaság szolgálatában álló szentgróti városi és hostáti malmok karban tartásáról is gondoskodni kellett, és 1656-ban hostáti malomhoz három malomkő, a városihoz pedig egy bokr malomkőre lett volna szükség. Ezeknek beszerzése fele részben Batthyány Ádámot, fele részben pedig Hagymási Miklósné asszonyt terhelte, és "valamigh ezen számu. kövek meg nem lesznek, mindaddigh mindenik malomnak az egyik kereke n e m foroghat." 174.)

Ebben az időben nemcsak a polgári, de főleg a h a d i élelmezés szempontjából a malmok igen fontos tényezők valának. Ezért Nagy Ferenc vicegenerális a malmok karban tartását aláhuzotán kihangsúlyozza, 1688-ban írván Batthyány II. Ádámnak, hogy: "A malomkat meg köllene tartanunk, mert mind a Tábor, mind a Végházak meg szükülnek kenyérből, ha a malmok elpusztulnak, nem mernek pedig a molnárok benne maradni, ha a sákmányozók körülöttek járnak." 175.)

Ami a mezőgazdasághoz szükséges és ezzel egybefüggő állomány a t-
illeti, e tekintetben Szentgrót aránylag elég gyengén állott a XVII. században. Így pl. 1656-ban /április 3./ a városban 22 marhás, azaz marhákkal bíró jobbágyság, de Szentgrót tartozékain is kevés volt a szarvasmarha. Így pl. ugyanekkor Dabronczon van kilenc, Széplakon egy, Batykon öt marhás jobbágyság. Volt Szentgróton a XVII. században, és nyilván előbb is, Majorosné, a ezen Major élén állott a Majorosné. Ennek azonban sok dolga nem lehetett, mert pl. 1656-ban mindössze 14 tik, hat lud és két póka volt a Majorban, aztán még egynéhány tehén és négy ökör, de ez utóbbiakhoz, az összeállítás szerint "k é t béres és egy szekér kívántatnék", azonban az állatállományról még lesz szó.

A gazdasági helyzettel szorosan összefüggnek az urbéri állapotok, s így foglalkoznunk kell ezekkel is.

3./ Az urbéri viszonyok Szentgróton.

Mint ekkor nálunk mindenütt, úgy Szentgróton is nagy szerepet játszottak a földesur urbarialis jövedelmei. A jobbágyok értékes szolgálmányain és munkabeli kötelességein kívül a földesur jövedelmét húzotta a korcsmáltatásból, azaz italmérésből, a husvágásból, ahol vámszedő hely volt, a vám szedéséből, a malmok jövedelméből.

Midőn 1655-ben Szentgrót földesura, az ultimus Hagymási István meghalt, Batthyány Ádám részére följegyzik, hogy a korcsmai bor mérés karácsony napjától fogva Szent Mihály napig/szeptember 29./ a földes /más szóval: örökös/ uré, Szent Mihály napjától karácsonyig pedig a szentgróti seregé.

A mészárszék, azaz hus forgalma fölött is a földesur rendelkezik, "szabad véle, kinek adgya" akár bérbe, akár másképpen, és milyen föltételek mellett.

Szentgróton a Zala hidján a földes ur vámot szedett, s ennek ellenében köteles volt a hidat használható állapotban, karban tartani. Vám jövedelemből proveniált 1655-ben 60 darab ártány. "Iten vám pénz is, de azt nem tudhatni". hogy mennyi. Így tehát a vám nem megvetendő jövedelmet hozott.

A szállók után járó hegyvám körülbelül évi jövedelmét/2-300 akó/ már ismerjük. A malmok után szintén jár némi jövedelem, ha nem is túl nagy, de, hogy ezek ebben az évben mit jövedelmeztek, arról följegyzés nincs.

A jobbágyok évről évre karácsonykor a kappanokat adják be s ez a szolgáltatás meg volt úgy látszik az egész XVII. századon át.

1656-ban /április 3/ összeírják a Szentgróti várhoz tartozandó mindenféle földesuri jövedelmet, figyelemmel arra, hogy ekkor Hagymási Miklósné asszonyom életben van és természetesen a jövedelmekben Batthyány Ádám mellett neki is van része.

Ekkor pl. a korcsmáltatás, bormérés jövedelme köztük így oszlik meg: Karácsony után egy hónapig Hagymási Miklósnét illeti a "korcsomáltatás" jövedelme, azután pedig Szent Mihály napig" az uré ő nagyságáé az korcsoma", azaz Batthyány Adámé.

1656-ban a szentgróti vámszedő Gyapai Péter volt, a ki a vámszedés körül mint "hűtös ember" működött. A vám jövedelméből ad-

nak ekkor Hagymási Miklósnénak esztendőnként t i z "ártányokat", a többi pedig, úgy a pénz jövedelem, mint az ártányok mind Batthyányé.

A szabad legények, a mint már tudjuk, "esztendőnkint tartoznak négy-négy napot szolgálni vagy kapálásul vagy aratásul", de ezt most /1 6 5 6-ban/ "el akarják veszteny" azaz: elhagyni. "Tevaly is kapitány uram e r ő l t e t t e reá őket, ha Nagyságod megh nem engedi nekik, ez után is megh kell lenny. Az mikor penigh az munkán vannak, ételt és italt elegendőt szoktak adny nékik."

Tudjuk, hogy a vitézlő nép hegyvámja az uré, a polgárság hegyvámjának a fele pedig Hagymási Miklósnénak járt.

A mészáros ad a Várhoz esztendőnként egy mázsa faggyut.

A Hostátban lévő malom jövedelme Batthyányé.

Az évenként a Hostáton kívül a palánk mellett tartott derekas vásárok jövedelme szintén Batthyány Ádámé.

A marhás, azaz marhával bíró jobbágyok hetenként k é t napot szolgálnak és karácsonykor egy-egy kappant adnak. A zsellérek nem mindegyike szolgál évenként 24 napot, hanem az ur "vagy penigh az Gondviselő megh alkudhatik vélek, mivel azok egy-egy kis házaczkában laknak", földet nem birnak, karácsony kappant azonban adni tartoznak.

A földes ur korcsmáltatása Szent György napján kezdődik, s a polgárok "szerrel tartoznak árulni egy hónapigh az ur borát és minden holnap után két-két hétigh Hagymási Miklósné asszonyom bora foly."

A szentgróti három kerekű malom fele szintén Hagymási Miklósnét illeti, azonban "ha épület kívántatik is," tehát valami reparáció, pótlás, javítás, "felére az ur éppétteti és felére az asszony."

A mészáros ad esztendőnként az urnak 50 font faggyut.

"Az Somogyságon vannak valami faluk /pl. Besenyőszentgyörgy/, az szentgrótiak az neveket nem tudgyák, hanem Eősi vajda tudgya, ő kegyelmétől kell végére menni."

Edericsen is van egy ház jobbágy, mely Szentgróthoz tartozott, de nem tudjuk, "hogy ha örök-e vagy zálogos", de mindenesetre Szentgróthoz adózik.

Szentgróton voltak alkalmazva fizetési gazdasági személyek, s ezek a következők:

A gazdaságot vezeti k é t ispán, mindegyik szabados a maga házában. Javadalmazásként jár mindegyiknek ruházat. Napjában mindeniknek 2 - 2 czipó, s mikor munkások körül forgolódnak mindeniknek napon.

ta egy-egy font húst is adnak. Esztendőnként mindegyiknek egy-egy ártány jár, továbbá egy-egy holdnyi buzavetés. A rájuk eső török hódoltsági adót a Várból adják meg helyettük.

Az ispánokon kívül van alkalmazva két v i g y á z ó is. Ezek mindegyike évi 18-18 forint kész pénz fizetést kap és naponta mindegyik egy-egy czipót.

A v á n s z e d ő fizetése szintén évi 18 forint kész pénz, azután 12 egész küből buza, és egy ártány.

A szentgróti major élén áll a m a j o r o s n é, aki másfél esztendőre kap egy istamot bársony szoknyát prémmel, öt réf gyolcsot, egy posztó előkötőt, három réz övet, két pár csizmát, egy pár "czipelle"-t, minden három hétre fél-fél küből buzát, minden napra egy icze bort és napjában egy font húst. Készpénz fizetést úgy látszik nem kapott. 176.)

A legrészletesebb és legterjedelmesebb az 1659 évi május 16-án felvett szentgróti urbáriális összeírás, s ennek is első pontja a bormérés, korcsmáltatási jog.

Mint előbb, úgy ekkor is Szent György naptól /április 24/szent Mihály napig az ur borát árulják és pedig "házonkint szerrel" és mindaddig a míg a "bor foly, az nem tartozik robottal, aki árulja."

Ha az ur önegysága /tehát míg élt Batthyány Ádám, ennek halála után pedig fiai Kristóf és Pál/ valami ügyből kifolyólag lerándulna Szentgrótra, a jobbágyok "illendő életet tartoznak prestálni." Ezen kívül a jobbágyok közül a két ökrösök, akiknek tehát egy pár ökrük van, tartoznak minden ősszel az őszi vetés alá és tavasszal is egy-egy hold földet megszántani.

Minden jobbágy egész esztendő által hetenként gyalogosan két-két napot tartozik szolgálni, ha pedig szekere van és azzal szolgál, akkor egy héten egy napot.

Karácsonykor minden marhas ember tartozik egy-egy szekér fával, s ekkor minden jobbágy egy-egy kappant ad.

1659-ben szentgróti urbárium névszerint felsorolja a jobbágyokat gazdasági azaz anyagi helyzetükkel együtt. Ez az érdekes névsor a következő:

I s p á n o k

G á l Benedek ispán. Ennek van egy fél sessiója, azaz 12 hold

szántóföldje, egy szőlője, pénzes rétje egy irtás rétje szintén egy. Volt ezenkívül még két lova, négy tehene és egy fia. - Ugy látszik, hogy a ló és szarvasmarha érték dolgában előbbre való volt, mint a fia gyermek mely a felsorolásokban mindig az utolsó helyen említetik. Az összeírás szerint úgy füst a dolog, hogy az ispán nem maga gazdálkodott a birtokán, mert egy megjegyzés szerint a most felsoroltakat "Pusztaszentbenedeki Gergel biria", de hogy mindezeket mint bérlelő vagy zálogban bírja-e, azt az urbárium nem árulja el.

S z u n y o g h György ispán. Ennek is fél sessiója van, azaz 12 hold szántóföldje, továbbá egy szőlője, két irtás rétje, egy tehene és egy fia. - Valószínű, hogy Szunyogh uram vagy nem gazdálkodott, vagy meghalt, mert az urbárium szerint telke **d e s e r t a** azaz elhagyott, műveletlen.

J o b b á g y o k .

1./ Ambrus István, ennek fél sessiója van, tehát 12 hold szántóföldje, egy szőlője, egy rétje és egy tehene.

2./ Arató György. Ennek egy **e g é s z** sessiója van, tehát 24 hold szántóföldje, két szőlője, három irtás rétje és **k é t** fia./Megjegyzés: "Eötse Mihály."/

3./ Baczi István, fél sessiója van, azaz 12 hold szántóföldje, egy szőlője, két rétje, két ökre, és egy tehene./Megjegyzés: "Eötse András" és a birtok **deserta**, azaz elhagyott, vagy nincs megművelve./

4./ Baczi Mihály, fél sessiója van, azaz 12 hold szántója, egy szőlője, egy rétje, két ökre, három tehene és egy fia. Ez is: **deserta**.

5./ Baiczi Pál, fél szessziós, azaz 12 hold szántóföldje van, fia egy van, s itt az összeírás megjegyzi, hogy Baiczi "maga is él".

6./ Czarmacz András, háromnegyes sessiós, azaz 18 hold szántóföldje van, egy szőlője, egy rétje és **h a t** ökre./Megjegyzés: "Ez ispán, nem szolgál". Valószínű tehát, hogy ez később vagy Gál, vagy Szunyogh ispán helyére kerülhetett./

7./ Czutor Gergely, fél sessiós, tehát 12 hold szántóföldje van, egy szőlője, egy rétje és két lova.

8./ Czutor Istvánné, szintén fél sessiós, azaz 12 holdas telke van, tovább egy szőlője, egy rétje és egy fia.

9./ Czutor János, fél sessió, tehát 12 holdas szántóföldje van, egy szőlője egy rétje, és állatállománya négy ökör, egy tehén és van egy fia./Deserta./

10./Dus János, ez is fél sessió, azaz 12 holdas jobbágy s van egy szőlője, egy rétje, és 4 ökör./Deserta./

11./Fülöp Gergely, fél sessió 12 holdas gazda, van egy szőlője, egy rétje, két ökör, és egy fia./Ez is deserta./

12./Fülöp Péter, fél sessió, 12 holdas szántófölddel bír, van egy szőlője, 3 rétje, és három tehene./Megjegyzés: "Horvát György sellérül biria."/

13./Joga János, fél sessió, azaz 12 holdas szántóval bír, de van egy szőlője, két rétje, k a s m é h e van hat, és fia 3./Egyik fiu neve Gergely./

14./Keczkés Márton, fél sessió, 12 hold szántóföldes jobbágy, van egy szőlője, egy rétje, és egy lova./Deserta./

15./Keczkés Mihály, szintén fél sessió, azaz 12 hold szántóföldes, s van egy szőlője, két rétje, s egy fia./Megjegyzés: "Eötte Mihály."/

16./Kozma Gergely, fél sessió, tehát 12 holdas, van még két szőlője, két rétje./Megjegyzés: "Kaidi György sellérül biria."/

17./Kozma Márton, fél sessió, azaz 12 holdas szántóval bír, van egy szőlője és egy fia./Deserta./

18./Orbán János, fél sessió, tehát 12 hold szántója van, továbbá egy szőlője, három lova és két tehene./Libertinus, azaz szabados./

19./Pati György, egy egész sessiója van, tehát 24 hold szántója, két szőlője, három irtás rétje, négy ökör és egy tehene. - /Megjegyzés: "Eötte Kertész Ferenc nála lakik"./

20./Polgár András, fél sessió, tehát 12 hold szántója van, egy szőlője, egy rétje és egy fia./Deserta./

21./Soós János, fél sessió, azaz 12 holdas, van egy szőlője, egy rétje és n é g y fia. /Deserta./

22./Szabó Mihály, fél sessió, tehát 12 hold szántója van, továbbá van egy szőlője, és h á r o m fia./Deserta./

23./Szilágy Mihály, sessió egy fél, azaz 12 hold, szőlő egy, "hel rét" egy, tehén egy /Megjegyzés: "Gérecz Mihály sellérül szolgál" fia egy./

24./ Tóth Lőrincz, fél sessió, tehát 12 hold szántója, egy szőlője, egy "hel rét"-je, egy irtás rétje, két ökre, egy tehene és egy fia van. /Megjegyzés: "Tót András biria, jobbágy."/

25./ Varga Mihály, fél sessió, 12 holdnyi szántója van, egy szőlője, egy irtás rétje, egy "hel rét"-je, két ökre, egy tehene és egy fia van. /Megjegyzés: "Kötse István"./

H a g y m á s i M i k l ó s n é j o b b á g y a i.

1./ Baczi Szabó János, fél sessió, tehát 12 holdnyi szántója van, két szőlője, egy rétje, két ökre, három tehene és ő t fia van. /Deserta. Megjegyzés: "Kertész András biria jobbágyul."/

2./ Kozma Szabó János, fél sessió, 12 hold szántó földje, egy szőlője, rétje és egy tehene van. /Deserta./

3./ Molnár "Jancsi" fél sessió, tehát 12 hold szántóval biró, van egy szőlője, egy rétje, két lova, és három tehene. /Deserta./

4./ Tót Balázs, fél sessió, 12 holdas, van egy szőlője, egy rétje és egy tehene. /Deserta./

5./ Vörös Vörös/ András, fél sessió, azaz 12 holdas jobbágy, van egy szőlője, két rétje, négy ökre és két tehene.

6./ Vörös István, ez is fél sessió, azaz 12 holdas, van két szőlője, négy rétje, h a t ökre és két tehene. Van egy fia is: Vörös János.

Z s e l l é r e k ./ "S e l l y é r e k."/

1./ Czankó Gergely, fél sessió zsellér, van egy szőlője és két ökre. /Deserta./

2./ Fejér Istvánné, fél sessió azaz 12 holdas, és van két tehene /Megjegyzés: "Ez szegény özvegy azon, a fia sem jobbágyak való."/

3./ Geörge Mihály, fél sessió, azaz 12 holdas, és van egy szőlője is.

4./ György /Geörgy/ Deák Mihály, ennek is fél sessiója és egy szőlője van.

5./ Kados Pál, fél sessiója van és ez is deserta. /Megjegyzés: "Ez csak most telepedet meg."/

6./ Mihály Kovács, van fél sessiója, egy szőlője, két rétje, négy

ökre és egy fia.

7./ Németh János, van fél sessiója, egy szölleje, egy rétje, és két ökre. /Deserta./

8./ Takács Miklós, van fél sessiója, egy szölleje és két fia.

9./ Tót Lőrincz, csak egy negyed sessiója van és egy szölleje. /Deserta./

Az urbárium szavai szerint: "Ezen fellyül megh irt Sellyérek, meddigh iobban megh gyökeresednek, addigh szolgálnak annuatin/azaz: évenként/ napot nro 24.

Mikor az ur oda alá megyen, illendő éléssel tartoznak." Ez azt jelenti tehát, hogy a földes urnak szentgróti jobbágyaival és szellé-reivel szemben aféle részleges jus descensusa, azaz szállás joga van.

Felsorolja ez az urbárium a városi puszta helyeket bírók név-sorát is, s ezek a következők:

Cott István, Kádás Péter, Kertész András, Kúcski /Keüczki/ Tamás, Kapi Mátyás, Nyerges Mihály, Sánta Varga János, Soós Gergely, Szabó Pé-ter, Tombár Mihály, Varga János, Varga Jánosné és Vasvári Mihály.

Ezen felül megalíti az urbárium, hogy: "Borda János több attya-fiaival együtt bír egy házat minden igasságával együtt, a régi Hagymásiak adták neki.

Torda Vince is bír egy egész helyet /sessiót/, Hagymási Gábor-tal vagyon levele harmad fél száz forint kötés alatt".

Következik ebből, hogy Szentgróton is az ingatlan birtoklásának jogcímét - ha kivántatott - igazolni kellett, s ez valószínűleg az inscriptionális oklevelek felmutatásával történt.

A fentiekben csak a jobbágyságot és szelléket sorolhattuk föl, de valószínű, hogy lakhattak Szentgróton föld nélküli iparosok is, akik jobbági szolgáltatással nem tartoztak, és kezük munkája után éltek meg.

Az urbárium szerint Szentgrót város végén lévő és a Zala vizén járó három kerekű malomhoz tartozott harminc holdnyi szántóföld és egy rét. Ettől a malomtól adnak évenként a földesurnak két ártányt, karácsonyra egy v ü d ü r m e l y h a l a t és száz cipőkenye-ret, husvóra pedig ugyancsak száz cipőkenyeret és egy fél borjut.

Ami már most az urbárium alapján megállapítható és a jobbá-gyok kezében lévő á l l a t állományt illeti, 1 6 5 9-ben találunk itt Batthyány Ádám és Hagymási Miklósné jobbágyaival összesen t i z

lovat, 42 ökröt és 33 tehenet. A kilenc zsellérnek van összesen 8 ökre és csak két tehenet. A jobbágyok közül pedig az egyetlen Joga János m é h é szettel is foglalkozott és volt neki h a t kas méhe.

A jobbágyok és zsellérek földművelésen kívüli foglalkozását, a fuvarozást nem számítva, a nevek elemzése alapján a következőképpen állapíthatjuk meg. A jobbágyok közt ipart űző egyén nem sok akad, a Batthyány jobbágyai közt mindössze egy szabót és egy vargát találunk, a Hagymásiné jobbágyai közt egy kertész, egy molnár és egy szabó találkozik, a zsellérek közt pedig mindössze egy takács akad és talán az értelmiségiek közé számíthatjuk György Deák Mihályt.

Aránylag a legtöbb iparost a pusztai helyesek közt találhatjuk, úgy mint egy kádást, s ez talán helyesebben kádár, egy kertészt, egy nyergest, egy szabót és két vargát.

Szentgrót lakossága a katonaságot is beleszámítva, ekkor tisztán a g y a r lehetett és a nevek közt csak elvéve akad egy-egy i d e g e n hangzásu, mint pl. Joga, vagy Tombár, de valószínű, hogy ezek is, noha idegen származásuak voltak, gyorsan elmagyarosodtak. Ha már most a névsorokat népszaporodás szempontjából vesszük vizsgálat alá, úgy csak sajnálattal kell megállapítanunk, hogy az e g y k e Szentgróton úgy látszik már akkor is divatozott és Batthyány jobbágyai közül tizenegynek nincsen fia, tizenháromnak pedig csak egy-egy fia van. Több gyermekes családapát csak hármat találunk, nevezetesen Aratósnak van két fia, Joga Jánosnak és Szabó Mihálynak pedig három-három fia.

A zselléreknél egyedül csak Takács Miklósnak van két fia, így azután a fia állomány a jobbágyoknál és zselléreknél együttvéve összesen 23 fő, ami elég gyenge és sovány eredmény, tudva azt, hogy itt összesen 41 családról van szó. Itt esetleg mentségül fel lehetne azt hozni, hogy az urbárium talán csak a már munkaképes fiukat sorolta fel.

Szentgrót 1681 április 10-én, a török pusztítás után újabb urbáriális összeírás alá került és az összeíró ekkor Körmendi György akinek személyiségéről azonban közelebbit nem tudunk. Körmendi eskü alatt vallatja az urbáriális viszonyokat illetőleg Bácsi Andort, Bácsi Istvánt, továbbá Kertész Andort, Ferenczet és Mihályt és ezek "hütek után azt vallották", hogy midőn Szentgrótot a Hagymási majd a Batthyány familia birtá, szántott a két ökrös jobbágy az őszi vetés

alá e g y hold földet, a négy ökrös két holdat, a hat ökrös három holdat. A marhas jobbágy szolgált egy héten egy napot, gyalogul pedig két napot.

Ugy látszik az említett török pusztítás miatt a város egy ideig lakhatatlan volt, mert az urbárium szerint a polgárok, míg a Városon laktak/tehát most n e m laknak/ tartoztak az ur eő nagysága borait árulny szent György naptul fogvást szent Mihály napégh, h á z o n k i n t s z e r r e l" s míg a bor így folyt, a ki árulta, az nem tartozott most sem robottal, úgy, mint 1 6 5 9-ben.

Az uraságnak, ha Szentgrótra jön, most is tartoznak a jobbágyok illendő élelét adni.

Karácsonykor, úgy mint 1 6 5 9-ben, most is minden marhas ember tartozik egy szekér fával és minden jobbágy ad egy-egy kappant.

Ami ekkor a török pusztítás után a jobbágyok és zsellérek számát illeti, az ispánostól lecsökkent t i z e n e g y főre, zsellér pedig csak n é g y maradt meg. Ezeknek névsora és anyagi helyzete a következő:

J o b b á g y o k.

1./ Bácsi András, egész sessiós, tehát 24 hold szántója van, két ökre, egy tehene, három borjuja, a szentgróti hegyen egy 10 kapás szőlője és van kilenc szekér szénára való irtás rétje. Fia van kettő, egyik négy, a másik tíz éves.

2./ Bácsi István fél sessiós, tehát 12 holdas, van egy lova, két ökre, egy tehene és két borjuja. Ennek nincsen felesége, sem gyermeke, s maga is már vén ember.

3./ Csarmaz Miklós i s p á n, háromnegyed sessiós, tehát 18 holdas, van két ökre, négy tehene és három borjuja, a szentgróti hegyen van 10 kapás szőlője, továbbá hét hold irtás földje. - Van egy 8 t éves fia.

4./ Csutor Istók "nyőtelen", háromnegyed sessiós, tehát 18 holdas van egy tehene, és három borjuja. A szentgróti hegyen t i z e n h á r o m kapás szőlője.

5./ Joga Geczi, azaz Gergely, fél sessiós, van egy tehene, egy borjuja, s a szentgróti hegyen 5 kapás szőlője, s van egy négy éves leánya.

6./ Joga János, szintén "nyötelen", fél sessió, van két tehene, öt borja, és egy hat kapás szőlője.

7./ Kecskés Mihály, fél sessió, nincs semmiféle marhája, a szentgróti hegyen van egy hat kapás szőlője, fia nincs, leánya van egy 17 éves.

8./ Kertész András, fél sessió, van két ökör, két tehene, négy borja, és hat kapás szőlője, nyolc hold irtás földje és négy szekérre való irtás rétje. Van egy fia, ez 10 éves, és két leánya, egyik hét, a másik tizenegy éves.

9./ Kertész Ferenc, van egy egész sessiója, tehát 24 hold szántója, két tehene, öt borja, egy hat kapás szőlője, nyolc hold irtás földje, és négy szekér számára való irtás rétje. - Van egy hat éves fia.

10./ Tót /Tott/ Andor, fél sessió, van egy tehene, három borja, egy hat kapás szőlője. Gyermeke nincs.

11./ Vörös János, "nyötelen", fél sessió, egy tehene, egy borja van, azután 30 kapás szőlője három hold irtás földje, és 16 szekér számára való irtás rétje.

Z s e l l é r e k .

1./ Fajártó György, fél sessió, - 2./ Gerecs Mihály szintén fél sessió, 3./ Haidj György fél sessió, és végül 4./ Németh János fél sessió.

Ezek mindegyike évenként 24 napot szolgál gyalogul és karácsonykor mindegyik egy-egy kappannal tartozik.

A nem művelt és elhagyott sessiók száma összesen 44, amely egy egész és egy negyed telket leszámítva, mind fél sessió.

Ekkor a szentgróti tisztartó Pulyai György uram, akinek Batthyány Pál Erényen 56 hold földet adományozott. ^{177.)}

Szerint tehát 1681-ben Szentgróton mindössze tizenegy jobbágyság és négy zsellér van. Ami a jobbágyságok allatállományát illeti, volt összesen egy 16, csak 10 ökör, tehát igavonókban 1659-hez képest nagy a hanyatlás, tehát is csak 16 van, de borja 30.

Foglalkozás szerint a jobbágyság közt van két kertész és a zsellérek közt egy fajártó. Az idegen hangzású Joga nevű familia most is meg van.

Népszaporulat szempontjából ez az urbárium pontosabb, mert megemlíti, hogy kik a nőtelenek és nemcsak a fiu, de a leány gyermekeket, sőt korukat is felsorolja. E szerint tehát a jobbágyok közül nőtlen "nyőtlen" volt négy, nős de gyermektelen volt egy, a fennmaradó hat jobbágy közt oszlik meg az öt fiu és négy leány. Ugy látszik tehát, mintha az egyke még most sem csökkent volna.

Az eddigi urbáriumok általában Szentgrót várossal foglalkoztak, viszont az 1710. április 10-én kelt urbárium Szentgróttal nem, hanem csak és kizárólag Szentgrót Polgárvárossal foglalkozik, a melyben ekkor összesen 13 lakos volt, s ebből kettő nőtelen, fiu pedig csak négy volt.

A 13 lakosból kettő zsellér, a jobbágyok közül egynek egész, s egynek háromnegyed seshiója volt, s közülük csak egynek volt két marhája, a többinek nincs semmije. A marhás jobbágyok évenként 52, tehát heti egy napot szolgálnak, a marhatlanok pedig évi 96 napot gyalog, a zsellérek évi négy napot szolgálnak.

Szentgróton az urbárium szerint ekkor a robot helyett adót nem fizettek, sem a seshiók után pénzt sem adtak, sem a tiszteknek szállásadással /quartirium/ nem tartoztak, hanem ehelyett évenként egy ló után hat szekér szénát és 12 köböl zabot adtak.

Békés és háborumentes időben s szentgróti vámért évenként hatven forint bért fizettek.

Népmozgalmi szempontból meg kell említenünk, hogy a XVII. századnak valószínűleg második felében Szentgróton megjelennek a zsidók is, akik ekkor már bolthelyiséget bérelnek s ezért évi 16 forint bért fizetnek, a mézárszékért pedig évi hatvan forintot. A korcsmáltatás, azaz italmérési jog most is karácsonytól szent Mihály napig a földesuré, a szentgróti malom bére pedig évenként két hizott disznó és husvétkor 100 cipókenyér, vagy ehelyett hét köböl tiszta buza és egy fél borju.

Karácsonykor most is minden lakott seshió egy-egy kappant vagy tyukot ad. 178.)

A jobbágyok állandó és változatlan kötelessége volt az ígás vagy gyalog robot munka, a karácsony kappan, a szállók után a hegy vámfizetés és ha az uraság Szentgrótra érkezik, annak állandó megvendégelése.

Ezek az urbáriális viszonyok fennállottak a XVIII. század első felében is, a midőn azután e viszonyok a jobbágyok terhére alaposan megromlottak és a melynek következménye lett az 1736-ban megindult nagy gazdasági per.

V.

A Szentgrótiak elleni nagy gazdasági per.

A fentvázolt és konszolidált urbáriális élet 1721 körül kezdett megváltozni, aminek következménye lőn, hogy a régi szokásokhoz ragaszkodó jobbágyság, kötelességeinek és terheinek fokozását, pláne ha az még hozzá jogtalan is volt, nem volt hajlandó elviselni és konservative ragaszkodván megszokott és a szokás által is szankcionált terheihez, azoknak fokozását azzal óhajtotta megakadályozni, hogy a fokozásról nem a k a r t tudomást venni és a fokozott terheket nem volt hajlandó vállalni. Midőn tehát e helyzet már kezdett tűrhetetlen lenni, a szentgróti városi lakosság egyszerűen panasszal fordult Zala vármegye közönségéhez és feltárta a saját földesura és annak emberei által velük szemben elkövetett jogtalanságokat és visszaéléseket. Erre tört ki az a gazdasági per, melyet az alábbiakban óhajtunk vázolni.

1736 augusztus 21-én a szentgróti V á r b a n Festetics Kristóf királyi helytartótanácsi consiliárius, somogyi alispán, Zala és Sopron vármegyék táblabírája elnöklete alatt Szegedi Ferenc veszprémi alispán és zalai táblabíró, továbbá Dugovits János, Rádostics Ádám, Sallér István, Lendvay Ferenc, Foréntos Zsigmond, Novák Farkas bírák részvételével összeült uri /törvény/ szék előtt gróf Batthyány Zsigmond királyi tanácsos és kamarás, mint Szentgrót mezőváros földesura f e l p e r e s ként, - idősebb Szabó István szentgróti főbíró, másik Szabó István ugyanottani albíró, továbbá Péntér Mihály, Fodor Mihály, Vadász István, Csizmazia Ferenc, Illa György, Kelemeh Mihály, Horváth János, Csizsár Balázs, Szabó András, Karácson Mihály, Bődör Márton, Bíró István, Balogh aliter Szabó Ferenc, Csizmazia Márton,

Horváth aliter Illa Márton, Vass Pál és Szabó Péter esküdt polgárok azaz, - amint a szentgrótiak nevezik, - arbiterek és Szentgrót város földesuri hatalom alatt lévő egész közönsége mint a l p e r e s e k ellen, ügyvédje vagy jogtanácsosa, mint mandatárius Nagy Gábor útján pert indít, mert a földesuri szék sérelmére, ennek megkerülésével a földesur ellen 1735 december 14. előtt Zala vármegye közönségéhez egy panaszíratot nyújtott be, melyben a földes ur részéről ért súlyos sérelmeiket felsorolva, ezek ellen orvoslást kértek. 179.)

A lakosság sérelmei elég súlyosak voltak. A földesuri törvénysértések, hatalmaskodások párosulva a tisztartói önkénnyel és basakodással Zala vármegye közönsége előtt tehát ki lettek teregetve és így természetesen a nagy nyilvánosság is tudomást kellett szerezzen mindezekről, ami mind a két megnevezett tényezőre nézve egy részt föltöbb kellemetlen lehetett, más részt pedig a földesuri forum megkerülése azt is jelentette, hogy Szentgrót népe ennek a fórumnak a tárgyilagosságában éppen nem bizik. Az első vádpont volt tehát a földesuri forum megkerülése.

A második vádpont úgy szólván a hajánál fogva lőn előráncigálva, és nem is volt sok értelme, mert a Batthyány I. Ádám által helyben hagyott 1644. évi statutum ellen irányul és a melyet a nép "c o n t r a c t u s -"nak nevez, azaz szerződésnek, a földesuri perirat pedig "resolutió"-nak, azaz határozatnak tekint, ami azonban véleményünk szerint téves meghatározás, mert az bizony s t a t u t u m.

Ez a két aránylag lényegtelen vádpont csak andalító praeludium akart lenni a földesuri szempontból nagyon fontos harmadik vádpont-hoz, amely viszont egyébként igen súlyos vád éppen a földesur ellen is.

Ebben a jogtanácsos ügyvéd Nagy Gábor ráter a hegyvám körüli azon vaskos törvénysértésre és több, mint visszaélésre, mely a földesur részéről a szentgrótiakat érte. A jogtanácsos uram itt elhallgatva az igen kellemetlen elhallgatandókat, ártatlan szemforgatással előadja, hogy 1735-ben Szentgrót város lakossága a földesur területén lévő szállók után a hegyvám fizetést, a melyet eddig pontosan teljesített, most, nem tudni miféle vakmerőségtől és ellenállástól indítatva, megtagadta és így a hegyvám hátralék 240 vödörre emelkedett. Kéri tehát az 1609. évi XVII. és az 1648 évi LXI. törvénycikkek

alapján Szentgrót város közönségét büntetésképpen a dupplájában elmarasztalni és ennek behajtását a földesurnak megítélni.

Íme tehát itt kibujt a lóláb! A cél az volt, hogy a földesur és a tisztartói önkény elhallgatása mellett, a szentgrótiak kizsákmányolásának fokozottabb iramát bírói ítélettel szentesíteni, és a nagy per megindításának a rugója.

Mielőtt tovább mennénk, meg kell hangsúlyozottan jegyeznünk, hogy az 1644. évi statutumot nemcsak Batthyány I. Ádám, ennek fia Kristóf, ennek fia Ferenc is helyben hagyták és megerősítették, hanem egyben meg is parancsolják, hogy a statutum pontozatait "mindenektől i n v i o l a b i l i t e r" megtartatni elvárják, tehát voltaképpen ezen pontozatok tiszteletben tartása a földes uri családot is ipso jure kötelezte. A statutumot felperes felmenője néhai id. Batthyány Zsigmond is megerősítette, s 1720 július 10-én Szentgróton kelt következő tartalmú záradékkal látta el:

"Ezen articulusok confirmáltaknak, minden sérelme nélkül földesuri jurisdictiónknak és dominális obventiónknak /azaz földesuri jóvelmünknek./. Mivel én pedig mind ekkoráig minden occurált materiákban az revisiót itt való Várbéli tisztek jelenlétében tartattanak, azon modalitás tovább is observáltassék, és az ítélendő büntetések négy forintig valók az városiaknak járjanak, az föllebb valók pedig az uraságnak obveniállyanak. Actum Szent Gróth, die 10-a Julii 1720. Groff Batthyány Sigmond m.p./L.S./ "... 180.)

Idősebb néhai Batthyány Zsigmond tehát az 1644. évi statutumnak revízióját a várbéli tisztekkel magának engedélyezte, amihez szerintünk egyoldaluan joga nem is volt, mert a statutumot nem a Hagymási vagy Batthyány familia, hanem a "szentgróti elő főlsége fizetésén lévő vitézlő rend és a szabad legények serege" alkotta meg, tehát ezen tényezők megkérdezése nélkül azon néhai Batthyány Zsigmondnak változtatni tulajdonképpen joga már csak azért sem lehetett, mert azt elődei mind nemcsak hogy szó nélkül helyben hagyták és megerősítették, hanem annak m i n d e n k i által való megtartását is elrendelték. A mindenki alatt tehát a Batthyány család tagjait is értenünk kell, mert sehol sem találunk olyanféle megjegyzést, hogy ezek a szabályok a családot nem kötelezik. Vizsgáljuk már most, hogy vajjon a felperes jogtanácsosa, Nagy Gábor uram ismerte-e a magyar Corpus Jurist?

6 pl. a keresetlevélben idézi az 1609. évi XVII. törvénycikket. Megnéztük a Corpus Juris 1822. évi kiadását, ahol ez a törvény-cikk a harmincadok csalói és a tizedeket sérelmes kézzel elvivői ellen intézkedik, de hegyvámról egy hang sincs benne, s ezt a törvényesék az ügyvéd fejére is olvasta. 1648. évi törvény a Corpus Jurisban nincsen, de van 1647 és 1649. évi. Az 1647. évi LXI. törvénycikk arról intézkedik, hogy a nádor, országbíró stb. tartoznak a végvárakat évenként kétszer megvizsgálni, az 1649. évi LXI. törvénycikk pedig a Bodosy és Perényi családok közti ingatlan per tárgyában intézkedik, tehát Nagy uram ezen idézése hasból való és célja úgy látszik főleg hangulatkeltes volt, viszont Nagy uram jogászai képzettségéről ki ki elgondolhatja a magát.

Ha már most azt kérdezzük, hogy miért volt hát igen kellemtelen az 1735-ben élő Batthyány Zsigmondnak a szentgrótiaknak Zalavármegye közönségéhez beadott panassa, akkor a választ röviden h á r o m pontban foglalhatjuk össze, úgy mint:

1./ 1721-ben néhai Batthyány Zsigmond a szentgrótiaktól a pénzen vásárolt és ordó irtás nehéz munkája útján szerzett földeket és réteket egyszerűen, minden jog alap nélkül, enyhén szólva térités nélkül elkobozta.

2./ A nép kezében lévő szőlők után a hegyvámort önkényesen 1300 vödörrel feljebb emelte, és végül

3./ A szentgróti tiszttartó alapos ok nélkül kemény bírásgokat rótt ki a Szentgrót városiakra.

A szentgrótiak ezen beadványukban hivatkoznak az 1715. évi CI. törvénycikkre, melynek 6-9. §§-ai a földesuri jövedelem hátralék behajtásáról a j o b b á g y o k j a v á r a tartalmaznak intézkedéseket és ebben a tekintetben a n y o m o r u l t n é p v é d e l m é t a vármegyei hatóságok kötelességévé teszi.

Nem tudjuk, hogy Szentgrót város ezen panasz iratát ki szerkesztette, valószínű, hogy a város jegyzője, annyi azonban tény, hogy a szerkesztő jobban ismerte a törvénykönyvet, mint Nagy jogtanácsos uram.

A szentgrótiak ezen panasszirata az 1735. december 14-én Zalaegerszegen tartott vármegyei közgyűlés elé került és a megye közönsége a hegyvám emelés miatt emelt ezen panaszt kötelességük szerint leküldi az első fokú instanciát képező földesuri székhez, azzal

a megjegyzéssel, hogy a vármegye hatósága az ügy elintézésének abban hagyása vagy pedig hasztgatása esetén, mint az elhagyottak és szükülködők törvényesen autorizált védelmezője, a panaszok kért orvoslásáról maga fog gondoskodni.

A per protocolluma - mely Szentgrót multjának sok érdekes részletéről lebbenti fel a fátyolt - mindenekelőtt másolatban közli a per szempontjából fontos 1644. évi statutum-ot, a már említett megerősítésekkel és helybenhagyásokkal, közli továbbá Batthyány I. Adám 1656. április 21-én Hémetujváron kelt és Szentgrót város szabadságát tiszteletben tartani ígérő oklevelét, azután Batthyány Pál és Ferenc 1664. október 31-én Pinkafőn kelt és az 1644. évi statutumot kiegészítő privilegiális levelét, végül 1735. szeptember 24-én és december 21-én Szent Gróton kelt két rendbeli intézkedést /litterae admonitoriae/, melyeket lakosok Mihály Szentgrótvárbeli ekkori porkoláb olvasott fel a nép előtt, de a melyre a nép "hallgatással lévén, semmi feleletet nem adott.

Erre a törvényszék az 1715. évi CI. törvénycikk értelmében megállapítja, hogy a törvényszék a szentgrótiak sérelmeit orvosolhatja, mert a város lakói nem ok nélkül panaszkodtak úgy a jogtalan birtokfoglalások, helyesebben elkobzások ellen, különbséggel pedig a szentgrótiak az 1715. évi XVII. törvénycikk 1. és 2. paragrafusai értelmében teljes joggal sérelmezhetők a hegyvám fölemelését, mert az idézett törvénycikk paragrafusai a földesuraknak a r e g i s z e r á s s z e r i n t i hegyvám fölemelését eltiltják és azt csak az o r s z á g által elfogadott és elrendelt árérték szerint követelhetik. Azt is megmagyarázza a törvényszék, hogy a felperesnek törvényidőszetei nem helytállók, mert az 1609. évi XVII. törvénycikk - mint már említettük - a tizedekre és n e m a hegyvámra vonatkozik, azután renitenciával sem lehet a szentgrótiakat vádolni, mert hiszen az 1721-ig szokásban volt hegyvám mennyiséget 1735-ben is hajlandók megadni.

Egyébként a szentgrótiak panaszait illetőleg a vármegye hatósága 1735. július 31-én Szentgróton 8 t pontban foglalt kérdésekre vonatkozóan tanukihallgatást tartott a ezen kérdések a következők valának:

1./ Tudja-e vagy hallotta-e tanu, hogy a szentgróti lakosok a

Hagymási, majd pedig a Batthyány család idejében földjeiket, rétjeiket egymás között /azaz helybelinek/ szabadon eladhatták és megvehették?

2./ Igaz-e, hogy a szentgróti lakosok pénzen vásárolt vagy irtás munkával szerzett földjeit Batthyány Zsigmond pénz fizetés nélkül, azaz térítés mellőzésével, egyszerűen elvette, azaz helyesebben elko-
bozta.?

3./ Vajjon a szentgróti lakosok házhelyeihez j á r t - e föld vagy rét vagy pedig sokaknak még csak veteményes vagy pajtás kert-
jük sincs, s ha ilyenük volt is, azt a földesur a maga Vár rétjéhez vagy a Kulcsár kert nevű telkéhez - önhatalmulag - csatolta.

4./ Tudja-e a tanu, hogy Batthyány Zsigmond minden törvényes alap kizárásával, önhatalmulag a szentgróti lakosok szölleit fölmé-
retvén, ezzel kapcsolatban annjira fölemelte a hegyvámot, hogy az ed-
digi egy akós hegyvámorból 4 -5, sőt több akó lett.

5./ Vallja meg a tanu, hogy Batthyány Zsigmond idejében a Zala
hidjánál alszélről a Sóssas nevű és a szántóföldek dűlőiben lévő
"gyöp" /azaz kaszáló/ is a szentgróti lakosok szabadságában, azaz
szabad használatában volt-e és erre a földesur igényt nem tartván,
ez a gyöp a helység által az utasok és a katonaság "bizonyos szük-
ségére fordéttatott", azonban nyolc év előtt a földesuraság ezt a
területet tilosul foglalta, és így "régi szabadságátul az Helység
meg fosztatott."

Emem kérdőpontozatokra nézve a vármegye hatósága kilenc tanut
hallgatott ki és pedig:

- 1./ Bor János kisgyörbői körülbelül 66 éves szabadost.
- 2./ nemes Nagy Mihály 56 éves radi lakost.
- 3./ Károlyi János körülbelül 83 éves szentgróti molnárt,
- 4./ Szabó Márton körülbelül 65 éves túrgyei szabadost,
- 5./ Sipos György körülbelül 52 éves aranyádi szabadost,
- 6./ Ágoston János 63 éves ugyanitteni szabadost,
- 7./ Varga Gergely 73 éves ugyanitteni szabadost,
- 8./ nemes Hodászy István 49 éves ugyanitteni lakost, és végül
nemes Kulcsár János körülbelül 43 éves szentgróti Fogaskerek fogadó-
beli lakost.

Feltűnő, hogy a tanuk tulnyomó többsége n e m szentgróti lakos,
csak valamikor volt az, s ebből arra kell következtetnünk, hogy a

szentgrótiak nem igen mertek tanuskodni, mert nyilván nem akarták magukat, ha nem is földesuri, de tisztartói boszuállásnak és üldözésnek kitenni.

A tanuk vallomásai voltaképpen kivétel nélkül a földesurra nézve voltak terhelők és a szentgrótiak igazát bizonyították, tehát az ingatlanok adásvétele Szentgróton belül szabad volt, az irtásföldek térítés nélküli elkobzása bebizonyított tény, a veteményes pajtás kertjeik elvétele szintén tény, a szőlők törvénytelen felmérése és ennek nyomán a hegyvámhor többszörösre való felemelése törvénybe ütköző, végül a Sóssas nevű "gyöp" használatának tilalmazása szintén megtörtént.

Később, 1735 december 28-án nemzeti és vitézlő Tarányi Ferenc uram, Zala vármegye viceispánja Szentgróton újabb tanukat hallgat ki, de most csak két kérdésre vonatkozólag, és pedig:

1./ Tudja-e vagy szentgróti öreg emberektől hallotta-e tanu, hogy a szentgróti határban szabad volt a szentgrótiaknak az erdőből szántóföldeket, vagy réteket irtani és azt a földesuraság nem tilalmazta és nem is háborgatta.

2./ Igaz-e, hogy a földesurak bármiféle dologban ki adott parancsaikat a szentgróti Piarcon lévő Levélszin vagy is L a n s a alatt publikáltatták?

E két kérdésre nézve is k i l l e n o tanut hallgattak ki.

Az első tanu:

1./ Mároly /Cároly/ János szentgróti körülbelül 83 éves molnár vallja, hogy a szentgrótiak az erdőből szántóföldeket és réteket s z a b a d o n irthattak "és jól emlékszik, hogy azon irtásokat az török fegyver miatt nagy félelemmel és f e g y v e r e s k é z - z e l munkálták, némely irtásnak két- három gazdáját is le vágta a török." A parancsok kihirdetése pedig a L a n s á n történt, ahol a szentgróti bírák összegyűjtven a sereget, előttük történt a kihirdetés, a publikálás.

Ezzel teljesen egybehangzó vallomásokat tettek:

2./ Kun János 55 éves aranyádi szabados, 3./ Oszkó István körülbelül 54 éves fényesházai szabados, 4./ Győre Balázs szentgróti polgárvárosi körülbelül 50 éves szabados, 5./ Mészáros István körülbelül 67 éves aranyádi lakos, 6./ Mihályfai István körülbelül 50 éves szentgróti-polgárvárosi lakos, 7./ Varga György körülbelül 73 éves

aranyádi szabados, 8./ nemes Nagy Mihály körülbelül 60 éves rádi lakos, és végül 9./ nemes Nagy András körülbelül 57 éves ugyanottani lakos.

Alperesek tehát figyelmüket mindenre kiterjesztették és a perben bizonyítékaikat szinte szokatlan precizitással készítették elő. Így arra nézve, hogy a szentgróti tiszttartók 32 forintos birságokkal nyomorgatták a várost, két nyugtát mutatnak be, úgy mint egyet, mely 1 7 2 7 október 12.-én Szentgróton kelt és ebben Szimmoncz György szentgróti tiszttartó elismeri, hogy Csizmazia Márton és Szabó Ádám szentgróti biráktól "bizonyos vétkekért, kiket az városi lakosok cselekedtek az uraságh réttyében" 32 forintot felvett. Hogy miféle vétkek valának ezek a mely városi lakosok cselekedték a "vétkek"et, arról a tiszttartó ur hallgat.

A másik nyugta 1 7 3 0 október 31.-én kelt Szentgróton, melyben ugyancsak Szimmoncz uram elismeri, hogy Vass István és Horváth János szentgróti biráktól "az hid eránt reájuk vetett" 32 frtnyi birságot átvette. Itt ismét rejtély, hogy mi volt az a "hid eránt" elkövetett nagy kárus?

Nehezményezte a város az ingatlan elkobzásokat, no meg a hegyvámor emelés körüli sötét manipulációt is, s erre nézve 1 7 3 5 december 28.-án Szentgróton Forintos Ádám viceszolgabíró egy igen részletes, magyar nyelvű, jól áttekinthető névsort állított össze, melyben a pénzen vásárolt és irtás útján szerzett szántóföldek és rétek hatalmasul való elkobzását, továbbá a felső- és alsócsáfordi, huszonyai, bárbai és udvarnoki szőlőhegyeken véghez vitt jogtalan és törvényellenes hegyvámor emelést nevenként sorolja fel, a melyet, mint minden tekintetben érdekes oklevelet a függelékben teljes szövegében közlünk.

Ezen részletes kimutatás alapján könnyen megállapítható, hogy pénzen vásárolt szántóföldet h a t embertől 17 hold terjedelemben, 122 forint és 75 dénár értékben, pénzen vásárolt rétet 17 embertől 371 forint értékben, az erdőből irtott rétet 25 embertől 153 szénás szekérnyi terjedelemben koboztak el.

Ami a jogtalan és törvényellenes hegyvámor emelését illeti, az alsócsáfordi hegyen összesen 158 régi vödörnyi hegyvámor helyett 490 új méretű vödör és két icze, az alsócsáfordi hegyen 185 régi vödör és két icze helyett 556 és fél új vödör és két icze, a huszonyai

és bárbai hegyen 285 régi vödör helyett 549 és fél új vödör és ugyancsak két icze, végül az udvarnoki hegyen 60 régi vödör helyett 208 új vödörnyi a hegyvám többlet.

Összegezve tehát ezen hegyvámor adatokat a régi rend szerint 688 régi vödör hegyvámor helyett az új törvénytelen rend szerint követelt a földesur 1804 új vödör és hét icze borbeadást, tehát majdnem háromszor annyit, mint eddig, megjegyezve, hogy a régi és új vödrök közti eltérést és különbséget nem is ismerjük és így az itt előálló esetleges többlete követelést megállapítani nem is tudjuk, azonban ettől eltekintve a régi és új hegyvámor mennyiség közti különbség 1144 vödör és 7 icze. Nem csoda tehát, ha Szentgrót lakossága ezen törvénytelenül indokolatlan rapax mohóságra felhőrdült és ellen a vármegyétől orvoslást kért.

Zala vármegye hatósága 1735 december 19-én és 1736 február 2-án Batthyány Zsigmondot szentgróti tisztartója Szimoncz György útján komolyan megintette, hogy a hegyvámot a régi módon szedesse be, a mire Szimoncz úram mély hallgatással semmi választ sem adott.

Ugyancsak 1735 november 17-én a szentgróti Fogaskerék fogadóban kelt oklevél szerint Rábaközi Pál zalavármegyei esküdt bizonyítja, hogy a szentgróti lakosok az alsócsáfordi hegyben lévő szőlőik után, minthogy az "az erdőből irtatott", a "törvénytelenül földpálcáztatott" /azaz földmért/ szőlőik után kirótt magas hegyvámot megfizetni nem hajlandók és azt csak az előbbeni mód szerint készek megadni.

1735 december 28-án Zala vármegye hatósága ismét Szimoncz tisztartó útján Batthyány Zsigmondot megintti, hogy a szőlők törvénytelen felmérése alapján kirótt ugyancsak törvénytelen hegyvám-szedéstől álljon el, mert az ellen Szentgrót mezőváros lakossága protestál, mire a tisztartó, úgy mint előbb, most is hallgatással semmit sem felelt.

Az előtérben lévő és fontos hegyvámor körüli perbeli vita mellett úgy látszik szóba került a tárgyalások folyamán az évi n é g y napi robot munkaszolgálat kérdése is, mert a földes ur ezzel meg nem elégedve, még levélhordási és más szolgálatot is követelt. Erre alperes Szentgrót város bemutat egy 1721 december 29-

én Szentgróton kelt és e tárgyban felvett tanuvallatást, melyet Inkey János zalavármegyei alispán Szentgrót város lakosságának kérelmére folytatott le és a melyben k é t kérdésre kellett válaszolni, és pedig:

a./ Tudja-e a tanu, hogy a Szentgrót mezővárosi lakosok a Hegymásiak vagy pedig Batthyány Ádám, Kristóf, Pál és Ferencz alatt a n é g y napon kívül több napi munkát vagy levélhordást, vagy kíséret adással i s szolgáltak volna, és ha igen be "vételődött-e" ez a négy-négy napi robotba?

b./ Tudja-e vagy hallotta-e a tanu, hogy Batthyány Ferencz tisztartója néhai Bunics Miklós uram "kéremés szerént", azaz felkérésre, de nem t a r t o z á s k é p p e n, egy évben kétszer vagy háromszor k é r t levélvivő postát Rohonczig vagy Hémetujvárig és a kérsre adtak-e postát?

Ezen két kérdésre tizenegy tanut hallgattak ki, úgy mint:

1./ Bakos Péter gógánfai lakos, Farraghy Péter bérlóje, körülbelül 75 éves, az első kérdésre vallja, hogy "a töröktől Kanisa megvétele előtt / tehát 1690 előtt/ husz esztendőig / tehát 1670 és 1690 közt/ itt lakván Szentgróthon" tudja nyilván, hogy a gyalog és szabad legények négy-négy napi munkát szolgáltak évenként, de sem levélhordozással, sem egyéb szolgálattal n e m tartoznak, hanem a lovasok hordozták a leveleket, de ezek a négy-négy napi munkát s e m szolgálták, sőt maga a vallomást tévő husz éven át e g y s z e r n é l több levelet n e m vitt és egyéb szolgálatot sem tett f i z e t é s n é l k ü l l .

2./ Láncozi Pál tárgyei nemes ember, körülbelül 75 éves, gyermekétől Kanissa vár vissza foglalásáig és ez után még két évig Szentgróton lakott ugyanazt. vallja, mint előbb Bakos.

3./ Csurgó Ferencz Gógánfán Tarányi Ferencz bérlóje, körülbelül 55 éves maga Szentgróton született és 1 6 9 0 -ig itt is lakott, atyja Csurgó Imre itt katonáskodván, emlékszik, hogy a lovasok a négy napot n e m szolgálták le, hanem ezt levélhordással és az urak kíséretével rótták le. A gyalogság azonban az évi négy-négy napot szolgáltatta ugyan, de ezek ilyenkor ételt és borított olegendőt kaptak.

4./ Kazy György, a Foréntos család jobbágya, körülbelül 80 éves édes atyjával, Kazi Gergellyel a szentgotthárdi csata után néhány évig Szentgróton lakván emlékszik, hogy a lovasok lóval és a gyalogo-

sok esztendei négy napi munkánál többet n e m szolgáltak.

5./ Hegedüs Márton, az aranyádi hegyen lakó körülbelül 84 éves tanu két ízben körülbelül 45 évig Szentgróton lakott és maga is négy napot szolgált és c s a k egyszer vitt levelet Körmendig, "de azt sem úgy vitte, mint szentgróti lakos, hanem mint a császár fizetésén lévő hajdu ordelt vitt", a lovasok pedig a négy napot n e m szolgáltak.

6./ Horváth György zalaszei lakos, körülbelül 65 éves ez előtt 30 évvel négy évig Szentgróton lakott, s emlékszik, hogy a gyalogosok csak évi n é g y napot szolgáltak, a lovasok pedig ezt sem szolgáltak, hanem az uraságot fegyveresen kísérték Baltavárig vagy Körmendig, és ha levelet kellett vinni, "a hadnagyok parancsoltak fizetésen lévő katonákat."

7./ Csizmázia Mihály felsőcsáfordi, körülbelül 54 éves lakos, Szentgróton született és ez előtt nyolc évvel költözött innen el és tudja, hogy n e m tartozásképpen, hanem "kéremés szerént" Buczics Miklós néhai tisztartó két vagy három ízben kért a várostól levélvivő postát hol Németujvárig, hol Rohonczig és ilyenkor a bíró összedoboltatta a városiakat, "az Város a k a r a t t y á b u l úgy attak közönséges akarattal postát."

8./ Ágostony János aranyádi szőlőhegyen lakozó körülbelül 50 éves tanu ugyanigy vall, aki Szentgróton született és ez előtt három évvel költözött el innen.

9./ Buda Ferencz körülbelül 35 éves tanu ugyanigy vall, mint Csizmazi Mihály.

10./ Csutor András, Zeke István uram kispörbői körülbelül 75 éves jobbágya legénykorában béres volt Szentgróton és úgy tudja, hogy a szentgrótiak a Hagymásiaknak semmiféle szolgálatot sem tettek, de a Batthyányak idejében, különösen Batthyány Pál alatt "nagy veteményes kerteket birtanak az lakosok az Nádasd vizétől fogvást két felül bé az kapuig az Fogaskerékig, azoktól kezdettenek szolgálni négy-négy napot, hogy azon kerteket az házokhoz attá az uraságh", de több napot a gyalogosok nem szolgáltak, hanem a fizetésen lévő katonák hordozták a leveleket, mint a császár szolgálai.

11./ Ernát György, szentpéteri lakos, körülbelül 60 éves vallja, hogy midőn Budát a töröktől visszavették, innen fogva körülbelül

12 évig Szentgróton lakott és ugyanast vallja, mint az 1. számú tanu.

Ezen tanuvallatási oklevél hiteles másolatát 1736 augusztus 22-én Szentgróton Haertelendy Gábor zalavármegyei viceszolgabíró adta ki.

Mindenen okleveles bizonyítékok ismertetése után Batthyány Zsigmond felperes ügyvéde megtartotta replikáját és pedig főleg és első sorban az írtás földek és rétek elkobzását /helyesebben elrablását/ próbálta szépítgetni azzal, hogy

1./ a Szentgrótiak nem tudják közhitelesen igazolni, hogy az írtásokra a földesuraktól engedélyt kaptak, a mi tény is, ámde a jogtanácsos ur "elfeledte" ezt a régi jó latin közmondást, hogy: "qui tacet consentire videtur"! A földesurak tehát h a l l g a t ó l a s tudomásul vették az írtás tényét és ez ellen soha kifogást n e m emeltek, amit a szentgrótiak nyugodtan haligatólágon beleegyezésnek tekinthettek.

2./ Az írtásföldek után a szentgrótiak a szokásos vagy a földesur által kiszabott földért azaz terragiumot n e m fizették, ezt fölük senki sem követelte és így a jogtanácsos ur szerint az 1492. évi XLIX. törvénycikk értelmében a földesurnak ezeket a földeket jogga lett volna elokkupálni. Igen ám, de a jogtanácsos ur ismét mellője fogott, mert az idézett törvénycikk semmiféle terragiumról nem beszél, hanem k i l e n c e d r ő l, azaz nonáról és az írtás földekről a törvénycikk egy betűt sem említ.

3./ Kifogásolja a jogtanácsos ur, hogy a föld "elkobzási sérelmet" Szentgrót város ü s s e s lakossága, tehát közönsége nevében terjesztették elő, holott itt a város vagy a helység k ü z ü n s é g é t ért sérelemről nem lehet szó, hanem c s a k e g y é n i sérelemről, egyesek káráról lehet beszélni, tehát itt az írtási engedély megadását, vagy a terragium/?/ lefizetésének tényét a károsultaknak e g y é n i l e g kellene bizonyítgatni.

Kifejti ezután a jogtanácsos ur, hogy midőn Kanizsavárának a török általi elfoglalásával Szentgrót vár és város is ezer féle /! / rendetlenségbe, konfuzióba és vészedelembe került és a földesurak ezért ingatlanaiktól távol élve, azokat személyesen kormányozni nem is tudták /itt az jogtanácsos ur ismét "elfeledte", hogy a Hagymásiak, mint földesurak, Szentgrót várát, városát és uradalmát Kanizsa vár elfoglalása u t á n i s t ü b b, mint fél századon át el nem hagyták, és bizony azt személyesen, a helyszínen kormányosták, és helyben ma-

radtek kihalásukig / s a török veszedelem elmúltával tehát különben a hegyvámor beli jüvedelem dolgában beállt "rendezetlen abusust" / ezt az ugynevezett rendezetlen abusust a jogtanácsos ur megint csak "elfeledte" részletezni, valószínűleg azért, mert ilyen nem is volt, mert a szentgrótiak fizették azt rendesen és senkinek sem volt tudomása semmiféle abususról, legfeljebb arról, hogy a földesur keveselte a hegyvámor értékes jüvedelmét / tehát ezt az "abusust" a szállók újra való törvényes /?/ felmérésével rendezni kellett, a hegyvámor beszolgáltatást a felmérés címén hatalmasan fel lehetett emelni és ezt a sötét manipulációt a jogtanácsos hosszadalmas magyarázgatással / "longa serie deducta replica" / mindenképpen védelmezni próbálta és csodálatosan raffinált rabuliával bizonygatni igyekszik, hogy a földesur ezen sérelmes és törvény ellenes eljárására az 1715. évi XCVII. törvény cikk nem vonatkozik /!/, pedig az világos és földre nem érthető titeltő rendelkezést tartalmaz.

Természetesen mindez a jogtanácsos egyéni, azaz magán véleménye és talán mondanunk sem kell, hogy mindezekre neki semmiféle bizonyítékai nincsenek.

Felmerült ugy látszik a bíróság előtt a hegyvámorral kapcsolatban az ürmértékek különféle sége is, és erre nézve a felperes felmutatta Forintos Ádám zalavármegyei vice-szolgabíró magyar nyelvű bizonyosság levelét, mely 1733 október 18-án Szentgróton kelt és a melyet teljes terjedelmében a Függelékben tesszünk közzé.

Ezen bizonylat szerint tehát a földesur és a szentgróti eddig használt ürmértékek közt eltérés nincsen, és két szentgróti icze egyenlő egy földesuri pinnal és azonosak a vörök is. Meg kell azonban jegyeznünk, hogy a mértékek 1731-beni azonosságát bizonyító ezen oklevél 1733-ban kelt. Múltán felmerülhet tehát a kérdés, hogy vajjon 1736-ban is egyezők valának-e a kérdéses ürmértékek? és vajjon a földesur hiperservilis tisztartója időközben nem készítethetett-e új és bővebb hegyvámor csübröt? A bizonylat minden esetre az 1731. évi állapotot igazolja és ez teljes megnyugvással az 1736. évi állapotra aligha vonatkozhatott! Kérdés végül az is, hogy vajjon tényleg a tisztartó által bemutatott hegyvámor csü-

bőrrel szedték akkor a hegyvámot és nem mással?

Felperes jogtanácsosának most ismertetett és valljuk meg, hosszadalmas bár de elég gyenge replikája után a szentgrótiak válasza következett. Mindenek előtt hivatkozva az 1735 december 28-án Szentgróton felvett tanuvallemásokra, alperesek ezek alapján kijelentik, hogy az irtások emberemlékezet óta földesuri engedéllyel történtek és őket a földesurak ezen földek á l a n d ó használatában eddig nem akadályozták. Hivatkoznak Werbőczy Hármaskönyvének második részbeli 2. titulására, ahol meg van írva, hogy "usus realis et continuus saepe legem tollit", azaz magyarul, a tényleges és állandó használat vagy gyakorlat gyakran törli, megszünteti a, törvényt. Hivatkoznak továbbá Werbőczy Hármaskönyvének I. rész 68. titulására is, mely szerint a via vi repellere cuique licet, azaz erőszakot erőszakkal visszazárni kinek kinek szabadságában áll elve alapján az ingatlanokat e r ő s z a k k a l elfoglalóktól, ezekből ezeket ugyancsak erőszakkal ki is lehet vetni, de csak egy éven belül, egy éven túl azonban már csak a jog útján lehet ilyenek ellen fellépni, s így ez annál inkább érvényes és áll a szentgrótiakra, a kik a kérdéses ingatlanoknak e m b e r e m l é k e z e t óta békés birtokában voltak s őket ezekből erőszakkal kivetni annál kevésbé lehetett volna.

Ami pedig a felperes azon érvét illeti, hogy a nevezett irtás-földek után a szentgrótiak a d ó t nem fizettek, erre válaszuk, hogy 1721-ig a földesurak ilyen adót a szentgrótiaktól n e m is kértek. Ekkor azonban a már említett néhai Batthyány Zeigmond az ide vonatkozó okleveleket ünhatalomlag magához véve, adófizetést követelt. Ezt a szentgrótiak e g y évig meg is fizették, de a következő évben az adó fizetés tárgytalanná lett, mert a földesur a lakosokat ingatlanaikból erőszakkal kivetette.

Az 1492. évi XLIX. törvénycikk rendelkezése a szentgrótiak ellen fel nem hozható, mert a város lakói szabad emberek lévén, jobbágyi terhek fizetésére vagy elviselésére n e m kötelezhetők, kilencedet pedig csak ott kell fizetni, a hol tízed fizetése is van.

Arra nézve pedig, hogy a felperes ügyvédje szerint itt nem Szentgróti város k ö z s é g e, hanem egyes egyének külön külön kötelesek marukat vagy sérelmeiket felsorolni, az 1735 december 28-án Szentgróton felvett - helytörténeti szempontból is értékes n é v sze-

rinti kárlajstromban a jogtanácsos ur megtalálhatja.

Felperes ügyvédje azt állítja egyébként, hogy a hegyvámbor sérelem ügyét a földesuri szék már eldöntötte volna, ez azonban a per folyamatából nem tűnik ki, ezt tehát felperes ügyvédjének bizonyítani kellene, ez azonban bizonyítva nincs. Meg kell jegyezni azt is, hogy a földesuri jogok gyakorlása és a hasznok vétele és az az csak úgy értendő, hogy ezen jogok gyakorlásával senkire semmiféle kár vagy megterhelés nem háruljon. Ha tehát a felperes földesur a hegyvámbor szedését illetőleg rendetlenséget, visszaélést is így nyilvánvaló kárt látott, azt nem önkényesen, hanem törvényes úton és judicialiter rendezhette volna, azonban a felperes földesur a maga embereit, a várnagyai c o m p e t e n s tényezők meilől és a saját szakállára küldte ki a szállókat fölmérni, tekintet nélkül a hegyvámjog régi és folyamatos e vidéken való gyakorlására, és az országban eddig nem üzött felmérési móddal s i l l á n y földeket szállókként méretett föl és sajított hegyvámossal úgy, mintha azok szállók lettek volna. Így nincs mit csodálkozni azon, hogy ezzel a hegyvámor fizetés mennyiségileg oly annyira felemeltetett, hogy ebből a szállós gazdáknak csak kára keletkezett.

Ha a felperes az 1735 december 28-án felvett kárlajstrom hitelességét kétségbe vonná, az alperesek készek ennek hitelességét külön külön e s k ü v e l is megerősíteni, megjegyezve, hogy a szentgrótiak már az előbbi perekben a magas kuria által s z a b a d embereknek ismertetvén el, saját ügyeikben jogsegéllyel élhetnek, a szentgróti dominium ellen jogi megintésekkel, admoníciókkal léphetnek fel, a mitől őket semmiféle törvény el nem tiltja s ezt fel is használták akkor, a midőn 1721-ben a földesurhoz benyújtott kérelmükre elutasító határozatot kaptak.

Végezetül pedig a szentgrótiaktól l o v a s szolgálatot, a már meghozott ítélet alapján, követelni semmiképpen sem lehet.

As alperes szentgrótiak ezen exposéjával, vagy viszonylással szemben a felperes ügyvédje ismét és újra egy hosszadalmas és unalmas ismétlésekkel teljes magyarázkodással próbálja kifejtetni, hogy a földesur mindent jogosan és törvényesen/? cselekedett, főleg a szállók felmérése és a hegyvámor adag felemelése dolgában, és erre nézve becsatol egy 1736 augusztus 22-én, a szentgróti V á r b a n, az uri szék előtt megtartott tanuvallatást, a melyben két kérdőpontra

k i l e n c tanút hallgattak ki, a kik közül - s ez érthetően jellemző - egy szentgróti-polgárvárost kivéve, egyetlen egy sem volt szentgróti. Meg kell említenünk itt, mint feltűnő jelenséget, hogy a tanuvallatást végző bizottság tagjai valának: Festetics Kristóf, Kelcz Ádám, Dugovics János, Radosztics Ádám, Sallér István, Forintos Ádám, Hertelendi Gábor, Kábközy Pál, Forintos Zsigmond és Novák Ferenc, tehát nagy részt ugyanazok, a kik augusztus 21-én, tehát egy nappal előbb, mint u r i s z á k összehívték e perben ítéletet hozni!! Ezene uriszek pártatlansága fölött egy kissé el lehet gondolkodni.

E bizottság a tanukhoz két kérdést intézett, nevezetesen:

1./ Tud-e arról a tanu, hogy 1721-ben néhai Batthyány Zsigmond a szentgróti szállóhegyeket k i r á l y i pálczával felmérlette és ennél a hegyesterek és a szállós gazdák i s jelen voltak-e?

2./ Tudja-e a tanu, hogy a szentgróti lakosok és szállós gazdák ezen felméréstől fogva évről évre a kirótt hegyvámot a felmérés szerint kifizették és csak 1735-ben történt, hogy a hegyvám járandósága egy részét elfogták és meg nem adták?

a./ Az első tanu, Kun János aranyádi, körülbelül 56 éves lakos vallja, hogy ő a szentgróti hegyen maga ugyan szállót n e m b i r, a szállók felmérésén j o l e n n e m volt, de a városiaktól h a l l o t t a, hogy a "hegyet mérni ki lettek volna az emberek". A második kérdésre válaszolni n e m t u d. Kun tenuságtétele tehát a semmivel egyenlő értékű.

b./ Oszkó István fényesházi hegyen lakó, körülbelül 55 éves szabados /libertinus/ vallja, hogy midőn néhai Batthyány Zsigmond 1721-ben a szentgróti lakosok által birt szállókat királyi pálczával felmérlette volna, akkor maga is szentgróti lakos volt, és tudja, hogy az uraság a "hegyestereket és szállós gazdákat k i p a r a n c s o l t a t t a és jelen voltak a kimérésen." Tudja továbbá, hogy a szállók kimérése után, az akkor adott mérés szerint a szentgróti lakosok fizették a hegyvámot és csak 1735-ben n e m adták meg és azt csak a "hajdani mód szerint kívánták megadni."

c./ Győre Balázs, az alsócsáfordi hegyen lakó, körülbelül 51 éves szállós gazda jelen volt szállójének felmérésén és látta néhai Vácsy Pál nevű, első hegyestert német esküttekkel együtt jelen lenni az mérésen." - A második kérdésre ugyanazt válaszolja, mint előbb Oszkó István.

d./ Mészáros István körülbelül 61 éves és az aranyádi hegyen lakó szabados vallja, hogy a szőlők felmérésén maga is jelen volt és az uraság "parancsolattyaiból mind az hegyesterek, mind az szőlős gazdák jelen voltak szőlők mérésének alkalmatosságával." A hegyvámor fizetésére nézve nagyjában ugyanazt vallja, mint Oszkó.

e./ Mihályfal István szentgrót-polgárvárosi, körülbelül 50 éves lakos, a türjei prépost censualistája vallja, hogy 1721-ben az uraság szolgálatában állott és ennek "parancsolattyaiból" a szőlők mérésén a hegyesterek és szőlős gazdák jelen voltak. Vallja továbbá, hogy "az felméréstől fogva, hogy ha egy esztendőben nem is, de második esztendőre ugyan csak meg vette az tisztartó palozával vett mérték szerint az hegyvámot", csak 1735-ben nem, a mikor a régi mód szerint kívánták fizetni.

f./ Varga Gergely, az aranyádi hegyen Nádasdy Imre körülbelül 75 éves montanistája vallomása szerint, hogy: "Eoha ugyan Szent Groth városbélieknek a k a r a t t y o k n e m volt, s az eránt Memoriálist is küldötte nek" néhai Batthyány Zsigmondnak, azonban Batthyány" parancsolattya jüvén, mind a hegyesterek, mind szőlős gazdák meg jelentek magok szőlőjeiknél" a méréshez. - A második kérdésre elcádjja, hogy: "Annak előtte ki adott mérték szerint esztendőről esztendőre atták-e meg vagy sem, nem tudja, mivel nem volt köztük, mind azon által" h a l l o t t a, hogy az 1735. évi járandóságot nem adták meg.

g./ Szabó Márton, körülbelül 66 éves türjei lakos, a prépost bérleje vallja, hogy 1721-ben a saját szőlője i s királyi palozával felmértetett és ezen jelen volt ő is és a huszonai hegyester. A felmérést Groff Kristóf, németujvári tisztartó végezte és a huszonai hegyről 1735-ben is megadták a hegyvámot, de hogy a többi szőlőhegyekről megadták-e, nem tudja, mert nem lakik itt.

h./ Hodászi István nemes ember, körülbelül 49 éves, most az aranyádi hegyen lakos, mint Szentgrót város a k k o r i n ó t á r i u s a jelen volt Groff Kristóf felmérésénél, és "noha bizonyos napokig a városiak azon mérésre kinenni nem akartak, mind azon által említett Groff Kristóftól meg lévén nékiek mondvá, akár mennynek, akár nem, ugyan csak felmérési..... az uraságh parancsolattyaiból és az hegyvámot ki veti reájok, maga a fatens, úgy mint Város no-

tariussa disponálta az lakosokat, hogy ki mennyenek, hogy ki ki maga szőlejenek határját nagyobb kárának eltávolztatásáért mutassa meg, meg intését meg fogadván, az városiak ki mentek", s szerinte a mérés királyi pálczával történt, s kinek kinek hegyvámját ki vetették.

Hodászi uram vallomása tehát eltér azokétól, akik szerint a város lakói közül a szállós gazdák csak Batthyány egyenes p a r a n c s á r a mentek ki a felméréshez.

1./ Nagy Mihály nemes ember, körülbelül 60 éves rádi lakos vallja, hogy ő úgy tudja, hogy a felméréstől fogva 1735-ig fizették a szentgrótiak a hegyvámot, de azután a régi mód szerint akarták a hegyvámot fizetni, de ő és öccse Nagy András, úgy az udvarnokai, mind pedig a huszonyai szőllejük után a rájuk kivetett hegyvámot teljes egészében ekkor is megadták.

A felperes által bemutatott ezen tanu vallatással úgy látszik a felperesi jogtanácsos azt óhajtotta bizonyítani, hogy a szentgrótiak és más ezen ügyben érdekeltek a felmérésen ö n k é n t jelentek meg és így annak eredményét szó nélkül elfogadták. Ámde a legtöbb tanu azt vallja, hogy a felméréshez a szállós birtoklókat k i p a r a n c s o l t á k és azok tehát erről elmaradni nem is mertek, de a felmérésnél való ezen k é n y s z e r ű statisztálásuk még semmi-féle beleegyezést, hozzájárulást vagy helyeslést nem jelentett. Ez a tanuvallatás tehát az alperesek által felmutatott és 1721 október 20-án elért néhai Batthyány Zsigmondhoz intézett beadványuk tartalmát minden erőlködés dacára meg nem gyengíti.

A fenti tanuvallatási jegyzőkönyv kellő méltatása után a peres felek közt megindult a perbeli pro és contra exposé, azaz a válaszok és, viszonyválaszok előadása.

Az alperes szentgrótiak idevonatkozó exposéja igazságuk tudatában és így a dolog természeténél fogva is átgondolt, nyugodt modoru, tárgyilagos és meggyőző erejű volt. Nekik nem volt szükségük csikor-nyás és ismétlődő halandzsásásokra, nyakatekert, de üres szőszönnel a vastag törvénytelenséget és erőszakot jótékonykodásra átkendőzni és aféle tétel hangoztatására ragadtatni magukat, hogy: "Servi cum domino nulla actio," azaz a szolga az urral nem perelhet, noha a jogtanácsos pontosan tudta, hogy nem szolgálkál, hanem s z a b a d embe-rekkel áll szemben. A szentgrótiak ezen sértő kitételt egyszerűen

nem vették tudomásul. Alperesek törvény idézetei mind helytállóak voltak, míg a földesuri jogtanácsosé többnyire helytelenek és nem a tárgyra vonatkoztak.

A peres felek, de különösen a felperes ügyvédje hosszadalmas és az unalomig sokszorosított, de elég kötes értékű érvelései után a szentgrótiak még bemutatatták 23 pontba foglalt sérelmeiket, / - mely pontozatokat a Függetlenségben teljes szövegében közlünk, / melyeket az 1733 április 15-én tartott uriszéki tárgyaláson a felperes színtes kivétel nélkül, mind visszautasított, legfőbbazör azon a címen, hogy a földesuri jog mindenható és mindenek fölött álló, így tehát itt sérelmekről szó nem lehet.

A perbeli válaszok és viszonyválaszok elhangzása után az uriszéki bíróság kimondta ítéletét, a mely azonban voltaképpen nem ítélet, hanem egy nagy urral szembeni meghunyászkodó hízelgés volt. Ez az ugynevezett ítélet, hangsúlyozva, hogy a nyomorult nép védelmese a vármegye kötelessége, - tehát nem az uriszéki hosszadalmasan kifejti, hogy a földesurnak, a közel egy százados török idők, majd a Rákóczi szabadság harcok által rendetlenségbe került hegyvám kérdést csak a jelméréssel és a hegyvám felemelésével rendezni jogos volt ugyan, de mégis a panaszos szentgrótiak lelkiének megnyugtatóására elrendeli: hogy

1./ A szóban forgó szőlők királyi mértékkel, azaz 1111 /ulna regalis/ való mielőbbi jelmérést a főszolgabíró és egy megyei esküdt jelenlétében kell végrehajtani és ennek alapján "juxta capacitatem vinearum", tehát a szőlők termőképességére tekintettel lesz a hegyvámbor mennyisége megállapítandó.

2./ Az írtásföldöket és réteket illetőleg, mivel a szentgrótiak sem földesuri írtási engedélyt felmutatni, sem a megfelelő adó lefizetést bizonyítani nem tudták, az uradalom a nevezett területeket visszavehette. // "Pro se in clytum dominium retinere posse."

3./ Az uradalmi tisztartók bírságolási kihozgátsait /"excessus"/ illetőleg az uriszek elrendeli, hogy ezek a negyed évenként tartandó székeken tárgyalassanak.

4./ A négy napos robot szolgálat továbbra is érvényben marad.

Mi sem természetesebb, hogy a felperes ezen ugynevezett ítélettel meg volt elégedve, de persze szentgrót város közönsége nem, tehát fellebbezni óhajtott, s megint mi sem természetesebb, hogy a föld-

desuri jogtanácsos a szentgrótiak fellebbezésébe nem akart belenyugodni, szinte előre érezte, hogy annak jó vége nem lesz, tehát ő csak k é r v é n y e z é s formájában /"in forma instantiae"/ lett volna kegyes megengedni valamiféle jogorvoslatot, amde ezt a szentgrótiak visszautasították és az uriszek k é n y t e l e n volt a fellebbezés lehetőségét hivatalból kimondani.

A földesuri székot ezen ítélet alapján a legjobb akarattal sem lehet p á r t a t l a n s á g g a l megvádolni, nem csoda tehát, hogy a szentgrótiak a megyei törvényszék elé fellebeztek, ámár ezt a fellebbezést Batthyány Zsigmond valahogy el akarta süllyeszteni, és a vármegye fülhivására sem volt hajlandó előadni, mire a szentgrótiak kénytelenek voltak ezen igen különös eljárás ellen a vármegyétől védelmet kérni. 181.)

Ugy látszik tehát, hogy a város fellebbezése körül volt némi gyanus manipuláció és huzavona, mert Zala vármegye törvényszéke c s a k 1 7 4 3 december 13-án a Zalaegerszegen tartott ülésén hozta meg e tárgyban az ítéletet, a mely a következőképpen hangzott:

1./ Az 1 6 5 5 évi XXXI. törvénycikk, továbbá az 1 7 1 5 évi XCVII. törvénycikkek értelmében a földesurnak t e t s z é s e szerint a hegyvámber mennyiségét emelni t i l o s, s ezt csak akkor teheti meg, ha a szálló terület n a g y s á g a bővül. Annélfogva az e téren tapasztalt eddigi visszaélések és a hegyvámber mennyiségének emelése a vármegyei alispánok és a velük kiküldendő nemes személyek által kiigazítandók és a szentgróti uradalom szállásai újra felmérése az alispán jelenlétében történhetik, erre tehát az alispán kiküldendő s ezen felmérésnél a szálló birtokosoknak i s jelen kell lenni.

2./ A szentgróti lakosoktól simpliciter és minden pénzbeli fizetés /kárpótlás/ nélkül elvett földeket és réteket a mi illeti, a melyek állandó használatban a szentgrótiak birtokában e n b e r e m l é k e z e t óta meg voltak és a melyeket a lakosság maga között szabadon áruba bocsáthatott, adhatott, vehetett, ezeket a lakosok kárára, minden munkabér nélkül elvenni nem lehetett, s mint azt a Werbőczy Hármaskönyvének 30. titulusa is világosan megmondja, s onnól fogva bármely hold elvett föld vagy szekér szénányi rét után k ö t e l e s az uradalom négy forintot befizetni.

3./ Végül pedig szabad az uradalomnak a szentgrót városi 1 6-

v a l b i r ó lakosokat fegyveres szolgálatra felhasználni, s ilyen fegyveres szolgálattal eltöltött nap a négy napos robot szolgálatba beszámít, s az uradalomnak nincs jogában a szentgróti lóval nem rendelkező lakosokat, ló vásárlásra bármi módon kényszeríteni.

Ugy a földesur, mint pedig a szentgróti lakosok, az utóbbiak saját kompetenciájukban és az 1729 évi XXVIII. törvényeikk értelmében b i r t o k o n b e l ü l, ha az ítélettel megelégedve n e m lennének, a királyi táblához fellebbezhetnek.^{182.)}

Ezzel az ítélettel tehát az urbériség körüli villongások első fejezete lezáródott, de korántsem jutott nyugvópontra. Még vagy közel két évtizeden keresztül folytatódtak a jobbágyság panaszkodásai, sőt elégedetlenségük annyira fokozódott, hogy végül is az urbériségi kérdést komolyan rendezni kellett, ami azután be is következett.

VI.

Az 1765. évi szentgróti urbér rendezés.

A fenti, 1743-ban meghozott ítélet után tehát tovább folytak a panaszkodások és velük nőttön nőtt a jobbágyság elégedetlensége, türelmetlensége elannyira, hogy a Dunántúlon a jobbágyság engedetlenkedni, és ellenállni kezdett, sőt itt-ott zavargásokra is sor került, úgy, hogy karhatalom kirendelésére is szükség volt. Így tehát az 1764/65. évi országgyűlés kénytelen volt napirendre tűzni az urbéri viszonyok rendezésének kérdését. Az országgyűlés e tárgyban hosszú hónapokon át vitázott, tanácskozott, de eredmény nélkül, a vitatkozások meddők maradtak, így tehát az országgyűlés berekesztése után Mária Terézia királynő kénytelen volt maga elhatározni az urbéri kérdés rendezését, mert maga is belátta, hogy a kérdés megoldásának tologatása és halogatása veszélyes következményekkel járhat.

Természetesen többek közt terítékre került a zalaszentgrótiak panaszkodásai folytán az itteni urbériség rendezésének ügye is. E tárgyban a szentgróti uradalom az uri szék elé terjesztette a maga e tárgybéli kívánságait. Ezen óhajokat mindennek előtt az uri szék

vette tárgyalás alá, ettől az olaborátum a megyei törvényszék elé került és e két tényezőnek az ezen kérdésben elfoglalt álláspontját végső fokon a magyar udvari kancellária bírálta fölül és az ezen szűrőkön keresztül ment javaslat került azután a királynő elé, s ezzel Zalaszentgrót urbarium ügyének rendezése körül megtörtént az első kísérlet, ami a királynői "placet"-el voltaképpen le is zárult.

A szentgrótiak panasszkodása tehát 1743. után is tovább folyt, ezek a panaszok a vármegye törvényszéke elé kerültek, a mely a törvényeknek és a szokásnak megfelelően meghozta ítéleteit, s ezeket a szentgrótiak a királyi táblához fellebbezték meg. Daczára annak, hogy a magyar királyi helytartótanács a királynőnek ezen ügyeket nem referálta, s így Szentgrót urbéri ügyét sem, mégis a kancellária a királynő határozata értelmében úgy az uriszékeknek, mint pedig Zala vármegye törvényszékének e tárgyban meghozott döntéseit pontról pontra felülvizsgálva, a saját véleményével és javaslatával ellátva a királynő elé terjeszti asszal a megjegyzéssel, hogy hasonló esetben ezután is mindig így fog eljárni.

A kancelláriának ez az álláspontja teljesen érthető, ha tudjuk, hogy 1765. körül már más szelek fujdogáltak, mint husz, vagy harmincz évvel előbb. Példni lehetett ekkor, hogy az elégedetlenkedő és türelmetlen jobbágyság körében kitör a nyílt zavargás, tanácsos volt tehát velük nemcsak csinján bánni, de terheiken lehetőleg lényegesen könnyíteni. Az idők változása és a körülmények teszik tehát érthetővé a kancellária, mint legfőbb magyar kormánysszék állásfoglalását és indokolják a kérdésbe való enyhítő beavatkozását.

Az egyes urbariális pontozatok tárgyalása előtt a kancellária mindenekelőtt pontosan meghatározza a szentgróti jobbágy telek nagyságát. S e szerint a jobbágy telekhez két posszonyi mérőnyi belsőség, 18 hold szántóföld, és ha sarjura lehet számítani, akkor h a t szekér szénát adó kaszáló, ha pedig sarjura kilátás nincs, úgy n y o l c z szekér szénás rét tartozik.

A kancellária azután ismerteti az uri szék és a megyei törvényszék e tárgybani döntéseit, asszal a megjegyzéssel, hogy az ezek által eszközölt jobbágy teher könnyítést a maga javaslatában m é g t o v á b b ó h a j t j a e n y h i t e n i, s ebből is látható, hogy az egész hivatalos vonalon az illetékesek a jobbágyság sorsának ja-

vitása felé orientálnának. Az az irányzat a d r az urissék döntése-
in i s észrevehető és ez a szentgróti uradalom nem egy kívánságot
és kérelmet vagy mellőzi vagy a kellő színvonalra igyekszik lessál-
lítani és folytatja ezt a műveletet a vármegye törvényszéke i s,
de a legutóbbit enyhít a kancellária.

A fentnevezett tényezők mindenképp előtt a r o b o t kérdést ki-
vánták rendezni, mert az uradalom mindent robotban kívánt és ezinte
egyön robotoltatta volna a szentgrótiakat.

A szentgróti uradalom kérelme volt, hogy a jobbágyok hetenként
n é g y naphával k é t napig dolgozzanak vagy e helyett n é g y
napi kézi robottal szolgáljanak, tehát évenként több mint k é t
s s á s napot szolgáljanak a földesúrnak. Ezt a túlajtott kívánsá-
got már az urissék is sokallotta és a négy naphas robotot heti
e g y napra, a kését pedig há r o n napra szállította le. Megállá-
pitja továbbá, hogy a robot ideje napkelte-től napnyugtáig tart.

Az 1 5 4 8 évi XXXIV. törvénycikk értelmében az uradalom kérte
hogy a tavasz és ős folyamán minden jobbágy köteles legyen a szén-
tás-vetésben segíteni. Ezt a kívánságot már az urissék elutasította
azzal a megjegyzéssel, hogy a jobbágy eféle szolgálmányait be kell
a robotba számítani.

Az 1 5 4 8. évi XXXVI. törvénycikkre támaszkodva az uradalom ki-
vánta, hogy a szőlőművelés, kaszálás és aratás idején a jobbágyok
hetenként két- két napot szolgáljanak. Az urissék a zalavármegyei
szokásra hivatkozva a robot kötelességét csak Szent László naptól
/június 27./ szent István napig engedte meg, de a r o b o t b a
való becsánítással.

Kérte az uradalom azt is, hogy a házas szellőrek évenként 24,
a házatlanok pedig évi 16 napi robot munkát végezzenek. Az uri szék
ezt a kérelmet nem fogadta el, hanem a nevezetteket c s a k 18, illet-
ve 12 napi robot munkára kötelezte, itt is kihangsúlyozva, hogy a
munkaidő napkelte-től napnyugtáig tart.

Mindenek másképpéhez természetesen úgy a megyei törvényszék,
mint pedig a kancellária minden további nélkül hozzájárultak.

Szóba került a napszám munka kérdésének szabályozása is. Az u-
radalom azt kérte, hogy a jobbágyok igads napszámja télen 6 nyáron
pedig tíz garas legyen, a kézi napszám pedig télen 6 krajczár nyáron

pedig 15 krajczár legyen, s ezért a jobbágyok napszámos munkára k ü t e l e z h e t ő k legyenek. Ezzel szemben a kancellária javaslata az volt, hogy a jobbágy a földesurnak napszámban c s a k akkor tartozzék dolgozni, ha a napszám fizetés dolgában maguk közt megegyeztek, azonban a jobbágy a k a r a t a e l l e n é r e napszámos munkára n e m kötelezhető.

Sorra került a f u v a r o z á s kérdésének megoldása is. Az uradalom azt kívánta volna, hogy a jobbágyai évenként egy ízben úgynevezett hosszu fuvarra, tehát n é g y í g á s marhával Bécs, vagy Pest távolságáig legyenek kötelezhetőek. Ezt az uriszek és a megyei törvényszék is lemérsékelte maximum 16 mértföld távolságra, és a megyei törvényszék még kiegészítette ezt azzal, hogy a mértföld távolság rendszer j ó uton két órai menetelés legyen. A kancellária javaslata volt, hogy a hosszúnak nevezett fuvar jó uton e g y napi menetelés legyen, ha pedig a fuvar k é t napnál tovább tartana, azt be kell számítani a robotba. - Hosszu fuvarra évenként c s a k egyszer lehet a jobbágyot kötelezni és a kancellária idevonatkozó javaslatát még kiegészíti azzal, hogy az ilyen hosszú fuvar alatt felmerülő ú s s z e s költségeket a földesur fizesse.

Az uradalom minden egész telkes jobbágytól c e n s u s címén évenként k e t t ő forint lefizetést kérelmezte, azonban az uriszek maga már ezt a törvényes e g y forintra szállította le, a mihez hivatkozva az 1 5 1 4. évi XV. törvénycikkre a megyei törvényszék és a kancellária i s hozzájárult.

Ugyancsak az 1 5 1 4. évi törvényre hivatkozva, az uradalom a természetbeni járandóságot a következőképpen óhajtotta volna megállapítani:

Minden jobbágy adjon é v e n k é n t az uradalomnak 12 tyukot, tehát havonta egyet, két ludat, 12 tojást, minden t i z telektől egy hizott disznót, karácsonykor, húsvétkor, pünkösdkor minden falutól egy-egy borjut és egy pulykát, minden fejőse tehén után egy pint vaját, meddő tehén után pedig 17 krajczárt és minden disznó után 7 krajczárt.

Az uri szék a vármegye szokására hivatkozva ezt a kívánságot alaposan lemérsékelte, úgy, hogy egy-egy jobbágy évenként összesen kettő csirkét, két kappant, 12 tojást, fél mérő vaját, az egész község pedig évenként egy borjut vagy ennek fejében egy forint és 30 krajczárt fizet.

Az 1548. évi XXXIX. törvényeik a földesuraknak megtiltja, hogy a jobbágyoktól rendkívüli adókat /tenus extraordinarius/ szedjenek, mégis a földes ur primitiája, azaz első miséje és házasságkötésének örömére tisztes és tűrhető segélyt a jobbágyok adni kötelesek. Ugyancsak ilyen segélyt kérhet a földesur az országgyűlési kiadásaira is. Ezt kérte elismerni most az uradalom, s az uriszék, sőt a megyei törvényszék is elfogadta ezt a segélyadást, és azzal a megjegyzéssel, hogy a jobbágyok ezen segélypénzeket tehetségükhöz képest fizetik.

Ezt a kancellária ebben a formában nem fogadta el, hanem javasolta, hogy a földesur vagy uras lakodalmaira a jobbágyok tetszésük szerint és tehetségükhöz képest természetbeni ajándékot adjanak, az országgyűlési segély pénz mértékét összegét pedig a megyei tisztviselők ellenőrizzék.

Az uradalom egy kariai döntvényre támaszkodva a jobbágyok kertje és földje terménye után kilenczedet, az irtás réti széna minden kocsija után pedig 17 krajczárt kért, továbbá kilenczedet követelt volna a méhészet, a bérány és kecske tenyésztés után is, ahol pedig ezeknek száma kevesebb, mint kilenc, ott minden bérány után 12, kecske után 9, és minden méhkas után 6 krajczár legyen szedhető, a kilenczed szedőknek pedig 14 krajczárt és illendő eltartást adjanak.

Az uriszék döntése szerint a jobbágy kertjeinek terménye után kilenczedet nem fizet, az irtásréti széna minden szekere után a jobbágy 20 dénárt fizet. A megyei törvényszék rálicitált erre és a kilenczed szedők penza pénzét is eltörölte. A kilenczed és tized szedést a földesur köteles szent István napig elintézni, és ezeket a részeket a termésből kivenni, a melyet ha elmulaszt, a jobbágy a kint maradt terményeket minden további nélkül betakaríthatja.

A kancellária a bérányok kilenczed valtságdíját 4, a kecskéét pedig 3 krajczárban állapította meg.

Az uradalom a mezői termények beszállítását roboton kívül kérte elrendelni és megengedni, ezzel szemben a kancellária javaslata, hogy minden fölé szállítás beszámít a robotba.

Az uradalom azt kívánta, hogy minden jobbágy felesége nyolcz font lent vagy kendert legyen köteles az uradalomnak megfenni. Ezzel szemben az uriszék úgy döntött, hogy az egész teljes jobbágy felesége hat, a fél teljesé 4, a negyed teljesé pedig csak 2 font lent

vagy kendert köteles megfogni. Ezt a döntést a megyei törvényszék és a kancellária is elfogadta, azzal a megjegyzéssel, hogy a hol a jobbágyok fogni tartoznak, ott a termények beszállításakor a jobbágyok azokat a a kötelesek adni.

Az uradalom tisztjei részére elfogat kötelező adását kérte. Ezt a kancellária nem fogadta el, azzal az indoklással, hogy ez visszaélésekre adhat okot. Ami az uraság leveleinek továbbítását illeti, ezt a jobbágyok csak a robotba beszámítás esetén kötelesek hordozni.

Elfogadta az uriszék, hogy a jobbágyok a földesuruknak és tisztjeinek engedelmeskedni tartoznak, de már nem fogadta el, hogy az uraság vagy tisztjei nevezzék ki a falus bírákat és esküdteket, hanem - nagyon helyesen - ezeket a jobbágyok választják, azonban i n d o k o l t esetben a földesur ezeket hivatalukból elmozdithatja. Ehez a megyei törvényszék és a kancellária is hozzájárultak.

Az uradalom kívánsága volt az is, hogy a jobbágy engedély nélkül telkeit el ne adhassa és el ne cserélhesse, azaz az ingatlanok forgalmát engedélyhez kötötte, továbbá a letelepedési engedélyt is csak a földesur adhassa. Ezt az uriszék elfogadta ugyan, de a megyei törvényszék és a kancellária az ingatlan forgalmát /adásvétel, csere/ a földesur hozzájárulásával megengedni javasolta, tehát így végül az ingatlanok forgalma mégis csak a földesurtól függött.

Szerkesztésből eladott vagy hagyományozott javak után, kéri az uradalom, - hogy tízed legyen fizetendő a földesurnak. Az uriszék ezt elfogadta azzal, hogy a tízed felét az eladó, a másik felét pedig a vevő fizeti.

Az uradalom hangsúlyozta, hogy korcsmatartás, az italmérés a földesur kizárólagos joga. Ezt az uriszék elfogadta, de azzal a megjegyzéssel, hogy a mely helységekből szállók is vannak, ott az 1550. évi XXXVI. törvény cikk értelmében /2.§./ a jobbágyoknak Szent Mihály naptól Szent György napig a korcsmatartáshoz joguk van. A jobbágyok ezen jogát általában mindenütt tiszteletben tartották.

Az uradalom kívánsága volt az is, hogy a jobbágyok minden pálinkafűzőt után két forintot fizessenek. Ezt mind a három forum minden további nélkül elfogadta, azonban a kancellária nem fogadta el a földesur borának roboton k i v u l i szállítását, hanem a robotba való beszámítás mellett döntött.

A földesur az 1550. évi XXXVI. törvényeik értelmében a korcsmáltatást jogának gyakorlását valamelyik jobbágyára is rábízhata, azonban az ilyen jobbágy ezen idő tartama alatt minden robot alól mentes, az általa eladott bor minden akója után négy krajczárt kap és az esetleg megromlott borért kárpótlást adni nem tartozik.

Az uradalom aláhuzottan hangoztatta az erdők védelmét és kívánsága az, hogy az élő fák kivágása négy forint vagy 15 botütés büntetése mellett tiltassék el és ugyanígy legyen a fák hancsának levonásával is, azonban az uradalom visszavonásig megengedi, hogy a jobbágyok saját használatukra az erdőn tűzifát szedjenek és építkezéseikre az uradalom által kijelölt fákat kivághatják. - Az uriszék az erdők védelmét maga is kívánja, de szükség esetében a jobbágyoknak szabad legyen nem termő élőfákat is használni tűzifának, s ha nincs erdejük, az uradalmi erdőkben is szabad sertéseiket legeltetni és tűzifát haza hordani. Továbbá megengedi az uradalom a jobbágyoknak, hogy a községi és allodiális erdőkben sertéseiket az földesurral való megegyezés alapján fizetendő díj ellenében makkoltassák. - Mindezt az uriszék is elfogadta azzal a megjegyzéssel, hogy az uradalom a maga jobbágyainak sertésenként hat krajczárral olcsóbban kell, mint másnak, a makkoltatást megengedni. Az erdőkben a gubacs szedés joga viszont kizárólag az uradalmat illeti.

Az uradalom a jobbágyok által eladásra szánt terményeire előveteli jogot kért, a melyhez az uriszék hozzájárult ugyan, de azzal a kikötéssel, hogy a jobbágy a földesur kedvéért nem köteles eladásra kerülő terményeit időtlen időig visszatartani. Ehhez a vármegyei törvényszék és a kancellária még hozzáfűzte, hogy a földesurnak a megvásárolt termények árát azonnal ki kell fizetni, tehát hitel nincs, és ha a jobbágy nem akar valamit eladni, őt semmiféle címen annak eladására kényszeríteni nem lehet.

Az uradalom többek közt azt is kérte, hogy a birság pénzekből és megszakadás folytán előállható örökségekkel /caducitas/ az uradalom rendelkezhessen. Ehhez a kívánsághoz mind a három forum minden további nélkül hozzájárult.

Az uradalom a jobbágyoknak a vadászatot, halászatot, madarászatot 24 botütés büntetése mellett tiltja, s kéri, hogy a jobbágyok évenként három ízben a földes urnak segíteni tartozzanak a kártékony vadállatok kiirtásában. Az uriszék ezzel szemben kikötötte,

hogy a vadállatok pusztítása h a t napnál hosszabb időre n e n terjedhet. Ezt a megyei törvényszék is elfogadta, de a kancellária erre nézve nem nyilatkozott.

A kancellária mindenféle visszaélés megszüntetése céljából kikötötte, hogy a jobbágyságra pénz bírságot o s a k az uriszek róhat ki és ez is o s a k akkor, ha az a törvény által meghatározott esetek valamelyikére ráhuzható. Az uriszek ilyen ítélete ellen a jobbágyságot a megyei törvényszékhez b i r t o k o n belül fellebbezhetnek.

A kancellária a vármegyei tisztviselőket megintsi, hogy a pénz-bírságok kirovásánál a legnagyobb mérsékléssel járjanak el és a pénz bírság helyett a jobbágysággal szemben inkább a testi büntetést alkalmazzák.

A magyar udvari kancellária által így kidolgozott felterjesztés természetesen Mária Terézia elé került, aki azután felhívja a magyar helytartó tanácsot, hogy ezen ügyben a maga véleményét melyik terjesztésre fejezze ki.

Egyébként a királynő sajátkezű Handbillet-jében megjegyzi, hogy Zala vármegyében a jobbágyság nagysága a talaj minősége szerint 18, 20 és 22 holdban szabandó meg, a jobbágyság hetenként csak e g y napot és négy igás marha helyett csak k é t marhával kötelesek robotolni.

Az ártalmas és kártékony vadállatok kiirtására évenként csak h é r o m napon át tartoznak a földesuri vadászaton részt venni, végül pedig információt kér arra nézve, hogy az országgyűlési segély címén a földesurak mindegyike jobbágyságtól mennyi pénzt szedett be.

A királynő "placet"-jével a kancelláriai javaslat teljes egészében el lő n fogadva és így az jogerőre is emelkedett.

A kancellária tehát szavának állott és a mennyire csak lehetett lealkudta és alaposan lemérsékelte a szentgróti - és általában a jobbágyság terheit, hogy azután a szentgrótiak a kancellária által megkönnyített és a legfelsőbb helyen is jóváhagyott terheléssel meg voltak-e elégedve, arra adatunk nincsenek, valószínű azonban, hogy ezeket a könnyítéseket is hálással vették. Annyi mindenesetre tény, hogy az urbéri rendezés után a kedélyek mégis csak lecsillapodtak és megnyugodtak, s az élet visszatért egy időre a régi nyu-

galmas kerék vágásba.

VII.

A d a t o k S z e n t g r ó t n é p m o z g a l - m á h o z .

Eddigi tárgyalásaink során a kezünkbe került összeírások alapján ismertettük Szentgrót jobbágyságát egy részének 1559-ből való névsorát, azután 1641. és 1657-ből a szentgróti Vár szabad legényeinek, illetve a Vár lovasainak névjegyzékét, 1659-ből és 1681-ből a jobbágyok és szellérek neveit. Mindezek azonban csak részleges névsorok és nem adják meg Szentgrót összes lakosainak név szerinti összeírását. Ilyen az összes lakókat feltüntető conscriptio 1776-ból való, a melyet a Függelékben teljes egészében közlünk, s a melyről még lesz szó.

Szentgrót XVI. századi népmozgalmát csak hozzávetőleg és korántsem pontosan az ugynevezett Dicális Conscriptiók azaz hadi adó összeírások alapján tudjuk összeállítani. Zalavármegye XVI. századi dicális összeírása 1531-ben említi először Szentgrótot és ekkor a város három földesur, úgy mint Hagymási János, Hagymási László özvegye és türjei prépost kezében volt. Ezek az ugynevezett porták, azaz jobbágytelkek tulajdonosai és porta alatt, népesség szempontjából, Acádai Ignác néhai gazdaságtörténész megállapítása szerint: "legalább husz lakos, átlag negy család á 5-5 taggal értendő." (184.)

Es azonban szerinte nem országos átlag, mely I. Ferdinánd király korára és egyébként is csak kellő óvatossággal és kombinációval alkalmazható. Tehát már csak azért sem megbízható és abszolút elfogadható számadási alap, mert hiszen számolni kell azzal is, hogy a helységekben nemcsak jobbágyok, de pl. szellérek, nemesek, sőt esetleg iparosok is laktak, tehát különféle mesterséget űző professzionisták, akik földműveléssel nem foglalkoztak, így azután a porta szám szerinti lélekszám megállapításához még egy bizonyos százalékot hozzá kell adni, ha a valóságot meg akarjuk közelíteni.

Ezenkívül figyelembe kell vennünk, hogy a portánkénti dicális összeírások nem mindig egységesen és ugyanazon norma szerint történ-

tek. Ugyanis ezen összeírások nem mindig egységesen és ugyanazon norma szerint történtek. Ugyanis ezen összeírások és kimutatások némely nagyon is részletesek, máskor meg szinte tulságosan le vannak egyszerűsítve a porta kategóriák, s így a népmozgalmi kimutatások megbízhatóságát ezek a körülmények, az ingadozások nem említik.

A Mohács utáni első, tehát 1531-ben végrehajtott dicális összeírás Szentgrótnak, mint már említettük három földesurát sorolja fel. Ekkor Szentgrót a hadi adó fizetés szempontjából a következő képet mutatja:

Hagymási Jánosnak volt ekkor 15 ép és fizető, 12 elszegényedett, 10 elhagyott, üres és lakatlan portája, 12 portát pedig a szabadosok és szolgák laktak és használtak. Leszámítva tehát a 10 elhagyott portát, az összesen 49 portából maradt 39 lakott porta, ami egyenlő lenne tehát 780 lélekkel. Ez a 780-as lakós szám azonban csak Hagymási János szentgróti részére vonatkozik, ehhez hozzá kell számítani 1./ Özvegy Hagymási Lászlóné 31 portáját, melyből ismét le kell számítani a lakatlan, üres és elhagyott 6 portát, marad tehát az özvegy részén összesen 25 lakott porta, ami egyenlő lenne 500 lakossal.

2./ Hozzávéve ehhez a türjei prépost 2 ép és fizető és 2 elszegényedett portáját, tehát a 80 lélek számot, tehát 1531-ben Szentgróton a porta számok szerint lakott összesen 1360 ember. Így tehát hozzávetőleg Szentgrót város ekkori lakosságát körülbelül 1500 lélekre becsülhetjük. Ez a szám nagyjában a valóságnak meg is felelhetett, mert hiszen ekkor a törökség Szentgrótot közvetlenül nem fenyegette.

1536-ban csak Hagymási János portáit írják össze és e szerint ép és fizető portája volt 14, elszegényedett porta volt, 8, a szolgák 5 portában laktak, időközben pedig új porta is keletkezett, továbbá a szentgróti birónak is volt egy portája, a mely persze adómentes volt, így tehát Hagymási Jánosnak volt összesen 32 portája, azonban az összeírás sem Hagymási László özvegyét, sem a türjei prépostot és portáikat nem említi, a miből arra kell következtetnünk, hogy ezek a portáik után ekkor dicát nem fizettek. Így tehát Hagymási János 32 portája 640 lakosnak felelne meg, és így az 1531. évi állapottal szemben látszólag csökkenés állott volna be, azonban ez a csökkenés annak tudandó be, hogy a két másik földes ur portáit

nem írták össze. A 6 4 0-es lélekszám tehát meg kérdőjelezendő!

1 5 4 2-ben Szentgróton Hagymási Jánosnak, Kristófnak és a türjei prépostnak vannak portái és pedig e háromnak összesen 1 9 ép és fizető portája és ezzel szemben 40 elszegényedett porta, tehát fizetéképtelen. Ezek közül 2 0 volt Hagymási Jánosnak és ugyancsak 2 0 Kristófnak. Volt tehát összesen 5 9 porta, ami 1 1 8 0 főnyi lakosnak felelne meg. Feltűnő, hogy a porták lakóinak elszegényedése mennyire rohamos mérvet öltött, aminek okát a biztonság hiányában kell keresnünk, a török a forgalom biztonságát nem mozdította elő.

1 5 4 5-ből a portákról két feljegyzés is van. - E szerint Hagymási Kristófnak ekkor 5, illetve 6 fizetőképessé, Hagymási János özvegyének pedig 5, illetve 8 fizető portája volt, a türjei prépostnak volt 1 fizető és 3 elszegényedett portája. Az elszegényedett porták összes száma ekkor már 41. - Így tehát ezen esztendőben 12, illetve 14 fizetőképessé portával szemben 41 az elszegényedett porták száma, van tehát összesen 53, illetve 55 porta, aminek 1 0 6 0, illetve 1100 lakos szám felelne meg.

Az eddigi dicális összeírásoknál sokkalta bővebb az 1 5 4 8. évi. Ebben az esztendőben Hagymási Kristófnak volt 18 ép és fizető portája, és csak egyetlen elhagyott és lakatlan, ugyancsak 18 fizetőképessé és egy lakatlan és elhagyott portája van Hagymási János özvegyének is. Így van az egyik feljegyzés szerint, a második feljegyzés azonban más képet mutat. Ugyanis Hagymási János özvegyének van 10 ép és fizető portája, birójának egy portája, a törökség elől menekült nemeseeknek /"nobiles profugi"/ van 8 portájuk, / de kérdés, hogy ezek portáik után adóznak-e?/, ezen kívül egy kapusnak, egy kulcsárnak, és egy napszámosnak is van 1 - 1, összesen tehát 3 portájuk.

Ezen évben feltűnik a földesurak közt az összeírásban Hagymási Eustách is 10 ép, és fizetőképessé portával és neki is vannak menekült nemesei, de csak 5 portányi, van azután 12 elszegényedett és négy új települési /"novae domus"/ porta, azután van egy portája a birónak, a napszámosoknak egy, a kapusoknak két, a kulcsárnak 1, a kocsisnak 1, portájuk, a major ugy látzik szintén egy portának számított, s volt egy elhagyott és lakatlan porta is. - Ezenfölül volt két malom s ezek is 2 portának számítottak, s végül volt a türjei prépostnak másfél, illetve egy portája. Az összeírás két portát számított ugyan neki,

de csak egyik porta volt fizetőképese, a másik szegénysége miatt semmit sem fizetett. / "Fuerunt numerate porte due, sed una earunden nihil petuit solvere propter paupertatem." /

A szegény porták száma tehát csökkent, noha egy ezen évből való második feljegyzés szerint a szegénnyé lett porták száma 32 volt, de még sem 41, mint 1 5 4 5-ben.

Összegezve tehát az 1 5 4 8. évi porta állapotot, az egyik feljegyzés szerint ekkor 38 fizetőképese és csak 4 elhagyott és üres porta volt, Hagymási Eustách részének elhagyásával, ennek megfelelne 7 6 0 lakó. - A másik feljegyzés szerint, figyelembe véve Hagymási János mellett Hagymási Eustách részét is, 96 porta volt, s ebből 12 porta elszegényedett és fizetőképtelen volt, ennek értelmében a lakosság száma lenne 1 9 2 0 lélek. Nyilvánvaló, hogy a valósághoz inkább ez a szám állott közelebb.

1 5 5 0-ben a porták száma összesen 14 és fél lenne, ami alig hihető, hogy két év alatt a porták száma ennyire lecsökkent volna, ami összesen tehát 290 lakos szám lenne, ami némileg valószínűtlenül hangzik. Ugy látszik, hogy talán az összeírás volt hiányos, mert a porták és velük a lakosok számának ilyen katasztrófális csökkenése semmiféle külső tényező behatásával indokolva nincs.

Mint már tudjuk 1 5 5 1-ben Szentgrótot török támadás érte és úgy látszik 1 5 5 2-ig dicális összeírás nem is lett fogatosítva, mert erre a körülmények miatt az idő alkalmatlan volt.

1 5 5 2-ben vagyunk porta szám dolgában a mély ponton. Ugyanis ekkor Hagymási János özvegyének négy, Hagymási Eustáchnak szintén négy a türjei prépostnak pedig egyfél portája volt, összesen tehát 8 és fél lakott porta, ami 1 7 0 lakosnak felelne meg; ez a lélek szám az 1 5 5 1. évi török támadás következménye és ennek rovására irandó.

Az 1 5 5 3. évi dicális összeíráson még mindig észre lehet venni a török támadás utóhatását. Ekkor Hagymási Péternek 5 és fél ép és fizető portája volt, két portája leégett, 9 portája elszegényedett, 3 és fél portája üres és elhagyott, végül pedig 3 és fél portát szolgálai használtak. Ugyanekkor a türjei prépostnak meg van a másfél portája. Hagymási Eustáchnak volt ekkor 7 és fél portája, ép és fizetőképese, 7 porta elszegényedett, új településű porta volt 2, így te-

hát Hagymási Péternek volt 25, Hagymási Eustáchnak 21 és fél, összesen tehát 46 és fél portája, ebből le kell számítani a 7 és fél leégett és elhagyott portákat, marad tehát 39 porta, melynek 780 lakos felelne meg.

Az 1555. évi dicális összeírás szerint Hagymási Péternek 8 és fél ép és fizetőképes, Hagymási Eustáchnak pedig 6 és fél ilyen portája volt, a türjei prépostnak pedig meg volt a rendes másfél portája. Így tehát a lakott porták összege csak 15 és fél, ami pl. az 1548. évi állapothoz képest hatalmas csökkenés. Az 1551. évi török támadáskor úgy látszik a nép elmenekült és az akkori 1920 lélek számból még mindig csak 310 lakos maradt a helyén vagy tért vissza. Így tehát az 1553. és 1555. évi összeírások közt feltűnő a különbség, és az 1553. évi 780 lakossal szemben semmivel sincs indokolva az 1555. évi hatalmas lakos szám csökkenés.

Ugyan ez a helyzet 1556-ban is, és csak 1557-ben találunk lélekszám emelkedést. 1557-ben tehát Hagymási Eustáchnak van 10 fizetőképes ép portája, 6 elszegényedett portája, 5 portájuk van a szolgáknak és 4 a zselléreknek, így Eustáchnak összesen 25 portája volt. - Ugyanekkor Hagymási Péternek 11 ép és fizetőképes portája volt, 17 elszegényedett, a birájának is volt egy portája, a szolgáknak 5, a menekült nemeseknek pedig 6 portájuk volt. A türjei prépostnak most már csak fél portája volt, azonban feltűnik egy új név, Bornemissza Pál egy portával. Így tehát a porták száma ekkor lényegesen emelkedett, elannyira, hogy az 1548. évi színvonalat felülmulta, mert a porták száma 66 és félre emelkedett és így ehhez képest a lélek szám is 1330, lenne.

Az 1559, továbbá az 1564 és 1566. évi dicális összeírások hiányosak ugyan, de az 1566. évi mégis részletesebb, de az 1557. évi állapothoz képest ismét csökkenő tendenciát, visszaesést tapasztalunk. E szerint ekkor Hagymási Péternek volt egy és egy negyed ép és fizetőképes portája, egy elhagyott és üres, de viszont 17 új településű és egy malom porta. Ez a malom 1565-ben leégett ugyan, de újra felépítették, és ha a pozsonyi kamara a jobbágy sessiók módjára, a restaurált malmot új településnek tekintené, akkor ez nem fizet adót. - Hagymási Eustách ekkor már nem él, özvegyének van háromnegyed ép és fizetőképes portája, 9 új település, a szolgáknak van 6 portájuk, továbbá egy malom porta és egy elhagyott. A türjei

prépostnak két új települési portája van. Így tehát a népes és lakott porták száma összesen 46, ami 9 2 0 lélek számnak felelne meg. A lakosság számának ez a feltűnő ingadozása is a vészterhes idők okozta bizonytalanságot igazolja.

Elég részletes az 1 5 6 8. évi dicális összeírás is, amely szerint Hagymási Péternek ekkor csak m á s f é l ép és fizetőképes portája van, azonban személyzetének van 9 portája, és van egy elhagyott, üres porta is. Hagymási Eustách özvegyének egy portája van mely fizetőképes, és van 7 elszegényesedett portája, személyzetének szintén 9 portája van a türjei prépostnak pedig egy elszegényedett és a törökök által leégetett portája maradt. Van tehát összesen 30 és fél porta, ebből azonban le kell számítani két portát, marad tehát 28 és fél porta, amelynek 5 7 0 lélek szám felelne meg.

Ugyancsak eléggé részletes összeírást kapunk 1 5 7 5.-ből is, amidőn Szentgrót gazdái közül kimarad a türjei prépost és helyette a Hagymásiak mellett helyet foglal a veszprémi püspök. - Ezen esztendőben tehát Hagymási Péternek volt 3 fizetőképes és 16 elszegényedett portája, azután 6 zsellér porta, a szolgáknak 5 portája, 4 új települési és 9 elhagyott üres porta. - Hagymási Kristófnak volt 2 ép és fizetőképes, 9 elszegényedett, 2 zsellér, 9 szolga és szabados /libertinus/, 4 új telepítési és 4 elhagyott, üres portája. Ehez járul a veszprémi püspök 4 elszegényedett portája. Van tehát összesen 71 porta, ebből le kell számítani 13 üres, elhagyott portát, s így marad 58 lakott porta, s ennek megfelelően a lélekszám 1 1 6 0. lenne.

1 5 7 6.-ban Hagymási Kristóf és Gábor és a veszprémi püspök Szentgrót földesurai. A Hagymásiaknak együtt véve volt 3 ép és fizetőképes portájuk, 17 volt az elszegényedett porta, a szolgáknak és szabadosoknak volt 21 portájuk, viszont 40 volt az elhagyott és üresen maradt porta. A veszprémi püspöknek van négy szegény és zsellér portája. - Van tehát ekkor Szentgróton összesen 89 porta, ebből le kell számítani 40 üresen álló és elhagyott portát, marad tehát ép 49 porta és ennek megfelelően 980 lakos szám.

1578.-ban csekély romlás tapasztalható, de lényegtelen. Ekkor van Hagymási Gábornak 4 fizetőképes portája, van 15 szegény porta, 5 zsellér porta, a szabadosoknak és szolgáknak van 20 portájuk, de viszont 42 az üres, elhagyott porta. A veszprémi püspöknek változatla-

nál megmaradt a 4 szegény és szellér portája. - Van tehát ekkor összesen 90 porta, tehát eggyel több, mint 1 5 7 6-ban, ezekből le kell számítani a 42 üres portát, marad tehát 48 ép, lakott porta, tehát eggyel kevesebb, mint 1 5 7 6-ban, s ennek megfelel 9 6 0 lélekszám. Tehát a kilétszám 1 5 7 6-al szemben elenyésző.

1 5 8 2-ben némi emelkedés észlelhető. Hagymási Gábornak most is meg van a 4 fizetőképes portája, de a 19 a szegénnyé lett és szellér porta. A szabadosoknak és menekült nemeseknek van 22 portájuk, végül 41 az üres és elhagyott porták száma. - A veszprémi püspöknek 6, - tehát kettővel több - szegény és szellér portája van, összesen találunk tehát 51 lakott és 41 elhagyott, azaz 92 portát, s az 51 lakottnak megfelelne 1 0 2 0 lélek szám.

1 5 8 4-ben a helyzet pontosan ugyanaz, mint 1 5 8 2-ben, tehát maradt a lélekszám ekkor is 1 0 2 0.

1 5 8 8-ban Hagymási Gábornak meg van még mindig a 4 fizetőképes portája, van azután neki 22 szegény és szellér, 12 szabados és szolga, 3 menekült nemes, 19 új települési /neva edificia/ és 32 elhagyott, üres portája. Hagymásinak van tehát összesen 92 portája. Ehez járul a veszprémi püspök 4 elszegényedett és szellér és 2 elhagyott, üres portája, s így összesen van 98 porta. Ebből le kell számítani a 34 üres portát, marad tehát 64 lakott porta, a melynek megfelelne 1 2 8 0 lakos szám. - Egyébként ebben az esztendőben a veszprémi püspököt, mint porta tulajdonost, utoljára említik az összeírások.

1 5 9 5-ben Hagymási Gábornak van a szokványos 4 fizetőképes portája, van azután 20 elszegényedett és szellér portája, 12 szabados és szolga portája, a többi porta pedig mind elhagyott és üres, de hogy ez a szám mennyi, az az összeírásban kitéve nincsen. Így tehát a lakott porták száma 36, aminek megfelelne 7 2 0 lélekszám.

A XVII. század elején 1 6 1 2, 1 6 1 3, 1 6 2 7, 1 6 3 5 stb. években vannak dicális összeírások, a Hagymásiaknak - a nemesek és szabadosok megemlített, de számszerűleg és mennyiségileg ki nem mutatott portáik mellett - most is meg van a 2 - 3 fizetőképes portájuk, s többiről azonban az összeírások meg sem emlékeznek. Egyébként ez a korszak porták alapítására és betelepítésére semmiképpen sem volt alkalmas. 185.)

Egyébként a XVII. században a lakosság számának megállapítását megnehezíti az is, hogy a szabad legények, a katonaság teljes névsorai nem állanak rendelkezésre, csak szórványosan kapunk névsor töre-

dékeket. Itt azonban, ha akadnak is ilyen töredék névsorok, számításba kell venni, hogy a törökök kalandozásai, veszedelmes portyázásai ezeket a névsorokat a szentgróti katonák számának elfogások vagy megölések által való apasztásával illuzoriussá teszik. Mert pl. hiába tudom, hogy ma a szentgróti várban száz, vagy százhusz katona van, ezeknek már másnap kevesebb lehet a számuk, ha a török időközben egy sikeres portyázással többet elkapdosott vagy megölt belőlük és így a névsor egyik napról a másikra 20-30 vagy még több katonával kevesbedik.

A portális számítások alapján tehát csak körülbelül, nagy vonásokban és nem teljesen megbízhatóan adhattuk csak Szentgrót lakosságát. Ezek a számok, dacára a nagy ingadozásoknak, mégis azt látszanak bizonyítani, hogy Szentgrót lakossága a XVI. században is körülbelül e z e r lélek körül, lehetett. Hiszen n y o l c z izben a lakosság száma az ezeren f e l ü l van, három izben pedig megközelíti az ezeres létszámot, a megadott 18 eset közül csak h é t esetben - de mindig indokoltan - marad a lakosság száma az ezer alatt. És itt az okot inkább a török nyugtalanító hadmozdulataiban kell keresni. a nagyon alacsony, de indokolt minimum 1 5 5 2-ben 1 7 0 lakos. - Ez a legmélyebb pont. Viszont kulminál a lélekszám 1 5 4 8-ban, az 1 9 2 0 lakossal. -

A porták alapján hozzávetőleg megadott évenkénti lélekszám kimutatás tehát a következő:

- 1 5 3 1. A lakosság száma megközelítőleg 1 3 6 0 lélek.
- 1 5 3 6. Hanyatlás, 6 4 0 a lélekszám.
- 1 5 4 2. Jelentős emelkedés, 1 1 8 0 lélekszámmá.
- 1 5 4 5. Megközelítőleg marad az előbbi létszám, 1 0 6 0 - 1100.
- 1 5 4 8. Ekkor kulminál az 1 9 2 0-as számmal a lakosság száma.
- 1 5 5 0. Nagy, de indokolatlan esés, 2 9 0 lélek számmal.
- 1 5 5 2. A 1 7 0-es indokolt minimum.
- 1 5 5 3. Az előző évhez képest jelentékeny javulás, 7 8 0 a lélek szám.
- 1 5 5 5. Nagy esés, melyet azonban nem lehet indokolni, 3 1 0 a lélek szám.
- 1 5 5 7. A lélekszám normalizálódik, 1 3 3 0 a lakosság száma.
- 1 5 6 6. Visszaesés, de ne feledjük, hogy a török 1 5 6 1-ben felégeti Szentgrótot. 9 2 0 a lélek szám.
- 1 5 6 8. Újabb visszaesés, a lakosság száma 5 7 0. -
- 1 5 7 5. Emelkedés, a lakosság száma 1 1 6 0. -

1 5 7 6 . Esés, a lakosság száma leszáll 9 8 0 főre.

1 5 7 8 . Nagy változás nincs, a lakosság száma 9 6 0 .

1 5 8 2 - 1 5 8 4 . A lakosság száma 1 0 2 0 fő.

1 5 9 5 . Súlyedés, a lakosság száma 7 2 0 . -

A most így összeállított XVI. századi lakosságszám adatokat ki-egőszítik az általunk: "Urbéri viszonyok Szent Gróton" című fejezetben ismertetett jobbágy-zsellér névsorok is. Természetesen ezen névsorok alapján sem lehet tökéletes képet adni a lakosság számáról, mert hiszen a névsorok csak a családfőket sorolják föl, tehát a névsort körülbelül meg kell ütöztetni.

A legjobb népösszeírás azonban a XVIII. században Szentgrót lakóiról 1 7 7 6-ból való. E szerint ekkor Szentgróton 2 3 6 lakóház volt, tehát ugyanannyi családfő. Ezek közül 12 ház a zsidóké volt, akik - mint már tudjuk - már a XVII. században, ennek vége felé szivárogtak be Szentgrótra és 1 6 8 1-ben Szentgróton már boltjuk volt. 1 4 ház a nemeseké volt.

A lakosság megoszlása 1./ foglalkozás szerint a következő volt. Találunk a városban három ácsot, egy asztalterítőt, akinek úgy látszik ez volt a hivatása, egy barbélyt, három bognárt, két csi-szárt, egy csordást, öt galencsért, egy gombkötőt, egy kalapost, egy kertészt, három kovácsot, két molnárt, öt pintért, n y o l c z szabót, akik ekkor már céhben voltak tömörülve, két szakácsot, egy szappanfőzőt, egy szobrászt azaz k é p f a r a g ó t, két szűcsöt, egy vasműveset, öt vargát, és egy takácsot.

2./ Nemzetiségi szempontból a Horváth, Német és Tóth nevektől eltekintve a következő germános hangzásra valló neveket találjuk: Appel, Benedicter, Czotter, Domiter, Felinger, Fridly, Hánzli, Hampel, Juszt, Kankly, Kumer, Lajkeb, Mart, Móger, Orner, Osztermen, Proszler, Rihoff, Smit, Szopper, Tmler, Vitmon és Volffinger. -

Szlávos hangzású nevek pedig a következők: Bajkovics, Bilics, Frankovics, Garzal, Korpics, Kulicsár, Lutár, Meskó, Novák, Prienosics, és végül idegen hangzású a Raitenstra név is, egyébként a lakosság túlnyomó többsége szin-m a g y a r .

Az 1 7 7 6 december 13-án kelt névsort a függelékben közöljük és számításunk szerint a város lakosságának száma körülbelül 1200 lehetett.

Végül megemlítjük, hogy 1828-ban Szentgrót városában 191 ház, Szentgrót-Polgárvárosban pedig 105, összesen tehát 296 lakóház volt, tehát nem sokkal több, mint 1776-ban. A lakosok száma volt Szentgróton 1412 lélek, a Polgárvárosban 821 lélek, tehát összesen 2233 lakos. Ebből katolikus volt 1890, protestáns volt 258 és zsidó 85. - 186.)

Szentgróton az 1890. évi népszámlálás szerint 2229 lakos volt, a Polgárvárosnak pedig 1164 lakosa, összesen tehát 3393 lakos. Viszont 1920-ban Zalaszentgrótnak - Polgárváros nélkül - 2168 lakosa volt.

VIII.

A szentgróti szabók 1719. évi és 1777-ben királyilag megerősített céhlevele.

Szó volt már arról, hogy a XVIII. század elején és később is Szentgróton virágzott a szabó ipar. Hiszen - amint már tudjuk - ekkor működött Szentgróton a szabók céhe és a kurucz Béri Balogh Ádám ezredére a szükséges "mundérung" posztóját 1708-ban felosztják a szentgróti szabó mesterek közt, úgy, amint azt a céhszabályok előírják, és a céhbeli mesterek készítik el a katonaság ruházatát kollektív munkával.

A szentgróti szabók 1719-ben a szombathelyi szabók 1604. évi céh szabályait veszik át és voltaképpen ezt erősíti meg 1777-ben Mária Terézia királynő. - 187.)

A t i z e n n y o l c z pontból álló magyar nyelvű céhszabályzat mindenek előtt a szokványos - vallás különbség nélküli vallás-erkölcsi rendelkezésekkel kezdődik, a mely pont különösen a protestánsok felé volt sérelmes, mert ezeknek is az urnapi körmeneteken és más egyéb katolikus egyházi funkciókon és ceremóniákon birság terhe mellett részt kellett venni, tekintet nélkül arra, hogy "mely hitben legyenek."

A második pont a céh gyűlések tartásáról rendelkezik.

A harmadik pont szabályozza a céhmester választás mikéntjét, a mely a földes ur commisszárius jelenlétében történik és három

kandidátus közül kell választani, ha az előző céhmestert nem merasztották meg.

A céhbevaló belépést a negyedik és ötödik pont szabályozza. A negyedik pont a szabó mesterség megtanulását óhajtó inasokról intézkedik, akik tehát szintén a céh égisze alatt tanulnak a szokásai a szabályzat mindenképp megköveteli, hogy a felveendő inas törvényes születésű legyen. Tehát törvénytelen született sem Szentgróton, sem máshol szabó inas nem lehetett.

A törvényes születést, azaz "a becsületes ágyból való származást" természetesen keresztlevéllel kellett igazolni. Az inas beszegődésekor a céhládába két forintot tartozott befizetni felvételi díj címen.

Az így beszegődött tanoncz három esztendőig tartozott inaskodni, és csak a három év letelte után szabadulhatott fel és lett belőle legény. Felszabadulásakor újfent két forint szabadulási díjat tartozott a céhládába befizetni és erre kikapja a tanuló levelét és beírják nevét a legények, - segédek közé.

A felszabadult és legénnyé előlépett ifju azután tartozott három évig vándorolni és így mesterségében magát tovább képezni.

A szabályzat negyedik pontja elrendeli, hogy a mester inasát ne tartsa k e s z e n y e n és házi munkákkal való megterheléssel ne vonja el a mesterség megtanulásától. -

Előfordulhatott, hogy az inas tanuló évei folyamán mestere meghalt. Ilyenkor a Céhnek feladata volt intézkedni, hogy az inas az elhunyt mester ügyegyenél maradjon-e vagy pedig más céhbéli mesternél folytassa és fejezze be tanulását.

Ha a felszabadult és legénnyé lett inas a három évi vándorlást befejezte és hazatért azzal, hogy beáll a mesterek közé, akkor mindennek előtt a Céhnek be kellett mutatnia a törvényes, azaz becsületes születéséről szóló keresztlevelet, tanuló levelét, és a vándorlásáról szóló bizonyítványait, azután felolvasták előtte a Céh szabályait, továbbá fel kellett kérnie a földesurat, hogy Szentgrót mezőváros lakosai közé őt vegye fel, azaz kérnie kellett a szentgróti polgárjogot, végül pedig remek mivót kellett elkészítenie, még pedig olyat, amely nem kerül sok és nagy költségbe. - Ha a vizsgáló bizottság a remeket elfogadja, az illető a Céhnek minden további nélkül tagja lesz, azonban ha a remekében a bizottság hibát, és csak kisebb hiba-

kat talál, ezt a legény 1 bis 4 forint erejéig megválthatja, de ha a bizottság nagy hibát vagy hibákat talál, akkor új remek mű elkészítésére vagy pedig további tanulásra utasíthatja a mester jelöltet.

A Céhbe való felvételnek díja van és pedig azért két részletben 15 forint fizetendő és pedig ezen összeg fele a felvételkor, a másik fele pedig egy év leforgásán belül adandó a céhládába. A Céhbe való felvétellel kapcsolatosan lenni szokott vendégeskedést, ivást, ebéd vagy ital, vagy mindakettő megadását, szóval a nagy eszem-iszomot a céhszabályzat már csak költség kiméltetés szempontjából is, határozottan eltiltja.

Ha a céhbéli mesternek fia van, vagy leánya, özvegye és azt egy legény feleségül óhajtaná venni, vagy a fia folytatni akarná apja mesterségét, ez a cégbe való felvétel szempontjából ugyanolyan elbírálás alá esik, mint más legény felvétele, a kivétel csak annyi, hogy a felvételi taksának a mester fia, vagy a benősült legény csak a felét fizeti.

A Céh vidéki szabókat mint tagokat a Céhbe vehet ugyan fel, de viszont fiók céhet alapítani a Céhnek joga nincs.

Szabályozza a Céh a céhtagok készítményeinek, partékájuknak a vásárokon és egyebütt való mikénti árusítását is, viszont a készítmények árát a vármegyei hatóság állapítja meg. Tömeges munka megrendelés esetén a megrendelést a mesterek közt arányosan köteles a Céh-mester elosztani és a céhmester feladata az is, hogy a jövevény vándorló legényeket azon mesterekhez irányítsa, akik segítségre legjobban rá vannak szorulva.

A legényeknek, alkalmazottaknak egymástól való elcsalogatása pénzbüntetéssel jár, valamint az is, ha egyik mester a másik mester munkáját lekicsinyli és legyalázza.

Inti a Céh a mestereket arra is, hogy mindenikük maradjon meg a maga mesterségénél és más mesterségbe ne k o n t á r k o d j o n bele.

Betegség, vagy elszegényedés esetén a Céh tartozik tagjait támogatni, segíyezni, s ez a Céh szociális kötelessége.

Elhalálozott céhbéli mester özvegye folytathatja néhai férje mesterségét mindaddig, míg elhalt férje nevét viseli és ez esetben a Céh tartozik az özvegy mellé megfelelő legényt állítani, ha azonban az özvegy céhen kívüli emberhez megy feleségül, mesterségét nem foly-

tathatja tovább, s annak üzésétől nyomban eltiltják.

A Céh mellé a földesur a maga részéről comissáriust rendel ki. Ennek kötelessége minden céhgyűlésen jelen lenni és a Céh ügyeit a céhtagokkal egyet értésben csendesen, igazságosan, minden viszály és nehézség nélkül elintézni.

Egyébként a szentgróti szabó céh szabályok a már ekkor általánosan megállapított, kidolgozott és kipróbált céhszabály formulának mindenben megfelelnek.

IX.

A p r ó b b e p i z ó d o k S z e n t g r ó t m u l t j á b ó l .

1./ Elemi csapások. - A Szentgrótot ért nagyobb tüzesettekről már megemlékeztünk, de érték a várost árvizek is, hiszen a városon keresztül folyó Zala vize többször okozott nehézségeket, károkat, vagy ha mást nem, legalább a közlekedést nehezítette meg, de más részt a Zala nagy vízállása védelmül is szolgált, mert távoltartotta az esetleg támadni, vagy a város körül portyázni akaró törököket. Nincs természetesen minden évről pontos vízállás jelentésünk, de itt-ott mégis csak feljegyezték, ha a Zala vize tulságosan megáradt és nehézségeket okozott.

1 6 4 4 tavaszán nagy volt a Zala folyó vízállása, a folyó úgy látszik a hóolvadás folytán megdagadt. Március 28-án írja is Hagymási János Batthyány Ádámnak, hogy voltaképpen török támadástól kellene tartani, de ő nem félti most Szentgrótot, "mert it nálunk most az V i z n a g j", tehát a török talán inkább a Kemenes alját vagy Egerszeget fogja megtámadni, vagy megpróbálni; bár ez utóbbi helyen is nagy a víz.

Ugyanekkor /1 6 4 4 március 22./ Hagymási István is azt jelenti Batthyálynak, hogy az árvizek miatt a levelek hordozása körül is bajok vannak. 188.)

1 6 4 6 február végén, nyilván ugyancsak hóolvadás miatt vannak árvizek és ekkor Hagymási János Batthyány Ádámnak azt írja, hogy

a hozzá való menetelét "az áruizekben való kerülése késleltette, az ki nekem is nem engedi nagyságodhoz való meneteltemet, mind az Szala s a Rába elj nagj, hogi talán által sem tudnék rajtok mennj, ha megh indulnék is," meg várja tehát, míg a vizek apadnak, s a közlekedés tén a helyzet javul.

Ugyan ezen év őszén meg Hagymási István jelenti Batthyáynak, hogy a törökök szeptember 27-én Szentgrót alatt voltak és a hid előtt lövöldözés is volt, "által akartak az Zalán jönnj, de nagy árja lévén az viznek, nem jöhettek."

1647 őszén is nagy árja volt a Zalának, mert a török András hídánál nem tudott a Zalán átkelni. ^{189.)}

1689-ben új esztendő napján is nagy volt a Zala nemcsak Szentgrótnál, de Egerszeg körül is, elannyira, hogy éppen az egerszegiek a nagy hídra u s z t a t á s nélkül nem is mehettek. ^{190.)} Ha tehát Egerszegnél ilyen nagy volt a Zala vízállása, akkor Szentgrótnál még nehézkesebb lehetett a közlekedés.

Az árvizek mellett, melyek elég gyakoriak valának, ritkán bér, de földrengés is fordult elő Szentgróton. 1624-ben/ augusztus 18/ Zeidler jelenti, hogy négy hét előtt nagy földrengés volt Kanizsán és Szentgróton. ^{191.)}

2./ - J á r v á n y o k . A sokféle járványos betegségek közül a p e s t i s volt az, a mely a legtöbbször és a legpusztítóbban grasszált Magyarországon és persze Szentgróton is. - Így 1644. őszén pestis, azaz - amint akkor mondták - m i r i g y pusztított Szentgróton is. Hogy a járvány milyen mérvű volt, arról feljegyzés nincs. 1655. szeptember hó elején Szecsődi István kapitány jelenti Batthyáynak, hogy vannak Szentgrót környékén helyek, ahol már halnak az emberek, de viszont vannak a közelben olyan falvak is, ahol nincs halálozás, tehát e helyek pestis mentesek. ^{192.)}

1656-ban Pályai György írja Batthyány Ádámnak Szentgrótról, hogy az itt való jobbágyság rész szerint az p e s t i s miatt % és rész szerint a sok török adó miatt igen megfogyatkozott.

1688 - 1689-ben Szentgróton pestis dühög, mely csak 1689 februárjában kezdett szünedezni. 1689 január 7-én Nagy Ferenc vicegenerális még azt jelenti Batthyány II. Ádámnak, hogy az egerszegi segedeák osztja ugyan a zsoldot, de a /zala/ bérleket és Szentgrótiakat nem merte Egerszegre hívni az infectio miatt. ^{193.)} Hogy ez a járvány

mennyi embert pusztított el, megállapítani nem lehet.

3./ V e n d é g j á r á s S z e n t g r ó t o n. - Ha nem is volt a szentgróti Várban vendégeknyv, és minden ott megfordult vendégről nem is vezettek feljegyzéseket, mégis a Szentgrót alatt fekvő Kanizsa val aszambe helyezett végvárok és a Rábán felül eső vidék közt a Zala völgyén és így természetesen Szentgróton át a XVI.-XVII. századokban élénk forgalomnak kellett lenni és a Batthyányhoz, továbbá Bécsbe jövő-menő végvári kapitányok és tisztek is gyakran megfordulhattak Szentgróton, mint a délszlai vidék és a felső részek közti transzito állomáson. De voltaképpen legtöbbször fordulhatott meg itt maga Batthyány I. Ádám, hivatalból, mint főgenerális, akinek kötelessége volt az alatta lévő végvárokat időnként végig vizitálni. Így pl. tudjuk, hogy 1639-ben Batthyány az alatta lévő végvárokat, természetesen köztük Szentgrótot is végig látogatta. Valószínű, hogy az volt főgenerálisi minőségben az első hivatalos, mondhatnánk: bemutatkozó látogatása. De megfordult Batthyány Szentgróton 1640 telén is, és lehet, hogy ekkor volt vele a nádor, Eszterházy Miklós is. E télen december 8-án írja Nagymási István Batthyáynak, hogy: "Értvén az nagyságod írvetélét, minden igyekezetemmel azon voltam, hogy nagyságod eleibe siessenek." Ugyanekkor Török János, Viczay és Perneszy Ferenc uraimék is Szentgróton voltak, és kimentek "az Templomba az temető hely látogatni."

Ugyanezen év nyarán viszont valami császári commissarius is járt Szentgróton, mert Peloskei Eördögh István jelenti, hogy a commissarius "Egerszegről Zentgrotra ment és ot hált. Ma Zalavárra ment..... ot megh tekintvén az helyt, maga megh tér vissza Zentgrotra és az fizető mestereket ot hadgya." Szentgrótról Sárváron át Bécsbe megy. ^{194.)}

1641-ben kőtyavetyések vendégeskednek Szentgróton.

1643. előtt valamelyik évben maga Eszterházy Miklós nádor is járt Szentgróton, mert 1643 telén /február/ kelt levelében Batthyány Ádámnak a következőket írja:

"Nagymási uraimék itt valának nálam panaszkodnak, az Detalistára, hogy az minemő praesidium és vitézleő nép uagion Zentgrottban, azoknak is eső akar commendálni és parancsolni, aki ha uagion, illetlen dolognak láttuik lenni, hogy egy Detalista aszsoni parancsellion, dirigállja azokat az vitézleő népeket, akik ott az Falánkban vannak, noha én azt a palánkot nem tudom, mert a m i k e r

é n o t t v o l t a m, akkor nem volt az a Palánk, de úgy értjük, hogy jó palánkot csináltak uolna körülle. Kegyelmed azért tekintené meg, maga is azt a holet, nem értana, s látná meg az ott való állapotot s igazéttaná el köüzteük jó módgiával", azonban ő maga is irt a dotalista asszonynak a dolog miatt és megintette.^{195.)} E szerint tehát a nádor a palánk megépítése előtt járt Szentgróton, s most a dotalista, azaz hitbéres asszony illetlen parancsolgatása tárgyában kell intézkednie, mert úgy látszik Hagymásiék a saját felelősségükre a dotalista asszony ellen fellépni nem mertek.

Egyébként, hogy ez a dotalista asszony küzelebből ki volt, a levélből nem derül ki, de valószínű, hogy Hagymási rokon lehetett.

1649 szeptember vége felé nyilván Batthyány Ádám Szentgróton tartózkodott, mert október 3-án Hagymási István Szentgrótról ezeket írja: "Nagyságod it való j e l e n l é t é b e n hogi it-hon nem voltam, szívem szerint bánom."

1650 - ben gróf Salm császári commissarius Pethő László kiskomáromi kapitány kíséretébe járt Szentgróton, persze hivatalosan és e féle commissariusok ellátogattak Szentgrótra többször is.^{196.)}

1651 -ben nem kisebb ember fordult meg Szentgróton, mint Zrinyi Miklós a költő-hadvezér, aki augusztus végén megírja Batthyány Ádámnak, hogy: "Szombaton kegyelmeddel estuére minden képpen meg egyezek S z e n t g r o t o n ." Lehet, hogy ekkor Szentgróton beszélgették meg, hogy Zrinyi a törököt meg fogja támadni, a mint hogy szeptember derekán a kotori mezőn, a Mura mellett Zrinyi szerencsésen és győzelmesen meg is támadta őket.

Ugyanezen esztendőben a németek "quártél mestere és az Kórnet" nézték meg Szentgrótot.^{197.)}

1652 május 15-én jelenti Szecsődi kapitány Batthyány Ádámnak, hogy Szentgróton ekkor kótyavetye volt, tehát nyilván akadt elég vendég is.

1655 -ben temették el az elhunyt Hagymási Istvánt, s ekkor Szentgrótra a temetésre várták Batthyányt is, de Szecsődi kapitány megírta, hogy nem reméli Ádám ide jövetelét, mert itt "minden felől halni keztek" s így az infectio miatt a hely nem volt bátorságos.^{198.)}

1655 szeptember végén, Hagymási István temetése után Strat uram és a többi császári commissarius járt Szentgróton, akik lent voltak Kiskomáromban is és ide Szecsődi kapitány kísérte őket, vissz-

Szaterőben Szentgyörgy váron át "idein ide érkezünk békével." Szeptember 28-án a commissariusok Szentgróton csapatokat is mustráltak és csak ezután mentek innen tovább Egerszegre.

1657 januárjában az volt a híre, hogy Batthyány Ádám Szentgrótra érkezik, amit - írja Szecsődi - "sajunk serént akartuk volna, hogy kinek kinek az minemű dolgai lettek volna is nagyságod előtt, az is vehető volna igazításvan", ésde Batthyány ekkor nem ment le Szentgrótra. 199.)

1657 július havában ismét kótyavetnye volt Szentgróton és ezen egy látszik jelen volt Nagy Ferenc vicegenerális uram is. 200.)

1688-ban /november 30./ ismét császári commissariusok vannak Szentgróton és ezek ekkor egy havi zsoldot és három havi posztót is hoztak kiosztásra a legénység számára, valószínű tehát, hogy ezek ekkor szívesen látott vendégek voltak. 201.)

A Rákóczi szabadságharc idején a dunántúli főbb kurácsok legnagyobb része, élükön a főgenerális Eszterházy Antallal mind megfordult Szentgróton, sőt ittjárt többek közt maga Vak Bottyán is. 202.)

4./ Hagymási István furcsa hatalmaskodása.

1644 tavaszán /április 23./ Vasvármegye bírósága elé egy egészen különös hatalmaskodási per került elintézés végett. - Ugyanis némely meg nem nevezettek /nyilván kemenesaljai lakosok/ panaszt emeltek Hagymási János ellen, hogy ő, nem tudni milyen indokból és miféle címen, majdnem az egész Kemenesalját alattvalóivá, adófizetőivé akarta tenni és néhány csapat katonának oda szállásolással megfélemlítve őket, némely falutól bizonyos számú szekér zabot erőszakolt ki, némellyekkel pedig némi nyomás alatt, a Hagymásiak Szentgróti vára körüli munkák elvégzésére nézve egyezett meg.

A panaszra Hagymásinak a vármegye írást küldött, hogy ilyen szokatlanságoktól és sérelmes dolgoktól tartózkodjék, a Kemenesaljaiakat pedig semmi módon, a legesekeleyebb mértékben se merészelje az általuk "ígért" munkák elvégzésére kényszeríteni, mert ellenesetben a Kemenesaljaiaknak engedély lőn adva, hogy Hagymási ellen keljenek

fel és a saját védelmükre vele szemben bármit cselekedhetnek. - A vármegye hatósága tehát Hagymási ellen, szokatlankodása és sérelmes eljárása elhárítására, a Kemenesaljaiaknak megadja az önvédelem jogát. 203.)

Hagymási tehát teljesen önhatalmúlag a saját vára védelmére és fenntartására akarta a Kemenesaljaiakat szolgáltatásokra és munkák elvégzésére kényszeríteni, noha erre őt semmiféle forum fel nem hatalmazta. Hiszen a szentgróti vár fenntartására a gratuitus laborról intézkedő törvények világosan kijelölik azt a területet, a honnan ingyen munkást lehet igényelni. Az 1604. évi VIII. törvényeik 24 §-a pl. a proprias pertinentias-t, azaz a Vár tartozékait jelöli meg, az 1618. évi XLIX. toz. és az 1622. évi XXXVI. toz. Rálemény Mihály szolgabíró járását, az 1630. évi III. toz. Csillag György szolgabíró, az 1635. évi XCII. toz. pedig Szarka Lukács szolgabíró járását nevezi meg, mint olyant, a honnan ingyen munkást vár építésre, javításra stb. igényelhetni lehet Szentgrót részére, de a Kemenesaljáról e tekintetben sehol sincs szó. Valószínű, hogy Hagymási János Vasvármegye hatóságának fellépése után a Kemenesaljaiak háborgatását abba hagyta.-

Befejezésül, némi ismétlőnek közöljük a hírhedt Farnadi Benedeknek egy levelét, mely a Batthyány nemzetség volt kőrmendi levéltárában van meg, s a melyet Farnadi a niháldi rácsokhoz intézett. A levél stílusa speciálisan Farnadié és éppen nem szentgróti hangú, mert Szentgrót Vár katonai közegei másokkal általában európai hangon és modorban érintkeztek.

Farnadi zsaroló levelének szövege a következő:

"T i M i h á l d i R á c s o k,

terisznia hűtő lilék beste kurafiak, reátok megiek nem sokáig, feleségeitek gyermekeitek mind egibe végeton, gabonátokatt, falutokat mind feől égetem, ha egi paripát nem küldötök fikestul niergestul, az ki huszon eött tallért ér, két pár karmasin csizmát, két pár papuczot kapcsástul, ha ezt rövid nap alatt feől nem külditek ti hűtőtlen ebek, díznok, rövid nap szentgroti fentőbe rakom az feieteket, oben semit ne kételkegetek, hűtőtlen lilék beste lilék kurafiak, erre két hét alatt választ várok.

Költ Szentgroton, ma vasárnap, anno 1647.

Kívil címzés: Adassék Mihály Racsoknak." En Farnadi Benedek.

Erre csak ennyit: Le stile c'est l'homme!

J e g y z e t e k .

- 1./ Nagy Gyula: /szerk./ A Nagymihályi és Sztárai gróf Sztáray család oklevéltára. Budapest, 1887.-1889.- II. kötet 365.l.
- 2./ Országos Levéltár, Dl. 18, 083. "Unde cum cause factum iurium possessionariarum concernentem non in presentis comitum parochialium, sed in Curia nostra adjudicari debeant," ezért kell áttenni a pert.
- 3./ Országos Levéltár Dl. 18, 170.-
- 4./ Nagda Pál: Magyarországnak és a határőrök katonaság vidékének legújabb statisztikai és geographiai leírása, Pest 1819., 308.l.
- 5./ Országos Levéltár, a Magyar Nemzeti Múzeumból átvett Törzssanyag, 1538. szeptember 19-én kelt oklevél.
- 6./ Országos Levéltár, Zala vármegye Dicalis Conscriptioni, I. kötet.
- 7./ Haza Önmánytár IV. kötet 456.l.
- 8./ A Batthyány nemzetség volt körmendi levéltára: Acta Antiqua, Almarium III. ladula 7. Szentgrót nro 5.-
- 9./ Szentgrót város levéltárában, az 1736 augusztus 21-iki uriszek per kötet 23 lapján.
- 10./ A Batthyány nemzetség volt körmendi levéltárában, Acta Antiqua, Almarium III. ladula 7. Szentgrót nro 8. és 9.-
- 11./ Az már idézett és Szentgrót város levéltárában lévő uriszeki per kötet 139-143 lapjain.
- 12./ A Batthyány nemzetség volt körmendi levéltára. Nagymási István levele Batthyány I. Adámhoz, 1654 június 14. a XVI-XVII. századi missilis levelek közt.
- 13./ Országos Levéltár: Urbaria et Conscriptiones, fasciculus 29 nro. 1.
- 14.) Körmendi levéltár, Nagymási István levele 1654 június 14, és Csabay vajda levele 1658 augusztus 1. a XVI-XVII. századi missilisok közt.
- 15./ Tervegy Nagymási Istvánné temetésére meghívó levél Batthyány Adámhoz, 1655 augusztus 22. Körmendi levéltár, a XVI-XVII. századi missilisok közt.
- 16./ Körmendi levéltár, Acta Antiqua, Almarium III. ladula 7. Szentgrót nro. 6.
- 17./ A szentgróti catholicus sereg levele 1683 július 17. Körmendi levéltár, a XVI-XVII. századi missilis levelek közt.

18./ 1700. - "Oppidum et Arx Sz.Groth. Liegt von Canischa 5 Meyl Weegs, stost von Aufgang an Udvar, Mittag Kopan und Mitternacht Tör-ye, das Schloß stehet Mitten in der Szala, und ware bey Türken Zeiten allezeitein Starkes Praesidium, welche Herr General Adam Batthy-ány /:der es auch date völlig possediret, unbewust aber que Jure:/ versehen undt vohnen auch anjetze in der aussern Stadt viel Leuth, die mehristen Theils Calvinisch sindt, auch ihre eigene Kirch alda haben, das Territorium, se in viel undt schönen Weingärthen, von bee-den Seiten des Flusses Szala, gutten Ackern, Wiesen undt ziemliche Waldung bestehet, erstrecket sich ein Meil Weegs. - Ein kayserlich Drey./ssigst/ von der Hungarischen Cammer undt eine Mauth, so die Herrschafft geniesset, ist alda, mit was fug nun die Herrschafft Mauth seye, undt selbige ertrage, ist nicht bekandt. "Országos levéltár: Ur-baría et Conscriptiones fasciculus 54, nro 26.

19./ Századok, 1867. évfolyam 71.1.

20./ Hagymási István levele 1646 szeptember 30. - Szecsődi István levele 1655 március 17. Csobay György szentgróti vajda levele 1656 augusztus 16, - Luksics István levele 1689 május 14, - mind Batthy-ány I. és II. Ádámhoz. Körmendi levéltár, XVI.-XVII. századi missilis levelek közt.

21./ Hagymási István levelei Batthyány I. Ádámhoz, 1644 augusztus 18, - 1653 május 7. és 1653 július 31. - Ugyanott.

22./ Hagymási Istvánné, Kisfaludy Borbála levele 1655 június 3, Batty-nyány I. Ádámhoz, - Ugyanott.

23./ Szecsődi István levelei Batthyány I. Ádámhoz, 1656 március 13, és 1657 október 8. - Acta Antiqua Almarium III. ladula 7, Szentgrót nro. 5. - Ugyanott.

24./ Körmendi levéltár, Acta Antiqua, Almarium III. ladula 7, Szentgrót nro. 6. -

25./ Drivodelics Ferenc szentgróti kapitány levele Batthyány Kristóf-hoz, 1684 december 9. - Körmendi levéltár, missilisek.

26./ Szentgrót város levéltára, az 1736 augusztus 21.-én kelt uriszéki perkötet 21. lapján.

27./ Drivodelics Ferenc kapitány már említett 1684 december 9.-én kelt levele.

28./ Kolosváry és Óvári: Corpus Statutorum Municipalium, V. kötet/2.

rész, 15.1.

29./ Nagy Ferenc vicegenerális levele Batthyány II. Ádámhoz, 1691. május 21. - Körmenyi levéltár, XVI-XVII. századi missilisek közt.

30./ Drivedelics Ferenc levele Batthyány II. Ádámhoz, 1685. december 22. - Körmenyi levéltár, missilisek.

31./ Géresi Kálmán: /Szerk./ A Nagykárolyi gróf Károlyi család oklevéltára, Budapest, 1897. V. kötet, 91.1.

32./ Így pl. 1735-ben Lakics Mihály "szent Grothi várbélyi Porkoláb" teszi ezt és ugyanakkor Szentgrót népe parancsra "a szent Grothi Várban lévén össze gyülekezve" nem engedelmeskedett, hanem "kin, úgy ment az Lansa alatt vették össze magukat és ora várták az admonitió véghez vitelét," az adminititiet illendően meghallgatták ugyan, de arra ők is hallgatással feleltek. Szentgrót város levéltára, az 1736 augusztus 21-iki uriszéki perkötet 24, 25 és 26 lapjain.

33./ A most idézett uriszéki per kötet 48.1. - Ld. a Függelékben közölt 23 pontos gravaminális jegyzél 13. pontját. - Azután Hagymási János 1641 május 1-én kelt, Hagymási István 1654 június 25-én kelt, Szecsődi István 1655 március 5-én, 1653 április 18-án és 1657 október 8-án kelt és Batthyány Ádámhoz intézett leveleit, a körmenyi levéltár missilisei közt. - Azután: Acta Antiqua Almarium III. Ladula 7, Szentgrót nro. 6. ugyancsak a körmenyi levéltárban.

34./ Karácsonyi, Kollányi, Lukács: Egyháztörténeti Emlékek a Magyarországi Hittudítás korából, Budapest, 1912. - V. kötet 259.1. - Ugyanitt V. kötet 457. 1. 1550-ben "Zenthgeroth"-on Benedek a plébános, míg a Kiszenthgerot"-i plébánia "vacat" azaz üres.

35./ Országos Levéltár, Dl. 17, 628. -

36./ Zalai konvent levéltára, fasciculus 4. nro. 240. Megvan az eredeti oklevél és a másolat is.

37./ Karácsonyi, Kollányi: Egyháztörténelmi emlékek stb./ mint a 34. jegyzetben/ IV. kötet 87.1. - Barabás Samu: Zrínyi Miklós életére vonatkozó levelek és okiratok, Budapest, 1898, I. kötet 97.1. - Corpus Statutorum Municipalium V. kötet 2. rész, 321. - Jakabházi Sallér család levéltára, fasciculus 82. nro 53. -

38./ Országos Levéltár, Nádasdy missilisek, Ádám deák 1551 szeptember 1-én és 4-én kelt levelei. Szeptember 1-én Ádám deák írja: hogy a törökök jöttek "Ex parte Wason, inter castra Swmeg et Thyadyka ad depredandum partes Zenthgroth, vallemque ipsius Zenthgrothet perti-

nentias castris Zentgroth heri in praedam dederunt". Dél felől, Csány felől Bér castellumnál voltak. "Dvndar habuerunt positem prope Zentgroth" Szeptember 4-én jelenti, hogy 100 lovas volt a török és "ville adjacentes circa Zentgroth depredatae esse".

39./ Hadtörténelmi Közlemények 1912. évfolyam, 247 és 257. ll.

40./ Országos Levéltár, Ecclesiastica Generalia fasciculus 50. nro.

32. - Csornai prépostsági levéltár fasciculus 107. nro. ll. - Budapesti Egyetemi Könyvtár, Hevenesé kéziratok LXV. kötet 127-134. ll. -

/NB! Hibás keletű másolat./

41./ Történelmi Tár 1907. évi folyam, 430. l. - Országos Levéltár, Nádasdy missilisek, 1561. július 19. Jánosháza, Devecseri Csorón János levele Nádasdy Tamáshoz, írja, hogy "Zent Grottot és Wdarnokot" elrabolta a török. - 1561. szombat Bécs. - Héránt Péter levele Nádasdyhoz, írja, hogy a törökök Szentgrótot igen ostromolták s bár megjöttek a sümegiek, Batthyány Ferenc és Zrinyi uram körülbelül 400 lovassal, "eleyt veweek Zante neveő falunál, Tedyka és Rezy keoszt", de a szegénység elkezdett fosztogatni, és így a török győzött.

42./ Takáts Sándor: Rajzok a török világból. Budapest, 1915. II. kötet, 144. l.

43./ Hagymási István 1639. július 11-én, és augusztus 14-én, továbbá 1641. július 31-én és augusztus 4-én kelt és Batthyány I. Ádámhoz intézett levelei, a körmendi levéltárban a missilisek közt.

44./ Corpus Statutorum Municipalium V. kötet 1. rész, 20. l.

45./ Szecsődi István levele 1655. szombat, Kiskajd, Batthyány I. Ádámhoz. Körmendi levéltár, a missilisek közt - Az 1776. évi népösszeírás még az régi Hostát árkán belül és a régi Sántzon kívül lévő házakról beszél.

46./ Szecsődi István 1655. március 5-én Szentgróton kelt és Batthyány I. Ádámhoz intézett levele a körmendi missilisek közt.

47./ Drivodelics Ferenc szentgróti kapitány levele 1680. november 13. - A körmendi missilisek közt.

48./ Hagymási István levele 1643. június 20., Szecsődi István levele 1655. március 5. ugyanott.

49./ Hagymási István levele 1654. június 25., és Szecsődi István levele 1655. szeptember 27. ugyanott.

50./ Századok, 1867. évfolyam, 71. l.

- 51./ Szecsődi István levele Batthyány I. Ádámhoz, 1655 december 20. - A körmendi missilisek közt.
- 52./ Szecsődi István két rendbeli levele, 1656 kedd, és 1656 április 18. Ugyanott.
- 53./ Szecsődi István levele Batthyány I. Ádámhoz, 1656 március 19. Ugyanott.
- 54./ Szecsődi István levelei ugyanahoz, 1656 május 9. - 1656 június 4 és július 18. - Ugyanott.
- 55./ Csobay György szentgróti vajda levelei Batthyány I. Ádámhoz, 1656 július 4, és 1657 április 4. - Körmendi levéltár, a missilisek közt.
- 56./ Lukcsics István levele, 1689 május 14. Szent Grót Batthyány II. Ádámhoz, ugyanott.
- 57./ Drivodelics Ferenc szentgróti kapitány levele 1685 április 30 Szentgrót, ugyanott. -
- 58./ Az 1736 augusztus 21-iki uriszéki perkötet 53 és 55, lapján, Szentgrót város levéltárában.
- 59./ Országos Levéltár, Láber Regiusok XXXIII. kötet 418. l. és LXVI. kötet 663. l.
- 60./ Országos Levéltár, Urbaria et Conscriptiones fasciculus 46 nro 89. -
- 61./ A már idézett és szentgrót város levéltárában lévő 1736. évi uriszéki perkötet 47. és 77. l.
- 62./ Thaly Kálmán: Gróf Eszterházy Antal kurucz generális tábori könyve 1706-1709. Budapest, 1901. 607. l.
- 63./ Karácsonyi, Kollnyi, Lukcsics: Egyháztörténelmi Emlékek a Magyarországi Hittudítás korából, Budapest, 1912. - V. kötet, 457. l.
- 64./ A Pannonhalmi szent Benedek Rend története, VII. kötet 172. és 721. l.
- 65./ Protestáns Egyháztörténeti adattár, VII. évfolyam 154. l. és IX. évfolyam 94. l.
- 66./ Ugyanezen adattár IX. évfolyam 87. és 108. l.
- 67./ Hagymási István levele 1640 december 8, és Pethő László levele 1673 november 21, körmendi levéltár, a missilisek közt.
- 68./ Körmendi Batthyány levéltár, Acta Antiqua Almarium III. ladula 7. Szentgrót nro 15.
- 69./ Ugyanott, Acta Antiqua Almarium III. ladula 7. Szentgrót nro. 6.
- Meg kell még említenünk, hogy 1690-ben Szentgrót város összeírásában,

magában a városban két elhagyott templomról / "templa due deserta"/
Történi említés. Országos Levéltár, Urbaria et Conscriptiones fasci-
culus 29. nro. 1.

70./ Történelmi Társ. 1907. évi folyam 430. l.

71./ Ráthay Menyhért levele Batthyány II. Ferenchez, 1605 május 25. -
Körmendi levéltár, a missilisek közt. - A Pannonhalmi Szent Benedek
Rend története VII. kötet 195-199 lap; XII/B. kötet 300. l.

72./ A Pannonhalmi Szent Benedek Rend története VII. kötet 372. l.

73./ Iványi Béla: Képek Körmend múltjából, Körmend, 1943. - 68, s. kk. 11.

74./ Nagy Ferenc vicegenerális levelei, 1685 december 9, - 1688 decem-
ber 8 és 15, körmendi levéltár, missilisek.

75./ Egy ismeretlen A. betű mögött meghuzósó levele Batthyány II. Fe-
renchez, 1605. augusztus 20. - Körmendi levéltár, missilisek.

76./ Sibrik Pál vicegenerális levele Batthyány I. Ádámhoz, 1636 szeptem-
ber 18, Egerszeg, ugyanott.

77./ Hagymási István levele Batthyány I. Ádámhoz, 1636 szeptember 10.
"Ex praesidio Zenthgrotth". Ugyanott.

78./ Sibrik Pál vicegenerális levele Batthyány I. Ádámhoz, 1637. szeptem-
ber 29, és Besenyei István kiskomári főkapitány levele ugyanahoz
1638 április 10. Ugyanott.

79./ Hagymási István két rendbeli levele 1640 október 10, Batthyány
I. Ádámhoz, ugyanott.

80./ A kiskomári lovas és gyalog sereg levele Batthyány I. Ádámhoz,
1639 szeptember 5. Kiskomár. Ugyanott.

81./ Pölöskei Eördög István pölöskei kapitány levele Batthyány I. Á-
dámhoz, 1641 március 26. Egerszeg, ugyanott.

82./ Hagymási István levele Batthyány I. Ádámhoz, 1641 július 31. Szent-
grót, ugyanott.

83./ Hagymási István levele ugyanahoz, 1641 augusztus 4, ugyanott.

84./ Hagymási István levele Batthyány I. Ádámhoz, 1643 június 18. ugyan-
ott.

85./ Hagymási István levelei Batthyány I. Ádámhoz, 1646 március 30, ju-
nius 29, augusztus 5, ugyanott.

86./ Hagymási István levele ugyanahoz, 1646 szeptember 30, ugyanott.

87./ Hagymási István levelei Batthyány I. Ádámhoz, 1647 november 18,
1648 szeptember 27, mind ugyanott.

88./ Hagymási István levelei Batthyány I. Ádámhoz, 1649 október 3,

- 1651 augusztus 16, továbbá Pethő László levele ugyanahoz 1654 október 8, ugyanott.
- 89./ Szecsődi István körmendi kapitány levelei Batthyány I. Ádámhoz, 1655 március 5. és 17. Ugyanott.
- 90./ Szecsődi István levelei Batthyány I. Ádámhoz, 1655 július 6, november 29, és 1655 szombat. Ugyanott.
- 91./ Török István levele Batthyány I. Ádámhoz, 1656 február 18, ugyanott.
- 92./ Szecsődi István levele Batthyány I. Ádámhoz, 1656 július 18. - Csabay György vajda levele ugyanahoz, 1656 augusztus 15. Ugyanott.
- 93./ Szecsődi István kapitány levele Batthyány I. Ádámhoz, 1656 október 28. - Ugyanott.
- 94./ Szecsődi István levelei Batthyány I. Ádámhoz, 1656 december 20, és 1657 január 13. - Ugyanott.
- 95./ Szecsődi István levele Batthyány I. Ádámhoz, 1657 június 26. -
- 96./ Nagy Ferenc vicegenerális levelei 1684 szeptember 28, és 1685 július 2. - Ugyanott.
- 97./ Drivodelics Ferenc szentgróti kapitány levele 1687 július 24. Szentgrót - Ugyanott.
- 98./ Hagymási István levele Batthyány I. Ádámhoz, 1641. április 5. - Ugyanott.
- 99./ Hagymási István levelei Batthyány I. Ádámhoz, 1642 július 19. és szeptember. - Ugyanott.
- 100./ Hagymási István levele Batthyány I. Ádámhoz, 1650 november 20. - Ugyanott.
- 101./ Hagymási István levele ugyanahoz, 1649 június 15. - Ugyanott.
- 102./ Pölöskei Eördög István pölöskei kapitány levele Batthyány I. Ádámhoz, 1654 szeptember 10. - Ugyanott.
- 103./ A Szentgróti lovas és gyalog sereg levele Batthyány Kristófhoz, 1680 január 3. - Jankovics Péter levele 1686 július 12, Keszthely, - Radonay Mátyás zalavári apát és kapitány levele 1686 július 15. - Tar Józsa 1687 március 5.-én kelt levele, mellékelve Nagy Ferenc vicegenerális leveléhez, mely 1688 június 27.-én kelt. Körmendi levéltár missilisek.
- 104./ Hagymási János levele Batthyány I. Ádámhoz, 1641 október 14. - A Szentgróti lovas és gyalog sereg levele ugyanahoz, 1651. június 12. - Ugyanott.
- 105./ Hagymási István levele Batthyány I. Ádámhoz, 1644 március 22. - Ugyanott.

- 106./ Hagymási István levele Batthyány I. Ádámhoz, 1651 szeptember 27. - Szecsődi István levele ugyanahoz 1655 szeptember 27. - Ugyanott.
- 107./ A bécsi hadi tanács levele Batthyány Kristófhoz, 1663 június 28. - Ugyanott.
- 108./ Nagy Ferenc vicegenerális levelei Batthyány Kristófhoz, 1684 december 31. és 1685 június 1. - Ugyanott.
- 109./ Nagy Ferenc vicegenerális levelei Batthyány Kristófhoz, 1685 december 9 és december 16. - Ugyanott.
- 110./ A zalavári sereg levele Batthyány Kristófhoz, 1685 március 12. - Ugyanott.
- 111./ Drivodelics Ferenc szentgróti kapitány levele Batthyány Kristófhoz, 1685 április 30. Szentgrót. - Ugyanott.
- 112./ Nagy Ferenc vicegenerális levele Batthyány II. Ádámhoz, Nagynak 1691 november 3-án kelt levele mellé Pathi András 1691 november 3-án Szentgróton kelt levele van csatolva. - Ugyanott.
- 113./ A hírlövési szabályzat eredetileg a Batthyány nemzetség volt körmendi levéltárában, feltéve, hogy nem pusztult el. -
- 114./ Szecsődi István levele Batthyány I. Ádámhoz, 1643 augusztus 30. - Hagymási István levele ugyanahoz, 1644 augusztus 18. - Ugyanott.
- 115./ Gombai János levele Batthyány I. Ádámhoz 1650. augusztus 3. Egerszeg, - Szilágyi Vajda levele Batthyány I. Ádámhoz 1654. június 18, "In praesidio Keszten", - Szecsődi István levele ugyanahoz 1655 március 17. - Ugyanott.
- 116./ Országos levéltár, Ecclesiastica Camerae fasciculus 50 nro. 39. - Csornai prépostsági levéltár fasciculus 107. nro 11. - Országos levéltár: Zala vármegye Dicalis conscriptio, I. kötet.
- 117./ Az 1621. körüli javaslat, továbbá az 1637 és 1639-40 körüli kiutazás meg van vagy volt, a volt Körmendi levéltár számadásai közt, ha el nem pusztult.
- 118./ Hagymási János levele Batthyány I. Ádámhoz, 1641 május 1. - Ugyanott, a missilisek közt.
- 119./ Szecsődi István levelei, Batthyány I. Ádámhoz, 1655 szeptember 27 és 1656 április 5. - Ugyanott.
- 120./ Szecsődi István levele Batthyány I. Ádámhoz, 1657 július 11. - Ugyanott.

- 121./ A Szentgróti és /Zala-/ Béri vitézlő rend levele Batthyány Kristófhoz, 1676. január 17. - Ugyanott.
- 122./ Nagy Ferenc vicegenerális levelei 1686 július 4, és 1687 május 14. - Ugyanott.
- 123./ A bécsi hadi tanács levele Batthyány I. Ádámhoz, - 1656 július 29, - 1674 május 25 - 1681 május 1, "Az Végbeli tisztek consignatiója." - Az előbbi a missilisek, az utóbbi a számadások közt, a körmendi levéltárban.
- 124./ Szecsődi István levele Batthyány I. Ádámhoz 1657 július 30. - Ugyanott, a missilisek közt.
- 125./ Szecsődi István levelei Batthyány I. Ádámhoz, 1657 augusztus 10 és augusztus 14. - Ugyanott.
- 126./ Szecsődi István levelei Batthyány I. Ádámhoz, 1652 május 15, 1657 július 11, és december 9. - Szecsődi István substitutus kapitány fizetéséről szóló számadások az 1657 augusztus 11 - november 20-ig terjedő számadáskönyvben megvannak vagy voltak, hogy ma megvannak-e az kérdés?
- 127./ Szecsődi István levelei Batthyány I. Ádámhoz, 1655 március 17, április 4, és szeptember 27. - A körmendi levéltár missilisei közt.
- 128./ Szecsődi István levelei Batthyány I. Ádámhoz, 1655 november 29 és 1658 január 16. - Ugyanott.
- 129./ A Szentgróti lovas és gyalog sereg levele Batthyány I. Ádámhoz, 1651 június 12. és 1680 január 3. - Ugyanott.
- 130./ Thaly Kálmán: Gr. Eszterházy Antal tábori könyve, 440.l.
- 131./ Géresi Kálmán: I.m.V.kötet 91. és 154.l.
- 132./ Thaly Kálmán: I.m. 607.l.
- 133./ Ugyanott, 624.l.
- 134./ Ugyanott, 879-880.l.
- 135./ Ugyanott, 914.l.
- 136./ Ugyanott 245, 766, 771-772, 773, 779-780, 782.l. -
- 137./ Ugyanott 846, 862, 864, 865. ll.
- 138./ Ha statutum alkotásra mezővárosnál nincs is példánk, noha itt-ott megtörténik, hogy mezőváros is egyes esetekben elhatározza, hogy a jövőben így és így fog eljárni, azonban az már mégis szabadságában állott az oppidumoknak is, hogy szokásjogi tételeiket össze szeggyűjtse és írásba foglalják. Így pl. Terczel mezőváros, azaz op-

pidumban 1606 augusztus 16-án Zombori Péter deák tarczali főbíró /index primarius/ a helység /szokásjogi/ törvényeit összegyűjti és írásba foglaltatja, a mely Tarczai város levéltárában meg van vagy volt, mert e sorok írójának ez a törvénykönyv a kezében volt. Ugyancsak így Tokaj mezőváros a szokásjogi tétteleket 1610 május 25-én szintén írásba foglaltatta: "Az Tokai Városnak eleiteől fogván való törvényeknek és rendtartásinak keönyve" címen, melyet Szánthay István egy bőrkötéses nagy quarte könyvbe írt össze, s a melyet a jelen sorok írója szintén látott. Hogy ezek az ugynevezett törvénykönyvek megvannak - e ma is, kérdés?

139./ Szecsődi István levele Batthyány I. Ádámhoz 1656, kedd. - A kőrmenyi levéltár missilisei közt.

140./ Szecsődi István levele Ugyanahoz, 1658 Április 7 Szentgrót, ugyanott.

141./ Szecsődi István levele ugyanahoz, 1656 augusztus 31. - Ugyanott.

142./ Szecsődi István levele ugyanahoz, 1657 február 28. - Ugyanott.

143./ Kolosváry és Óvári: Corpus Statutorum Municipalium II. kötet 2 rész, 122. l., V. kötet 2. rész 14, 26, 127, 131, 168-169 ll.

144./ Werbőczy Hármaskönyvének első része titulus 133, § 45.-

145./ Pényes Elek: Magyarország geographiai Szótára, Pest, 1851. IV. kötet, 97. l.

146./ Id. a veszprémi képtalan magán levéltárában lévő zalavármegyei decimálisok /" Szaladiensis comitatus decimalia 1230-1660 / 33 darabját.

147./ Zalavármegye Oklevéltára I. kötet 120. l. II. kötet 613-614 l.-

148./ Kolosváry és Óvári: I. m. V. kötet 1. rész, 2-3. l.

149./ Országos levéltár: Urbaria et Conscriptiones fasciculus 76. nro 17. -

150./ Hagymási István levele Batthyány I. Ádámhoz, 1641 Április 5. - A kőrmenyi levéltár missilisei közt.

151./ Országos levéltár, az itt őrzött Zalabéri Horváth család le-

152./ Az egereszei lovas és gyalog sereg levele Batthyány I. Ádámhoz, 1645 október 29 Egeresze, a kőrmenyi missilisek közt.

153./ Hagymási István levelei Batthyány I. Ádámhoz, 1646 szeptember 30, - 1648. szeptember 27, 1653, március 28. - Ugyanott.

154./ Szecsődi István levelei Batthyány I. Ádámhoz, 1655 március 17, - június 7, - július 6, - 1655 szombat, - 1656 október 28. - Ugyanott.

- 155./ Nagy Ferenc vicegenerális levelei, 1685 október 9, és 1689 március 2. - Ugyanott.
- 156./ Kőrmenyi levéltár: Acta Antiqua almarium III. ladula 7, Szentgrót nro 6. - Szecsődi István levele 1655 június 7, Batthyány I. Adámhoz, a missilisek közt.
- 157./ Zala megyei Evkönyv, IV. évfolyam /1928/, 175. l.
- 158./ A volt kőrmenyi Batthyány levéltár borszámadásai: 1617 október 9. - 1634 május 5-7. - 1637 augusztus 17. - 1638 augusztus 17. -
- 159./ Kőrmenyi levéltár: Acta Antiqua Almarium III. ladula 7, Szentgrót nro. 7. -
- 160./ Országos Levéltár: Zala vármegye dicális conscriptiója I. kötet. - Kőrmenyi levéltár: Acta Antiqua, Almarium III. ladula 7. Szentgrót nro 15. és 16. - Országos Levéltár: Urbaria et Conscriptiones fasciculus 29, nro 1. -
- 161./ Országos Levéltár, a Gr. Draskovics család levéltára fasciculus 47. nro 302/8. - Míg Szecsődi Batthyányval kapitányi járandósága dolgában alkudozik, maga írja 1657-ben, hogy a szentgróti kübből Szecsődön csak "fél küblöt tesszen", továbbá írja azt is, hogy Szentgróton a pápai kübből járja és 20 szentgróti, /tehát végsőleg pápai/ kübből Szecsődön csak tizet tesszen.
- 162./ Szecsődi István levele Batthyányhoz, 1656 március 12-13, Szentgrót.
- 163./ Petres György levele 1688 február 18, Szecsőd.
- 164./ Szecsődi Levele Batthyányhoz 1656 augusztus 31. és október 18. -
- 165./ Ugyanennek levele 1657 február 28. -
- 166./ Batthyány levéltár, Almarium III. ladula 7. szent Grót nro. 6. -
- 167./ Nagy Ferenc vicegenerális levele Batthyányhoz, 1682 április 2. Egerre.
- 168./ Szecsődi István levele 1658 április 25. Szentgrót.
- 169./ Batthyány levéltár, Almarium III. ladula 7. Szentgrót nro 6, 7, és 15. -
- 170./ Országos Levéltár, Urbaria et Conscriptiones fasciculus 76 nro 17. -
- 171./ Radonay Mátyás zalavári apát és kapitány levele 1688 április 21 Turbék.
- 172./ Nagy Ferenc vicegenerális levele Batthyány II. Adámhoz, 1688 szeptember 20, és szeptember 22. -

- 173./ Szecsődi István levele 1655 július 6 és 1656 július 18. -
- 174./ Batthyány levéltár, Almarium III. ladula nro. 7. Szentgrót nro. 6. -
- 175./ Nagy Ferenc vicegenerális levele Batthyány II. Adámhoz, 1688 szeptember 22. -
- 176./ Batthyány levéltár, Almarium III. ladula 7. Szentgrót nro 6. -
- 177./ Ugyanott, Szentgrót nro 15. -
- 178./ Ugyanott, Szentgrót nro 16. -
- 179./ A pahasz írat szövegét lásd a Fügelékben.
- 180./ Szentgrót város levéltárában lévő per protocollum 22-23. ll.
- 181./ A szentgrótiaknak e tárgyban írt és Zala vármegye hatóságához intézett levelét ld. a Magyar Történelmi Társulat által 1951-ben kiadott: Jobbágy levelek című könyv 171-172. oldalain.
- 182./ Eredetileg a Szentgrót város levéltárában lévő s már idézett 1736. évi per protocollumban.
- 183./ Szabó Dezső: A Magyarországi urbér rendezés története Mária Terézia korában, Budapest, 1933. - 210-218. ll. - Országos Levéltár kancelláriai osztály: Originales Referendae 1765: nro 360. - Ezen latin nyelvű előterjesztést Szabó Dezső külső művének 675-688 lapjain.
- 184./ Acsádi Ignác: A magyar jobbágy népesség száma a mohácsi vész után, Budapest, 1889, 39. l.
- 185./ Országos levéltár: Dicalis Conscriptionis, Zala vármegye I. kötet 11, 37, 46, 57, 65, 123, 158, 167, 214, 236, 268, 283, 319, 368, 386, 456, 486, 534, 535, 583, 599, 600, 641, 650, 662. ll.
- 186./ Nagy Lajos: Notitiae politico-geographicon statisticae imperii Regni Hungariae, Buda, 1828. - 340. l.
- 187./ Szádeczky Lajos: A czéhek története Magyarországon, Budapest, 1889., 134. l. - Ugyanettől: Iparfejlesztés és a czéh története Magyarországon, Budapest, 1913. II. kötet 320. l.
- 188./ Hagymási István levele Batthyány I. Adámhoz, 1644 március 22. Szentgrót. - Hagymási János levele ugyanehhez, 1644 március 28, Szentgrót. -
- 189./ Hagymási János levele Batthyány Adámhoz, 1646 február 23 Szentgrót. Hagymási István levele ugyanehhez 1646 szeptember 30. Szentgrót és 1647 november 18. ugyanott.
- 190./ Nagy Ferenc vicegenerális levele Batthyány II. Adámhoz, 1689.

Január 1. Egerszeg. -

191./ Történelmi Társ 1879. évfolyam 537. l.

192./ Besenyei István kiskomári főkapitány levele Batthyány Ádámhoz, 1644 november 21. Ják és Szecsődi István levele ugyanahoz 1655 szeptember 1. Szentgrót.

193./ Petres György levele Batthyány II. Ádámhoz, 1688 február 18. - Nagy Ferenc vicegenerális levelei ugyanahoz 1689 január 1, 12, január 7. - Petres György levele 1689 február 8. -

194./ Hagymási István levele 1640 december 8. Szentgrót Batthyány I. Ádámhoz, - Peleskei Bördűgh István levele 1640 június 25. Peleske ugyanahoz, - Hagymásiéknál Szentgróton úgy látszik néha összejöttek a környékbeli várkapitányok, mint ahogy pl. 1641 január 25-én Hagymási István "es vrainal" összejövén, beszélgetnek egy török elleni rajttájról.

195./ Hagymási István levele Batthyány Ádámhoz, 1641 április 5. Szentgrót. - Eszterházy Miklós nádor levele Batthyány Ádámhoz, 1643 február 25. Sente.-

196./ Hagymási István levele Batthyány Ádámhoz 1649 október 3. Szentgrót. - Pethő László kiskomári főkapitány levele Batthyány Ádámhoz, 1650 november 8. Szentgrót. - Nagy Ferenc vicegenerális levele Batthyány II. Ádámhoz 1688 november 30. Egerszeg.

197./ Iványi Béla: A két Zrínyi Miklós kőrmenői levelei, Budapest 1943, 189. l. - Hagymási István levele Batthyány Ádámhoz, 1651, szombat, Szentgrót. -

198./ Szecsődi István levelei Batthyány Ádámhoz, 1652 május 15, és 1655 augusztus 25. Szentgrót. -

199./ Ugyanennek levelei Batthyány Ádámhoz, 1655 szeptember 27, és 28, továbbá 1657 január 13 Szentgrót. -

200./ Ugyanennek levele ugyanahoz, 1657 július 11, Szentgrót. -

201./ Nagy Ferenc vicegenerális levele Batthyány II. Ádámhoz, 1688 november 30. Egerszeg.

202./ Archivum Rákócziarum IX. kötet 465. l.

203./ 1644 április 23. - "Propositum denique est per nonnullos querulose, quomodo egregius Johannes Hagymasi de Berekszo, nescitur quibus ibductus rationibus et qua fretus autoritate, totum fere districtum Kemenesallja sibi quasi tributarium facere praesumat, aliquetque turnarum militum in eodem condescendi curatione eisdem co-

minando, a nonnullis pagis certos currus avena extorsisset, nonnullos vero ad quosdam labores circa arcem ipsorum Hagymasiorum Zenthgroth faciendos compromittere fecisset. - Cui scriptae sunt litterae nomine comitatus, ut ab eiusmodi insolentiis abstineat, neque ullo modo uel minimum diotorum Kemenesalliensium, ad promissas per eosdem labores cogere praesumat; alioquin data est facultas eisdem Kemenesalliensibus contra eundem insurgendi et quidvis in defensione sui patrandi. - Commissses quoque et patratas hactenus per eundem violentias et insolentias suo tempore in memoriam revocabuntur."

Eredetie Vasvármegye levéltárában, ma szombathelyi Állami levéltárban, Vasvármegye jegyzőkönyve II. kötet/1632-1687/, 150-151. l.

F Ü G G E L É K

1 6 5 6 április 22. Németujvár.

Batthyány Ádám főgenerális a néhai Hagymási István és János meghagyására a szentgróti Hostátban lakozó vitézlő rend és szabad legények által 1 6 4 4 -ben meghozott jogszabályokat helyben hagyja és megerősíti.

My Groff Batthyánj Ádám, az fölséges harmadik Ferdinánd Római Császár és koronás király urunk elő felsége tanácsa, komornikja, Magyarország Duna innenső részeinek és Kanisa ellen vetet végh várainak fő generálisa. Adjuk tudtára mindeneknek, az kiknek illik, hogy az néhai és vitézleő Hagymási István és János urajmék parancsolatyából, in anno domini millesimo sexcentesimo quadragesimo quarto az Szent Groti Hostatban lakozók, elő felsége fizetéssén lévő vitézleő rend és szabad legények seregül össze gyűlvén, egyenlő akarattal csináltanak valami articulussokat, minemű rend tartás legyen köztük és az Vásár Birák is mint viseljenek gondot mészárszékekre, korczmákra és más egyéb közöttük lévő állapotokra, mellyek ekképpen következnek.

P r i m u s A r t i c u l u s . Az vásár biráknak, midőn bort kezdenek az seregh között, fáracságokért tiz akó borból egy icze borok járjon, eött ako borból egy meszely borok, ha kisebb átalagbeli leszen, abból is egy meszelljel adassék.

S e c u n d u s A r t i c u l u s . Ha valahonnejd hust pénzre hoznak, azt megh nézzék az Vásár Birák hivatalliok és tisztek szerint, abból egy funt husok járjon, ha vidéki ember hozza is be.

T e r t i u s A r t i c u l u s . Ha az itt való mészárosok akar minemű marhát vesznek székre, addigh le ne vágassák, migh az Vásár Biráknak megh nem mutattyák, ha helyen hadgiák, úgy vágassák le, ha helyen nem hadgiák, le ne vágassák, ha ellenek le vágják, az birsága leszen négy forint, ha nem mutattyák, úgy is négy forint az birsága.

Q u a r t u s A r t i c u l u s . Ha valahonnagd szekeren marhát hoznak az helyben, akarmi félét is, senki átalijában megh ne vehesse, migh az Vásár Birák megh nem nézik. Ha valaki giümölcsöt

és egyéb ell adny valót be hoz fejen, senki ell ne árulja Vászár Birák hire nélkül, az Birák ell intézvé, ugy árulhassák és minden terhetől egy pénz érő adassék a Vászár Biráknak. Ha hírek nélkül árulny fogaik, akár mi félet, szabad az Biráknak föl hány Oskolába, Raboknak és kapusoknak.

Q u i n t u s A r t i c u l u s . Az Vászár Biráknak küblök legyen, az seregh szükségére tartossanak adni, a kinek szüksége vagion rea, ha azon napon az Birák házához haza nem viszik, egy garassal büntetessék. és valahány nap nála tartya az küblöt, minden napra egy egy garassal büntetessék.

S e x t u s A r t i c u l u s . Ha vidéki embernek ki adja az küblöt, zalogot vegien tüle az Biró, és ha vissza hozza az küblöt, egy garassal tartozik érte, ha más napra halasztja az haza vitelét, ugyis.

S e p t i m u s A r t i c u l u s . Ha fazokat és ezen kívül valami el adó marhát valaki be hoz szekeren és az Vászár Birák hírek nélkül árulny kezdik, szabadságok az Biráknak föl hány. Ha penigh az Birák helyen hadgiák az szekeren be hozott marhát és ki hagyván árulny, mindenik szekértül egy garas érő járjon az Biráknak.

O c t a v u s A r t i c u l u s . Ha valaki kenyeret vagy valami egyéb félet, kalácsot, pereczet, gyertyát etc. házánál árul az Vászár Birák hire nélkül, ezekben vévén az Vászár Birák, szabadságuk egy másra föl osztani, hanem ki ki, ha mit akar árulny házánál, az Birák hírével árulják, ha penigh ki árulta és nála semmit nem találunk, büntetődjék négy száz béczel.

H o n u s A r t i c u l u s . Az S e r e g h Vászár Birái az Városi Vászár birákkal edgiét értsenek mindonekben, de ezek az V á r n á l lévő Birák legienek erősségi az városiaknak tizen kétfő forint birság alatt.

D e c i m u s A r t i c u l u s . Ha valaki az Vászár Birákra támadna veréssel, megh bizonyosodván, hogy ok nélkül támadt reájok, husz forint birságon maradgion ellene az olyan ember, egy része az földes uró, a kinek földin lakik, más része az Seregő, harmad része az pöröse.

U n d e c i m u s A r t i c u l u s . Viszont az Vászár Birák is, ha ok nélkül valakire támadnak, in simili poena maradgionak hasonló osztálljal ut supra.

D u o d e c i m u s A r t i c u l u s . Ha penigh az Vásár Birákkal valakit fogattak, elég nem volna az megh fogáshoz, akkorban valaki küszöl lessen hozzá az Seregh küszöl, tartozzik melleje menny segieségre, hol penigh nem menne az Vásár Biráknak, az olyan büntetődgiék négy forinton, melly az Seregé lessen.

D e c i m u s t e r t i u s A r t i c u l u s . Ha valaki valamit hoz árulny, akár mi félét, tizenkét óráig árulljon, azon kívül ne legyen szabad árulny tizenkét óra után. Irta szerint akár kinek is szabad legyen be venni házához, secus facturi büntetődnek tizenkét forintig, ez is a Seregé.

D e c i m u s q u a r t u s A r t i c u l u s . Ha valaki, akár itt való, s akár vidéki egymást törvényhez szállittya, egy garas az fáradságtul. Az törvény pénz itt valótul tizenkét pénz, vidékital huez azon négy. Ez is a seregé legyen.

D e c i m u s q u i n t u s A r t i c u l u s . Ha valakit az Vásár Birákkal tartatnak, az tartás pénz tizenkét pénz, az föl szabadítás is tizenkét pénz, vidékiektul. Itben valótul mind az tartásért s mind az föl szabadításért négy pénz, mindenik az Vásár Biráké. Ha penig az tartás mellé nem jön az tartó személy, méltatlan tartáson marad, négy forinton, melly az Seregé. Az szabadító pénzel tartozik tizenkét pénzzel. Az marhas ember itt való nőgiel. Az megh tartot ezüzt ha valaki ki adgia Biró hire nélkül, marad az olyan személy az tilalom ellen négy forinton, ez is a Seregé.

D e c i m u s s e x t u s A r t i c u l u s . Ha mikor az Vásár Birák házonként megh parancsolják, hogy minden ember háza eleit megh épitse bűrvel avagy tisztítsa és megh nem cselekedzi egy hét alatt, bírság egy forint, azt de facto megh vehessék az Vásár Birák és az Seregé legyen szükségekre való.

D e c i m u s s e p t i m u s A r t i c u l u s . Senki praedikatio előtt éget boron kívül ne áruljon semmit, se vasárnapokon, se ünnepnapokon, hanem praedikatio után, ha az ellen cselekszik valaki szabadsága legyen a Biráknak föl hanny.

D e c i m u s o c t a v u s A r t i c u l u s . Praedikatio előtt valaki hordós bort ki vitet vagy valami egész szekér terhet, azt megh tarthassa az Vásár Biró és törvény szerint megh büntettesse, az min convincaltatik az seregé, harmad része az Vásár Biráké. Iten az Predikátorznak és az Mesternek való fizetést az Vásár Birák tartoznak ki szenny, magok semmit nem fizetvén, holot uk fáradnak a ki

szedésekben, de jó akarattal ha mit cselekszenek szabadok.

Decimus nonus Articulus. Ha valakinek az Vásár Birák hitit el veszik, az első esküvőtől negyven pénz jár nekik, az utána való esküvőktől seriatim negyven pénz jár nekik.

Vigesimus Articulus. Ha az Vásár Birákkal valami adósságot igazítatnak az a tisztek alatt, mind magok között valókkal és mind vidékiektől, minden forintból tíz tíz pénz adassék, de ennyivel az adós emberen többet nem tartozik venni, midőn bücsülnek.

Vigesimus primus Articulus. Ha valakinek az Vásár Birák tizenöt nappal avagy nyolczad nappal törvény napra hirdetnek, az pörös felek gondot viseljenek reá, ha pengig az a pontat hirdetnek, az pörös felek igyekezzenek, az Vásár Birákat tudósítók és úgy eggyeszenek elő előttük s különben ne lehessen.

Vigesimus secundus Articulus. Ha valakinek törvény napra szólítanak és valami igyek miatt ell mulatya, az fél pörös nem tudósítván illendő menetséggel, az Vásár Birák által pörösit, pörös lement. Az all pörös penigh, ha nem compareál s prokátort sem állattya fél vallása szerint, ha méltó okát nem adja, marad az Seregh ellen huszon négy forintot, az első terminust el mulatván, ha másodszor el mulatya és törvény elejben nem áll, marad forintot, ha harmadszor elmulatya contumaciter, éppen az A-nak minden keresetét megh ítélte, mint fél pörösnek, de az hatalmaskodásból az féldecs urnak kedvét keresse. Az verekezésben való vér oresszása a vagy két matató az féldecs, kinek földén lakik az violens.

Vigesimus tertius Articulus. Ha eskütet törvény napra hirdetnek, ha háza népének megh mondják is és az *törvény napja közben háza nem jönne, ment ember, de ha othon lenne az idő alatt bintetése negyven nyolcz pénz, más köz ember marad huszon négy pénzen, mely at Seregnek cedál.*

Vigesimus quartus Articulus. Ha valakik megh háborodnak az Seregh közül, itt való egy mással vagy vidéki ittvalóval, az urnak ne panassoljon egyik fél is, migh az Vásár Birák előtt törvény szerint dolgokat ell nem igazították, valaki penigh panaszt tesszen hir avagy törvény előtt az végezés ellen, marad négy forintot, szidalmazás avagy feddésből. De az ki verekedik és vagdalkezik

az oltjen dologh véget panaszt tehet és az urak elejben mehet, aki-
nek sullyos az dologh panaszát értvén az után füstire ki bocsátják
az urak is. Az embert első penigh akar itt való, akár vidéki, mind-
giárt meg foghassák in flagranti és az maga földes ura kezében a-
dassék, az panasz pénznek kétt része az seregé, harmad része penigh
a ki ellen a panasz volt, azé.

Vigesimus quintus Articulus. Ha valaki
eggyik az másikat citáltattya törvényhez, akár ki legien az, Vászár Bi-
rák /azok othon nem létében esküt/ által, ha valamellik az pörösök
közül Prókátort nem constituál és vallatlan akár mellik parsért
fűl ál, marad az seregh törvénye ellen négy forinton, kétt része az
seregé, harmad része az altera triumphans parsé avagy prókátorjágé.
Ha penigh az pörös fél jelen vagion mellette, ha nem vallja is, sza-
badon szólhat tával létében, az Prókátor vallás szerint, akár ki is
feléhet és nem marad semmi convictióra.

Vigesimus sextus Articulus. Ha mászáros
ember avagy vali olly szekeres ember itt való vagy vidéki sűrtés
marhát, borjukat, ordei marhát, vizi állatokat, juhokat avagy bárányo-
kat árulna pénzen négy forint érőt, az Vászár Biráknak az ő igassá-
gokat az egy funt húst tartosik meg adny. Ha valaki ezt violálna,
eggy száz bécs az birsága és az Vászár Biráknak adassék. Iten ha va-
laki gyertyát pénzre valót márt avagy csinál, az Vászár Biráknak tar-
tosik meg mutatni és szabadul egyet adny. Ha meg nem mutattya s
titkon árulja convinctattik az olly személly négy száz bécsen.

Vigesimus septimus Articulus. Ha va-
laki itt való közül az Hostátban szőlőt, gyümölcsöt, szilvát, kör-
tvélyt, almát, cserecsnyét, berkenyét vagy oly eladny való gyümölcsöt
szekéren hozna, az Vászár Biráknak tartosik az szabott mértékkel e-
gyet adny, ha fejen hozza, minden tehertől egy-egy pénz érőt adny az
negyedik articulusnak continentjája szerint. Valaki az Vászár Birákra
támad ok nélkül, midőn vagy sztrását nem állot volna, vagi valami kö-
zönséges jében, az seregh dolgában parancsolna, az ollyan marad husz
forinton, az urak engedelmebul, kétt rész az seregh, harmad rész az
meg bántot félé. Az tizenhatodik articulushoz nyob additio az u-
rak akaratyából, ha egyszer ell mulattia valaki egy forint a birsága,
ha másodszor, kétt forint, ha harmadszor három forint, ha negyedszer
négy forint toties quoties ez szerint elmulattya. Ha az Vajda és Vá-

sár Birák ebben vigiázásban nem járnak birságon, az vice vajda és az Vásár Biró maradgion négy forinton. Ez is az Seregé. Az Vajda ereje legyen az dologh akarkin az elégítésben. Ha az vajda is ell mullattya, poenája tizenkétt forint, ez is cedál az Seregh segedelmére.

V i g e s i m u s o c t a v u s A r t i c u l u s . Az Vásár birák minden esztendőben ha lehet minden holnapban s kiválképpen hivségben és szeles időben az Hostátban levő házakat megh járják, kapus hajduk lévén velek, kinek kemenczéje látatik rosznak, leüssék minden engedelem nélkül, de nem bosszuságbul, hanem hitők szerint, ha károsnak másoknak láttják lenny. Igen igen meleg időkb, hogy ha giulladás történék, aliquo casu, hamaréb ell olthassák, hordókban avagy kádokban kinek kinek háza előtt viz tartassék, az Vásár Birák megh parancsolják.

V i g e s i m u s n o n u s A r t i c u l u s . Az Hostátban valaki meztelen kardot vony avagy puskát másik ellen fogh ellenséghképpen, az vajda megh foghassa engedelem nélkül és be hozatván büntetődgiék husz forintigh, melly legien az Seregé. Ha valaki házban lövöldöz, birsága egy forint, az is az Sereghnek cedál.

T r i c e s i m u s A r t i c u l u s . Ha valaki az szemetőt maga vagy háza népe az uczára háza elejben hánnya, büntetődgiék eötvén pénzel az Seregh számára.

T r i c e s i m u s p r i m u s A r t i c u l u s . Az mé-szárosok esztendő által az tehén husnak funtyát három pénzen árullják, ha Keszthelt és másut is árullják azonképpen, az Vásár Birák vigiázása erre. Az borju husnak funtyát árullják négy pénzen. A diszno husnak funtyát árullják négy pénzen. Az bárány husnak funtyát árullják három pénzen. Az vad husnak funtyát árullják kétt pénzen. Erdei diszno husnak funtyát az rendelet szerint.

T r i c e s i m u s s e c u n d u s A r t i c u l u s . Valaki az Szent Groti Hostátban házat tart, az olyan szabad legény az ur-nak, kinek földin lakik, szolgál nyaratszaka négy napot, de olyan, aki késérőben nem jár. Az ki penigh késérőben jár vagy lovastul szolgál urával, avagy azon kívül ellküldetik, az olyan az négy napi robotra nem megien. Ha valekinek penigh az földes ur, kinek földin lakik megh engedi ebbeli szolgálattyt, az ur gratiája az. Esztendőnként való négy négy napi munkán kívül penigh több dologhra nem erősitik az urak, magok ayánlása, végezése és fogadások szerint. Több dol-

gokban az megh írt articulushoz tarcsa és rendelje minden magát.

T r i c e s i m u s t e r t i u s A r t i c u l u s . Az Vá-
sár Birák esztendőnként az mennj proventust keszekhez vesznek, arrul
számot adglanak és semmit az urak és az Seregh hire nélkül ell ne
kültthessenek, egyben gyűlvén az Seregh az urak akarattyából, úgy ren-
delteessék az hova külletik és úgy adassék pénz neki.

T r i c e s i m u s q u a r t u s A r t i c u l u s . Az Vásár
Birák midőn sálogot valakitul ell vesznek avagy megh tartot parté-
kát, tarcsák tizen ötöd napigh magoknál, az kitelvé ismég tizen
öt napigh tarcsák, annak utánna osztán, ha kétt tizen ötöd napigh
magoknál, az kitelvé ismég tizen öt napigh tarcsák, annak utánna
osztán, ha kétt tizen öt napok ell mulnak, szabad ha ell adglák
anny pénzen, az mint az tartás vagyon, s a kinek adglák, szabad ha vi-
ssa adglie avagy nem.

T r i c e s i m u s q u i n t u s A r t i c u l u s . Az Se-
regh székin itt való vagy vidéki ember, ha pöröl, husz forintig tör-
vényt tehetnek, sukodalmat, kárt, adóságot keresvén, az Barbélljal való
alkuvás, azon kívül megh íteltessék, az hatalom penigh az seregh kö-
ött íteltessék négy forintigh.

Helly följul megh írt Articulusokat miis helyben hagyván, con-
firmalllok, hadglók és parancsollok, hogy mindenektul inviolabiliter
megh tartassanak, pöcsétünkkel és kezünk írásával megh erősítvén. Da-
tum ex arce Hémeth Uy vár, die vigesima secunda mensis aprilis, annó
Domini millesimo sexcentesimo quingagesimo sexto.

Eredetiye két iv öszefusótt papiron, a körnendi Batthyány level-
tárban.

1664 október 31. Pinkafő.

Gr. Batthyány Pál, királyi komornik és Szentgrót végházának ü-
rökös főkapitánya a szentgróti vitélő rend kérelmére az 1644.
évi szabályzatot helyben hagyva, azt kiegészíti, illetve megjobbitja,
négy pontozat hozzáadásával.

My grofi Batthyáni Páll, az fűlséges első Leopoldus Római Csá-
szár és Magyarországhi koronás király urunk első fűlsége komornékja

és Szent Groth Végházának örökös fő kapitánya, adgyuk tudtára mindeneknek, az kiknek illik, hogy ezen meg írt vég házunkban lévő lovas és gyalog vitézleő rend fejenként minémi supplicatiot adván bé nekünk, a mely által bizonyos kívánságokat jelentettek, kiváltképpen az előbbeni Articulusok rendi meg tartassék, és egyéb hol mi kívánságoknak uri jó akarattal való helyt adgyunk, meg tekintvén azért mint mastani szükségeknek mivoltát, mint pedig, hogy az Végház az Elenség pusztítása miatt megromlott, annak leendő örül épületi részve, minden előbbi igazságokat helyin hattuk, seőt annak fölülte az ide alább meg írtt mód szerént megjobbítottuk.

E l ő s z ő r , - a mely négy napi szolgálatot esztendőnként ennek előtte az szabad legények számunkra tettek, azután mentek legyenek, de úgy, hogy jó fegyvert és hadi szerszámot tarcsanak, és fegyverrel szorgalmatosan szolgállyanak.

M á s o d s z o r , a mastani kár vallásokra nézve meg engedték azt is, hogy négy egész esztendőig, szent Mihály napjátul fogvást szent György napig fél, fél esztendőig legyen a sereg számára a korcsmá, fél fél esztendőig pedig ugymint szent György napjátul fogvást szent Mihály napig az mi számunkra. - Eltelvén pedig az négy esztendő, az előbbeni szokás tartassék, még is a Sereg se vegye szokásul, hogy tovább bírja, hanem mint ennek előtte, szent Mihály napjátul fogvást Karácson napigh bírja, azután pedig egész esztendőt által az mi számunkra legyen.

H a r m a d s z o r , a Mészáros dolgában a mi Tisztviselünk a Sereggel éresen egyet, és legyen az a szokás, hogy az mészárszék az mi számunkra lévén, mint az előtt, addig a mészáros marhát le ne vágasson, míg a Vásár Biró jelen nem léssen, jelen lévén pedig, az oly fáradságért minden marha nyelvet tartozzék a mészáros a Vásár Birónak adni.

H e g y e d s z e r : A midőn esztendőnként a Bornak termeti léssen, a seregh a borok foglaltatásában az mi Tiszt viselünkkel egyet éresen, és végezzen, mit kellessék az eránt cselekedni, úgy járasson el Tiszt viselünk hivatallyában, az mint parancsolatunk tartandgya. -

U t o l l á r a az előbbeni pütsétes levelünkhez és Articulusok rendihez tarcsák mindenekben magokat. -

Actum in Pinkafeld, die ultima mensis octobris, anno Domini
1664.

Comes Paulus de Batthyán m.p. /L.S./

Comes Franciscus de Batthyán m.p. /L.S./

Szövege másolatban meg van az 1736. évi uriszéki per kötetében, Szentgrót város levéltárában, a 21-22. oldalakon.

1721 október 20 előtt, Szentgrót.

1./ Szentgrót város lakosságának kérvénye gr. Batthyány Zsigmondhoz, melyben kérik, hogy a királyi páloza számára felmért szőlőik után ne a régi öreg nagy pinttel, hanem a királyi pinttel szedesse be a hegyvámot, továbbá, hogy a rétek elvétele miatt nincs karmány s a nyomorúság napról napra árad.

2./ Batthyányi Zsigmond válasza a fenti kérvényre, mely 1721. október 20-án Nemetújváron kelt s a melyben a gróf voltaképpen a város közönségének kérelmét elutasítja.

Méltóságos Gróf, nekünk jó kegyelmes urunknak nyuitandó alázatos Instantiánk, belől irt Szent Gróthi lakosoknak.

Méltóságos Groff, nekünk jó kegyelmes Urunk!

Isten szerencsés sok jókkal áldgya meg nagyságodat, szívesen kívánnuk.

Köntelenéttetünk nagyságodat, mint jó kegyelmes urunkat ezen alázatos Instantiánkkal buséttanunk, hogy nagyságod királyi páloza számára felmértette szőlőinket nem régen, s mely mérték után minden hat pálozára obvoníállyon egy királyi pint bor, értették, de minden előbbeni igazságunkat impudíállyal ezen új szokás! Most pedig recenter az hegyvám szedéshez készülő alkalmatossággal esett tudunkra, hogy nem királyi, hanem az régi öreg és nagy pintel kívánnya nagyságod bé szedetnyi az hegyvámot, melyet még hallanunk is nehéz, nem hogy meg adni nem volna keserű.

Nem különben már Réteink elvétettenek, mely miatt ecken közö-
lünk annyira jutottanak, hogy tíz, s tizenkét marhájuk vagyon is, csak

egy marok szénájok nincsen, seőt ugyan a mint tapasztalljuk, napról napra árad a sok külömbféle nyomorúságunk, melyből következhetik utolsó pusztulásunk.

Alázatossan, de nagy bizodalommal folyamodunk nagyságodhoz, mint jó kegyelmes urunkhoz, méltóztassék nagyságod az előbbenyi és réghi mint hegyen völgyön lévő Igasságunkban megtartani, hadd maradhassunk és nyughassunk meg nagyságod szárnya és protectioja alatt? Mert másképpen el hitedheti nagyságod magával, hogy rövid időn nagyobb részi pusztán maradna az szőlő hegyeknek, mert oly rettentő hegyvámot soha sem hallottunk, mind ebből az mérésből következnek. -- Reménylünk mindazon által nagyságod uri grátiájában, s el várván nagyságod kegyes resolútióját alázatossan nagyságodnak mint jó kegyelmes urunknak alázatos szegény szolgálai,

Szent Gróthi Lakosok közönségessen m.p.

/Batthyány válasza:/

Mivel mind ekkoráig minden rend nélkül csak vak réffire adattak fel és birattattak az szőlők, hogy azért vagy az uraságnak a vagy is az hegyvámot praestálóknak rövidsége ne essék, de necesse ezen törvényes dinensuratioval kellett az rendetlenségeket remediáltatni, mivel pedig ezen modalitás olly idős, valamint az Országunk törvénye, és még eddig Ország szerént élven vele, sohull mindazonáltal más hegyvám mérték per hoc nem inducáltatott, azért Szent Grothon is az régi mértéktől az uraságh nem recedál, hanem aval és az új mérés szerént kívánnya az hegyvámot praestáltatni, azért ezen rendelkezésünkhöz accomodállják magokat ezen Supplicansok, accedál ehez, hogy nem oly stricte, az mind az igasság hozta volna magával mérettettek meg az fundusok, hanem cum notabili limitatione /: a mint az Dimmensurátoroktól informáltattunk:/, az mi pedig illeti az rétek eránt való Instántiájokat, valakik eddig meg mutatták és jövőendőbenis comprobálhatták valamely örökös földesuraságtul magától emanált igasságokat, azok eránt nem fognak kárt vallani, lésszen is képes satisfactiójuk.

Actum Németh-Ujvár, die 20-a octobris 1721.

Gróf Batthyáni Sigmond m.p.

Eredetie a Szentgrót város levéltárában őrzött per protocollum 103 - 105. lapjain.

1733 Április 15. előtt.

Szentgrót város 23 pontba foglalva felsorolja a földes ur
részéről ért 500000 aranyérmét.

Az városnak az minémi fogyatkozásai vannak, azoknak specifica-
tiója.

P r i m o: Pénzen vett földünket, rétünket, pénz nélkül az méltóságos uraságh el vette, úgy szintén erdőből irtott földünket, rét-
tünket.

S e c u n d o: Az hídeknek és tiltásoknak reparatioját magunk-
nak kellett véghez vinnünk, az mellyet már véghez nem vihetünk to-
vább, az v á m a t pedig az u r a s á g h s z e d e t i . -

T e r t i o: Történt egyszer a szekereink bakfa pallást hoz-
tak, az mellyért vett harminckét foréntot rajtunk az méltóságos
uraságh, bak és telgy fátul harmincz két foréntal el vagyunk tiltva.

Q u a r t o: Tekéntetes Fodor István Oberstvechmeister urunk
nálunk lévén quártyélyben, az ordináncs katonák közül egy ki ment az
szekereinkel és az város akarattya ellen az uraságh rétyében egy
kevése fűvet le kaszált, az mellyért vett rajtunk az méltóságos u-
raságh harminckét foréntot.

Q u i n t o: Buza, gyertya égött bor, szappan árultatásul el
vagyunk tilalmasva harminckét forént büntetéssel, ha pedig magunk
között találkoznék is a főle, el nem merjük adnyi, seőt más helysé-
gekbul sem szabad bé menni, noha az előtt mindenkor szabad volt.

S e x t o: Biráinkat és helységbéli embereinket tisztartó u-
runk minden kicsin állapotért tömlöcsöteti és ártaltattya, bár
értékes ember legyen is.

S e p t i m o: Az város vett egy házat harmincz eűt forénto-
kon az quártyélyos tiszt számára, a melyhez épített az város istálló-
kat, kénent és az házat deszkával meg pádimentumoztatta, az mely épi-
tés nem kevése költségekben tölt az városnak, egy pénz nélkül e l v -
e t t e az méltóságos uraságh.

O c t a v o: Az méssárosok az biráinknak minden marhábul egy eg-
fant húst attak articulussunk tenora szerént, ezt is mastanában el
fogták, úgy az aprókbul minden négy forént érőbul.

H o n o : Az vizen való halászáttal harminskét forint bántetés alatt el vagyunk tiltva, holott az előtt az városnak szabadságában volt, úgy szintén az Szalában való kender áztatástul el vagyunk tiltva harmincz két forint bántetés alatt.

D e c i m o : Az szüntelen való vadászat, az sok levél hordozás, úgy szintén kosár számára az gyümölcsöt, rákat Csákányág, Ujvárig, Szalonskig kellett hordoznunk, úgy annyira, hogy az szegén embernek teszte k i s e b e s ü l t a l a t t a

U n d e c i m o : Az Kulcsárkert névű mezzőre történet szerént az marháink bé mentek, akár parlag, akár ugar legyen, a béresek minyárt bé hajtyák az Majorban, úgy taxállyák az szegén embert, a mint akarják.

D e c i m o T e r t i o : Házainkhoz kerteinken kívül egy báránda földet, sem egy kasza vágó rétet nem birunk.

D e c i m o Q u a r t o : Az midőn az méltóságos uraságnak az négy napot szolgáltak, az előtt ebédet és bort is adtak, most pedig semmit sem, még az m a g u n k k e n y e r é t s e m h a d g y á k b é k é b e n m e g e n n ü n k .

D e c i m o Q u i n t o : Az embereink közül némellyeknek az ökrei szaladésképpen az uraságh réttyén való sarjura mentek, az melyért vett rajtuk tisztartó urunk négy négy forintot, holott már az uraságh a jobbátság marhái el éltek.

D e c i m o S e x t o : Történt egyszer egy szegény emberünknel az tehene az Kulcsár kert névű mezzőre ment valami borsóra, az melyet már meg ettek előbb az marhák, azért is vett tisztartó urunk ezt forintot rajta.

D e c i m o S e p t i m o : Az szőlőinket ádvüzölt méltóságos uraság az királyi palozával föl mérte, kívánnuk azért az hegyvámot is az királyi pintel adnyi.

D e c i m o O c t a v o : Az minémi borainkat ennek előtte az uraság számára el foglaltak azok közül mostis sok hordaink oda vannak.

D e c i m o H o n o : Az midőn az méltóságos uraságh számára borokat foglaltak, azoknak az áro nem fizettetik úgy mint a mint az folyó áro volt.

V i g e s i m o : Az előtt az Hegybiráinktul az méltóságos urak

hegyvámot nem vettek, most pedig meg veszik.

V i g e s i m o P r i m o : Az boroknak foglalása idején, ha az Pincze Gazda jelen nem lehet, bár méltó menetsége legyen is, mingyárt pinczéjét bé pütsétölteti tisztartó urunk és fizetés nélkül föl sem szabadul.

V i g e s i m o S e c u n d o : Az szőlőhegyben némely helyeken, ha bir a szegén ember dirib darab földet és szőlőcskét, azokrul mindenikrul külömbb külömbb veszi meg tisztartó urunk az **P e n n a B o r t** az öreg pinttel, noha az hegyvámot egyszersmind adgya meg az olyan gazda, holott az előtt egy iczénél többet nem adott, akár hány helyen birt is.

V i g e i m o T e r t i o : Az hegyvám nem ugy szedetik rajtuk, az mint az mérés hozta, hanem miulta az új kád és vödörfa vagyon, az ulta többet kell adnunk.

Eredeti bejegyzés a Szentgrót város levéltárában lévő 1736. évi per protocollum 139-143. lapjain.

1733 október 18. Szentgrót.

Foréntos Ádám, Zala vármegye viceszolgabirája bizonyítja, hogy 1733-ban illetve két esztendővel az előtt a szentgróti tisztartó által készített hegyvámos csöbör a huszonjai hegyen lévő régi iczével mérve egyezett az uraság hegyvámos pintével és a csöbörrel. Ez az állapot tehát 1731-ben állott fenn.

Alább meg irt praesentibus recognoscálok, hogy Szent Grothi városiak **r e q u i s i t i o j o k b u l** jöttem ki ide ugyan Szent Grothi V á r b a n a végre, hogy méltóságos Németh Ujvári Groff Batthyány Ádám uram elő nagyságba előtt panaszolkodván, hogy ez előtt két esztendővel tisztartó uram, a mely új hegyvámos csöbröt csináltatott volt, az réginel nagyobb volna, melynek meg mérése föllebb titulált méltóságos Groff uram elő nagyságba kegyes gratiájából meg engedtetett, a mint is elsőben **H u s z a n y a i** hegyen lévő régi öreg iczét, a kivel is ember emlékezetétül fogvást szoktak élnyi, és az hegyvámot azal szednyi és praestálnyi, azont elő hozatván és kétszer megtöltvén minden fogyatkozás nélkül meg egyezvén az uraságh hegyvámos pintével, azután azon új csöbröt az

pintel és vödör fával hasonlóképpen próbálván, ugyan azokban sem találván fogatkozást, melynek meg lételevel azon régi íczét nekik vissza adván, és hogy az uraságh pintéhez is hasonló csináltasson minden Hegymester javasolván, az vödör fához pedig hasonló csináltván, és nekik ki adtam, hogy jövődöben változtatása erént lamentatiójok ne lehessen.

Mely végben vitt mértékrül adtam ezen testimoniálisonat subscription és pütsétemmel erősétvén. Szent Grót, die 12-a mensis octobris, anno 1733.

Foréntos Adám, tekintetes nemes Szala vármegye vice bírája
m.p. /L.S./

Eredeti bejegyzés a Szentgrót város levéltárában lévő per protocollum 95 - 96. lapján.

1735 december 28. Szentgrót.

Foréntos Adám zalavármegyei viceszolgabíró hiteles slakban kiadja és megerősíti a Rábaközi Pál zalavármegyei esküdt által a szentgróti uradalom lakosait 1721 - 22-ben a földes ur részéről ért sérelmekről /szántóföldek, rétek térítés nélküli elvétele, a hegyvábó mennyiségének törvénytelen emelése/ felvett összeírását.

Az boldogh emlékezetű méltóságos Groff Botthyáni Sigmund uramnak elő excellentiájának Szentgróthi dominiumjában lévő lakosoknak az előtt 1721-ikben és 22-ikben pénzen vett és magok munkájokkal szerzett szántóföldeinkben, rétyeinkben és helységekben hegyváb összehasításban tett violentiáinak specificatiója.

Szabó Ferencz földé szántóföld, 2, ára frt. 12.-

Herczeg István pénzen vett földé, szántóföld 4, ára frt. 12.-

Fodor Mihály, szántóföld 1, ára frt. 15.-

Item, szántóföld 4, ára frt. 16.-

Hémeth János, szántóföld 3, ára frt. 40, den. 75.-

Herbainé, szántóföld 2, ára frt. 15.-

Koppányi Susánna, szántóföld 1, ára frt. 12.-

Summa szántóföld 17, ára frt. 1 2 2 den. 75.-

Irtás szántóföldeknek specificatiója.

Szabó István föld, hold föld 2.-

Totth György föld, hold föld 2.-

Kálmány István föld, hold föld 5.-

Brényi Gergely föld, hold föld 2.-

Gerencsér György föld, hold föld 1.-

Szabó Pál föld, hold föld 2.-

Csizmázia Márton föld, hold föld 2.-

Kecskés Mihály föld, végi urak adománya/végi hiba lesz, talán
régi/ hold föld 3.-

Vácsi István föld, hold föld 2.-

Karácsony Mihály föld, hold föld 4.-

Bor János föld, hold föld 2.-

Köveskúti successorai Nemes föld, hold föld 2.-

Ujlaki György föld, Batthyáni Ádám gróf adománya, hold föld 2.

Summa hold föld 30. -

Pénzen vett Réteknek specificatiója.

Kovács Márton Rétye, rét 1, ára frt. 6.-

Szemgáti Rétye, rét 1, ára frt. 15.-

Simonka György Rétye, - - - ára frt. 10.-

Lovas János Rétye, - - - ára frt. 6.-

Köski István Rétye, - - - ára frt. 15.-

Garzo Gergely Rétye, - - - ára frt. 10.-

Fodor Mihály Rétye, - - - ára frt. 37. -

Item más Rétye, - - - ára frt. 6.-

Csizmázia Márton Rétye, - - - ára frt. 15.-

Vácsi István Rétye, - - - ára frt. 16.-

Horváth János Rétye, - - - ára frt. 6.-

Biró István Rétye, - - - ára frt. 36.-

Császár Balás Rétye, - - - ára frt. 8 den. 50. -

Karácsony Mihály Rétye, - - - ára frt. 45. -

Item m á s darab, - - - ára frt. 4. -

Bajkovecz Péter Rétye, - - - ára frt. 18. -

Koppányi János Réttye,	rét 1,	ára frt. 60.-
Bor János Réttye	- -	ára frt. 15. -
Bke familia Réttye,	- -	ára frt. 42. -

Summa frt. 371.-

Erdőből irtott Réteknék specificatiója.

Herczeg István Réttye,	darab	rét 3,	szekér széna szám	10. -
Totth György Réttye,		rét 2,	szekér széna szám	10. -
Kálmány István Réttye,		rét 1,	szekér széna szám	1.-
Magyarosi Gergely Réttye,		- -	szekér széna szám	10. -
Kovács János Réttye,		- -	szekér széna szám	6. -
Nagy András Réttye,		- -	szekér széna szám	3.-
Bárbaj Réttye,		- -	szekér széna szám	5.-
Item Bárbai Ilona Réttye,		- -	szekér széna szám	2.-
Horváth István Réttye	darab 2,		szekér széna szám	6.-
Szabó István és Pál Réttye	darab 2,		szekér széna szám	6.-
Item Szabó Pál Réttye,		darab 1,	szekér széna száma	10. -
Csizmázia Márton Réttye,		darab 2,	szekér széna száma	7.-
Kecsekés Mihály Réttye,		- -	szekér széna száma	6.-
Torma István Réttye,		- -	szekér széna száma	2.-
Büdör Márton Réttye,		darab 2,	szekér széna száma	9.-
Horváth János		- -	szekér széna száma	7.-
Karácsony Mihály,		darab 1,	szekér széna száma	12.-
Mori György Réttye,		darab 1,	szekér széna száma	2.-
Bajkovics Péter Réttye,		- -	szekér széna száma	5.-
Szabó Péter Réttye,		- -	szekér széna száma	4.-
Oszkó István Réttye,		- -	szekér széna száma	3.-
Budai Barbély Miklós successori	darab 1,		szekér széna száma	5.-
Szabó Pál Réttye,		rét 2,	szekér széna száma	5.-
Körmöndi Jánosné Réttye		- -	szekér széna száma	8.-
Köveskúti Isák Nemes, Réttye		rét 1,	szekér széna száma	4.-
Kloncz Ferencz Réttye,		rét 1,	szekér széna száma	4.-

Szekér széna haszon summa 153.-

A p p e n d i x .

Vácsi István irtás földel	föld 10..
Item egy darab irtás rét. -	
Ila György irtás földel	föld 3..
Kis János irtás földel, melyben szőlőt is plántált hegy vám alat lévén föld 1..	
Bornemisza András egy darab kaszáló gyümölcsösét, ugyan egy darab irtás földet hagyván alat valót el vette.	
Hatvani János és Mihály pénzen vett Réttyét	fl. 10..
Hatvani Mihály 3 Réttyét	fl. 11..
Kovács Benedek földet, holdat 1..	

Summa szántóföld 15 frt. 21..

Az feleő Csáfordi Hegynek lajstroma.

Az régi és új mérés szerént való Hegyvámoknak specificatiója.

Németh János, régi vödör 4.. Új mérték vödör 16.. Superfluum
vödör 12..

Gombkötő János, régi vödör 1/2, Új mérés vödör 1 1/2, Super-
fluum vödör 1..

Dávid György, régi vödör 3, Új mérés vödör 12 1/2, Superfluum
vödör 9 1/2..

Ila György, régi vödör 3, Új mérés vödör 8 1/2, Superfluum
vödör 5 1/2. -

Herczeg Istványné, régi vödör 5, Új mérés vödör 17, Super-
fluum vödör 12..

Molnár Istványné, régi vödör 1, Új mérés vödör 4, Superfluitas
vödör 3..

Mesterházi Bertalan, régi vödör 1 1/2, Új mérés vödör 12, Su-
perfluitas vödör 11 1/2..

Gyalus Péter, régi vödör 1 1/2, Új mérés vödör 12 1/2, Super-
fluitas vödör 11..

Tokai Miklós, régi vödör 1/2, Új mérés vödör 3, Superfluitas
vödör 2 1/2. -

Kis Vas István, régi vödör 5 $1/2$, Uj mérés vödör 12, Super-fluítas vödör 6 $1/2$. -

Totth István, régi vödör 5, Uj mérés vödör 5. -

Iovas János, régi vödör 3 $1/2$, Uj mérés vödör 15, Superfluítas vödör 11 és $1/2$. -

Ács István, régi vödör 1 és $1/2$, Uj mérés vödör 4, Superfluítas vödör 2 és $1/2$. -

Gyulási Ádámné, régi vödör 6, Uj mérés vödör 15, Superfluítas vödör 9. -

Kocsis István, régi vödör 1 és $1/2$, Ujmérés vödör 5, Superfluítas vödör 3 és $1/2$. -

Buda István, régi vödör 3, Uj mérés vödör 4, Superfluítas vödör 1. és $1/2$. -

Pap András, régi vödör 1, - Uj mérés vödör 2, Superfluítas vödör 1. -

Mihály Péter, régi vödör 1, Uj mérés vödör 6 és $1/2$, Superfluítas vödör 5 és $1/2$. -

Györke Mihály, régi vödör 1 és $1/2$, uj mérés vödör 6, Superfluítas vödör 4 és $1/2$. -

Viczai István, régi vödör 3, Uj mérés vödör 8, Superfluítas vödör 4 és $1/2$. -

Szakály Mihály, régi vödör 1 és $1/2$, Ujmérés vödör 12, Superfluítas vödör 10 és $1/2$. -

Visontai Gergely, régi vödör 3 icze 5, Uj mérés vödör 20, Superfluítas vödör 16 icze 3. -

Totth Gergelyné, régi vödör 2, Ujmérés vödör 6 és $1/2$, Superfluítas vödör 4 és $1/2$. -

Kövér István, régi vödör 2, Uj mérés vödör 7, Superfluítas vödör 5. -

Vajda János, régi vödör 4, ujmérés vödör 8, Superfluítas vödör 4. -

Horváth Jánosné, régi vödör - icze 7, uj mérés vödör 6, superfluítas vödör 5 icze 1. -

Sigmond Márton, régi vödör 3, uj mérés vödör 7 és $1/2$, superfluítas vödör 4 és $1/2$ -

Gáll Mihály, régi vödör 3, uj mérés vödör 15, superfluítas vödör 12. -

Szabó György, régi vödör 3, új mérés vödör 6, superfluitás vödör 3.-

Szarka Jánosné, régi vödör 2, új mérés vödör 15, superfluitás vödör 13. -

Nagy György, régi vödör 5, új mérés vödör 24 és 1/2, superfluitás vödör 19 és 1/2. -

Iffy Varga János, régi vödör 5, új mérés vödör 8, superfluitás vödör 3. -

Ágoston Pál irtással együtt, régi vödör 3, új mérés vödör 6 és 1/2, superfluitás vödör 3 és 1/2. -

Nagy András, régi vödör 5, új mérés vödör 10 és 1/2, superfluitás vödör 5 és 1/2

Lohonya György, régi vödör 8, új mérés vödör 9, superfluitás vödör 1.-

Vida György, régi vödör 4, új mérés vödör 11, superfluitás vödör 7.-

Csizmázia Márton, régi vödör 5, új mérés vödör 10, superfluitás vödör 5.-

Totth Miklós, régi vödör 1, új mérés vödör 8 és 1/2, superfluitás vödör 7 és 1/2. -

Bekő István, régi vödör 4, új mérés vödör 10, superfluitás vödör 6. -

Kálmány István, régi vödör 1, új mérés vödör 2, superfluitás vödör 1. -

Vincze János, régi vödör 4, új mérés vödör 6, superfluitás vödör 1. -

Kis Ferencz, régi vödör 1 és 1/2, új mérés vödör 3, superfluitás vödör 1 és 1/2. -

Rövid Ferencz, régi vödör 5, új mérés vödör 4 és 1/2. -

Csiszár Szabó Mihály, régi vödör 3, új mérés vödör 20, superfluitás vödör 17. -

Eöreg Vas István, régi vödör 3, új mérés vödör 9, superfluitás vödör 6.-

Item, régi vödör 1 és 1/2, új mérés vödör 8, superfluitás vödör 6 és 1/2.-

Koppányi Jánosné, régi vödör 1 és 1/2, új mérés vödör 5, superfluitás vödör 3 és 1/2. -

Kis György, régi vödör 3, új mérés vödör 3 és $1/2$, superfluitás vödör $1/2$. -

Takács Mihály, régi vödör 1 és $1/2$ új mérés vödör 10 icze 2, superfluitás vödör 8 és $1/2$ icze 2. -

Szabó István, régi vödör 3, új mérés vödör 12, superfluitás vödör 13. -

Vajda György, régi vödör 2, új mérés vödör 15, superfluitás vödör 13. -

Györke István, régi vödör $1/2$, új mérés vödör 7, superfluitás vödör 6 és $1/2$. -

Kemenoze Joseff, régi vödör 5, új mérés vödör 8, superfluitás vödör 3. -

Csizmazia Ferencz régi vödör 1 és $1/2$, új mérés vödör 4 és $1/2$, superfluitás vödör 3. -

Molnár János, régi vödör 2, új mérés vödör 6 és $1/2$, superfluitás vödör 4 és $1/2$. -

Summa summarum régi vödör 1 5 8, új mérés vödör 4 9 0 icze 2, superfluitás vödör 330 és $1/2$ icze 2. -

A l s ó C s á f o r d i Helységen lévő szállóknek Hegyvám
Laistroma.

Horváth János, régi vödör 2 és $1/2$, új mérés vödör 9, superfluitás vödör 6 és $1/2$.

Vácsi István és Györgyné, régi vödör 9, új mérés vödör 38, superfluitás vödör 29. -

Szabó Ferencz, régi vödör 3 és $1/2$, új mérés vödör 6 és $1/2$, superfluitás vödör 3. -

Netze János successori, régi vödör 5, új mérés vödör 10, superfluitás vödör 5. -

Szalai János, régi vödör 2 és $1/2$, új mérés vödör 9, superfluitás vödör 6 és $1/2$. -

Jadi András, régi vödör 2, új mérés vödör 5, superfluitás vödör 3. -

Darabos János, régi vödör 1 és $1/2$, új mérés vödör 4, superfluitás vödör 2 és $1/2$. -

Kis Márton, régi vödör 5, új mérés vödör 6, superfluitas vödör 1. -

Szabó Páll, régi vödör, icze 2, új mérés vödör 5 icze 2, superfluitas vödör 4. -

Pubelli Márton, régi vödör 1, új mérés vödör 1 és 1/2, superfluitas vödör 1/2. -

Szabó István, régi vödör 2 és 1/2, új mérés vödör 5 icze 6, superfluitas vödör 2 és 1/2, icze 6. -

Sigmond Mihály, régi vödör 3, új mérés vödör 5, superfluitas vödör 2. -

Totth András és Istvánné, régi vödör 5 és 1/2, új mérés vödör 16, superfluitas vödör 10 és 1/2. -

Bornemisza András, régi vödör 1, icze 2, új mérés vödör 5 icze 2, superfluitas vödör 4. -

Váczai Ferencz régi vödör 3, új mérés vödör 13, superfluitas vödör 10. -

Szabó András, régi vödör 1 és 1/2, új mérés vödör 3 icze 2, superfluitas vödör 1 és 1/2 icze 2. -

Csarmaszne, régi vödör 2 és 1/2, új mérés vödör 6 és 1/2, superfluitas vödör 4.

Simonkáné és Láczó János, régi vödör 2, új mérés vödör 10, superfluitas vödör 8. -

Egervári Mihály, régi vödör 2 és 1/2, új mérés vödör 3 icze 2, superfluitas vödör 1/2 icze 2. -

Lakatos János, régi icze 6, új mérés vödör 2, superfluitas vödör 1, icze 2. -

Mesterházi Bertalan, régi vödör 1 és 1/2, új mérés vödör 3 és 1/2, superfluitas vödör 2. -

Finta György, régi vödör 3, új mérés vödör 7, superfluitas vödör 4. -

Horváth Mihályné szöleje irtásával együtt, régi vödör 3, új mérés vödör 11, superfluitas vödör 8. -

Totth István, régi vödör 1, új mérték vödör 3, superfluitas vödör 2. -

Németh Gergely, régi vödör 5, új mérés 11 és 1/2, 2 icze, superfluitas vödör 6 és 1/2, icze 2. -

Totth Márton, régi vödör 2, új mérés vödör 2. -

K u l s 6 falubéliek ezen helységhez tartozandók.

Kovács Ferencz, régi vödör 5, új mérés vödör 9, superfluitás vödör 4. -

Horváth György, régi vödör 2, új mérés vödör 4 és 1/2, superfluitás vödör 2 és 1/2. -

Item Horváth György és Páll, régi vödör 7, új mérés vödör 11, superfluitás vödör 4.-

Molnár György, régi vödör 3, új mérés vödör 5, supefluitás vödör 2. -

Item Molnár György, régi vödör 1, új mérés vödör 3, superflu-
itás vödör 2. -

Horváth Ferencz, régi vödör 2, új mérés vödör 5, superfluitás vödör 3. -

Nagy Mihály, régi vödör 1 és 1/2, új mérés vödör 7 és 1/2, superfluitás vödör 6. -

Husz György, régi vödör 1 és 1/2, új mérés vödör 7, superflui-
tás vödör 5 és 1/2. -

Item irtásátul régi vödör 1, új mérés vödör 3, superfluitás vödör 2. -

Németh András, régi vödör, - icze 6, új mérés vödör 4, superfluitás vödör 3 icze 2. -

Molnár Márton, régi vödör - icze 6, új mérés vödör 4, superflu-
itás vödör 3, icze 2.-

Husz János, régi vödör 1, új mérés vödör 3, superfluitás vö-
dör 2. -

Bada Mihály, régi vödör 1 és 1/2, új mérés vödör 4, superfluitás vödör 2 és 1/2. -

Gyürke Gergelyné, régi vödör 5, új mérés vödör 7, superflui-
tás vödör 2.-

Nagy János szőlőjétul, régi vödör 1 és 1/2, új mérés vödör 3, superfluitás vödör 1 és 1/2. -

Balogh Gergely, régi icze 4, új mérés vödör 11 superfluitás vödör 10 és 1/2. -

Bránat János, régi icze 4, új mérés vödör 5 icze 2, superflui-
tás vödör 4 és 1/2 icze 2. -

Varga Jakab, régi vödör 1, új mérés vödör 5, superfluitás vödör

4. -

Györe Balás, régi vödör 1 és $1/2$, új mérés vödör 8 icze 6, superfluitás vödör 7 icze 2.

Németh György, régi vödör 2, új mérés vödör 5 icze 6, superfluitás vödör 3 icze 6. -

Szabó Imréné, régi vödör 1 és $1/2$, új mérés vödör 8, superfluitás vödör 6 és $1/2$.

Buda Mátyás, régi vödör 2, új mérés vödör 5 icze 2, superfluitás vödör 3 icze 2. -

Futo György, régi vödör 2, új mérés vödör 9, superfluitás vödör 7. -

Horváth Joseff, régi vödör 1 és $1/2$, új mérés vödör 5 icze 2, superfluitás vödör 3 és $1/2$, icze 2. -

Totth István, régi vödör 2 és $1/2$, új mérés vödör 21, superfluitás vödör 18 és $1/2$

Varga István, régi vödör 1 és $1/2$, új mérés vödör 13, superfluitás vödör 11 és $1/2$. -

Monás István, régi vödör 2 és $1/2$, új mérés vödör 7, superfluitás vödör 4 és $1/2$.

Totth György, régi vödör 2 és $1/2$, új mérés vödör 8, superfluitás vödör 5 és $1/2$. -

Item, régi vödör 1, új mérés vödör 6, superfluitás vödör 5. -

Totth Mihály, régi vödör 2, új mérés vödör 9, superfluitás vödör 7. -

Katona János, régi vödör 2, új mérés vödör 4, superfluitás vödör 2. -

Orbán György parag szőlőtől, régi vödör 1, új mérés vödör 6, superfluitás vödör 5. -

Boncz Márton, régi vödör 2 és $1/2$, új mérés vödör 4, superfluitás vödör 1 és $1/2$. -

Nagy Ferencz, régi vödör 1 és $1/2$, új mérés vödör 3, superfluitás vödör 1 és $1/2$. -

Várad András, régi vödör 1, új mérés vödör 4, superfluitás vödör 3. -

Henczi Mihály és Molnár János tőrda szőlőtől, régi vödör 1, új mérés vödör 5, superfluitás vödör 4. -

Item R á k völgyben, régi vödör 2, új mérés vödör 3 és $1/2$,
superfluitás vödör 1 és fél.

Sonkolyos János, régi vödör 2, új mérés vödör 4, superfluitás
vödör 2. -

Molnár István, régi vödör 4, icze 2, új mérés vödör 11, super-
fluitás vödör 7 icze 2. -

Farkas Miklós, régi vödör 1 és $1/2$, új mérés vödör 7 és $1/2$,
superfluitás vödör 6.-

Váczai Pálné Pap István részével, régi vödör 3 és $1/2$, új mé-
rés vödör 5, superfluitás vödör 1 és $1/2$. -

Szakály Péter, régi vödör 1, új mérés vödör 6 icze 4, superflu-
itás vödör 5 icze 4. -

Kovács Miklós Successori szántó földesitől, régi vödör 1 és $1/2$,
új mérés vödör 12, icze 6, superfluitás vödör 11 icze 2.-

Takács Sadján, régi vödör 2 és $1/2$, új mérés vödör 8, superflui-
tás vödör 5 és $1/2$. -

Futó Mihály Finczés szőlejétől, régi vödör 3, új mérés vödör 5,
superfluitás vödör 2. -

Koronczi Mihály, régi vödör 1, új mérés vödör 2 icze 2, super-
fluitás vödör 1, icze 2. -

Salamon János, régi vödör 1 és $1/2$. -

Takács János szőlejétől földekkel együtt, régi vödör 2, új mé-
rés vödör 10, superfluitás vödör 8,-

Boros Ferencz, régi vödör 1 és $1/2$, új mérés vödör 3, superflui-
tás vödör 1 és $1/2$. -

Totth Ferencz, régi vödör 2, új mérés vödör 3 és $1/2$, super-
fluitás vödör 1 és $1/2$

Kosa Márton régi vödör 2.-

Pap István, régi vödör 1 és $1/2$, új mérés vödör 5 és $1/2$, su-
perfluitás vödör 4.-

Varga János Successori, régi vödör 2, új mérés vödör 5 icze
2, superfluitás vödör 3 icze 2. -

Pap György, régi vödör 1 és $1/2$, új mérés vödör 6, superflui-
tás vödör 4 és $1/2$. -

Csordás Ferencz, régi vödör - icze 6, új mérés vödör 2, super-
fluitás vödör 1 icze 2.-

Takács Mihály, régi vödör 1, új mérés vödör 1 és $1/2$, superflu-
itás vödör $1/2$. -

Pap Ferencz, régi vödör 1, új mérés vödör 2, superfluitás vödör 1. -

Summa summarum régi vödör 1 8 5 icze 2, új mérés vödör 5 5 0 1/2, icze 2, superfluitás vödör 3 7 5 1/2 icze 2.-

Az Huszónyi és Bárbaj Hegybéli Helység Lajstroma.

Biró István régi vödör 5, új mérés vödör 18, icze 6, superfluitás vödör 13 icze 6.

Pintér Ferencz, régi vödör 3, új mérés vödör 4, superfluitás vödör 1.-

Item Hajdai szőlőtul, régi vödör 1/2, új mérés vödör 2, superfluitás vödör 1 és 1/2.-

Cziher Márton, régi vödör 4, új mérés vödör 5, superfluitás vödör 1.-

Szakács Szabó György, régi vödör 5, új mérés vödör 4.-

Cser Gergelyné, régi vödör 3, új mérés vödör 4, superfluitás vödör 1.-

Kovács Miklósné, régi vödör 3, új mérés vödör 6, superfluitás vödör 3.-

Kecskés Mihály, régi vödör 5, új mérés vödör 6, superfluitás vödör 1.-

Kovács Ferencz, régi vödör 14, új mérés vödör 19, superfluitás vödör 5.-

Frankovics Fáll, régi vödör 7, új mérés vödör 9, superfluitás vödör 2.-

Márton Kovács, régi vödör 3, új mérés vödör 4, superfluitás vödör 1.-

Totth György, régi vödör 2, új mérés vödör 2.-

Merétej Benedek, régi vödör 1 és 1/2, új mérés vödör 5 icze 2, superfluitás vödör 3 és 1/2 icze 2.-

Karácson Szabó Mihály, régi vödör 10, új mérés vödör 28 és 1/2, icze 2, superfluitás vödör 18 és 1/2 icze 2. -

Fodor Mihály, régi vödör $1\frac{1}{2}$, új mérés vödör 2, icze 2, superfluitás vödör 1 és $1\frac{1}{2}$ icze 2. -

Berényi Gergely, régi vödör 3, új mérés vödör 7, superfluitás vödör 4. -

Barbély Miklós Successori, régi vödör 2 és $1\frac{1}{2}$, új mérés vödör 6 és $1\frac{1}{2}$, superfluitás vödör 4. -

Unger András, régi vödör 3, új mérés vödör 15 és $1\frac{1}{2}$, superfluitás vödör 12 és $1\frac{1}{2}$. -

Károvecz Miklós, régi vödör 4, új mérés vödör 12, superfluitás vödör 8. -

Huius summa cum inferiori est connexa!

Huszonyai és Bárbai Helységhez tartozandó
külső falubeliek.

Ferenczi István, régi vödör 5 és $1\frac{1}{2}$, új mérés vödör 15, superfluitás vödör 9 és $1\frac{1}{2}$.

Gerencsér András, régi vödör 1, új mérés vödör 3, superfluitás vödör 2. -

Csorba János, régi vödör 2, új mérés vödör 6 és $1\frac{1}{2}$, superfluitás vödör 4 és $1\frac{1}{2}$. -

Darabos István, régi vödör 1, új mérés vödör 3 és $1\frac{1}{2}$, superfluitás vödör 2 és $1\frac{1}{2}$. -

Kocsis Miklós, régi vödör 2 és $1\frac{1}{2}$, új mérés vödör 4, superfluitás vödör 1 és $1\frac{1}{2}$. -

Tamás János, régi vödör 5, új mérés vödör 18, superfluitás vödör 13. -

Summa utriusque lateris régi vödör 97, új mérés vödör 207, superfluitás vödör 126 és $1\frac{1}{2}$. -

Devecseri János, régi vödör 6, új mérés vödör 6. -

Kozári Péter, régi vödör 6, új mérés vödör 10, superfluitás vödör 4. -

Nagy Görbői Tóth János, régi vödör 6, új mérés vödör 9, superfluitás vödör 3. -

Kis Görbői Tóth János, régi vödör 3, új mérés vödör 5, superfluitás vödör 2. -

Varga Mihály, régi vödör 5, új mérés vödör 5. -

Büdör Márton Nagy Gőrbőj, régi vödör 3, új mérés vödör 6 és $1/2$, superfluitás vödör 3 és $1/2$. -

Mészáros György, régi vödör 1 és $1/2$, új mérés vödör 3 és $1/2$, superfluitás vödör 2.

Holló Márton, régi vödör 3, új mérés vödör 3 és $1/2$, superfluitás vödör $1/2$. -

Keszthelyi Varga János, régi vödör 3, új mérés vödör 5, icze 2, superfluitás vödör 2 icze 2. -

Harsányi Mihály, régi vödör 1 és $1/2$, új mérés vödör 5 icze 2, superfluitás vödör 3 és $1/2$ icze 2. -

Varga Gergely, régi vödör 1, új mérés vödör 4 és $1/2$, superfluitás vödör 3 és $1/2$. -

Csordás Mihályné, régi vödör 2, új mérés vödör 3 és $1/2$, superfluitás vödör 1 és $1/2$. -

Nagy János, régi vödör 4 és $1/2$, új mérés vödör 8, superfluitás vödör 3 és $1/2$. -

Kázmérné, régi vödör 3, új mérés vödör 5, superfluitás vödör 2. -

Barbély Istók, régi vödör 8, új mérés vödör 12 és $1/2$, superfluitás vödör 4 és $1/2$. -

Szili András, régi vödör 3, új mérés vödör 3 és $1/2$, superfluitás vödör $1/2$. -

Kemendi Imre, régi vödör 7, új mérés vödör 3 és $1/2$. -

Illés Miklós, régi vödör 6 és $1/2$, új mérés vödör 5. -

Szakács György, régi vödör 6 és $1/2$, új mérés vödör 4. -

Kövér János, régi vödör 3, új mérés 5, superfluitás vödör 2. -

Cser Péter Successori és Csalló János, régi vödör 3, új mérés vödör 13 és $1/2$, superfluitás vödör 10 és $1/2$. -

Kemendi Gergely, régi vödör 2, új mérés vödör 5 és $1/2$, superfluitás vödör 3 és $1/2$. -

Kemendi Sándor, régi vödör 1, új mérés vödör 3 és $1/2$, superfluitás vödör 2 és $1/2$. -

Takács János, régi vödör 1 és $1/2$, új mérés vödör 6, superfluitás vödör 4 és $1/2$. -

Odor Ferencz, régi vödör 1 és $1/2$, új mérés vödör 4, superfluitás vödör 2 és $1/2$. -

Kurányi Márton, Gerecs István és Benedek, régi vödör 5, új mérés

vödör 8 és $1/2$, superfluitás vödör 3 és $1/2$. -

Horváth Mihály, régi vödör 2, új mérés 2 és $1/2$, superfluitás vödör $1/2$. -

Summa : régi vödör 1 9 7, új mérés vödör 3 7 5 és $1/2$, superfluitás vödör 203.

Kis Mihályné, régi vödör 1 és $1/2$, új mérés 5 és $1/2$, superfluitás vödör 4. -

Vizvári Mihály, régi vödör 2 és $1/2$, új mérés vödör 3 és $1/2$, superfluitás vödör 1. -

Gomba István, régi vödör 2, új mérés vödör 5, superfluitás vödör 3. -

Kamandi Gergely, régi vödör 5, új mérés vödör 5. -

Mesteri Gergely és Csalló György, régi vödör 3, új mérés vödör 14, superfluitás vödör 11. -

Takács Péter, régi vödör 3, új mérés vödör 6, superfluitás vödör 3. -

Adorján János, régi vödör 7, új mérés 14, superfluitás vödör 7. -

Szabó János, régi vödör 3, új mérés vödör 5, superfluitás vödör 2. -

Polgár János, régi vödör 3, új mérés vödör 7 és $1/2$, superfluitás vödör 4 és $1/2$. -

Kovács Péter, régi vödör 3, új mérés 4, superfluitás vödör 1. -

Horváth Márton, régi vödör 4 és $1/2$, új mérés vödör 8, superfluitás vödör 3 és $1/2$. -

Kálmán Miklós és Szabó Ádám, régi vödör 5, új mérés vödör 7 és $1/2$, superfluitás vödör 2 és $1/2$. -

Vati Mihály, régi vödör 1 és $1/2$, új mérés vödör 2, icze 1, superfluitás vödör $1/2$ icze 1. -

Item az földektől régi vödör 1, új mérés vödör 4 icze 2, superfluitás vödör 3 icze 2. -

Item az Cseh szőlőtől régi vödör 3 és $1/2$ icze 2, új mérés vödör 6, superfluitás vödör 2 icze 2. -

Kis Benedek, régi vödör 3 és $1/2$, új mérés vödör 5, superfluitás vödör 1 és $1/2$. -

Vig János, új mérés vödör 1. -

Szabó Márton, régi vödör 4, új mérés vödör 10, superfluitás vödör 6. -

Szűcs Ádám, régi vödör 2, új mérés vödör 2.-

Fehér Márton, régi vödör 4 és $1/2$, új mérés vödör 10, superfluitás vödör 5 és $1/2$.

Hajmási János, régi vödör 1, új mérés vödör 3, superfluitás vödör 2. -

Király Bálint, régi vödör 3 és $1/2$, új mérés vödör 4, superfluitás vödör $1/2$. -

Kertész Mihály, régi vödör 2 és $1/2$, új mérés vödör 7, superfluitás vödör $1/2$. -

Mesteri Márton, régi vödör 1, új mérés vödör 8, superfluitás vödör 7. -

Szanyi János és Németh István, régi vödör 5 és $1/2$, icze 2, új mérés vödör 7, superfluitás vödör 1 és $1/2$ icze 2.-

Martony Andor, régi vödör 2, új mérés vödör 2.-

Nagy Benedek, régi vödör 3, új mérés vödör 9, superfluitás vödör 6. -

Pető István, régi vödör 2, új mérés vödör 3, superfluitás vödör 1. -

Hujus sumam ultra videndum est.

Nagy István, régi vödör, 3 és $1/2$, új mérés vödör 10, superfluitás vödör 6 és $1/2$.

Nagy Istvánné, régi vödör 3, új mérés vödör 7, superfluitás vödör 4. -

Summa Summarum régi vödör 285, új mérés vödör 549 és $1/2$, icze 3, superfluitás vödör 289 és fél.

Ugyanazon Alsó Csáfordi Hegyen a füllebb specificált számot ingrediálván Rajki György régi vödör 2, új mérés vödör 10, superfluitás vödör 8. -

Mind ezeken kívül Rádi Mihálytól, mint H e g y M e e s t e r - t u l egyszer mind 17 akó bor el vitetődött.

U d v a r n a k i S z ö l ő h e g y b e l i H e l s é g

L a i s t r o m a .

Barkó István, régi vödör 5, új mérés vödör 19, superfluitás vödör 14. -

Perecz István, régi vödör 6, új mérés vödör 19, superfluitás vödör 13. -

Item Vörös Erse szőleje, régi vödör 1, -

Hatvani Istvánné, régi vödör 2 és 1/2, új mérés vödör 16, superfluitás vödör 13 és 1/2.

Hegedüs János, régi vödör 5, új mérés vödör 8, superfluitás vödör 3. -

Item Alibi, régi vödör 1, új mérés vödör 5, superfluitás vödör 4. -

Gyarmati István, régi vödör 4, új mérés vödör 7, superfluitás vödör 3. -

Kecskés Gergely, régi vödör 1 és 1/2, új mérés vödör 4, superfluitás vödör 2 és 1/2. -

Cseh Márton, régi vödör 1, icze 2, új mérés vödör 7, icze 6, superfluitás vödör 6 icze 4. -

Kocsis Miklós, régi vödör 1 és 1/2, új mérés vödör 2 és 1/2, superfluitás vödör 1. -

Kocsis György, régi vödör 4, új mérés vödör 4. -

Csordás István, régi vödör 1 és 1/2, új mérés vödör 6, superfluitás 4 és 1/2. -

Perecz János, régi vödör 1 icze 2, új mérés vödör 3 icze 2, superfluitás vödör 5 és 1/2, icze 4. -

Koronczainé, régi vödör 1 icze 1, új mérés vödör 3 icze 2, superfluitás 5 és 1/2 icze 1. -

Hatvani Mihály, régi vödör 4, új mérés vödör 16, superfluitás vödör 12. -

Gombosi Szabó István, régi vödör 3, új mérés vödör 5 icze 2, superfluitás vödör 2, icze 2. -

Rádi Nagy Mihály, régi vödör 4 és 1/2, új mérés vödör 34, superfluitás vödör 29 és 1/2. -

Rádi Nagy András, régi vödör 3 és 1/2, új mérés vödör 15, superfluitás vödör 11 és 1/2

Bor János két szőlővel, régi vödör 3 és 1/2, új mérés vödör 22, superfluitás vödör 18 és 1/2. -

Hatos István, régi vödör 1 és 1/2, új mérés vödör 2 és 1/2, superfluitás vödör 1. -

Summa summarum régi vödör 60, új mérés vödör 2 0 8, superfluitás vödör 148 és 1/2, icze 3. -

Rábaközi Páll tekintetes nemes Szala vármegyének esküttye előtt m.p. /L.S./

Hogy ezen fölleb specificált, és belül való fel tett hegyvámoknak előbbi és ujjobban lett szedése végett belül nevezett Eskütt Uram által jelen létébe meg irt mód szerint conscribáltatott, és meg irtatott, nem különben az irtás földnek és réteknek el vétele rész szerint pénzen is vásároltattaknak eképpen ki jött és az originálissal ezen párt comportálván és meg egygyezőnek találván praesentibus recognoscalom, mellyet subscriptionnal és usualis pötsétemmel meg erősétvén. Actum Szent Groth die 28-a decembris 1 7 3 5 .

Foréntos Adám, tekintetes, nemes Szala vármegyének vice szolgabírája m.p. /L.S./

Bejegyzés Szentgrót város levéltárában őrzött per protocolum 60 - 73 .lapjain.

1 7 7 6 december 7. Szentgrót.

Zala vármegye hatósága gr. Batthyány Ignác egri nagyprépost, Szentgrót ura kérelmére h a t rendbeli tanut hallgat ki a szentgróti Hostát egykori kiterjedéséről, öröditéséről, lakóiról.

Anno 1 7 7 6 die 7 mensis decembris, in oppido Sz-Groth inclyto comitatui Szaladiensi adjacente, ad requisitionem illustrissimi ac reverendissimi domini comitis Ignatii de Battyán, perpetui in Németh- Ujvár, venerabilis capituli Agriensis canonici et praepositi majoris, qua tamen oppidi Szent-Groth et appertinentiarum eiusdem haereditarii domini, juxta subinserto de eo utri punctum, talem uti sequitur peregrinus inquisitionem.

De eo u t r u m ?

Valla meg a tanu igaz lelki ismerette szerint ha tudgya-e, hogy Szent Grott Vár környéke, az mely H o s t á d n a k nevezte-

tett régenten, most pedig belső Városnak hivattatik, meddig tartott, volt-e valami kerítése vagy kapu, azon kívül voltak-e több házak vagy épületek, ha ezeket tudja, micsoda szolgálatbéli emberek laktak benne, tudományának adgya okát, s ha még tudna alkalmas azon időbéli tanut, nevezze meg. / Authenticatus confirmat/

P r i m u s Fatens Joannes Mészáros in possessione Batthyk inclyto comitatu Szaladiensis adjacente degens, colonus venerabilis praepositi Turgyeiensis, annorum circiter 93 juratus examinatus fassus est. Az tanu Sz.Grothon ugyan a belső Városon, mely á r o k - kal és P o l á n k k a l bé volt kerétve, abban az időben született, s mint egy tizenkét esztendeig ott is neveltetvén, azután pedig Dabronczra szolgálni menvén, az honnand gyakrabban három esztendőnk elforgása alatt, mélytősságos Szent Groti uraság részire robotra járt, onnand Turjére menvén, az után Battykra szakadván, mind akkoráig ott is lakik, s így tudgya, hogy Szent. Grott mely most belső városnak hivattatik tartatott a Szalának föl szélről való partyától fogva, mindenütt az mostis meg láczato á r k o n menvén egész az alszélről való partyáig a Szalának, tudgya is a tanu, hogy azon árok- nak széleiben p a l á n k álléttással be is volt kerétve, s h á - r o m k a p u volt rajta, egyik Fogaskerek felül, mely F ő l s ő K a p u nak hivattatott, másik a mere most K ü l s ő V á r o s r a járnak, harmadik pedig, a hol a Z s i d ő k sinagógájok esik. Mely kerétesen kívül valla a tanu, hogy semmi házak n e m voltak, jól emlékezik pedig a tanu, hogy ezen kerétesben fegyver viselő emberek laktak, úgy hogy ha kívántatott gyalog 3 0 0, lóval is annyi fegyverben kiállottak, tudgya is a tanu mivel őket jól ismerte, hogy az gyalogságnak volt Obesterjek Mori István, Hadnadjok Mori János, az lo- vasoknak Zongor Mátyás a kapitányok, Siklosi András zászlótartojok, Mesterházi pedig strása mesterjek.

/A lapszélén: Authenticatus confirmat./

Secundus testis. Volfgangus Laki, ibidem degens, colonus eiusdem V. Praepositurae Turjeiensis, annorum circiter 100, juratus examinatus fassus est; az tanu Polgár Városán született, ottis nevelkedvén föl, jól tudja s valla is, hogy Sz.Groth Vár környéke, mely most belső Városnak hivattatik, az Szalának föl szélről való partyá-

nál kezdődő á r o k n á l kezdődött, és annak menetelében köröskörül, amint az tanu ezen alkalmatossággal mutogatta, ment a Szalának elszérül való szélig, valla pedig a tanu hite után, hogy P a l á n k a l keménnyen bé volt kerétve, mellyen a tanu tudományára h á r o m k a p u volt, egyik fogaskerek felé, másik Polgár Város felé, harmadik pedig a hol most a Zsidók sinagógája épült. - Valla is a tanu, hogy lehetett 20 esztendő már, hogy strázált is a nevezett kapuban tudgya pedig és valla hite után, hogy ezen keretésen kívül semminémi ház nem volt építve, mivel olyan linko volt, hogy az marha is alig lábolta meg, valla aztis, hogy azon keretésben lako emberek, akitől lehetett s szive volt hozzá, katonák voltak.

/Authenticatus confirmat/

Tertius testis. Joannes Gáll, ibiden degens, colonus eiusdem V. Praepositurae, annorum circiter 80, juratus examinatus fassu est. Az tanu Türjén születettvén, az régieb időben gyakortéb Szent-Groton, holy atyafiai látogatásának okáért, gyakorta pedig Isteni szolgá-
lott kedvéért Szent-Groth Városán meg fordulván, jól emlékezik re-
ája, hogy Sz.Groth Városa az Városnak felső részén, a Szala folyásá-
nál kezdődvén, föl lévén S á n c z o l v a , azon S á n c z n a k
á r k á b a n vizfolás volt, de hogy bé lett volna p a l á n k o l-
v a , nem tudgya, mivel gongya reája nem volt. Többnyire bizonyéttya,
hogy az itt lakos emberek, amidün a méltóságos Urasságot ide vár-
ták Német Ujvárrul, mindétig Sz.Grothiak f e g y v e r b e n men-
tek eleiben, tudgya pedig a tanu, hogy ezen időben az meg nevezett
S á n c z o n kívül, semmi ház és épület nem volt, egyedül, hogy most
tapasztallá a tanu az épületeket. /A lapszélén: Mortuus/

Quartus testis: Stephanus Kövér in possessione Sz.Péter inelyto
comitatu Szaladiensis adjacente degens, colonus spectabilis domini
Ignacii Szegedj de Mezzó Szeged annorum circiter 75, juratus exa-
minatus fassus est. A tanu Sz.Groth kerítésében, a mely Sz.Groth Vá-
rossának most hivattatik, születettvén, innénd 8t esztendő korában
Dabronczra szakadván s onnand az uraság robottyában gyakortáb Sz.
Grothon megfordulván 5 esztendő alatt innénd valla tanu, hogy Sz.
Groth, mely most belső Városnak hivattatik, az tanu tudományára, a-
mint ezen alkalmatossággal meg is mutatta, a Szalának föl szélrül

való felénél kezdvén, egész az al szérül való felén lévő szélíig körüskörül föl volt s á n c z o l v a és p o l á n k o l v a, mellyen h á r o m k a p u helyet ért a tanu. - Tudgya pedig, hogy emlétett Sz. Grothiak fegyvert viselő emberek voltak, az urasságot föl és alá fegyverrel kísérték, azon kívül, a kik fegyverrel nem szolgáltak, négy napszámot szolgáltok az urasságnak. /Lapszélén: Authenticatus confirmat/

quintus testis. Nobilis Franciscus Nemes, in promontorio Fülös Csáford degens annorum circiter 74 juratus examinatus fassus est. A tanunak édes Attyais, úgy magais a tanu Sz. Grothon születetvén, ottis nevedvén 20 esztendő koráig, innénd valla, hogy Sz. Groth Vár környéke, a mely régenten H o s t á d n a k neveztetett, most pedig belső Városnak hivattatik, az tanu mostani mutatása szerént, föl szérül a Szala partyánál kezdvén, egész alszélíig való parayáig a Szalának tartott, és s á n c z a l körüskörül a mint most a tanu meg mutogatta, föl volt s á n c z o l v a, azon kívül a s á n c z n a k s z é l e p a l á n k a l föl volt állétva, melybül a tanu nem egy, sem két darabot vitt el a tüzre, hogy romladozni kezdett, valla az tanu, hogy ezen kerétésen kívül semmi egyéb épületet nem tud, nem is volt egyéb az Hó hé r házánál az V á r r é t i szélíben és a tanunak maga örökségén Fogos kerék szélíben, a mellyet az tanu utobb az méltóságos urasságnak kezére bocsátván, most az pinter házo vagyon rajta, kapu pedig a tanu tudományán a kerétésen három volt, egyik a mely Fogos kerék felé eresztett, másik a mely Polgár városnak szolgált, harmadik ahol most a Zsidók Sinagogájok épült, többnyire valla az tanu, hogy nevezett kerétésben lako Szent-Grothiak fegyverrel és 4 napi munkával szolgáltok az méltóságos urasságnak. /Lapszélén: Authenticatus confirmat/

Sextus testis. Nobilis Georgius Nemes, ibidem degens, annorum circiter 74, juratus examinatus fassus est. Az tanu Sz. Groton születetvén, mind ekkoráig Sz. Groth várossábon és Csáfordon lakik, innénd jól tudgya, hogy Sz. Groth Vár környéke, mely most belső Városnak neveztetik, az mastani mutatás szerént az tanunak, föl szérül a Szala partyánál kezdődvén körüskörül lévő s á n c z o l á s n a k folásában ment, az allszélíig felül való partyáig a Szalának tartott, tudgya pedig, amint meg mutatta a tanu, hogy föl volt s á n c z o l -

v a és p a l á n k o l v a , noha az Palánkolást a tanu már rendelkezve érte,hanem valla,hogy három kapu volt rajta,egyik Fogas-kerék felül,másik Kálás város felül,haromdik ahol most a zsidó Sinagoga vagyon a Vár r é t e felé,ezen Sanezoláson kívül más házo-
kat nem tud a tanu,hanem Varga Gergelét és Lakatos Ferenczét,a-
zon kívül valla a tanu,hogy az eő emlékezetire ezen kerületben va-
lá Sz.Grothiak négy napi munkát tettek az földes urasságnak és rész-
szerént fegyverrel szolgáltak.

Super qua per nos,modo praevio peractae inquisitionis serie
et excepta tertium jurata fassione praesentes nostras extradeditus
testimoniales literas.Actum die anno love quibus supra.

Josephus Vlass inelyti comitatus Szaladiensis vice judex no-
biliun m.b. /P.H./

Franciscus Sipos ejusdem inelyti comitatus Jurassor,m.p./P.H./

Anno 1 7 7 6 die 18-va decembris in oppido Szent Groth inely-
to comitatu Szaladiensis adjacente,in figuram sedis dominalis pre-
cripti scilicet restatuti,readjurati reexaminati fassiones suas
marginaliter annotato modo,praeter tertium medio tempore demortu-
um,authenti carunt,recognoscimus.

Josephus Vlass inelyti comitatus Szaladiensis vice judex nobi-
lium,qua legale testimonium m.p.

Franciscus Sipos ejusdem inelyti comitatus Jurassor,adjunctus
jurassor m.p.

Eredeti Salasszentgrót város levéltárában nro.7.szám alatt.

1 7 7 6 december 1 3. Szentgrót.

Zala vármegye hatósága gr. Batthyány Ignác egri nagyprépost
kérelmére,Szentgrót város tanácsának bevallása alapján Hesseirja
a város házait,illetve a ház tulajdonosokat.

Anno die locove infrascriptis,méltóságos és fő tiszteletendő
ur Németh Ujvári Gróf Batthyáni Ignác,Jáki apátur és Egri nagy
praepost ur eő nagysága,minő ezen H./emes/ Szala vármegyében hely-
hezített Szent Groth mező városának s hozzá tartozandó körös
környül lévő javainak eürökös földes urának requisitiojából ezen

alább következő conscriptionak végben vitelére ki menvén, akkor előnkbe birván Sz. Gróth városának biráit és eskütteit, ugymint: Vargha Jánost, Horváth Istvánt, város biráit, Mőger Jánost, Bognár Györgyöt, Farkas Pétert, Gelencsér Istvánt, Köveskútj Pált, Novák Györgyöt, Mihály Ferenczet, Csizsár Jősefet város eskütteit, leg elsőben is az szent Gróthi régi H o s t á t b a n és annak S á n c z a árkolásának kerületiben helyhez tetett mostani házakat, végtőre pedig az Turjére vezető t ű l t é s n e k föl szélről való részin különös Nemesséktől M. uraságh által vásárlott funduson épült házat ezen következő mód szerént, a mint az füllebb említett Szent Gróthi birák és esküttek vallották és bé mondották kezdetük és végbe vittük.

A z r é g i H o s t á t b o n és annak Á r k á n
belül lévő H á z a k .

Nro.	Domus nro.	Nro.	Domus nro.
1. Németh Mihály	1.	22. Sipos Mihály	1.
2. Fridly Jánosné	1.	23. Galambos Mátyás	1.
3. Vincze István	1.	24. Beledy János	1.
4. Varga György	1.	25. Csizsár Jőseff	1.
5. Szűcs Jánosné	1.	26. Lutár Pál	1.
6. N./emes/Paczonay Mihály	1.	27. Horváth Pálné	1.
7. Szabó Ferencz	1.	28. Mikos György	1.
8. Tóth Mihály	1.	29. Varga János	1.
9. Horváth János	1.	30. N. Kemenczey Pál	1.
10. Kun János	1.	31. Herczegh Istvánné	1.
11. Sopronyi Pál	1.	32. Varga Istvánné	1.
12. Kovács Jőseff	1.	33. Rővid Jőseff	1.
13. Kardos Lukács	1.	34. Kertész Jőseff	1.
14. N. Háy Mihályné	1.	35. Bocskor Márton	1.
15. Horváth János	1.	36. Lovas János	1.
16. Vajda Jánosné	1.	37. Szabó Pál	1.
17. Pintér György	1.	38. Rihoff Ferencz	1.
18. Novák János	1.	39. Kankly Mihály	1.
19. Szabó István	1.	40. Vásonyi Imre	1.
20. Bránay János	1.	41. Horváth Pál	1.
21. Zsigmond István	1.	42. Mihályi Ferencz	1.

Nro.	Domus nro.
43. Iohonya Mihály	1,
44. Fintér István	1,
45. Szappan főző D.	1,
46. Volffinger János Mész. D.	1,
47. K ó p f a r a g ó. D.	1,
48. Tartó József	1,
49. Vitmon József	1,
50. Herczeg György	1,
51. Sipőcz György vámos D.	1,
52. Szabó Ádám	1,
53. Molnár György D.	1,
54. Osztermon Mátyás	1,
55. Nagy Ádám	1,
56. N. Balog Ádám	1,
57. Baráth Mihály	1,
58. Kecskés István	1,
59. Pászty István	1,
60. N. Bajkovecs Ferencz	1,
61. Meskó Ádám	1,
62. Szakács Mihály	1,
63. Bilics Mihály	1,
64. Udvár Mátyás	1,
65. Ormer János	1,
66. Házli Kocsis D.	1,
67. Váczy János	1,
68. Váczy Pálné	1,
69. Német Szabó János	1,
70. N. Horváth Péter	1,
71. N. Balog Ferencz	1,
72. Szűcs László	1,
73. Győrke Mihály	1,
74. Márkus Györgyné	1,
75. Koppányi János	1,
76. Németh János	1,

Nro.	Domus nro.
77. Farkas János	1,
78. Szopper György	1,
79. Németh Farkas	1,
80. Fodor István	1,
81. Fodor László	1,
82. Horváth Pál	1,
83. Gelencsér Pál	1,
84. Téglás János	1,
85. Vajda György	1,
86. N. Fránkovich László	1,
87. Dörnyey Lukács	1,
88. Mart János	1,
89. Zongor Andrásné	1,
90. Felinger Márton	1,
91. Gombkötő Lőrincz	1,
92. Kenesi Imre	1,
93. Bognár György	1,
94. Benedicter Mátyás	1,
95. Farkas Márton	1,
96. Bognár János	1,
97. Smit István	1,
98. V á r o s Háza	1,
99. Kübly Szabó János	1,
100. Bálint Sándor	1,
101. Pacsey Mihály	1,
102. Garzol Gergely	1,
103. Horváth Ferencz	1,
104. Kőveskuty Pál	1,
105. Horváth János	1,
106. Visontay Ádám	1,
107. Flórián Ádám	1,
108. N. Győrke Ferencz	1,
109. Bognár Antal	1,
110. N. Karácson Mihály	1,

Nro.	Domud nro.
111. Mőger János	1,
112. Novák Szabó János	1,
113. Turós János	1,
114. Kalapos Jóseff	1,
115. Méhes Mártonné	1,
116. N. Paczonay István	1,
117. Haray László	1,
118. Barbély János	1,
119. Kulicsár Ferencz	1,
120. Horváth György	1,
121. Kumer Jóseff	1,
122. Takács Mártonné	1,
123. Hódosy László	1,
124. Kovács Antal	1,
125. Rogán Balásné	1,
126. Domiter János	1,
127. Somogyi Páll	1,
128. Gelencsér István	1,
129. Totth Mihály	1,
130. V e n d é g fogadó D.	1,
131. Görögh Háza D.	1,

J U D A E I

132. Salamon Ádám D.	1,
133. Dávid Salamon D.	1,
134. Ádám Simon D.	1,
135. Salamon Jóseff D.	1,
136. Salamon Jakab D.	1,
137. Herczegh Ádám D.	1,
138. Fülöp Mátyás D.	1,
139. Vek Farkas Mátyás D.	1,
140. Salamon Mihály	1,
141. Ábrahám Mátyás	1,
142. Jakab Simon	1,
143. András Hersli	1,

S u m m a 143.

Az régi Sántzon kívül lévő Házok.

1. Szabó Ferencz	1,	36. N. Dabronyi János	1,
2. Tonay György	1,	37. Csorba György	1,
3. Bango János új polgár	1,	38. Bekő István	1,
4. Gáál Imre	1,	39. Visontay Istvánné	1,
5. Czotter György	1,	40. Pintér Balás	1,
6. Kovács György	1,	41. Csorás Haza	1,
7. Koppányi Ferencz	1,	42. Németh Istvánné	1,
8. Gáál György	1,	43. Novák János	1,
9. Horváth Mátyás	1,	44. Rajky Ferencz	1,
10. Németh Mihály	1,	45. Kovács Mihály	1,
11. Szakács Márton	1,	46. Varga György	1,
12. Németh Mátyás	1,	47. Szántó István	1,
13. Koronczay Imre	1,	48. Bornemisza Márton	1,
14. N. Csillag Páll	1,	49. Molnár Ferencz	1,
15. Németh Mihály	1,	50. Czotter Mihály	1,
16. Komáromi István	1,	51. Horváth János	1,
17. Németh Mihály Hajdu	1,	52. Sándor István	1,
18. Ács József	1,	53. Bolhásy István	1,
19. Juszti Mátyás	1,	54. Nagy Istvánné	1,
20. Proszler Flórián	1,	55. Ács Istvánné	1,
21. Ács Márton	1,	56. Magyar Györgyné	1,
22. Czotter József	1,	57. Tóth Pál	1,
23. Kovács Ádám	1,	58. Kecskés Pálné	1,
24. Hegedűs István	1,	59. Mészkeverő János	1,
25. Torma József új polgár	1,	60. Bankó Pál	1,
26. Bede Páll	1,	61. N. Fránkovich Páll	1,
27. Horváth László	1,	62. Pintér József	1,
28. Mezey György	1,	63. Horváth István	1,
29. Mihes Ferencz	1,	64. Bacsó János	1,
30. Korpács Ferencz	1,	65. Turós István	1,
31. Varga József	1,	66. Németh János	1,
32. Váczy József	1,	67. Tóth Antal	1,
33. Gelencsér Imre	1,	68. Györke Ferencz	1,
34. Köcsky Istvánné	1,	69. Németh Mihály	1,
35. Váczy György	1,	70. Esze János	1,

Hro.

Domus nro.

71. Németh Eva	1,
72. Frisnosics Miklós	1,
73. Dömötör Ferencz	1,
74. Raitemstra Joachim	1,
75. Novák György	1,
76. Lohonye János	1,
77. N. Horváth Zsigmond	1,
78. Novák János	1,
79. Garzal János	1,
80. Császár Mihályné	1,
81. Gelencsér Márton	1,
82. Appel György	1,
83. Lajkei Jánosné	1,
84. Hampel Antal D.	1,
85. A s z t a l Teréztő D.	1,
86. Németh Bognár György	1,
87. Gelencsér István	1,
88. Farkas Péter	1,
89. Mailer József	1,
Summa totius 89.	

Az méltóságos uraságh által különös H.

Familiáktól vásárolt fundacion lévő házak

1. Pinter András D.	1,
2. Haigli Mátyás	1,
3. Pallér Gáspár	1,
4. Horváth Mihály	1,

S u m m a 4.

Nelly praevio modo általunk végben vitt Conscriptional adtuk ezen testimoniális levelünket. - Signatum Szent-Groth die 13 - a decembris 1776.

Vissz Josef Tekintetes Nemes Szala Vármegyé-
nek Vice szolga Birája n.p. /P.H./
Sipos Ferencz azon Tekintetes Nemes Szala Várme-
gyének eskütye n.p./P.H./

Eredetie két iv összerűzött papíron, Zalasszentgrót város levéltára-
ba.

T A R T A L O M

E L Ő S Z O	1
I. Adatok Szentgrót XVI-XVII.századi topog - ráphiájához	2
A) A Vár	3
B) A Hostát és a Város	16
II. A szentgróti vár és város élete	29
1) A Szentgrót elleni török fenyegetődzé- sek és támadások	30
2) Fegyelmetlenség a várban	39
3) A szentgrótiak rossz hire	42
4) A németek galibáskodása	44
5) A hírlövés	46
6) A vár személyzete és a hostát lakossága	49
7) A kapitányi fizetés	55
8) A Rákóczi szabadság harc kora	58
III. Az 1644.évi Statutum	62
IV. Szentgrót város gazdasági élete	
1) Szőlőművelés	69
2) Mezőgazdaság	79
3) Az urbéri viszonyok Szentgróton	83
a) Ispánok	85
b) Jobbágyok	86
c) Hagymási Miklósné jobbágjai	88
d) Zsellérek. ("Sellyérek".)	88
e) Jobbágyok	91
f) Zsellérek	92
V. A szentgrótiak elleni nagy gazdasági per	94
VI. Az 1765.évi szentgróti urbér rendezés	114
VII. Adatok Szentgrót népmozgalmához	122
VIII. A szentgróti szabók 1719.évi és 1777-ben királyilag megerősített céglevele	131
IX. Apróbb epizódok Szentgrót multjából	134
1) Elemi csapások	134
2) Járványok	135
3) Vendégjárás Szentgróton	136
4) Hagymási István furcsa hatalmaskodása	138
J e g y z e t e k	140
F ü g g e l é k	154

